

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİLE ARABULUCULUĞU

Yüksek Lisans Tezi

Nihal Coşkun

200012442

İstanbul, 2022

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİLE ARABULUCULUĞU

Yüksek lisans Tezi

Nihal Coşkun

200012442

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ebru ŞENSÖZ MALKOÇ

İstanbul, 2022

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Nihal COŞKUN

ÖZ

Bu çalışmamızda, aile arabuluculuğu ve aile arabuluculuğunun Türk Hukuku' nda uygulama biçiminin nasıl olabileceği konusunda uluslararası literatüre atıf yapılarak karşılaştırmalı olarak anlatımı yapılmıştır.

Bu kapsamda çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde aile arabuluculuğunun gelişimi ile ilgili açıklamalar yapılmış ve karşılaştırmalı hukuk bakımından arabuluculuğun Kıta Avrupası'nda, Avrupa Birliği Düzenlemeleri' nde ve Common Law sistemlerindeki uygulama biçimleri, uluslararası sözleşmeler ve içerikleri açıklanmıştır. İkinci bölümde aile arabuluculuğu becerileri, modelleri ve aile arabuluculuğunda uygulanabilecek yöntemler hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, 4741 sayılı Türk Medeni Kanunu çerçevesinde aile ve miras hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklarda arabuluculuğun uygulama alanları tartışılmıştır.

"Aile arabulucusu güçlü duyguları kabul etmeli, empati ve pratik bilgelikle iletişim kurmanın kapısını açmalıdır."

Anahtar Kelimeler: Arabuluculuk, Aile Arabuluculuğu, Aile Arabuluculuğu Becerileri, Aktif Dinleme, Online Arabuluculuk, Arabuluculuk Modelleri, Mal Rejimi ve Miras Tasfiyesi

ABSTRACT

In this study, family mediation and how family mediation can be implemented in Turkish Law are explained comparatively with reference to the international literature.

In this context, our study consists of three parts. In the first part, explanations about the development of family mediation are made and the application forms of mediation in Continental Europe, European Union Regulations and Common Law systems, international agreements and their contents are explained in terms of comparative law. In the second part, information is given about family mediation skills, models and methods that can be applied in family mediation. In the third part of our study, the application areas of mediation in disputes arising from family and inheritance law within the framework of the Turkish Civil Code No. 4741 are discussed.

"The family mediator must acknowledge strong feelings and open the door to communicating with empathy and practical wisdom."

Keywords: Mediation, Family Mediation, Family Mediation Skills, Active Listening, Online Mediation, Mediation Models, Property Regime and Inheritance Liquidation

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR xiii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
ARABULUCULUK VE GELİŞİM SÜRECİ 3
1. Genel Olarak 3
2. Mukayeseli Hukukta Aile Arabuluculuğu 10
2.1. Kıta Avrupası Hukukunda 10
2.1.1. Alman Hukukunda 10
2.1.2 İsviçre Hukukunda 11
2.1.3. Fransız Hukukunda 12
2.1.4. İtalyan Hukukunda 13
2.1.5. Hollanda Hukukunda 14
2.1.6. Japon Hukukunda 16
2.2. Ortak Hukuk Sistemlerinde Aile Arabuluculuğu (Common Law-Anglo Sakson) 18
2.2.1. California 18
2.2.2. Florida 19
2.2.3. Massachusetts 21
2.2.4. Minnesota 22
2.2.5. İngiliz Hukukunda 24
2.2.6. Kanada Hukukunda 26
2.2.7. Hong Kong 28
2.2.8. Avustralya Hukukunda 29
3. Aile Arabuluculuğu'nda Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Uluslararası Sözleşmeler 32
3.1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 21 Ocak 1998 Tarih R (98) 1 Sayılı Aile Arabuluculuğu Hakkında Tavsiye Kararı 32
3.1.1. Arabuluculuğun Uygulama Alanı ve Düzenlenmesi 32
3.1.2. R (98) 1 Sayılı Aile Arabuluculuğu Hakkında Tavsiye Kararı Gereğince Aile Arabuluculuğu İlkeleri 34
3.1.2.1. Tarafsızlık İlkesi 35
3.1.2.2. Gizlilik 37
3.1.2.3. Gönüllülük ve İradilik 42
3.1.2.4. Tarafların Kendi Kaderini Tayin Etmesi İlkesi 43

3.1.3. Diğer Hususlar 43
3.1.4. Arabuluculuk Sonunda Yapılacak Anlaşmaların Durumu 44
3.1.5. Mahkemeler veya Yetkili Makamlar Önündeki Davalarla Arabuluculuk Arasındaki İlişki 44
3.1.6. Diğer Uyuşmazlık Çözüm Yolları 45
3.1.7. Milletlerarası Uyuşmazlıklar 45
3.2. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin (2002) 10 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Hakkında Tavsiye Kararı 47
3.2.1. Arabuluculuğun Tanımı 47
3.2.2. Arabuluculuğun Düzenlenmesi 48
3.2.3. Arabuluculuk Süreci 49
3.2.4. Arabulucunun Eğitimi 49
3.2.4.1. İngiltere 49
3.2.4.2. Fransa 51
3.2.4.3. Almanya 52
3.2.4.4. İtalya 53
3.2.4.5. Hollanda 53
3.2.4.6. Kanada 54
3.2.4.7. Amerika Birleşik Devletleri 54
3.2.4.8. Çin 55
3.2.4.9. Japonya 56
3.2.5. Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Anlaşmalar 56
3.3. Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Medeni Hukukta ve Ticaret Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Üzerine Yeşil Kitap 56
3.4. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1639 (2003) Sayılı Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyet Eşitliği Başlıklı Tavsiye Kararı 58
3.5. Aile Arabuluculuğu ile Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuğa Dair Tavsiye Kararlarının Daha İyi Uygulanmasına İlişkin Rehber (CEPEJ) 58
3.6. Hukuki ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğun Belirli Yönleri Hakkında 21 Mayıs 2008 Tarih 2008/52/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi 60
3.7. Birleşmiş milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi 62
3.8. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine İlişkin 25 Ekim 1980 tarihli Lahey Sözleşmesi 63

3.9. Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (ETS NO: 192) 64

3.10. Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme 65

4. Türkiye' deki Gelişmeler 65

4.1. 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HMUK) 65

4.2. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu 65

4.3. 4787 Sayılı Aile Hukuku Uyuşmazlıklarında Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun 67

4.4. 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu 67

4.4.1. 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu' na Göre Arabulucunun Hak ve Yükümlülükleri 69

4.4.2. Arabulucunun Hukuki Sorumluluğu 71

4.5. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 72

4.6. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 73

4.7. Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği 76

II. BÖLÜM 78

AİLE ARABULUCULUĞU 78

BECERİLERİ MODELLERİ VE YÖNTEMLERİ 78

1. Aile Arabuluculuğu Becerileri 78

1.1. Genel Olarak 78

1.2. Taraflarla İletişim Kurmak 83

1.2.1. Aktif Dinleme 83

1.2.1.1. Dinlemeyi Etkileyen Değişkenler 86

1.2.1.2. Doğrulama 87

1.2.1.3. Duyguları Başka Kelimelerle İfade Etmek 88

1.2.1.4. Saf İçerik Açıklaması 88

1.2.1.5. Sözsüz İletişimi Dinlemek 89

1.2.1.6. Açıklama ve Soru Sorma, Açık ve Kapalı Sorular 90

1.2.1.7. Gerçekten Merak Edilen Sorular 90

1.2.1.8. Sessizliği Onurlandırmak 90

1.2.1.9. Etik Konular ve Dinleme 91

1.2.2. Normalleştirme 92

1.2.3. Sorgulama ... 92
1.2.4. Netleştirme ... 93
1.2.5. Özetleme ... 94
1.2.6. Tercüman Olma ... 95
1.2.7. Destekleme ... 95
1.2.8. İçlerinden Biri Gibi Davranma ... 95
1.3. Kontrolü Sürdürmek ... 96
1.3.1. Kuralları ve Prosedürleri Açıklama ... 97
1.3.2. Kimin Söz Sahibi Olduğunu Belirlemek ... 97
1.3.3. Uygulama Standartlarını Listeleme ... 98
1.3.4. Yıkıcı Davranışı Engelleme ... 99
1.3.5. Tartışma Konularını Tanımlama ve Seçme ... 100
1.3.6. Ortak Oturumlar ve Bireysel Toplantı Arasında Geçiş ... 101
1.3.7. Güvenli Bir Ortamı Korumak ... 101
1.3.8. Oturumları/Hizmeti Sonlandırma ... 101
1.3.9. Tarafları Uygun Bir Kaynağa Yönlendirme ... 102
1.4. Bilinçli Seçimler Yapma ... 102
1.4.1. Altta Yatan İhtiyaçları, İlgi Alanlarını ve Beklentileri Keşfetmek ... 103
1.4.2. Profesyonel Önyargıları Belirtmek ... 103
1.4.3. Yeni/Gelişmiş Becerileri Öğretmek ... 103
1.4.4. Bilgi Tabanlarına Ekleyerek Bilgilendirme ... 104
1.4.5. Gerçeklik Testi (BATNA) ... 104
1.5. Müdahale ... 105
1.5.1. Çözüm Odaklı Bir Odaklanma Sürdürmek ... 105
1.5.2. Seçenekler Oluşturma ve Ödün Vermeyi Önerme ... 106
1.5.3. Sorunları Daraltma ve Tanımlama ... 106
1.5.4. Yeniden Çerçeveleme ... 107
1.5.5. Anlaşma Alanlarının/Konularının Belirlenmesi/Özetlenmesi ... 108
1.5.6. Dengeleme Gücü ... 109
1.5.7. Hikâye Anlatımı ... 110
1.5.8. Metafor Kullanma ... 110
1.5.9. Önleme ... 113
1.6. Yüzleşme ... 113
1.7. Komedi Seçeneği ... 114

2. Arabuluculuk Modelleri 114
2.1. Terapötik Arabuluculuk 114
2.1.1. Meta-Teori: Sistem Yaklaşımı 118
2.1.2. Maddi teoriler 121
2.1.2.1. Bağlanma Teorisi 121
2.1.2.2. Stres Teorisi 122
2.1.2.3. Boşanmanın Yapısal Modelleri 123
2.1.2.4. Eş Seçimi ve Evlilik Kararlılığı Modelleri 123
2.1.2.5. Normal Aile Süreçleri Modelleri 124
2.1.2.6. Ailenin Feminist Modelleri ve Diğer Sistemler 125
2.1.2.7. Çatışma Modelleri 125
2.1.2.8. Müzakere Değişim Modelleri 126
2.1.2.9. Harvard Müzakere Modeli 126
2.1.2.10. İletişim Modelleri 127
2.1.2.11. Kültürel Çeşitlilik Modelleri 127
2.1.2.12. Aile Müdahale Modelleri 128
2.1.3. Terapötik Arabuluculuğun Aşamaları 128
2.1.3.1. Tarafların Değerlendirilmesi 129
2.1.3.2. Ön Arabuluculuk 139
2.1.3.3. Aile Arabuluculuğunda Tedavi Yöntemleri 141
2.1.3.4. Arabuluculuk ve Terapi 141
2.1.3.5. Arabulucunun Bilgi Verme Görevi 143
2.1.4. Terapötik Arabuluculukta Müzakere 145
2.1.4.1. Terapötik Arabuluculukta Müzakerenin Amaçları 146
2.1.4.1.1. Hedefler 146
2.1.4.1.2. Prensipler 150
2.1.4.1.3. Yöntemler 150
2.1.5. Terapötik Arabuluculuğu Sonlandırma ve Takip 154
2.1.5.1. Sonlandırma 154
2.1.5.2. Takip 156
2.2. Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk 157
2.3. Dönüştürücü Arabuluculuk 162
2.4. Öyküsel Arabuluculuk 165
2.4.1. Öyküsel Arabuluculuğun Özellikleri 165

2.4.2. Öyküsel Arabuluculuğun Amaçları 165
2.4.2.1. Çift Dinleme 166
2.4.2.2. Konuşmayı Dışa Vurmak 167
2.4.2.3. Bir Çatışmanın Etkilerini Haritalamak 168
2.4.2.4. Karşı Hikâye 169
2.5. Ekosistemik Arabuluculuk 169
2.5.1. Ekosistemik Aile Arabuluculuğunun İlkeleri 171
3. Aile Arabuluculuğu Uygulama Yöntemleri 174
3.1. Online Arabuluculuk 174
3.1.1. Aile Arabuluculuğu Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Eğitimi 175
3.1.2. Müzakere Stratejileri Hakkında Tavsiye Verilmesi 175
3.1.3. Çevrimiçi Aile Uyuşmazlık Çözüm Sistemlerinin Yönetişimi 175
3.1.4. Online Uyuşmazlık Çözümünün Aile Arabuluculuğu Açısından Yararları 178
3.1.5. Online Uyuşmazlık Çözümünün Yararlarının Yanında Sakıncaları ... 179
3.1.6. Etik Konular 180
3.1.7. ODR' de Arabulucu Yetkinlikleri, İhtiyaçları ve Becerileri 181
3.2. Eş Arabuluculuk (Co-Mediation) 183
3.3. Mekik Arabuluculuğu (Shuttle Mediation) 184
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 186
AİLE HUKUKUNDAN KAYNAKLANAN UYUŞMAZLIKLARDA 186
ARABULUCULUĞA ELVERİŞLİLİK 186
1. Genel Olarak 186
1.1. Mevzuat 186
1.2. Aile Hâkimlerinin Tarafları Aile Arabuluculuğuna Yönlendirebilmesi . 189
1.3. Mahkeme Uzmanları ve Mahkeme Personelinin Durumu 194
2. Nişanlanma ve Sonuçlarında Arabuluculuk 194
2.1. Nişanın Bozulmasından Sonra Açılabilecek Davalar 196
2.1.1. Maddi Tazminat Davası 196
2.1.2. Manevi Tazminat Davası 196
2.1.3. Hediyelerin Geri Verilmesi 197
2.1.4. Nişanın Bozulmasından Doğan Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği 198
3. Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Arabuluculuk 198

3.1. Evliliğin Genel Hükümlerine İlişkin Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği 200
4. Boşanma ve Sonuçlarında Arabuluculuk 200
4.1. Özel Boşanma Sebeplerinde Arabuluculuk 201
4.2. Genel Boşanma Sebeplerinde Arabuluculuk 201
4.2.1. Evlilik Birliğinin Sarsılması 201
4.3. Boşanmanın Fer' i Sonuçlarında Arabuluculuk 204
4.3.1. Nafaka Davalarında Arabuluculuk 204
4.3.1.1. Yoksulluk Nafakası 204
4.3.1.2. İştirak Nafakası 205
4.3.1.3. Tedbir Nafakası 208
4.3.2. Velayet ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulması Konusunda Arabuluculuk 209
4.3.3. Tazminat Talepleri 213
4.3.3.1. Maddi Tazminat 213
4.3.3.2. Manevi Tazminat 214
5. Anlaşmalı Boşanma Protokolündeki Yükümlülüklerden Doğan Davalar 214
6. Soybağı 222
6.1. Kan Bağından Doğan Soybağı 222
6.1.1. Ana ile Soybağının Kurulması 222
6.1.2. Baba ile Soybağının Kurulması 222
6.2. Evlat Edinmeden Doğan Soybağı 223
7. Aile Hukukunda Yasal Mal Rejimi ve Tasfiyesi ve Arabuluculuk 224
7.1. Yasal Mal Rejimi ve Tasfiyesi 224
7.2. Seçimlik Mal Rejimleri ve Olağanüstü Mal Rejimi 225
7.2.1. Seçimlik Mal Rejimleri 225
7.2.2. Olağanüstü Mal Rejimi 226
7.3. Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi Sona Ermesi 227
7.3.1. Eşlerden Birinin Ölümü 227
7.3.2. Başka Bir Mal Rejiminin Kabulü 227
7.3.3. Boşanma ya da İptal Kararı Verilmesi 227
7.3.4. TMK 206 md. Gereği Mal Ayrılığına Dönüşüm Kararı Verilmesi 228
8. Eşler Arasındaki Eşya ve Ziynet Alacağı Talepleri 228
9. Miras Hukuku' ndan Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk 228
9.1. Miras Hukuku' nda Arabuluculuğa Elverişli Olan uyuşmazlıklar 230

9.1.1. Tenkis Davası 230
9.1.2. Miras Ortaklığından Kaynaklanan Davalar 231
9.1.3. Mirasçılar Arasında Yapılan Miras Paylaşma Sözleşmesi 231
9.1.4. Mirasta Denkleştirme 231
10. Yasal Mal Rejimi ve Miras Tasfiyesi İlişkisi 232
SONUÇ 234
KAYNAKÇA 236

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
ADM	: Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü
ADR	: Alternative Dispute Resolution
AUÇ	: Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BAFM	: Bundes-Arbeitsgemeinschaft für Familien-Mediation
BATNA	: Best Alternative to a Negotiated Agreement
CAFCASS	: Children and Family Court Advisory and Support Service
CAT	: Communication Adaptation Theory
CC	: (Japanese) Civil Code
CC	: Codice Civile Italiano
CC	: French Civil Code
CEDR	: Center of Effective Dispute Resolution
CEPEJ	: European Commission for the Efficiency of Justice
CIARB	: Institute of Chartered Arbitrators
CPC	: Code de Procedure Civile
Cth	: Commonwealth legislation
ECM	: Early Case Management
EKC	: Eigen Kracht Conferenties
ENE	: Early Neutral Evaluation
FAAR	: Family Adjustment and Adaptation Response Model
FamFG	: Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit
FDR	: Family Dispute Resolution
FENE	: Financial Early Impartial Evaluation
FHDRA	: First Hearing and Dispute Resolution Appointment
FLA	: Family Law Act
FMC	: Family Mediation Council

FPR : Family Procedure Rules

GIRC : The Global Injury Research Collaborative

HBO : Hogere Beroeps Opleiding

HMK : Hukuk Muhakemeleri Kanunu

HMUK : Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu

HUAK : Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu

HUAKY : Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği

IACP : International Academy of Collaborative Professionals

ICMC : Initial Case Management Conference

ICODR : International Council for Online Dispute Resolution

IPV : İntimate Partner violence

IT : Information Technology

İİK : İcra ve İflas Kanunu

MediationsG : Mediationsgesetz

MIAMs : Mediation Information and Assessment Meetings

MÖ : Milattan Önce

NADRAC : National Alternative Dispute Resolution Advisory Council

NLP : Neuro Linguistic Programming

NMI : Netherland Mediation Institute

OAFM : Ontario Family Mediation Association

ODR : Online Dispute Resolution

OFDR : Online Family Dispute Resolution

OPO : OnePlusOne

ÖBM : Österreichische Bundesverband für Mediation

PRFD : Principal Registry of the Family Division

REDRESS : Resolve Employment Disputes, Reach Equitable Solutions Swiftly

RG : Resmî Gazete

ROT : Relational Order Theory

SENE : Social Early Neutral Evaluation

SPIP : Separate Parenting Information Program

SwzZPO : Swiss Civil Code

SwzZPO : Schweizerische Zivilprozessordnung

TAEK : Türkiye Arabulucular Etik Kuralları

TFM : Therapeutic Family Mediation

TMK : Türk Medeni Kanunu

TMTR : Professional Mediators and Trainers Association,

UNCITRAL : The United Nations Commission on International Trade Law

USPS : The U.S. Postal Service

WHO : World Health Organization

ZivMediatG : Zivilrechts-Mediations-Gesetz-

ZPO : Zivilprozessordnung

GİRİŞ

Teknolojik ilerlemenin çok hızlı olması, iletişim araçlarının küreselleşmesi, birey ve toplum arasında yeni ilişkiler arayışı, kültürlerin ve değerlerin sorgulanması ile karşı karşıya kalan toplum hayatı giderek karmaşıklaşırken bu bağlamda, aile kurumu da derin değişimler geçirmektedir. Ancak hala "aile" kavramının yerine başka bir şey koyulamamaktadır. Ebeveyn ilişkisi de eşlerin ayrılmasıyla sona ermemekte, ayrılıklar ve boşanmaların yarattığı karmaşık durumlara çözümler bulmak için birçok yol denenmekteyse de en etkili yol iletişim ve müzakere olmaktadır. Arabuluculuk, karşı karşıya gelme ve yalnızca kişisel kazanımları en üst düzeye çıkarma arayışından ziyade iş birliği ve ortak çıkarlar doğrultusunda çözüm arama çabası ve mantığıdır. Bu nedenle ulusal ve uluslararası düzeyde iletişim ve müzakere alanında kararlı ve etkili aşamalar kaydetmek için yoğun uğraşılar verilmektedir. Son yıllarda hukukun birçok alanında olduğu gibi aile arabuluculuğu alanında da çalışmalar sürdürülmekte ve dünyada pek çok ülkede başarıyla uygulanmakta olduğu görülmektedir.

Aile arabuluculuğu sürecinde, hakimler, avukatlar, psikososyal hizmet uzmanları, mahkeme personelleri ve uzmanları, psikologlar, psikoterapistler, pedagoglar, psikiyatristler, mali konulardaki uzmanlar ve destekleyici her kurum aile arabulucusuyla uyum içinde çalışabilmelidir.

Her müdahale, bir vizyona ve bir analize dayanır. Aileyi değerlendirme biçimimiz ve aile arabulucusu olarak rolümüzü ve müdahalemizi etkiler. Bir arabulucu olarak temel inançlarımız nelerdir? Çatışma anlayışımız nedir? Ayrılık ve boşanma anlayışımız nedir? Ayrılmadan önce ve sonra anne babanın rolünü nasıl algılıyoruz? Boşanma sonrası çocukların her türlü psikolojik çöküntüyle karşı karşıya kalabilecekleri ve bu aşamada farklı yaş grubundaki çocukların göstereceği farklı tepkiler ve yaşayacağı travmalar hakkında ne biliyoruz?

Çoğunlukla sorulara verdiğimiz cevaplar, aldığımız kararlar bazen bilinçli ancak çoğu zaman mekanik ve kendiliğinden, bağlı olduğumuz temel inançlara ve değerlere göre ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle aile arabulucusunun dünyada kabul görmüş içeriklere göre uzmanlık eğitimi alması büyük önem taşımaktadır.

Çatışmayı anlamak, insan psikolojisi üzerindeki etkilerini farketmek, yargısız farkındalıkla süreci yönetebilmek, yaptıklarımız ve yapmadıklarımızla insanların hayatında olumlu ya da olumsuz etki yaratabildiğimizin bilincinde olmak, herhangi bir şeye verilen veya atfedilen anlama göre kişilerin duygu ve davranışlarında görülen olumlu ya da olumsuz değişimin ilişkileri nasıl değiştirdiğinin farkında olmak önemlidir.

Dava süreçleri uzun, yorucu ve çok masraflıdır. Bu süreci daha yönetilebilir kılmak ve taraflar arasındaki iletişimin doğru kurulabilmesini sağlamak için konusunda uzman kişiler tarafından güvenilir yol göstermelere ihtiyaç vardır. Taraflar dava yoluna gitmeyi tercih ederlerse mahkemeler süreci yönetecek ancak bu süreçteki uzun ve sancılı aşamalar ebeveynleri olumsuz etkilerken, çocukların da oradan oraya savrulmalarına sebep olacaktır.

Aile arabuluculuğu bu süreçte size yardım edebilir. Taraflar arasındaki iyi gitmeyen iletişimi bir süreliğine de olsa durdurmak ve bundan sonraki menfaatlerine odaklanmalarını sağlamaya çalışmak bir ferahlama alanı yaratabilir. Birbirinin söz ve davranışlarına doğru anlam verdiğinden emin olmadan oluşturulan karşı tepkiler, diğer tarafta şok etkisi yarattığından küçük bir uyuşmazlık büyük bir çatışmaya ve hatta şiddete dönüşür. Şiddetin tanımlanmış pek çok biçimi ve seviyesi olsa da kişiye özgü olan algı biçimi, o kişiye göre şiddetin tanımını da değiştirir.

Taraflar her türlü çatışmanın ya da uyuşmazlığın içinden doğru yönlendirilmeyle başarıyla çıkabilirler. Aile arabuluculuğu bu sancılı geçişi yönetebilmek için bazı modeller ve yöntemler kullanır. Tüm arabuluculuk model ve yöntemleri arabuluculuk süreci içinde, arabulucunun kişisel becerileri ile birbirinin içinden geçer. Arabulucunun ihtiyacı olan bilgi ve becerilerin ustalıkla kullanılması süreçten beklenen faydayı arttıracaktır.

Aile arabuluculuğu, bu yıkıcı süreçlerde, tarafların gelecekteki belirsizliğine ışık tutmaya çalışarak onların belirsizlikten duyduğu kaygı ve endişelerini başarılı bir şekilde yönetmelerine destek verir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARABULUCULUK VE GELİŞİM SÜRECİ

1. Genel Olarak

Müzakere, tüm ADR (Alternative Dispute Resolution) (Alternatif Uyuşmazlık Çözümü) formlarının köküdür.[1] Sorun çözme veya müzakereler bozulduğunda, ihtilaflı taraflar sıklıkla farklılıklarını çözmelerine yardımcı olması için üçüncü bir tarafın yardımını ararlar. Arabuluculuk, tarafsız olan, sonuç ile ilgili hiçbir payı olmayan ve bir kararı dayatma yetkisi olmayan üçüncü bir tarafın, amacı anlaşmazlıkları çözmek olan, çekişmeli olmayan bir tartışma süreci boyunca ihtilaflı taraflara rehberlik ettiği bir süreçtir. Arabuluculuk genellikle başarısızlığın bir yan ürünüdür, ihtilaflı tarafların kendi farklılıklarını çözememeleridir. Taraflardan her biri tipik olarak arabuluculuğa, diğerlerinin kabul etmeyeceği bir pozisyonda kilitlenir. Arabuluculuğun başarısı, ihtilaflı tarafların, farklılıkların çözümünde bir süreç uzmanı olarak arabulucunun rolünü kabul etmeye istekli olmalarına ve ayrıca ihtilaflıların karşılıklı olarak yararlı bir anlaşmaya yol açabilecek bilgileri paylaşmaya istekli olmalarına bağlıdır.[2]

Arabuluculuk, davaya sadece bir alternatif değildir. Arabuluculuk tarafların karşılaştıkları zor problemlerin sonucunda seslerini duyurmak, bir çatışmadaki yüzeysel semptomların altında yatan gerçek sorunları keşfetmek ilerlemek için olasılıkları ve seçenekleri belirlemek ve isteklerini yerine getirmek için bir fırsat arayan pek çok kişinin umutlarının ve özlemlerinin çok daha geniş bir ifadesidir. Arabuluculuğu mahkeme sisteminin "demokratikleşmesi" olarak nitelendirebiliriz. Ancak arabuluculuk bundan çok daha ileri gidebilir. Arabuluculuk, farklılıkların ortaya çıktığı durumlarda insanlara gerçek bir ses verme fırsatı sunan daha tatmin edici bir yoldur. [3]

Çoğu insan davranışının gerçekleştiği bağlam, kişilerarası ilişkiler olduğundan, ilişkiler bireylerin özel ve profesyonel yaşamlarında büyük önem taşır. Bu nedenle, ilişkileri,

[1] Fazzi, Cindy (2005). A History of Alternative Dispute Resolution [Review of a History of Alternative Dispute Resolution]. Dispute Resolution Journal, 60(1), 102–. American Arbitration Association.
[2] Myra Isenhart, & Michael Spangle. (2000). Mediation. In Collaborative Approaches to Resolving Conflict (p. 71–). Sage Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781452233307.n4.
[3] Rosanne Cubitt. (2013). Famıly Medıatıon. In A Guide to Mediating in Scotland (p. 95–). Edinburgh University Press. https://doi.org/10.3366/j.ctt1g0b1f8.16.

dinamiklerini, bozulmalarını ve onlarda değişimi ortaya çıkarmanın olası yollarını anlamak, arabuluculuk için büyük önem taşımaktadır. Arabuluculuk, tarafların kişilerarası çatışmayı sona erdirmesine yardımcı olabilir. Anekdotsal ve bazı ampirik kanıtlar, arabuluculuğun ilişkileri çok çeşitli şekillerde iyileştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Arabulucu, ihtilaflı tarafların durumlarını kötüleştirmesini önleyebilir.[4]

1990'lı yıllarda Avrupa Konseyi tarafından, Avrupa, Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da yapılan araştırmalar neticesinde, ailevi uyuşmazlıkların duygusal ve hassas özelliğinden dolayı arabuluculuk gibi esnek bir süreçte çözülmeye çalışmasının daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Boşanma oranlarının artmasıyla ve yargı sisteminin üzerindeki baskının artmasıyla da 1970'lerden beri alternatif çözümler aranmaya başlamıştır.[5]

1970 yılında, "evlilik terapisi (marriage therapy)" ve "aile danışmanlığı (family counseling)" arabuluculuğun farklı biçimleri olarak görülmüştür. Özellikle eşlerin boşanmanın kaçınılmazlığını kabul etmesinde etkili bir yol olacağı savunulmuştur. "Aile arabuluculuğu (family mediation)" terimini ilk kullanımı 1970 yılında gerçekleşmiştir. 1974'te Atlanta'da "Boşanma Arabuluculuk Merkezi" ve "Aile Arabuluculuk Derneği" kuruldu. 1982' de "Aile Arabulucuları Akademisi" kuruldu. Bu süreçte çatışmanın insan ilişkilerinde yıkıcı olmasının engellenmesi ve uyuşmazlıkların çözümünde iş birliğinin geliştirilmesi için boşanma ve aile anlaşmazlıkları dahil olmak üzere çeşitli çatışma durumlarında uygulanabilecek ilkeler üzerine çalışmalar yapıldı. Fakat bu bahislerden de önce velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili uyuşmazlıkların barışçıl ortamda çözümlenmesi için alternatif arayışlar 1960'tan beri sürmekteydi. Zira ebeveynlerin bu konudaki aşırı çatışma halinin çocuklar üzerinde olumsuz etkisi engellenmek isteniyordu. Buna ilişkin çeşitli uyuşmazlık çözüm modelleri de ileri sürüldü. Bu modellerden en dikkat çeken ve kaynak model olarak görülen mekanizma "arabuluculuk-tahkim" modeliydi. Bu modele göre ilk aşamada aile danışmanı velayet ve kişisel ilişki kurulmasına yönelik taraflarla taslak bir metin oluşturmakta, ikinci aşamada aynı

[4] Tallodi. Timea. (2019). Jeff: Breaking Through Self-serving Bias? Mediation as Targeting Destructive Cognitive Processes. In How Parties Experience Mediation (pp. 165–183). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-28239-4_7.

[5] Foy, Kathy, Family and divorce mediation: A comparative analysis of international programs. Mediation Quarterly,1987(17), 83–96. https://doi.org/10.1002/crq.38919871710.

danışman sorunların çözümü için arabuluculuk sürecine katılmakta, son aşamada arabuluculuk süreci sonunda çözülmemiş sorunların çözümü için tahkime gidilmekteydi. 1962'de mahkemelerin danışmanlık programları aracılığıyla bu uyuşmazlıkların çözülmesine yönelik hizmet verilmeye başlandı. Mahkeme bağlantılı bu programlarla çatışmayı azaltmak, iletişimi kolaylaştırmak, en azından çocukları konusunda ortak sorumluluk alması amaçlanıyordu. 1972'de birçok eyalette mahkemelere bağlı danışmanlık hizmeti yaygınlaştı ve bu hizmetler arabuluculuk olarak adlandırıldı. 1980 yılında bu hizmetler bazı eyaletlerde mahkeme öncesi bazı eyaletlerde ise mahkemeye bağlı olarak zorunlu hale getirildi. Amerika Birleşik Devletleri'nde Arabuluculuk 20. yüzyılın başlarındaki emek ve toplumsal huzursuzluklara kadar uzanır. Hükümet, 1970'te anlaşmazlıkları çözmek için mahkeme salonlarını kullanmaya başladı. Amerika Birleşik Devletleri'nde arabuluculuğun ne kadar popüler hale geldiğinin bir sonucu olarak, bilim adamları ve araştırmacılar arabuluculuğun çatışmayı çözmenin kolay bir yolu olduğu sonucuna vardılar.[6]

Amerika Birleşik Devletleri'nde boşanma arabuluculuğu terimi yaygın olarak kullanılırken Avrupa'da aile arabuluculuğu terimi kullanılmaktadır. Aile arabuluculuğu, ayrılmakta olan eşlerin varsa çocuklarına, nafaka, evlilik süresince edinilen malvarlığının paylaşımına ilişkin düzenlemeler dahil olmak üzere ayrılık veya boşanmadan kaynaklanabilecek hususlarda anlaşabilmelerine yardımcı olmak üzere kullanılmaktadır. Süreç, aile üyelerinin tamamını yani çocukları, gençleri, üvey anne/babaları, dedeleri, nineleri kapsamaktadır. Avrupa genelindeki ilk aile arabuluculuğu hizmeti ise 1978 yılında Bristol'de özerk ve resmi bir hizmet olarak ayrılık veya boşanmanın her aşamasındaki eşler için başlatılmıştır.[7]

Avusturya da aile arabuluculuğu uygulaması konusunda önde giden devletlerdendir. 1975'te çıkarılan Aile Hukuku Kanunu'yla yargısal olmayan FDR (Family Dispute Resolution) aile uyuşmazlık çözüm yöntemine yer verildi. 2000 yılında ise arabuluculuğa ortak arabuluculuk (Co-Mediation) modeli getirildi. Buna göre eşler, boşanma ve ayrılık sürecinin tüm yönüyle ele alınabilmesi amacıyla biri hukuk alanında eğitim gören diğeri psiko-sosyal alanda eğitim gören bir kadın ve bir erkekten oluşan arabulucular eşliğinde

[6] Hinshaw, Cole, S. R., & Schneider, A. K. (2021). Discussions in dispute resolution: the foundational articles. Oxford University Press.
[7] Parkinson, Lisa, Aile Arabuluculuğu, Editör: Yonca Fatma Yücel, Adalet Bakanlığı, Ankara, 2017.

sürece katılmaktadır. Avusturya 2004'te Avrupa'daki ilk arabuluculuk kanunu olan Zivilrechts-Mediations-Gesetz'i yürürlüğe koydu. Avusturyalı arabulucular, çeşitli mesleki dernekler halinde örgütlenmiştir; Österreichische Bundesverband für Mediation (ÖBM) (Avusturya Federal Arabuluculuk Derneği), Avrupa Birliği'nde ve ülkedeki en büyük özel çıkar grubu olduğunu iddia etmektedir. Avusturya Yasası, Avrupa'daki mevzuatı etkilemiş ve özellikle Alman Arabuluculuk Yasası (Mediationsgesetz) için bir rol model olarak hizmet etmektedir. Arabuluculuk Direktifini Alman Hukuku'na aktaran Alman Arabuluculuk Yasası' nın aksine, Avusturya Arabuluculuk Yasası yalnızca medeni hukuk meselelerindeki uyuşmazlıklarla ilgilidir. Arabuluculuk yasasının edebi çevirisi "Medeni Hukuk Arabuluculuk Yasası" olmakla birlikte, Avusturya'da sadece arabuluculukla ilgilenen tek yasa olduğu için "Arabuluculuk Yasası" olarak adlandırılabilir.[8]

Günümüzde yapılan birçok mukayeseli çalışmalar ve araştırmalar arabuluculuğun tarih öncesi kökleri olduğuna işaret etmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti, eski Çin'den başlayarak günümüze kadar dünyada en uzun arabuluculuk geçmişine sahip olan ülkelerden biri olarak görülmektedir. Çin'de uyuşmazlıkları çözmek için kullanılan arabuluculuk yönteminin kökleri ise Konfüçyüs'e kadar izlenebilen uzun bir tarihi geçmişe sahip bulunmaktadır. Uyum prensibi (harmony) Konfüçyüs'ün ahlaki değerleri içinde yer alır Çinlilerin arabuluculuk metotlarına temelden destek vermiştir.[9]

Konfüçyüs'ün inancına göre, herhangi bir uyuşmazlık veya dava, insanlar arasında uyumsuzluğa neden olmakta ve sosyal ilişkilere zarar vermektedir. [10] İşte bu bağlamda Çinlilerin uyuşmazlık çözümüne bakış açısının temelinde, Konfüçyüs'ün ahlak ilmi, moral değerleri ve evren bilimi yer almaktadır.[11]

[8] Roth, M., & Gherdane, D. (2012). Mediation in Austria: The European Pioneer in Mediation Law and Practice. In Mediation. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.003.0004.

[9] Seda Özmumcu, Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış (6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Çerçevesinde), 3. bs., İstanbul 2013, s. 7. vd.

[10] Perkovich, Robert, A Comparative Analysis of Community Mediation in the United States and the People's Republic of China. Temple International and Comparative Law Journal, 1996, 10(2), 313–.

[11] Özmumcu, Uzak Doğu. s. 25.

Konfüçyüs, birbirine saygının hukukun üstünlüğüne ve onunla bağlantılı ihtilaflara baskın geldiğine inanan bir filozoftu. Filozof, çatışmalara en iyi çözümün etik uzlaşma olduğunu tavsiye etti.[12]

Konfüçyüsçülük ideal toplumu davalardan arınmış bir toplum (wu song) olarak tasarladı. Toplumsal uyumu korumak için uyuşmazlıklar arabuluculuk yoluyla çözülmelidir. Konfüçyüsçü ideolojiye göre, medeni nitelikteki anlaşmazlıklar, ihtilaflı tarafların dostane ilişkilerinin sürdürülebilmesi için uzlaştırıcı yollarla çözülmelidir. Dava son çare olmalıdır. Geleneksel Çin arabuluculuk anlayışı, günümüzün arabuluculuk kavramlarından kategorik olarak farklıdır. Taraf özerkliği, arabulucunun tarafsızlığı ve arabuluculukta arabuluculuk gizliliğinin temel ilkeleri, Çin geleneksel hukuk kültürü günümüz Avrupa'sında genel olarak uygulanmakta olan arabuluculuk sistemine yabancıydı. Çin'de arabuluculuk için ortak terim Tiaochu'dur. Uzlaştırma süreçleri, sadece davaya bir alternatif sağlamak için değil, aynı zamanda anlaşmazlıkları dostane bir şekilde çözmenin ahlaki erdemlerini sergilemek için tasarlandı. Bu nedenle Çin'de arabuluculuğun güçlü didaktik işlevleri olduğuna inanılmaktadır. Arabulucular, insanları Konfüçyüsçü ahlak ve hukuk konusunda eğitmek için doğuştan gelen bir yetkiye sahipti. Arabuluculuk Yuan Hanedanlığı' nın (1271-1368) hukuk sistemine kodlama yoluyla dahil edilmiştir. Bu sistemin 3 niteliği vardı. İlk özellik, sistemin temelini oluşturan güçlü yerel topluluk ağlarının varlığıydı. Tipik köy topluluğu, sivil anlaşmazlıkları köy liderleri tarafından yürütülen arabuluculuk yoluyla çözdü. Yakın bir benzerlik, uyumun toplumun vurgusu olduğu Tokugawa Japonya'da (1603-1867) bulunabilir. İkinci özellik, topluluk arabuluculuğunun didaktik işleviydi. Mediators, insanları Konfüçyüsçü ahlak ve hukuk konusunda eğitmek için doğuştan gelen bir yetkiye sahipti. Gayri resmi adalet sisteminin bir başka ilginç özelliği de resmi adalet sistemiyle organik bağıydı. Bir sulh yargıcı, bir mahkeme duruşmasına geçmeden önce (davanın son aşaması), arabuluculuk için davayı yerel bir yarı resmi toplum liderine havale ederdi. Huang, resmi adalet ile gayri resmi adalet arasındaki bu kesişimi tanımlamak için "üçüncü adalet alanı" terimini türetti.[13]

[12] Kun, & Kaufmann-Kohler, G. Integrating Mediation into Arbitration: Why it Works in China. Journal of International Arbitration, (2008). 25(4), 479–492. https://doi.org/10.54648/JOIA2008035.
[13] Chan, P. C. (2017). Legal History of Civil Mediation in China. In Mediation in Contemporary Chinese Civil Justice (Vol. 4, pp. 20–55). https://doi.org/10.1163/9789004342392_003.

Arabuluculuğun dünya çapında kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Uyuşmazlık türlerinin ve bunlara öngörülen çözüm yollarının ülkelere göre değişiklik göstermesi arabuluculuğun görünümünü farklılaştırmış öte yandan arabuluculuğun uygulamada gösterdiği değişiklikler ve usulî açıdan sahip olduğu esnek yapı, onun tanımlanmasını zorlaştırmıştır.[14]

Lon Fuller, arabuluculuğu "taraflara kurallar dayatarak değil, ilişkilerine ilişkin yeni ve ortak bir algı edinmelerine yardımcı olarak, tutumlarını ve eğilimlerini birbirine yönlendirecek bir algıya sahip olarak, tarafları birbirlerine yeniden yönlendirme kapasitesine sahip bir süreç" olarak tanımlamıştır.[15]

Christopher W. Moore, arabuluculuğu, "herhangi bir yetkili karar verme yetkisine sahip olmayan, kabul edilebilir, tarafsız ve bağımsız bir üçüncü tarafın bir anlaşmazlığa veya müzakereye müdahalesi" olarak tanımlar.[16]

Robert A. Baruch Bush ve Joseph P. Folger tarafından ise "Bir arabulucu, insanlar çatışmanın ortasındayken yardım etmek için müdahale eden kişidir"[17] şeklinde tanımlanmıştır.

Arabuluculukta üçüncü kişi olan arabulucunun karar vermemesi, arabuluculuğu tahkimden ayıran şeydir. Tahkimde, hakemler bağlayıcı kararlar verir. Arabulucular bunu yapmaz. Arabulucular proaktif olarak tarafların müzakerelerini kolaylaştırırlar ve bunu hakemlerden veya avukatlardan çok farklı şekilde yaparlar. Avukatlar kendilerine şunu sorarlar: "Bu davayı hukukta nasıl çerçevelendirmeliyim?" veya "yasa bu gerçeklere nasıl uygulanır?" Arabulucular, "neden bu insanlar sıkışıp kaldı?", "fark yaratmak için ne olması gerekiyor?" ve "tekrar birlikte çalışabilecekler mi?" diye sorarlar. Arabulucular, süreç boyunca bir anlaşmazlık çözümü ve gerçeklik testi sürecini kolaylaştırmaya yardımcı olmak için becerilerini ve deneyimlerini kullanırlar. Arabulucuların ayrıca,

[14] Yazıcı-Tıktık, Çiğdem; Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, İstanbul 2013.s.7-8.
[15] Fuller, L. L. (1970). Medıatıon- Its Forms and Functıons. Southern California Law Review, 44, 305–.
[16] Moore. Christopher W. (2014). The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict (Fourth edition.). Jossey-Bass.
[17] Lemelin. M. (2017). À propos de l'ouvrage de Robert A. Baruch Bush et Joseph P. Folger, The Promise of Mediation. The Transformative Approach to Conflict, Éd. révisée, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 2005, 287 p. Négociations, 28(2), 223–226. https://doi.org/10.3917/neg.028.0223.

tarafların gelecekte birbirleriyle müzakere etmenin daha verimli yollarını öğrenmelerine yardımcı olan bir eğitim işlevi vardır. Arabuluculuğun güzelliği esnekliğinde yatmaktadır. Taraflar ve arabulucu, mahkeme salonunda ulaşılması mümkün olmayan yaratıcı çözümlere ulaşmak için birlikte çalışırlar. Arabuluculukta, tarafların bağlamları, tarihleri ve sosyo-ekonomik konumları mahkemelerde mümkün olduğundan daha fazla dikkate alınabilir. İhtilaflı tarafların sadece hukuki konumları değil, ihtiyaçları ve çıkarları da incelenebilir. Tartışmacılar hikayelerini anlatabilir, duygularını ifade edebilir ve anlaşmazlıklarının sonucunu kontrol edebilir. Bunu yaparken, genellikle ilişkilerinin bir mahkeme sürecinden sonra olacağından daha az zarar gördüğünü görürler. Ayrıca arabuluculuk mahkemeden daha gayri resmidir, gizlidir, avukatsız yürütülebilir ve davadan daha hızlı ve daha ucuzdur. Arabuluculuk ayrıca davaların aksine, ihtilaflı tarafların duygularına ve kültürel kimliklerine de alan sağlar.[18]

Bireysel arabulucular farklı şekillerde çalışırlar. İlgi temelli,[19] dönüştürücü,[20] anlatısal,[21] içgörü,[22] sosyal norm, [23] onarıcı,[24]kritik an, [25] ve yerinde arabuluculuk[26] uygularlar.

Türkiye' de, 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) 2013 yılında kabul edilmiştir. Kanunumuzda arabuluculuk;*"Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin*

[18] Schulz, J. L. (2020). Mediation & Popular Culture: Research from: Australia, Canada, China, Germany, Israel, New Zealand, UK and USA. In Mediation & Popular Culture (1st ed., pp. 1–15). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429059551-1.

[19] McGraw. (1996). R. Fisher, W. Ury and B. Patton (1991) Getting to Yes: Negotiating an Agreement Without Giving in (2nd edn) Sydney: Century Business [Review of R. Fisher, W. Ury and B. Patton (1991) Getting to Yes: Negotiating an agreement without giving in (2nd edn) Sydney: Century Business]. Asia Pacific Journal of Human Resources, 34(1), 125–126. Blackwell Publishing Ltd. https://doi.org/10.1177/103841119603400110.

[20] Bush, Folger, J. P., & Jameson, J. K. (2007). The promise of mediation: The transformative approach to conflict [Review of The promise of mediation: The transformative approach to conflict]. Human Relations, 60(4), 640–643. Sage Publıcatıons, ınc.

[21] Winslade, Monk, G., & Zartman, W. (2003). Narrative mediation: a new approach to conflict resolution [Review of Narrative mediation: a new approach to conflict resolution]. Peace and Conflict, 9(2), 189–190.

[22] Picard, & Melchin, K. R. (2007). Insight mediation: a learning-centered mediation model. Negotiation Journal, 23(1), 35–54. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2006.00126.x.

[23] Waldman. (1997). Identifying the role of social norms in mediation: a multiple model approach. The Hastings Law Journal, 48(4), 703–.

[24] Khayyer, Oreyzi, H., Asgari, K., & Sikström, S. (2019). Self-perception and interpersonal peacefulness: the mediating role of theory of mind and harmony. Journal of Aggression, Conflict and Peace Research, 11(3), 180–199. https://doi.org/10.1108/JACPR-10-2018-0383.

[25] Druckman, & Cutcher-Gershenfeld, J. (2020). Introduction to Special Issue: Critical Moments in Negotiation II. Negotiation Journal, 36(2), 85–90. https://doi.org/10.1111/nejo.12321.

[26] Lawrence Kelly, Mediation -- When Talk Works: Profiles of Mediators by Deborah M. Kolb and associates. (1994). The Worklife Report, 9(3), 20–.

üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretemediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi" olarak tanımlanmıştır (HUAK m.2/1-b). 25.10.2017 tarihinde bu tanıma, *"tarafların çözüm üretemediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen" eklemesi yapılmıştır. Bu ek* 30221 sayılı Resmî Gazetede (RG) yayımlanan 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 17. maddesiyle yapılan değişiklikle gelmiştir.

2. Mukayeseli Hukukta Aile Arabuluculuğu

2.1.Kıta Avrupası Hukukunda

2.1.1. Alman Hukukunda

Almanya'da "Arabuluculuk ve Diğer Mahkeme Dışı Uyuşmazlık Çözüm Yollarının Teşvikine Dair Kanun" 21.07.2012 tarihinde kabul edilmiştir. [27] Kanunun 1. Bölümünde Alman Hukuku' nda ilk defa Arabuluculuk Kanunu düzenlenmiştir. Kanun 26.07.2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Alman Arabuluculuk Kanunu "Mediationsgesetz" 1- Tanımlar, 2- Süreç, Arabulucunun Görevleri, 3- Açıklama Yapma Zorunluluğu, Görev Sınırları, 4- Sır Saklama Yükümlülüğü, 5- Arabulucunun Başlangıç ve İleri Düzeyde Eğitimi; Sertifikalı Arabulucu, 6- Mevzuat Oluşturma Yetkisi, 7- Bilimsel Araştırma Projeleri; Arabuluculuğun Mali Açıdan Desteklenmesi, 8- Değerlendirme 9- Geçici Hüküm başlıklarını içerir.[28]

Alman Arabuluculuk Kanunu 4- Sır Saklama Yükümlülüğü başlığı altında; 2. Bendinde, *"Kanunda aksi öngörülmedikçe, arabulucu ve arabuluculuk faaliyetine dâhil olan kimseler, sır saklamakla yükümlüdürler. Bu yükümlülük, söz konusu faaliyette bulunulurken öğrenilen her türlü bilgiyi kapsar. Sır saklama yükümlülüğüne ilişkin diğer kanuni düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla, bu yükümlülük aşağıdaki hallerde uygulanmaz: Kamu düzeni sebebiyle açıklama yapılması gerekliyse; özellikle çocuğun menfaatinin tehlikeye düşmesinin veya bir kimsenin maddi ve manevi bütünlüğünün etkilenmesinin* engellenmesinde…" denmek suretiyle, bu hallerde gizlilik yükümlülüğünün bertaraf edilebileceği öngörülmüştür. (MediationG m. 4/1-2).

[27] Gesetz zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der auBergerichtlichen Konfliktbeilegung.
[28] Mediationsgesetz vom 21. Juli 2012 (BGBl. I S. 1577), das durch Artikel 135 der Verordnung vom 31. August 2015 (BGBl. I S. 1474) geändert worden ist"; Mediation Act of 21 July 2012 (Federal Law Gazette I, p. 1577).

Arabuluculuğa dair bazı düzenlemeler Alman Medeni Usul Kanunu' nda da "Zivilprozessordnung" (ZPO) bulunmaktadır. ZPO' daki aile hukukuna ilişkin hükümler, yürürlükten kaldırılmıştır. Aile Davaları ve Çekişmesiz Yargı İşleri Muhakeme Usulü Kanunu 2009 da kabul edilmiştir. Aile hukukuna ilişkin davalarda "Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit" FamFG hükümleri yürürlüktedir. Uzlaşma ve mahkeme dışı uyuşmazlık çözümü bu kanunun m.36 ve m.36'a maddelerinde düzenlenmiştir. Maddelere göre; mahkeme, bireye veya ilgili tüm taraflara arabuluculuk veya mahkeme dışı uyuşmazlık çözümü için başka bir yöntem önerebilir. Şiddete karşı koruma konularında, şiddetten etkilenen kişinin meşru menfaatleri korunmalıdır. İlgili taraflar arabuluculuk veya mahkeme dışı uyuşmazlık çözümü için başka bir prosedür uygulamaya karar verirlerse, mahkeme yargılamayı erteleyebilir. Ayrıca mahkeme tarafların ücretsiz bir bilgilendirme toplantısına katılmalarını emredebilir. (FamFG m.135) Mahkeme mazeretsiz olarak bilgilendirme toplantısına katılmayan taraf için ise aleyhinde yargılama giderlerine hükmedebilir. (FamFG m. 150/4) Arabuluculukla ilgili diğer bir düzenleme Medeni Usul Kanunu' nun yürürlüğüne ilişkin kanunda bulunmaktadır. Zorunlu arabuluculuk bu kanunun 15'a maddesinde düzenlenmiştir. Aile hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklar kapsam dışı bırakılmıştır. Almanya'da aile arabuluculuğu eğitimi konusunda 1992 tarihinde aile arabulucuları için ulusal bir birlik olan "Bundes-Arbeitsgemeinschaft für Familien-Mediation" "Federal Aile Arabuluculuğu Derneği" "BAFM" kurulmuştur. BAFM üyelerinin %50'si psikososyal mesleklerden, %50'si ise hukuk mesleğinden gelmektedir. BAFM üyeleri, sonuçlandırılmış dört arabuluculuğun belgeleri ile kendi asıl mesleğinde iki yıllık uygulama deneyimi, en az 200 saat arabuluculuk eğitimi ve denetim altında pratik eğitime haiz olmalıdır. Arabuluculuk eğitimi hem grubun yapısında (%50 psiko-sosyal profesyoneller, %50 avukatlar) hem de eğitim ekibinin bileşiminde yer almak üzere disiplinler arası olmalıdır. Aile arabuluculuğu, ayrılma ve boşanma konularında (çocuk ve mali konular) her yerde sunulur ve disiplinler arası eş-arabuluculuk biçiminde yapılır.[29]

2.1.2 İsviçre Hukukunda

İsviçre'de arabuluculuk en sık aile hukuku meselelerinde kullanılmaktadır. İsviçre' de Arabuluculuk 2011 tarihli İsviçre Medeni Usul Kanunu' nun 213 ile 218 maddeleri

[29] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. 410.

arasında düzenlenmiştir. İsviçre Medeni Usul Kanun'u (Schweizerische Zivilprozessordnung) (SwzZPO) alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini desteklemektedir. Ancak aile arabuluculuğu için uluslararası uyuşmazlıklar dışında zorunluluk bulunmamaktadır. Taraflar arasındaki kişisel ilişki ve çocuğun esenliği, uzlaşmaya dayalı arabuluculuk yaklaşımını bu tür yargılamalarda özellikle yararlı kılmaktadır. Gönüllülük ilkesinin bir istisnasıdır. İsviçre Federal Yüksek Mahkemesi "Bundesgericht", çocuk hukuku ile ilgili konularda zorunlu arabuluculuğu kabul edilebilir ve mümkün görmektedir.[30] Çocuk hakları konularında, taraflar gerekli finansal kaynaklara sahip değillerse, arabuluculuğu mahkeme önermişse, taraflar ücretsiz arabuluculuk hakkına sahiptir (SwzZPO m. 218). Aile arabuluculuğu bir avukat ve bir psikologdan oluşan "eş arabuluculuk" [31] şeklinde yürütülür. [32]

2.1.3. Fransız Hukukunda

Aile hukuku alanında çatışmalar her zaman duygusal olarak yüklüdür. Dolayısıyla, bu bağlamda bir mahkeme kararı, ihtilaflı taraflar için her zaman en iyi seçenek değildir. Bu nedenle, 1988'de Fransa'da uygulamaya konmasından bu yana aile hukukunda arabuluculuk (médiation familiale) önemli bir rol oynamıştır. Aile arabuluculuğu, Fransa'ya girmesinden sadece 15 yıl sonra, ilişkilerinin sonucu ne olursa olsun, ebeveynler ve çocuklar arasındaki bağların ve ebeveynlerin birbirleriyle olan bağlarının korunmasına güçlü bir vurgu yaparak, kurumsal ve profesyonel olarak Fransa'da varoldu.[33]

Fransa'da arabuluculuğa ilişkin genel hükümler Medeni Usul Kanunu (Code de procedure civile-CPC) 255/1-2. maddesiyle arabuluculuğa ilişkin hükümler, "ebeveyn yetkisi" başlığı altında ise 373-2-10. m yer almaktadır. Fransız Medeni Kanununa (Code civil – Légifrance) göre (CC) hâkim, boşanma davasında, eşlere arabuluculuk önerebilir ve onaylarını alarak bir aile arabulucusu atayabilir (CC m. 255/1- 1). Hâkim, arabuluculuğun amacı ve ilerleyişi hakkında kendilerini bilgilendirecek bir aile

[30]Kumpan. (2012). Mediation in Switzerland. In Mediation. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.003.0024.

[31] Seda Özmumcu, "Hukuk Uyuşmazlıklarının Çözümünde Eş Arabuluculuk (Co-Mediation) Modelinin Değerlendirilmesi", BAÜHFD, C. 13, S. 161-162, Ocak-Şubat 2018, s. 12-14.

[32] Meier, Sogo, M., Kotronis, S., Scheiwiller, S., Siegwart, D., Wyss, C., Zotsang, D., & Hamburger, C. (2013). Regulation of Dispute Resolution in Switzerland: Mediation, Conciliation and Other Forms of ADR in Switzerland. In Regulating Dispute Resolution (pp. 363–418). Bloomsbury Publishing (UK). https://doi.org/10.5040/9781474200219.ch-014.

[33] Macfarlane, D. (2004). Family Mediation in France. Journal of Family Studies, 10(1), 97–112. https://doi.org/10.5172/jfs.327.10.1.97.

arabulucusu ile görüşme konusunda eşlere emir verebilir (CC m. 255/1-2). Yine Kanunun 373-2-10. Maddesine göre hâkim taraflar arasında velayete ilişkin konularda anlaşmazlık varsa onları uzlaştırmaya çalışır ve aynı maddenin 2. fıkrasına göre tarafların da görüşünü alarak, anlaşmaları için, bir aile arabulucusu atayabilir. Ayrıca hâkim 373-2-10. maddesinin son fıkrasına göre aile içi şiddet konusu dışında tarafları aile arabulucusuna gitmeye zorlayabilir. Bunun dışında taraflar aile arabuluculuğu yoluyla anlaşmaya varırlarsa bunu bir tutanağa bağlayarak ve bu tutanağı da aile mahkemesi hâkimine onaylatarak, tutanağın icra edilebilirliğini sağlayabilirler.[34]

2.1.4. İtalyan Hukukunda

İtalyan hukukuna göre arabuluculuk, "bir anlaşmazlığın çözümü için dostane bir anlaşma bulmada ve anlaşmazlığın çözümü için bir teklif formüle etmede iki veya daha fazla kişiye yardımcı olmayı amaçlayan üçüncü bir tarafça yürütülen faaliyet" olarak tanımlanmaktadır. İtalya'da arabuluculuğun kabulüne giden yol, İtalyan hükümeti ve yasama organının çok aşamalı ve çok düzeyli çabaları ile karakterize edilmiştir. Arabuluculuğun kamu güvenliği hükümleri bağlamında ortaya çıktığı ilk resmi kanun 1931'de yayınlandı. Bunu 1940 yılında, arabuluculuğun hâkimler tarafından yürütülen bir iç mahkeme prosedürü olarak tanıtıldığı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na dahil edilmesi izledi. 1960'larda İtalya, iş uyuşmazlıklarında arabuluculuğu kullanmaya başladı. Daha sonra 29 Aralık 1993 tarihli ve 580 sayılı Kanun (580/1993) ticaret odalarına, şirketler arasındaki veya şirketler ile müşterileri arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için arabuluculuk ve tahkim komisyonları kurma yetkisi verdi. 2003 yılında 5/2003 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kabul edildi ve arabuluculuğu kurumsal, finansal ve arabuluculuk alanlarına taşıdı. Bu ilk çabalara rağmen, arabuluculuk kitleler tarafından büyük ölçüde bilinmeyen ve yaygın olarak kullanılmayan bir prosedür olarak kaldı. Son zamanlarda, İtalya'da arabuluculuğun durumunda önemli değişiklik, uyuşmazlık çözümüne erişimi kolaylaştırmak ve uyuşmazlıkların dostane çözümünü teşvik etmek için yayınlanan, hukuki ve ticari konularda arabuluculuğun belirli yönlerine ilişkin 2008/52/EC sayılı Avrupa Arabuluculuk Yönergesi 69/2009 sayılı kanunla yürürlüğe koyulmuştur. 2010 yılında 28/2010 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2008/52/EC sayılı Direktif hükümleri gereğince, arabuluculuk birçok hukuk ve ticaret hukuku alanı için zorunlu hale geldi. Fakat 6 Aralık 2012'de, İtalyan Anayasa Mahkemesi 28/2010

[34] Hopt, & Steffek, F. (2012). Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.0001.

no’ lu kararnamenin Anayasa'ya aykırı olduğuna karar vererek yürürlüğünü durdurmuştur. Bunun üzerine 20 Eylül 2013 tarih ve 98/2013 no’ lu Kanun ile yeni bir metin kabul edilmiştir. Diğer taraftan İtalya’da bir arabuluculuk kuruluşunun işleyişinin daha iyi tanımlanmasını sağlayan 180/2010 no’ lu Bakanlık Kararnamesi, 145/2011 no’ lu Bakanlık Kararnamesi, 4 Kasım 2010 tarihli Tüzük, 20 Aralık 2011 tarihli Bakanlık Genelgesi, 4 Nisan 2011 tarihli Bakanlık Genelgesi, 13 Haziran 2011 tarihli Bakanlık Genelgesi de bulunmaktadır.[35] İtalyan hukuk sisteminde arabuluculuk üç şekilde görülmektedir. Bunlardan ilki “gönüllü arabuluculuk” tur. [36]Taraflar medeni hukuk ve ticaret hukuku ile ilgili olduğu düşünülen her konuda serbestçe bu yolu seçebilirler ikincisi “yargısal arabuluculuk” tur.[37] Hâkim, yargılamanın taraflarını, yargılamanın herhangi bir aşamasında ancak son duruşmadan önce, ilk kez arabuluculuğu denemeleri amacıyla, arabuluculuk sağlayıcısını seçmek için 15 gün süre verir.[38] Üçüncüsü ise “zorunlu arabuluculuk” tur. Bu yol dava açılmadan önce zorunludur.[39] Bu ülkede aile hukukunda arabuluculuğa ilişkin düzenlemelerden ilki İtalyan Medeni Kanun’udur. “Codice Civile Italiano” (CC). Kanunun 337/g maddesi gereğince mahkemenin yargılamanın başlangıcında tarafların onayı ile bir arabuluculuk süreci önerme yetkisi vardır. Hâkimin aile arabuluculuğuna karar vermesi durumunda, tüm geçici ve acil tedbirler ertelenir. Burada amaç uzmanların yardımıyla eşlerin, özellikle de çocuğun ahlaki ve maddi çıkarlarının korunmasıyla ilgili bir anlaşmaya varmalarını sağlamaktır. İtalya’da aile uyuşmazlıklarına ilişkin bir başka düzenleme de İtalyan Medeni Usul Kanunu’nun 708. Maddesi hükmüdür. Hâkim ayrılık davalarında eşleri uzlaştırabilmek için onlarla birlikte veya ayrı ayrı görüşme yetkisine sahiptir. Ayrıca bu yetki davanın ilk duruşması boyunca devam etmektedir. [40]

2.1.5. Hollanda Hukukunda

Uzlaştırma ve çözüm, Hollanda hukuk kültürünün yerleşik bir parçasıdır. Hollanda arabuluculuğun güçlü bir savunucusudur. Modern anlamında arabuluculuk, 1980'lerin sonlarına doğru Hollanda hukuk kültürüne girdi. Başlangıçta, arabuluculuk esas olarak

[35] Matteucci. (2015). Mandatory Medıatıon, the Italıan Experıence. Revista Eletrônica de Direito Processual, 16(16), 189–210. https://doi.org/10.12957/redp.2015.19964.
[36] Hopt & Steffek, s.671.
[37] Hopt & Steffek, s.671.
[38] D’Urso. (2018). Italy’s “Required Initial Mediation Session”: Bridging The Gap between Mandatory and Voluntary Mediation. Alternatives to the High Cost of Litigation (2001), 36(4), 49–58. https://doi.org/10.1002/alt.21731.
[39] Hopt & Steffek, s.672.
[40] Hopt & Steffek, s.683.

aile içi çatışmalarda kullanılmış ancak bir alternatif uyuşmazlık çözümü biçimi olarak arabuluculuğa olan ilgi hukukun diğer alanlarına da hızla yayılmıştır. Hollanda'da arabuluculuğun geliştirilmesinde en önemli adım arabuluculuğun sağladıklarına büyük ilgi duyan bir grup hukukçu tarafından Hollanda Arabuluculuk Enstitüsü (Netherlands Mediation Institute) (NMI) 1993 yılında kurulmasıdır. Enstitü başından beri hükümet içinde güçlü bir desteğe sahip olmuştur.[41]

Arabuluculuk, özel arabuluculuk veya mahkeme ekli arabuluculuk olarak yürütülebilir. Mahkemenin eklediği arabuluculukta mahkeme, resmi bilirkişi olarak bir arabulucu atar ve ona taraflarla birlikte çözülmesi gereken soruların bir listesini verir. Dolayısıyla arabulucu, arabulucu olarak çalışırken aynı zamanda mahkeme tarafından yöneltilen soruları da cevaplar. Bu şekilde, adli arabuluculuk özel bir uzman görüşü biçimi olarak hizmet eder. Adli arabuluculuk bu aşamada gizli değildir. Arabulucu daha sonra mahkemeye bir rapor verir. Taraflar ile arabulucu arasında bir arabuluculuk sözleşmesi yoktur arabulucu mahkemenin bir temsilcisidir. Taraflar arabuluculuğa girmeye karşı çıkarlarsa, mahkeme genellikle onları sevk etmez. Başka bir arabuluculuk biçimi özel arabuluculuktur. Bu tür arabuluculuk "aile grubu konferansı" (Eigen Kracht Conferenties- EKC) içinde gerçekleşir. Bu tür konferanslar 2002 yılından bu yana yürürlükte olan özellikle çocukların söz konusu olduğu durumlarda, ciddi aile çatışmalarında tercih edilmektedir. Konferans, etkilenen tüm kişilerle yürütülür. Arabuluculuk eğitimi almış ancak mutlaka arabulucu olması gerekmeyen bir koordinatör başkanlık eder. Koordinatörün yanı sıra, ailenin çatışmayla başa çıkmasına yardımcı olmak için uzmanlar veya diğer sosyal hizmet uzmanları hazır bulunur. Bir aile konferansı üç bölümden oluşur. İlk olarak, koordinatör tüm tarafları tanıtır ve gündemi belirler. İkinci olarak, sosyal hizmet uzmanları ve/veya uzman, taraflara çatışmalarına yönelik olası çözümler konusunda tavsiyede bulunacaktır. Daha sonra düşünmek ve gelecek için bir plan yapmak için taraflar yalnız bırakılır. Taraflar isterlerse daha fazla yardım için koordinatörü arayabilirler. EKC'nin son bölümünde taraflar, daha sonraki ilişkileri için rehber olacak planı sunacaklardır. Hollanda'da 2005 yılından bu yana aile mahkemesi hâkimlerine yargılamada tarafları arabulucuya yönlendirme yetkisi verilmiştir. Ancak aile arabuluculuğunun hukuki çerçevesi 2009 yılında yürürlüğe giren "Boşanma Sonrası Devam Eden Ebeveynlik Kanunu" adlı kanunla çizilmiştir. Bu kanun

[41] Hopt, & Steffek, s.699.

gereğince eşler boşanmak için ebeveynlik görevini nasıl yerine getireceklerini gösteren bir ebeveynlik planı hazırlayıp mahkemeye sunmalıdırlar. Ayrıca malvarlığı ya da finansal konularda da aile arabuluculuğu mümkündür. Aile arabuluculuğu daha çok aile-çocuk arasındaki bağların devamı ile boşanmanın çocuklar açısından doğurduğu sonuçlar ile ilgilidir.[42] Hollanda'da, evli, kayıtlı veya gayri resmi olarak birlikte yaşayan tüm ayrılan ebeveynler bir ebeveynlik planı yapmalıdır. Ebeveynlik planı gerekliliği, 2009 yılında Hollanda yasalarına dahil edilmiştir. Ebeveynlik planı, boşanmalarının veya reşit olmayan çocukları için ayrılmanın sonuçları konusunda ayrı ebeveynler arasında yapılan bir anlaşmadır. Boşanma davası açılmadan önce yapılmalıdır. Boşanma anlaşmaları, küçük çocuklarla ilgili boşanmanın sonuçları açısından "ebeveynlik planı" her halükârda teşvik edilmekte ve hatta zorunludur.[43] Yasa, ebeveynlik planlarının nasıl gerçekleştirileceğini belirlemez. Ebeveynler tarafından gayri resmi olarak veya bir arabulucu, avukat veya noter yardımıyla formüle edilebilirler.[44]

Hollanda yasama organı, boşanmış ebeveynleri boşandıklarında bir ebeveynlik planı hazırlamaya mecbur etti çünkü böyle bir planın prosedürel ve aile ile ilgili sorunları azaltmak ve nihayetinde çocuğun refahını artırmak için faydalı olacağına inanıyordu. Zorunlu ebeveynlik planının uygulanması, daha fazla ebeveyni anlaşmalarını yazılı olarak belgelemeye teşvik etti. Bu yazılı düzenlemelerin daha kapsamlı olduğu ve 2009 boşanma kanunundan sonra daha sık güncellendiği görülmektedir.[45]

2.1.6. Japon Hukukunda

Japon aile uzlaştırması "chōtei", tarihsel olarak dava öncesi boşanma uyuşmazlıkları da dahil olmak üzere aile anlaşmazlıkları için zorunludur. Japon Medeni Kanun'una (CC) göre evlilik sırasında her iki ebeveyn velayet yetkisine sahip iken boşanmadan sonra tek ebeveyn velayet yetkisine sahip olabilir. (CC Md. 820(3)). Boşanmadan sonra genellikle anneler velayet hakkını alırlar. Çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak, çocukların fiziksel velayeti, kişisel ilişki ve nafaka gibi daha somut düzenlemeler anlaşma

[42] Hopt & Steffek, s.736.
[43] Boele-Woelki, & Jonker, M. (n.d.). Family Law Contractualisation in the Netherlands – Changes and Trends. In Contractualisation of Family Law- Global Perspectives (pp. 311–331). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-17229-3_15.
[44] Coenraad. (2014). Voices of minor children heard and unheard in judicial divorce proceedings in the Netherlands. The Journal of Social Welfare & Family Law, 2014(4), 370–380.
[45] De Bruijn, Poortman, A. R., Van Der Lippe, T., Leerstoel Lippe, & Social Networks, S. and I. (2018). Do Parenting Plans Work? the Effect of Parenting Plans on Procedural, Family and Child Outcomes. International Journal of Law, Policy, and the Family, 32(3), 394–411. https://doi.org/10.1093/lawfam/eby012.

yoluyla belirlenebilir (CC Md..766 (1)). Eşler bir anlaşmaya varamazlarsa, aile arabulucusu “kaji chōtei” ve mahkeme kararı “kaji shinpan” boşanma sürecinden ayrı olarak kullanılabilir. Japonya'da çeşitli boşanma mekanizmaları vardır. Anlaşmalı Boşanma “kyōgi rikon” en popüler prosedürdür. Boşanma konusunda anlaşmaya varan taraflar evrakları tamamlayıp bir aile sicil dairesine teslim ederler. Mahkemelerin müdahalesi veya idari düzenleme olmadığı için anlaşmalı boşanma, “özelleştirilmiş” boşanma prosedürünün uç bir örneğidir. Ancak bu sistem ekonomik, sosyal ve yasal kaynaklar bakımından müzakere gücü daha az olan tarafın boşanma sözleşmesinde daha az elverişli koşulları kabul etmesine sebep olabilir. İkinci en yaygın tür, aile arabuluculuğu yoluyla boşanmadır *“*chōtei rikon”. Yerel aile mahkemelerinde aile arabuluculuğu hizmeti sunulmaktadır. Arabuluculuğun başarısız olması ve mahkemenin uygun görmesi halinde, her iki tarafın da menfaatlerini gözeterek boşanma kararı verebilir. İki hafta içinde itiraz edilmezse karar kesinleşir. Bu aile mahkemesi kararıyla boşanma “shinpan rikon “son derece nadirdir. Aile arabuluculuğu Japon aileleri aile hukuku sisteminde davadan daha önemli bir rol oynar çünkü dava yoluyla boşanma *“*saiban rikon*”* Japonya'da oldukça nadirdir. Boşanma koşulları üzerinde anlaşamayan eşler için, dava öncesi aile mahkemesi arabuluculuğu zorunludur. Aile mahkemesinde aile arabuluculuğu hemen hemen tüm hukuki uyuşmazlıklarda kullanılmaktadır. Aile arabuluculuğu yapan taraflar avukat tutmama eğilimindedir. Aile Uyuşmazlıklarında Usul Kanunu’ nda (Code of Procedure for Family Affairs Disputes) boşanma davası açmadan önce arabuluculuğa başvurmak zorunludur. Aile İlişkileri Dava Prosedürü Yasası “Kaji Jiken Tetsuzuki Hō” Madde 257(1). Normal bir aile mahkemesi uygulaması olarak, her davaya bir “Uzlaşma Komitesi” veya “chōtei iinkai” düzenlenir ve atanır. Komite genellikle bir aile mahkemesi hâkimi ve iki uzlaştırıcıdan/arabulucudan oluşur. Uzlaştırıcılardan biri genellikle erkek diğeri kadındır. Uzlaştırıcılar çoğunlukla profesyonel bir yasal geçmişi olmayan aile içi anlaşmazlıkları çözmek için özel bilgi ve becerilere sahip, sosyal durumlar hakkında bilgili ve deneyimli ya da avukatlık belgesine sahip yerel halktan seçilen, yaşları 40 ila 70 arasında olan yarı zamanlı mahkeme görevlileridir. Yüksek ihtilaflı anlaşmazlıklarda, aile mahkemesi soruşturma görevlileri yani psikoloji ve sosyoloji gibi davranış bilimlerinde uzmanlığa sahip mahkeme görevlileri taraflar ve çocuklar ile görüşerek, ev ziyaretleri ve gözlemler yaparak gerçekleri araştırır ve sonuçlarını hâkime bildirirler ve davanın çözümü için bir tavsiyede bulunurlar. Çocukların duygularını ve isteklerini dinlemek aile mahkemesi soruşturma

görevlilerinin en önemli görevleridir. Taraflar yazılı olarak anlaşmaya vardıklarında bu belge nihai ve bağlayıcı bir mahkeme kararı ile aynı etkiye sahiptir (İç İlişkiler Dava Usulü Yasası Md. 268(1). Uygulamada, her iki taraf, arabulucular/uzlaştırıcılar ve mahkeme başkanı huzurunda son oturuma birlikte katılır ve yazılı anlaşma belgesinin içeriğini teyit ederler. Boşanan çiftler arasında çocuk ziyareti ve nafaka konusundaki anlaşmazlıklar genellikle boşanma uzlaştırmasından ayrılarak ayrı bir uzlaştırma davası olarak ele alınmaktadır. Aile arabulucularıyla yapılan bir ankete göre, babalar çocuk bakımına dahil olduklarını hissettikçe, ebeveyn yetkisi, velayet ve kişisel ilişki konusundaki çatışmalar daha ciddi hale gelebilir. Ayrıca, ebeveynlerin boşanma anında yaşadıkları duygusal zorluklar ve birbirlerine duydukları nefret ve güvensizlik duyguları o ebeveyni boşanma sonrası çocuk bakımında iş birliği yapma konusunda isteksiz hale getirebilir.[46]

2.2. Ortak Hukuk Sistemlerinde Aile Arabuluculuğu (Common Law-Anglo Sakson)

Common law, Norman Conquest'ten kısa bir süre sonra İngiltere'de ortaya çıkan ve birkaç yüzyıllık sürekli gelişmeden sonra İngilizlere ihraç edilen bir hukuk ve yasal süreçler sistemidir.[47] Ortak hukuk ifadesi çeşitli anlamlara sahiptir, ancak karşılaştırmalı hukuk bağlamında yasa genellikle Anglo-Amerikan hukuk sistemleriyle ilişkili yasal aileyi veya geleneği belirtmek için kullanılır.[48] Common Law kavramı dünyada iyi bilinmektedir ve genellikle İngiltere yargıçları tarafından geliştirilen hukuk olarak açıklanmaktadır. "Common Law" Ortak Hukuk sistemi, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Yeni Zelanda, Avustralya, Kanada ve başka birçok devlette uygulanmaktadır.[49]

2.2.1. California

ABD Amerika Birleşik Devletleri, aile anlaşmazlıkları çözümü (FDR) için en eski resmi hizmetlerden birine sahiptir. California, 1939'da evlilik anlaşmazlıkları için ilk "mahkeme bağlantılı uzlaştırma servisini" kurdu ve Los Angeles Mahkemesi 1995'te bir tür arabuluculuk öncesi boşanma danışmanlığı sundu ancak aile arabuluculuğu

[46] Harada. A. (2019). Family Reorganization in the Japanese Family Conciliation System: Resolving Divorce Disputes Involving Minor Children. International Journal of Law, Policy, and the Family, 33(1), 75–103. https://doi.org/10.1093/lawfam/eby019.
[47] Atiyah.P.S. (2018). Common Law. In The New Palgrave Dictionary of Economics (pp. 1862–1868). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_594.
[48] Geoffrey Samuel. (2012). Common law. In Elgar Encyclopedia of Comparative Law, Second Edition (pp. 169–190). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781781006108.00019.
[49] Glenn. (2020). Common Law. McGill Law Journal, 66(1), 19–. https://doi.org/10.7202/1082032ar.

konusunda yaygın bir kabul ve farkındalık 1970'lere kadar oluşmadı. OJ Coogler tarafından 1974'te Georgia, Atlanta'daki Aile Arabuluculuk Merkezi'nin geliştirilmesi kayda değerdi. ABD'deki ilk özel aile arabuluculuk merkezi olarak, çekişmeli olmayan alternatif uyuşmazlık çözümleri sunmanın önemi konusunda artan bir farkındalığın sinyalini verdi. FDR'nin geliştirilmesinde ve uygulanmasında müthiş bir liderliğe sahip olmasına rağmen, sınır ötesi arabuluculuk uygulaması üzerinde etkileri olan arabulucu standartları ve aile yasaları konusunda devletler arasında tutarlılık eksikliği konusunda eleştiriler olmuştur. British Columbia Kanada' da 1970'lerde ve 1980'lerde aile arabuluculuğunda bir artış görüldü, 1984 özellikle hareketli bir yıldı. Hem "British Columbia Arabuluculuk Geliştirme Derneği" hem de "Kanada Aile Arabuluculuğu" kuruldu ve "British Columbia Hukuk Derneği" aile arabulucuları için bir dizi davranış ve uygulama kuralı geliştirdi. Aile Adalet Hizmetleri Birimi 1996'da kuruldu ve aileleri aile mahkemesi sistemine girmeden önce tartışmak için zorunlu ön eğitim oturumları (ayrılık sonrası ebeveynlik) sunmaya başladı. Daha yakın zamanlarda, aile anlaşmazlıklarının çözümü için ADR'yi daha fazla desteklemek için 2013 yılında yeni bir Aile Hukuku Yasası (California Aile Kanunu-California Family Code m. 3170) çıkarılmıştır ve "çocuğun yüksek yararı" nın sağlanmasına özel bir vurgu yapılmıştır. California da Arabuluculuk, California yasalarına ve bu yasaları yorumlayan içtihatlara tabidir. Arabuluculuk süreci gizlidir. Arabuluculukta yapılan tüm beyanlar ve teklifler, her iki taraf da arabuluculuk gizliliği ayrıcalığından feragat etmedikçe, duruşmada delil olarak sunulamaz. Arabuluculuk tüzükleri, Kaliforniya Kanıt Yasası'nın (California Evidence Code) 703.5 ve 1115 ila 1129 bölümlerinde yer almaktadır. Çocuğun velayeti ile ilgili herhangi bir talebin mahkemeye verilmesinden önce, mahkeme tarafından sağlanan bir arabuluculuk hizmetine sahip aile mahkemesi tarafından arabuluculuğa ihtiyaç duyulur (bölüm 3170, FC). Bazı eyaletlerde, arabulucunun velayet ve ziyaret konularına ilişkin olarak mahkemeye bir tavsiye sunması gerekebilir (bölüm 3183, FC). Taraflar, arabuluculukta varılan yazılı bir anlaşmanın şartlarını, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 664.6 maddesi uyarınca önerge kararı olarak uygulanabilir hale getirmeyi kabul edebilirler.[50]

2.2.2. Florida

Aile hukuku uyuşmazlıklarını çözmek için özel arabuluculuk mevcuttur. Florida'nın

[50] Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Online Family Dispute Resolution Evidence for Creating the Ideal People and Technology Interface. Springer International Publishing AG. Pages 1-16.

birçok yerinde, düşük gelirli davacılar için düşük maliyetli arabuluculuk programları mevcuttur. Florida Yüksek Mahkemesi, aile arabulucularını onaylar. Florida yasalarına veya kamu politikasına aykırı olmayan arabuluculuk anlaşmaları genel olarak kabul edilir. Florida'daki işbirlikçi hukuk süreci isteğe bağlıdır ve artık kanunla düzenlenmektedir (Fla. Stat. § 63.55-58 (2019)). Florida mahkemelerinin bir boşanma davasında veya çocukların dahil olduğu bir davada tarafları arabuluculuğa yönlendirme yetkisi vardır (Florida Kanunu (Florida Statutes 61.183 (2013)). Aile davalarında mahkeme öncesi arabuluculuk genellikle zorunludur ve mahkeme arabuluculuğa başvurmayı emredebilir.

Birçok aile çok sayıda bireysel velayet çözümleri üretebilir ancak partner veya diğer aile içi şiddet söz konusu olduğunda arabulucu için bir zorluk teşkil eder. Aile hukuku arabuluculuğu, boşanma davaları ve boşanmayı takip eden kararlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aile içi şiddet içeren bir davanın alternatif uyuşmazlık çözümü için uygun olup olmadığını değerlendirmek için arabuluculuk öncesi tarama programları önerilir. Özel aile tüzükleri, avukatların hukuk danışmanı veya arabulucu olarak katılımını değişen derecelerde sağlar. Psikologlar genellikle boşanma ve çocuk velayeti davalarında arabuluculuk yaparlar. Aile hukuku arabuluculuğuna yönelik bazı mahkeme programları, birlikte arabuluculuğu teşvik etmektedir. California aile hukuku, boşanma davalarına ve takip kararlarına kademeli bir yaklaşım sağlar. Boşanma davalarında arabuluculuk işlemleri zorunlu değildir. Taraflardan biri boşanma davası açtıktan sonra, mahkeme taraflardan birinin talebini kendiliğinden inceler veya uygun bir taraf anlaşması üzerine, erken tarafsız bir vaka değerlendirmesi, alternatif vaka yönetimi ve keşif sınırlamasını içerebilecek bir vaka yönetimi planı hazırlar. Mahkeme bağlantılı arabuluculuk programları kapsamındaki genel hukuk davalarındaki arabuluculuk emirlerinin aksine, tarafların yargılamanın çok erken bir aşamasında bir dava yönetim planını oluşturmaları gerekecektir. Bir velayet dilekçesine veya ziyaret haklarına veya her ikisine birden itiraz edildiğinde arabuluculuk zorunludur. Anlaşma olmazsa taraflar yargılamaya devam edecek ve arabulucu mahkemeye kısa süreli velayet konusunda tavsiyede bulunmaya yetkili olacaktır. Bununla birlikte, aile içi şiddet geçmişinin ve

yakın parter şiddetinin (İntimate Partner violence) (IPV)[51] olduğu boşanma arabuluculuk süreçlerinde hırpalanmış kadınların "mekik arabuluculuğu" [52] seçmelerine izin verilir.[53]

Aile Kanunu' na uygun arabuluculuklarda, arabulucu, genel hukuk davalarında mahkeme bağlantılı arabuluculuk kurallarına göre yargılamaları yönetmede çok daha fazla takdir yetkisine sahiptir. Uygun veya gerekli olduğunda, arabuluculuk anlaşmasının çocuğun çıkarlarına en iyi şekilde nasıl hizmet edebileceğini değerlendirmek için çocukla görüşme yapma hakkına sahiptir. Avukatın katılımı olmadan bir arabuluculuk anlaşmasına varılırsa, arabulucunun onlara bir anlaşmanın müzakere edildiğini bildirmesi gerekir. California Aile Yasası'nın 3178. Bölümü, genel hukuk meselelerinde mahkeme-arabuluculuk programlarından daha kısıtlayıcıdır: Katılımcıların sözleşme özgürlüğüne sınırlamalar getirir. Arabuluculuk anlaşması sadece velayet konularına ve ziyaret haklarına ilişkin hükümler içerebilir. Üvey ebeveynler ve büyükanne ve büyükbabaların ziyaret hakları için karşılaştırılabilir kısıtlamalar geçerlidir. Mahkemelerin herhangi bir zamanda bir arabuluculuk anlaşmasını değiştirme yetkisi vardır.[54]

2.2.3. Massachusetts

Aile davalarına boşanma davası alternatifi olarak arabuluculuk getirildi. Bugün, çoğu ABD eyaletinde ebeveynler daha fazla mahkeme işlemi yapılmadan önce arabuluculuğu düşünmeye teşvik edilmekle kalmıyor, aynı zamanda zorunlu kılınıyor. Ayrılmak zor bir süreçtir. Aile mahkemesi profesyonellerinin çok iyi bildiği gibi, işin içinde çocuklar olduğunda daha da zor olur. Boşanmanın kamusal ve hem de profesyonel kaygılar süreci daha da zor hale getirdiğinden boşanma reformu ile bu endişenin giderilmesine yardımcı olmak için aile mahkemesine arabuluculuk getirildi. Bu süreç artık "yeni aileler kurma" süreci olarak değerlendirilmiştir. Taraflar, avukat tavsiyesi olsun ya da olmasın, arabulucu ile görüşür. Arabulucuların çoğu, her bir tarafa, tarafların imzası için resmi bir

[51] Ballard, Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., & Beck, C. J. A. (2011). Detectıng Intımate Partner Vıolence ın Famıly and Dıvorce Medıatıon: A Randomized Trial of Intimate Partner Violence Screening. Psychology, Public Policy, and Law, 17(2), 241–263. https://doi.org/10.1037/a0022616.

[52] Jiang, Rossi, F. S., Beck, C. J., Applegate, A. G., Adams, J. M., & Holtzworth-Munroe, A. (2022). Predictors of attendance at court-referred shuttle or videoconferencing mediation among separating or divorcing parents reporting high levels of intimate partner violence. Family Court Review, 60(1), 98–114. https://doi.org/10.1111/fcre.12577.

[53] Holtzworth-Munroe, Beck, C. J., Applegate, A. G., Adams, J. M., Rossi, F. S., Jiang, L. J., Tomlinson, C. S., & Hale, D. F. (2021). Intimate partner violence (IPV) and family dispute resolution: A randomized controlled trial comparing shuttle mediation, videoconferencing mediation, and litigation. Psychology, Public Policy, and Law, 27(1), 45–64. https://doi.org/10.1037/law0000278.

[54] Hopt, & Steffek, F. (2013). Mediation principles and regulation in comparative perspective. Oxford University Press. p.1246.

anlaşma hazırlamaları için avukat tutmalarını önerir ancak Avukat tutmak zorunlu değildir. Bu süreç, gerekli tüm konuların ele alındığından emin olmaya çalışır. Anlaşma imzalandıktan sonra, taraflar boşanmada belirtilen prosedürü takip edeceklerdir. Arabulucudan tanıklık yapması veya belge ibraz etmesi istenemez. [55]

2.2.4. Minnesota

Minnesota çoğunlukla erken vaka yönetimi (Early Case Management) (ECM) modeli altında çalışır. Boşanma için ilk savunmanın sunulmasından sonra, mahkeme bir ilk vaka yönetimi konferansı (Initial Case Management Conference) (ICMC) düzenler. ICMC'de yargı görevlisi, tarafsız ön değerlendirme (Early Neutral Evaluation) (ENE) dahil olmak üzere, taraflara sunulan çeşitli alternatif uyuşmazlık çözümü (Alternative Dispute Resolution) (ADR) seçeneklerini tartışır ve açıklar. Herhangi bir ADR sürecine katılma kararı gönüllüdür ve ICMC'de taraflarca verilen bir karardır. Tarafsız ön değerlendirme (ENE), aileleri mahkeme sisteminde mümkün olduğunca verimli ve adil bir şekilde taşımayı amaçlayan Minnesota'da kurulmuş gönüllü, gizli bir süreçtir. İki tür (ENE) vardır. Sosyal Erken Nötr Değerlendirme (Social Early Neutral Evaluation) (SENE). Bu, taraflar ve avukatları ile kendi pozisyonlarını dinlemek için bir araya gelen iki değerlendiriciden oluşan bir ekibi içerir. Daha sonra görüşleri doğrultusunda velayet ve ebeveynlik süresi ile ilgili geri bildirim, tavsiye ve olası çözüm seçenekleri sunarlar. Finansal Erken Tarafsız Değerlendirme (Financial Early Impartial Evaluation) (FENE). Bu, taraflar ve avukatları ile kendi pozisyonlarını dinlemek için bir araya gelen bir değerlendiriciyi içerir. Daha sonra mülk paylaşımı, bakım ve destek gibi mali konularla ilgili geri bildirim, tavsiye ve olası çözüm seçenekleri sunarlar. Sonuç olarak, (genellikle 45 ila 60 gün içinde) değerlendiriciler, taraflarca onaylanmadıkça herhangi bir anlaşmanın şartlarını değil, yalnızca tarafların bir anlaşmaya varıp varmadığını mahkemeye bildirir. SENE veya FENE aracılığıyla varılan anlaşmalar, yalnızca şartların yazılı olması ve taraflarca imzalanması halinde bağlayıcıdır. Arabuluculuk, tarafların dava açmadan tam anlaşmaya varmak amacıyla avukatlarının yardımıyla katılma seçeneğine sahip oldukları gönüllü, gizli bir süreçtir. Arabuluculuk yoluyla varılan her türlü anlaşmanın bağlayıcı olması için yazılı olması ve taraflarca imzalanması gerekir. Erken vaka yönetimi (Early Case Management) (ECM) sürecinin dışındaki taraflara

[55] Crampton. (2022). “We make new families:” findings from a family court mediation study. Family Court Review, 60(3), 391–410. https://doi.org/10.1111/fcre.12663.

sunulan diğer ADR seçeneği, işbirlikçi hukuktur. İşbirlikçi hukuk, tarafların ve onların eğitimli işbirlikçi avukatlarının, nihai bir sulh anlaşmasının onaylanması dışında mahkemeye başvurmadan anlaşmaya varmak için resmi bir anlaşma yapmalarına izin verir. Anlaşmaya varılmazsa, işbirlikçi avukatlar geri çekilmeli ve taraflar daha sonraki işlemlere katılmadan önce yeni avukata talimat verilmelidir. İşbirlikçi hukuk süreci yoluyla taraflarca varılan eksiksiz bir uzlaşma anlaşması, genellikle idari inceleme için mahkemeye sunulur ve tüm taraflar avukatlar tarafından temsil edildiğinde, nihai bir duruşma yapılmaksızın dosyalanmak üzere onaylanır.[56]

Mahkemeye dayalı olmayan süreçler tahkim, arabuluculuk ve işbirlikçi hukuktur. Tahkim, tarafların bir anlaşmazlığı aile mahkemesinde yargılamak yerine, kendi adlarına tayin edilmiş bir üçüncü şahsa karar vermeleri konusunda anlaştıkları bir süreçtir. Taraflar, karara bağlanacak konuları, hakemin kimliğini ve tahkimin parametrelerini belirleyen bir tahkim anlaşması yaparlar. Tipik olarak, taraflar tahkimin bağlayıcı olacağı ve hakem kararının bir aile mahkemesi kararına dahil edileceği ve böylece taraflarca uygulanabilir olacağı konusunda hem fikirdir. Tahkimler genellikle emekli aile mahkemesi hakimleri veya deneyimli aile hukuku avukatları tarafından yürütülür. Bu süreç genellikle bir yargılamadan daha az resmi ve daha az maliyetlidir ve taraflar için daha uygun ve özeldir. Arabuluculuk, üçüncü bir tarafın taraflar arasındaki uzlaşma görüşmelerini kolaylaştırdığı gayri resmi bir süreçtir. Tüm ihtilaflı davalar için aile mahkemesinde arabuluculuk zorunludur. Taraflar arasında varılan herhangi bir anlaşma tamamen gönüllüdür. Uzlaşma olmadığında, taraflar yargılama haklarını kaybetmezler. Arabulucu, bir anlaşmazlığın çözümünü teşvik etmek ve kolaylaştırmak için hareket eden ve ihtilaf halindeki konulara karar vermeyen veya çözümü dayatmayan tarafsız bir kişidir. Evlilik davalarıyla ilgili anlaşmalar genellikle bir sözleşmenin temel gereksinimlerini karşılamalıdır Sözleşme, özellikle mülkiyetle ilgiliyse, neredeyse her zaman yazılı olmalıdır Bir evlilik anlaşmasının tarafları bu anlaşmaya özgürce ve gönüllü olarak girmeli ve anlaşma adil ve makul olmalı ve "hem usule ilişkin hem de esasa ilişkin açıdan makullük sınırları içinde" olmalıdır Ayrıca, anlaşma küçük çocukların çıkarlarını etkiliyorsa, bu çıkarlar korunmalıdır. Anlaşma mali sorunları çözerse, taraflardan her biri diğerine varlıklarını ve borçlarını gerçeğe uygun bir şekilde açıklamalıdır. Son olarak,

[56] https://content.next.westlaw.com/1-613-2225?__lrTS=20201027005502375&transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29.

hiçbir uzlaştırma sözleşmesi, yazıya indirgenmedikçe, avukat tarafından imzalanmadıkça ve kayda geçirilmedikçe veya açık mahkemede yapılmadıkça ve kayda geçirilmedikçe bağlayıcı değildir.

2.2.5. İngiliz Hukukunda

Arabuluculuk, 25 yılı aşkın bir süredir mevcut olan ve genellikle aile arabuluculuğu olarak anılan İngiliz aile hukuku bağlamında iyi yapılandırılmıştır. Aile arabuluculuğu için özel bir tanım yoktur. Bu alandaki tek tanım, FPR 'ye (Family Procedure Rules)[57] yapılan son eklemedir. Bu sadece Arabuluculuk Direktifi kapsamındaki "arabuluculuk" tanımına atıfta bulunur ve yalnızca sınır ötesi durumlar için geçerlidir. Diğer bir düzenleme The Family Procedure Rules 2010' dur (Aile Usul Kuralları 2010). FPR, r. 3.5.1(2). Aile uyuşmazlıklarının çözümünde arabuluculuktan yararlanılmasını içeren bir diğer kanun Çocuklar ve Aileler Kanunu (Children and Families Act 2014) dur. 2014 Çocuklar ve Aileler Yasası'nın 10 (1) bölümü uyarınca, bir kişinin mahkeme emri almak için belirli türde başvurularda bulunmadan önce bir Arabuluculuk Bilgi ve Değerlendirme Toplantısına (Mediation information and assessment meetings) (MIAMs) ' a katılması artık bir gerekliliktir. Başvuruya cevap verecek kişinin MIAMs'a katılması beklenmektedir. Mahkemenin, aile arabuluculuğunu ve diğer seçenekleri değerlendirmek için bir MIAMs'a katılmak da dahil olmak üzere, mahkeme dışı uyuşmazlık çözümü girişiminde bulunulması için davaları erteleme konusunda genel bir yetkisi vardır. 1983'te Londra'daki Aile Biriminin Temel Kayıt Sicili, (Principal Registry of the Family Division) (PRFD), bir ADR programının uygulanmasına yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Yazı İşleri Müdürlüğü, taraflar, bir yargıç ve Mahkeme Danışma ve Destek Hizmetinin, (Court Advisory and Support Service) (CAFCASS) bir temsilcisi ile duruşmaya gitmeden önce anlaşmazlığı çözmek için yarım saatlik bir toplantı ayarlanmıştır. Arabuluculuktan çok mahkeme içi uzlaştırmaya benzeyen bu yaklaşım, İngiltere ve Galler'deki başka mahkemede de benimsenmiştir. Bununla birlikte, aile hukuku bağlamında arabuluculuk, başlangıçta mali ihtilaflardan ziyade esas olarak velayet ve kişisel ilişki meseleleri için uygun görülmüştür.[58]

Aile hukukunda ADR'ye yönelik hareketin arkasındaki dürtü, taraflara isterlerse arabuluculuğa başvurabilecekleri, dokuz aylık bir düşünme ve değerlendirme süresi

[57] https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/rules_pd_menu.
[58] Hopt & Steffek, s.410.

vermekti. Buna ek olarak, başvuranın önce bir arabuluculuk bilgilendirme toplantısına katılması şartıyla, boşanma taraflarına ilk kez adli yardım fonu sağlanacaktı. Arabuluculuk bilgilendirme toplantısı, boşanma davasına yardımcı olmak için adli yardıma ihtiyaç duyan herkes için zorunlu olurken, arabuluculuk sürecine başlamak, ilgili taraflar için gönüllü bir konu olarak kaldı. Uygulamaya geçmeden önce pilot projeler gerçekleştirildi. Ancak vakaların yaklaşık % 20' sinde taraflar sadece adli yardıma hak kazanmak için bir arabuluculuk toplantısına katıldılar. Arabulucular taraflarla birlikte veya ayrı ayrı görüşebildiler ve hem velayet hem de kişisel ilişki konularının yanı sıra nafaka gibi mali konuları tartışabildiler. Arabuluculuk sağlayıcıları için, özellikle eğitimle ilgili olarak bazı asgari standartlar oluşturulmuştur. Arabuluculuk, İngiliz aile hukukunun ayrılmaz bir parçası olmaya devam etmektedir. FPR mahkemeye yargılamanın her aşamasında, alternatif uyuşmazlık çözümünün uygun olup olmadığını düşünme yükümlülüğünü getirir ve genel olarak ADR' ye atıfta bulunurken, uyuşmazlık çözümü konusunda tarafların farkındalığını artırmayı amaçlar. FPR kapsamındaki çocuklarla ilgili tüm işlemlere ek bir ADR katmanı dahil edilir. Böyle bir yargılamanın ilk duruşmasında, mahkemede bir Mahkeme Danışma ve Destek Hizmeti (The Children and Family Court Advisory and Support Service) (CAFCASS) görevlisi ve bazen bir İlk Duruşma Uyuşmazlık Çözüm Randevusu (First Hearing and Dispute Resolution Appointment) (FHDRA) düzenlemek için bir arabulucu bulunur. FHDRA'da mahkeme, CAFCASS görevlisi ile iş birliği içinde ve mevcut herhangi bir arabulucunun yardımıyla, taraflara uzlaştırmada ve aralarındaki sorunların tümünün veya herhangi birinin çözümünde yardımcı olmaya çalışacaktır. Kalan sorunlar tespit edilecek, CAFCASS görevlisi mahkemeye bu tür sorunların çözümü için önerilen herhangi bir yol hakkında tavsiyede bulunacak ve bu tür sorunların gelecekteki çözümü için talimatlar verilecektir. Bu toplantılar sırasında mahkemenin en büyük endişesi çocuğun refahıdır, bu nedenle toplantılarda, ihtilaflı konuların hızlı ve sürdürülebilir bir çözümüne ulaşmak amaçlanır.[59]

İngiltere' de aile arabuluculuğu ile ilgili olarak aile arabuluculuğunda en iyi uygulamayı teşvik etmek ve yüksek kalitede aile arabuluculuğu hizmeti sunmak ve aile arabuluculuğu hizmetlerine güvenle erişilmesini sağlamak amacıyla Aile Arabuluculuğu Konseyi (Family Mediation Council) (FMC) kurulmuştur.Arabulucular Koleji (College of

[59] Parkinson, Aile Arabuluculuğu. s.350

Mediators)[60], Hukuk Topluluğu (The Law Society)[61], Aile Arabulucuları Derneği (Family Mediators Association)[62], Ulusal Aile Arabuluculuğu (National Family Mediation)[63], Aile Hukukunda İlk Çözüm (Resolution first for family law)[64] bu kuruluşun 5 üyesidir.[65]Aile Arabuluculuğu Konseyi (Family Mediation Council) aile arabulucuları için "Aile Arabulucularına Yönelik Uygulama Kuralları" yayınlamıştır.[66] Aile Arabuluculuğu Konseyi ve Aile Adalet Konseyi (Family Justice Council) (FJC) tarafından hazırlanan İngiltere ve Galler'de Aile Arabuluculuğu, Hakimler, Mahkemeler ve Hukuk müşavirleri için Rehber (Family Mediation in England and Wales: A guide for judges, magistrates and legal advisors)[67] bir diğer düzenlemedir.[68]

2.2.6. Kanada Hukukunda

Kanada'da 1968 tarihli Boşanma Kanunu ile Aile Arabuluculuğu boşanma ve ayrılığın ayrılmaz bir parçası olurken ilk federal arabuluculuk 1969 da boşanma danışmanlığı olarak başlamış ve sosyal hizmet uzmanları tarafından ilk pilot projeler başlamıştır. 1984 de Federal Adalet Bakanı Aile hukukunda reformlara duyulan ihtiyacı görerek "Aile ve Hukuk "konulu bir konferans düzenlemiş ve konferansın ana konusu boşanmanın aileler üzerindeki zarar verici etkileri olmuştur.[69]

Belirli uzmanlık alanlarının dışında, alternatif bir çatışma çözümü aracı olarak arabuluculuk, komşusu ABD ile karşılaştırıldığında 1990'lara kadar Kanada'da yalnızca küçük bir rol oynamıştır. Arabuluculuğun ticaret ve ticaret hukuku gibi diğer alanlarda daha önemli hale gelmesi ancak yirminci yüzyılın son on yılından itibaren olmuştur. Aynı zamanda, arabuluculuk giderek adli prosedürlere entegre edilmiştir. Genel mahkemelerdeki tıkanıklık nedeniyle, Kanada Federal ve eyalet yasama organları, hantal, sıkıcı ve pahalı dava prosedürlerine düşük maliyetli, hızlı ve verimli bir alternatif oluşturmak amacıyla arabuluculuk potansiyelinin ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm

[60] https://www.collegeofmediators.co.uk/.
[61] https://www.lawsociety.org.uk/.
[62] https://thefma.co.uk/.
[63] https://www.nfm.org.uk/.
[64] https://resolution.org.uk/.
[65] https://www.familymediationcouncil.org.uk/.
[66]https://www.familymediationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/FMC-Code-of-Practice-v1.3-November-2018.pdf.
[67]https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2014/06/mediation-guide-for-judges-may2014.pdf.
[68] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. 241.
[69] Devlin, & Ryan, J. P. (1986). Family mediation in Canada: Past, present, and future developments. Mediation Quarterly, 1986(11), 93–108. https://doi.org/10.1002/crq.38919861109.

mekanizmalarının farkına varmıştır. Bu nedenle arabuluculuk prosedürlerinin dava sürecine entegrasyonu son yıllarda çok daha önemli hale gelmiştir.[70]

Mevzuat, maliyetli ve zaman alıcı dava prosedürlerine alternatif olarak arabuluculuğun çok sayıda Federal ve eyalet yasalarına entegre edilmesini sağlamıştır. Ayrıca, bir anlaşmazlığın taraflarına, ihtilaflarını dava başlamadan önce çözmeye çalışmak için bir arabuluculuk prosedürünü (veya başka bir alternatif ihtilaf çözümleme prosedürünü) tamamlamalarını tavsiye eder. Kanada Anayasası'nın 26. maddesine göre, evlilik ve boşanma alanındaki mevzuatla ilgili olarak tek yargı yetkisi Federasyon'a aittir. Kanada Federal yasama organı, boşanma, ebeveyn çocuk velayeti, nafaka ve usule ilişkin konuların ön koşullarını düzenlemek için Boşanma Kanunu' nu[71] çıkarmıştır. Boşanma Kanunu'nun 8(2)[72] maddesine göre, evliliğin bozulması durumunda eşlerden birinin veya her ikisinin başvurusu üzerine eşler boşanma davası açabilir. Eşlerin boşanmadan en az bir yıl önce ayrı yaşamaları durumunda, evliliğin sona ermesi için yasal karine geçerlidir. Boşanma, evliliğin bozulmasından kimin sorumlu olduğu sorusuna bağlı değildir. 1980'lerde, yasama organı, Kanada Boşanma Kanunu' na, çocuk velayeti ve nafaka konularında dostane bir çözüme varmak için tarafları boşanma davalarında arabuluculuk yapmaya teşvik eden hükümler koymuştu. Ancak taraflar, boşanma şartları üzerinde anlaşma yolu olarak arabuluculuğu tercih etme kararlarında tamamen serbesttir.[73]

Boşanma davasına başlamak isteyen veya boşanma davasında davalı olan bir eşin hukuk müşaviri, yargılama sırasında çocuğun velayeti veya nafaka emrine konu olabilecek konularda arabuluculuk yapma olasılığı konusunda eşi bilgilendirmekle yükümlüdür. Eşin hukuk müşaviri, eşi arabuluculuğa başlama olasılığı konusunda bilgilendirmekle ve bunun eşle birlikte yapılmasının uygun olup olmadığını değerlendirmekle yükümlüdür. Hukuk müşaviri, bu bilgi sağlama görevine uyduklarını kaydetmelidir. Boşanma davasını resmen başlatan her belge, hukuk müşavirinin müvekkillerin arabuluculuk olanakları hakkında bilgilendirildiğini onaylayan bir beyanı içermelidir. Boşanma davasında arabuluculuğa başlayıp başlamama kararı tarafların sorumluluğunda ve yetkisindedir. Ayrıca, ihtilaf konusu meselelerde dostane bir çözüme varıp varmamaları veya konuyu yeniden davaya yönlendiren bir anlaşma olmaksızın arabuluculuğu sona erdirmeleri de

[70] Hopt & Steffek, s.911.
[71] https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/.
[72] https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/page-2.html#docCont.
[73] Hopt & Steffek, s.926.

yalnızca taraflara bağlıdır. Boşanma davalarına ilişkin arabuluculuk prosedürlerine ilişkin Federal yasa düzenlemelerine, eyalet yasama organlarının düzenlemeleri eşlik eder. Ontario Çocuk Hukuku Reform Yasası mahkemeye, çocuğun velayeti, çocukla kişisel ilişki konularını çözmek için tarafların rızasıyla arabuluculuk başlatılmasına karar verme yetkisi vermektedir. Ontario Aile Hukuku Yasası' na göre, çocuk ve eş nafakası ve medeni mal rejimi ile ilgili ihtilafların dostane çözümü için arabuluculuk kullanılabilir. Bu anlamda mahkeme bağlantılı arabuluculuk programı uygulanmaktadır. Arabuluculuk, davalının ilk savunmasını sunmasından sonra 180 gün içinde gerçekleşmelidir. Ancak burada belirtmek gerekir ki, düzenlemenin emredici kısmı en az bir arabuluculuk görüşmesine katılımla sınırlıyken, taraflar aralarındaki uyuşmazlığı çözüme kavuşturup uzlaşmama konusunda tamamen özgürdürler. Mahkeme bağlantılı arabuluculuk çoğu eyalette mevcuttur. Family Law Act ve Children's Law Reform Act' a [74] göre mahkeme tarafların talebi ile herhangi bir konuda arabuluculuk yapmak üzere taraflarca seçilen bir kişiyi arabulucu olarak atayabilir.[75] Ontarıo da aile arabuluculuğu alanında öncü olan Ontario Aile Arabuluculuğu Derneği[76] Ontario Family Mediation Association (OAFM) bulunmaktadır.[77]British Columbia'da aile uyuşmazlıklarının arabuluculuk yöntemiyle çözümüne yönelik olarak Family Law Act (Aile Hukuku Kanunu) [78] ve bu kanuna bağlı olarak çıkarılan Family Law Act Regulations (Tüzük)[79] bulunmaktadır. [80]

2.2.7. Hong Kong

Boşanmanın sosyal damga ve utanç taşıdığı Hong Kong'un kültürel iklimine arabuluculuğu entegre etme konusundaki endişelere rağmen, ADR, aile anlaşmazlıklarının yönetiminde halk tarafından olumlu karşılandı. Aslında, arabuluculuk çocuk odaklı ve aile odaklı olduğundan, onur ve iş birliği ile anlaşmayı kolaylaştırdığından, ADR'nin kültürel inanç ve değerlerle tutarlı olduğu düşünülmüştür.[81]

---

[74] https://www.ontario.ca/laws/statute/90c12.
[75] Hopt & Steffek, s.933.
[76] Waldron, Roth, C. P., Fair, P. H., Mann, E. M., & McDermott Jr, J. F. (1984). A therapeutic mediation model for child custody dispute resolution. Mediation Quarterly, 1984(3), 5–20. https://doi.org/10.1002/crq.39019840303.
[77] https://www.oafm.on.ca/.
[78] https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/11025_00.
[79] https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/roc/roc/347_2012.
[80] Hopt & Steffek, s.940.
[81] Markwick, Bickerdike, A., Wilson-Evered, E., & Zeleznikow, J. (2019). Technology and Family Violence in the Context of Post-Separated Parenting. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 40(1), 143–162. https://doi.org/10.1002/anzf.1350.

2.2.8. Avustralya Hukukunda

Avustralya hukuk literatüründe, arabuluculuk şu şekilde tanımlanır; arabuluculuk, görünüşte tarafsız üçüncü bir kişinin, ihtilaflı taraflara aralarında kararlaştırılan bir sonuca doğru yardımcı olduğu bir süreçtir. Bu tanım, Ulusal Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Danışma Konseyi (National Alternative Dispute Resolution Advisory Council) (NADRAC) tarafından önerilen standart tanıma karşılık gelmektedir. Olağan Avustralya hukuk usulü, yargıcın daha çok tarafsız bir hakem gibi hareket ettiği, katı bir şekilde çekişmeli usulün uygulandığı geleneksel İngiliz modelini takip eder, süreç maliyetli, uzun ve zaman alıcıdır. Arabuluculuk, özel arabulucular tarafından yürütülür ve kamu arabuluculuk hizmetlerinin sunulduğu alanlarda özel hizmetlerle rekabet halindedirler. Özel arabuluculuk için, her iki tarafın da arabuluculuğu kabul etmesi gerekir ve arabuluculuğun gerçekleşmesi için bu anlaşma yeterlidir. 2011 tarihli (Civil Dispute Resolution Act) Sivil Uyuşmazlıkların Çözümü Yasası'ndan bu yana, federal düzeyde taraflar, yasal işlemleri başarılı bir şekilde başlatmadan önce genellikle alternatif anlaşmazlık çözümlerini denemeli veya en azından arabuluculuk girişiminde bulunmalıdır. Hukuki işlemler sırasında mahkeme, çoğu zaman yalnızca tarafların rızasıyla anlaşmazlığı veya anlaşmazlığın bir kısmını bir arabulucuya havale edebilir. Mahkeme ekli arabuluculuk, mahkeme personeli veya özel olarak eğitilmiş kayıt memurları veya hakimler tarafından yürütülür. Mahkeme tabanlı arabulucular daha çok yargıç benzeri bir şekilde hareket etme eğilimindedirler, taraflara sadece sınırlı bir rol bırakarak yargılamaya hâkim olurlar. Ayrıca tarafların çıkarlarından çok haklarına odaklanırlar ve uzlaşmaya varmak için değerlendirici müdahalelere yönelirler. [82]

Laik, kusura dayalı boşanma kavramı,1857'de İngiltere'de Evlilik Nedenleri Yasası (1857 (İngiltere) 20 ve 21 Vict, c 85) ile tanıtıldı. Kolonilerin ve ardından Avustralya Devletlerinin yasalarına girdi. 1959 tarihli Evlilik Nedenleri Yasası (Commonwealth legislation) (Cth)), boşanmanın verilebileceği ağırlıklı olarak kusura dayalı 14 gerekçenin bir listesini sağlamıştır. 1975'te Whitlam hükümeti yeni bir Aile Hukuku Yasası, (Family Law Act) (FLA) çıkardı. Ocak 1976'da yürürlüğe giren mevzuat, kusursuz boşanmayı getirdi ve mahkemeye bağlı uzlaştırma ve danışmanlık ile tamamlanan uzman bir aile mahkemesinin kurulmasıyla uyuşmazlık çözümüne bütünsel bir yaklaşımı benimsedi. Kanunun en bilinen özelliği, kusursuz boşanmanın getirilmesiydi. Yaklaşım, boşanmanın

[82] Hopt & Steffek, s.895.

yargılama kurumundan bağımsız olarak verilmesine izin verdi ve mahkeme aksini emretmedikçe her iki ebeveynin de ayrılıktan sonra çocukları üzerinde hak ve sorumlulukları olduğunu kabul etti. Her iki ebeveynin de çocuklarına bakma zorunluluğu, ebeveynlerin boşandıktan sonra ilişkiye devam etme ihtiyacını doğurdu. Aile Hukuku Yasası (1975), tarafların en az 12 ay ayrı kaldıklarını kanıtlayabilen bir tarafın başvurusu üzerine evliliğin feshedilebileceğini, evliliğin geri dönülemez bir şekilde bozulduğunu kabul etti.[83]

1975 Aile Hukuku Yasası'nın[84] 60CA[85] Bölümü (Cth), "bir çocukla ilgili olarak belirli bir ebeveynlik kararı verilip verilmeyeceğine karar verirken, bir mahkeme çocuğun yüksek yararını en önemli husus olarak görmelidir." Crowe ve Toohey'in (2009) dediği gibi, "Pratik açıdan, üstün olma ilkesi, ebeveynlik anlaşmalarına karşı aşırı derecede düşmanca bir yaklaşımı caydırmayı ve böylece çocukların ebeveyn çatışmasının bir sonucu olarak maruz kaldığı zararın bir kısmını hafifletmeyi amaçlar." [86]

Avustralya'da arabuluculuk genellikle "kolaylaştırıcı arabuluculuk" yaklaşık yirmi yıldır aile alanındaki anlaşmazlıkları ele almak için kullanılmaktadır. "Aile alanı "genellikle, evli olsun ya da olmasın ve tarafların birlikte yaşayıp yaşamadıklarına bakılmaksızın ebeveynler arasında çıkan mülkiyet veya çocukla ilgili anlaşmazlıkları kapsar. Bu tür anlaşmazlıklar, çocuklarla ilgili olan veya çocuklara bakan diğer kişileri de kapsayabilir ancak, arabuluculuk yapılan uyuşmazlıkların ezici çoğunluğu çiftlerle ilgilidir. Avustralya' da aile mahkemesine ebeveynlik kararı başvurusunda bulunmadan önce uzman bir aile anlaşmazlık çözümü uygulayıcısı ile en az bir görüşme zorunludur.[87]

Aile Hukuku Yasası 1975 (Family Law Act 1975), mahkemeye herhangi bir başvuru yapmadan önce bir anlaşmazlığı olan tüm kişilerin bu anlaşmazlığı aile uyuşmazlık çözümüyle (Family Dispute Resolution-FDR) çözmek için gerçek bir çaba göstereceğini

---

[83] Nicholson, Alastair, & Harrison, Margaret, Family law and the Family Court of Australia : experiences of the first 25 years. Melbourne University Law Review, (2000). 24(3), 756–783. https://doi.org/10.3316/agis_archive.20012008.

[84]https://www.familyrelationships.gov.au/separation/you-family-.law#:~:text=The%20Family%20Law%20Act%201975,Act%20applies%20to%20all%20children.

[85] https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C01106.

[86] Crowe, & Toohey, L. (2009). From good intentions to ethical outcomes : the paramountcy of children's interests in the Family Law Act. Melbourne University Law Review, 33(2), 391–414. https://doi.org/10.3316/agis_archive.20103163.

[87] Markwick, Bickerdike, A., Wilson-Evered, E., & Zeleznikow, J. (2019). Technology and Family Violence in the Context of Post-Separated Parenting. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 40(1), 143–162. https://doi.org/10.1002/anzf.1350.

öngörmektedir. Bu ön işlem prosedürü, ebeveynlik davaları ve mali davalar (bakım, mülkiyet) için zorunludur. Ebeveynlik davalarında, başvuru sahibi bir aile uyuşmazlık çözümü uzmanı sertifikası ibraz etmedikçe mahkeme davaya bakmayı bile reddedebilir. Mahkeme ayrıca ön dava prosedürüne uymayan bir tarafa maliyet yaptırımı uygulayabilir. Ayrıca, tüm ailevi uyuşmazlıklarda mahkeme, tarafların yargılamanın herhangi bir aşamasında aile uyuşmazlıklarının çözümüne katılmalarını emredebilir. Family Law Act 60J maddesinde çocuk istismarı ya da aile içi şiddet konularının aile uyuşmazlık çözümüne elverişli olmadığı açıklanmıştır. Aile Hukuku Yasası 1975 (Family Law Act 1975)' e baktığımızda 10F maddesinde, aile anlaşmazlık sürecinin "Aile uyuşmazlık çözümü, bir aile uyuşmazlık çözümü uygulayıcısının, birbirleriyle olan uyuşmazlıklarının bir kısmını ya da tamamını çözmek için boşanma veya ayrılıktan etkilenen ya da etkilenmesi muhtemel olan insanlara yardım ettiği ve uygulayıcının sürece dâhil olan tüm taraflardan bağımsız olduğu bir süreçtir" şeklinde açıklanmıştır.10G maddesinde ise "aile uyuşmazlık çözümü uygulayıcısı" ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. 10H maddesinde iletişimin gizliliği, 10J maddesinde aile uyuşmazlık çözümü başvurularında iletişimin kabul edilebilirliği,10K maddesinde ise aile uyuşmazlık çözümü uygulayıcılarının uyacağı kurallar" açıklanmıştır.[88]

Diğer hukuki düzenlemeler Aile Hukuku Kuralları (Family Law Rules 2004) ve Aile Hukuku (Aile Uyuşmazlık Çözümü Uygulayıcıları) Tüzüğü 2008 (Family Law (Family Dispute Resolution Practitioners Regulations) 2008' dir. Avusturalya' da aile uyuşmazlık çözümü hizmetleri aile İlişkileri Merkezleri (Family Relationship Centres), Adli Yardım Komisyonları (Legal Aid Commissions), ile devlet destekli olarak akredite FDR uygulayıcıları ile hizmet vermektedir.[89]

Bununla birlikte kamuya mali yük getirmesi sebebiyle adli yardım için gerekli olan şartlar daha da sıkılaşmıştır.[90]

[88] Field, & Lynch, A. (2014). Hearing parties' voices in Coordinated Family Dispute Resolution (CFDR): An Australian pilot of a family mediation model designed for matters involving a history of domestic violence. The Journal of Social Welfare & Family Law, 36(4), 392–402.
[89] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. 72.
[90] Mustafa Serdar Özbek, "Avrupa Konseyince Adalet Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması İçin Öngörülen Tedbirler", AÜHFD, 2006, C. IV, S. 1, s. 213-214.

3. Aile Arabuluculuğu'nda Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Uluslararası Sözleşmeler

3.1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 21 Ocak 1998 Tarih R (98) 1 Sayılı Aile Arabuluculuğu Hakkında Tavsiye Kararı

Bakanlar Komitesinin Aile Arabuluculuğu hakkındaki R (98) 1 sayılı Tavsiye Kararının amacı, aile uyuşmazlıklarını, tüm aile üyelerinin menfaatlerini koyacak şekilde, karşılıklı anlaşmaya dayalı bir süreçte çözmek ve aile arabuluculuğunun, Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkelerde kabulü, uygulanması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesidir. [91]

3.1.1. Arabuluculuğun Uygulama Alanı ve Düzenlenmesi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 21 Ocak 1998 Tarih R (98) 1 Sayılı Aile Arabuluculuğu Hakkında Tavsiye Kararında aile arabuluculuğuna ilişkin ilkeler belirlenmiş, arabuluculuğun uygulama alanına yer verilmiş, aile arabuluculuğunun aile ilişkilerine uygulanacağı belirtilmiş, kan hısımları ya da sıhri hısımlar arasında olsun aynı aile fertleri arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklarda aile arabuluculuğuna başvurulabileceği ve devletlerin aile arabuluculuğuna başvurulabilecek konuları serbestçe belirleyebileceği belirtilmiştir. Bu anlamda herhangi bir sınırlama yoktur. Doktrinde bir kısım görüşe göre, tarafların üzerinde tasarruf edemeyeceği boşanma, velayet, velayetin kaldırılması, soybağının tespiti, babalık davası gibi konular arabuluculuğa elverişli değildir.[92] Karşı görüşlere göre ise amaç, çocuğun üstün menfaatinin[93] korunması için ebeveynler arasında

---

[91] Özbek, M. (2005). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Aile Arabuluculuğu" Konulu Tavsiye Kararı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (2), 71-102. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46850/587499;https://rm.coe.int/rec-98-1e-on-family-mediation/1680a3b3ef.

[92] Süha Tanrıver, Türk Aile Mahkemeleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s.88; Nevhis Deren Yıldırım, "Aile Mahkemelerinin Görevi ve Uygulamaları", Prof. Dr. Zahit İmre'ye Armağan, İstanbul, 2009, s. 259; Levent Börü, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, TBB Yayınları, Ankara, 2019, s. 1050-1051; Kavasoğlu, A. & Gündoğdu, T. (2021). Aile arabuluculuğunun tarihi gelişimi ve ülkemizdeki mevzuat açısından değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11 (2), 771-789. DOI: 10.52273/sduhfd.1050375; Melis Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk (6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Çerçevesinde), Yetkin Yayınevi, Ankara, 2012, s. 83; Bozdağ, G. G. (2016). Arabuluculuk ve Arabuluculuğun Ebeveynler Arasındaki Uluslararası İhtilaflarda Uygulanabilirliği. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20 (1), 101-136. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48095/608136; Gündoğdu TANSU, boşanma Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 3; Erdem Şimşek, "Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Düzenlenmesi Gereken, Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu İle İlgili Değerlendirme", Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık, 2018, s. 70.

[93] Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Akyüz, Çocuk Hukuku-Çocukların Hakları ve Korunması, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2020, 7. Baskı, s. 53-58; Gülçin E. Grassinger, Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2009, s.57-70.

çıkacak anlaşmazlıkların engellenmesi olduğundan,[94] tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulması, diğer hısımların çocukla kişisel ilişkisi gibi konular bakımından aile arabuluculuğunun uygulanabileceğidir.[95]

Avrupa Konseyi R (98) 1 Sayılı Karar'da, arabuluculuğun düzenlenmesi ile ilgili olarak, kural olarak aile arabuluculuğun zorunlu olmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu anlamda bazı görüşler, arabuluculuğun zorunlu olmasının arabuluculuğun esası ile bağdaşmayacağını ve zorunlu olmasının uzun vadede yapılan anlaşmalara uymama sonucunu getireceğini savunmaktadırlar.[96] Arabuluculuğun zorunlu olmasının daha etkili ve faydalı olacağını savunanlar da bulunmaktadır.[97] Bazı görüşler aile arabuluculuğunun mahkeme yönlendirmeli olarak uygulanmasının daha uygun olacağını savunmaktadır.[98]

Avrupa Konseyi R (98) 1 Sayılı Karar'da, ebeveynlerin arabulucu veya diğer usuller aracılığıyla, özellikle çocukların üstün menfaati için velayet ve çocuklarla kişisel ilişkinin düzenlenmesi konularında anlaşma yolunu tercih etmeleri tavsiye edilmiştir.[99] Kararda belirtilen diğer usuller ise uzlaştırma ve aile danışmanlığıdır.[100]

---

[94] Özbek, Mustafa Serdar; Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C. 2, 4. bs., Ankara 2016. s. 849; Tolga Akkaya, "Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı", Ankara barosu Dergisi, 2014, s. 28; Özbek, M. (2005). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Aile Arabuluculuğu" Konulu Tavsiye Kararı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (2), 71-102. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46850/587499;https://rm.coe.int/rec-98-1e-on-family-mediation/1680a3b3ef. s. 82.

[95] Mustafa Serdar Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 848 v.d.; Ahmet Başözen, "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı Üzerine Değerlendirme", EÜHFD, 2007, C. I, S. 1-2, s. 236; Cem Özcan, "Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu", https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/316045; Huriye Reyhan Demircioğlu, "Aile Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun Uygulanabilirliği", TAAD, 2015, S. 23, s. 75; Mustafa Serdar Özbek, "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 'Aile Arabuluculuğu' Konulu Tavsiye Kararı", DEÜHFD, 2005, C. VII, S. 2, s. 85; Pervin Yıldız, "Türk Hukukunda Aile Arabuluculuğuna İlişkin Gelişmeler", Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2018, s. 33 v.d.

[96] Uyumaz, Alper- Erdoğan, Kemal, "Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları", DEÜHF, 2015, C. XVII, S.1, ss. 119-169.

[97]Akkaya, Tolga "Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı", Ankara Barosu Dergisi, 2014; Sevda Yaşar Coşkun, "Aile Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuğun Avantaj ve Dezavantajları", 9.Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Aydın, 2019, s. 49.

[98] Şükran Şıpka, "Aile Mahkemelerinde Uzlaştırma", Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu, Strateji Geliştirme Başkanlığı 32, 2012, s. 383-389; Zeynep Bahadır, "Aile Arabuluculuğunu Bekleyen Usuli Sorunlar", II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, TBB Yayınları, Ankara, 2019, s.1078.

[99] Özbek, "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 'Aile Arabuluculuğu' Konulu Tavsiye Kararı, s. 78-80.

[100] Denise Wilson. (1993). Alternative dispute resolution. Auckland University Law Review, 7(2), 362–380. https://doi.org/10.3316/agispt.19942448.

3.1.2. R (98) 1 Sayılı Aile Arabuluculuğu Hakkında Tavsiye Kararı Gereğince Aile Arabuluculuğu İlkeleri

Arabuluculuk, herhangi bir yargı yetkisine sahip olmayan bir arabulucunun (veya birden fazla arabulucunun) sistematik olarak taraflar arasındaki iletişimi kolaylaştırdığı ve tarafların kendi aralarındaki sorunları çözme sorumluluğunu kendilerine almalarını sağlamak amacıyla, tarafların gönüllü katılımına dayanan bir anlaşmazlık prosedürdür. Tarafların özgür iradeleri, arabuluculuğun önemli bir unsurudur. Tüm hukuk sistemleri temelde bu görüşü paylaşırken, özgür irade unsuru, kapsamı bakımından farklılık göstermektedir. Mahkeme, tarafları arabuluculuğa başvurmaya zorlayabileceğinden, birkaç yargı alanında taraf özerkliği sınırlıdır. Örneğin Florida'da, mahkeme tarafları arabuluculuğa zorlayabilir. Taraflar, arabuluculuk için bağlayıcı rızaya dayalı anlaşmalar yapmak için özerkliklerini kullanabilirler. Bazı arabuluculuk tanımları arabuluculukta taraf özerkliği ilkesinin başka sonuçlarını da içermektedir, örneğin Fransa'da arabuluculuk yapan kişinin taraflarca seçilmesi gibi. Çoğunluk tüm yargı alanlarında, taraflar arasındaki uzlaşma anlaşması, kararlaştırılan kararın uygulanabilirliğini garanti eden bir biçimde akdedilebilir. (İngiltere, Avusturya, Portekiz) Yine geniş bir mutabakata tabi olan bir diğer temel özellik, üçüncü taraf arabulucunun bu konuda herhangi bir karar verme yetkisine sahip olmamasıdır. Bunun tersi, anlaşmazlığı çözmek için yapılan anlaşmanın sorumluluğunu tarafların kendilerinin taşımasıdır. Ancak, arabulucunun çözüm önermeye yetkili olup olmadığı veya bu tür önerilere izin verilip verilmediği konusunda arabuluculuğun tanımlanması düzeyinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, arabuluculuk kullanımının yaygın olarak paylaşılan bakış açısı, arabuluculuğun gücünün, esas olarak toplumsal çatışmayı hedeflemesinde yattığı ve hukuki çözümün yalnızca yardımcı bir işleve sahip olduğu yönündedir. Son olarak tüm hukuk sistemlerinde ortak olan, iletişimin sistematik olarak teşvik edilmesi, tarafların sürece gönüllü katılımı ve çatışma çözümü için sorumluluk üstlenmesi arasında bir bağlantı unsuru olduğudur. Arabuluculuğun, kendiliğinden veya keyfi bir yaklaşımdan ziyade, taraflar arasında bilinçli ve uzman bir iletişim desteği ile karakterize edildiği görüşündedir. Bu, iletişimin teşvik edilmesinin biçim ve tarzının emredici hukuk veya mesleki kurallar tarafından belirlenip belirlenmediği ve ne ölçüde belirlendiği konusunu açık bırakmaktadır. Bu nedenle, özünde, arabuluculuk tanımlarının karşılaştırmalı görünümü, (1) uyuşmazlık, (2) gönüllülük, (3) taraflar arasındaki iletişimin sistematik olarak teşvik edilmesi ve (4) tarafların dayandığı çözüm açısından sorumluluk ve

arabulucunun karar verme yetkisinin olmadığı durumlarda geniş bir fikir birliğini ortaya koymaktadır.[101]

Avrupa Konseyi R (98) 1 Sayılı Karar'da arabuluculuk sürecinde, arabulucunun belli ilkelere göre hareket etmesi gerektiği düzenlenmiş ve bu kapsamda tarafsızlık ve gizlilik ilkelerine yer verilmiştir.

3.1.2.1.Tarafsızlık İlkesi

Avrupa Konseyi R (98) 1 Sayılı Karar'da, arabuluculuk süreci ile ilgili olarak, arabulucunun tarafsızlık ve gizlilik ilkelerine göre hareket etmesi gerektiği düzenlenmiştir. Arabulucu tarafsızlığı ve tarafların kendi kaderini tayin hakkı, arabuluculuk uygulamasının önemli ilkeleridir.[102] Hilary Astor, arabuluculuğun meşruiyetini hukuktan değil, arabulucunun tarafsızlığından ve tarafların rızaya dayalı karar vermesinden elde ettiğini savunuyor.[103] Kuzey Amerika'nın en büyük çatışma çözümü kuruluşu olan Uyuşmazlık Çözümü Derneği, uygun arabuluculuk davranışını özetleyen Arabulucular için Model Davranış Standartlarına sahiptir. Standart II tarafsızlığa[104] atıfta bulunur ve şunları belirtir: *"Arabulucunun tarafsızlığı kavramı, arabuluculuk sürecinin merkezinde yer alır. Arabulucu, yalnızca tarafsız kalabileceği konularda arabuluculuk yapar. Arabulucu herhangi bir zamanda süreci tarafsız bir şekilde yürütemezse, arabulucu geri çekilmekle yükümlüdür."*[105]

Arabulucunun tarafsızlığı açıklanırken, Astor'a göre, çoğu defa "Neutrality" ve "Impartiality" sözcükleri aynı şeyi ifade etmek üzere birbirinin yerine

[101] Hopt, & Steffek, F. (2012). Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.0001.
[102] Douglas. (2012). Neutrality, self-determination, fairnes and differing models of mediation. James Cook University Law Review, 19, 19–40. https://doi.org/10.3316/ielapa.363252330693485.
[103] Schulz. (2020). Impartiality, self-determination and fair outcomes: Popular culture: Fairly Legal (TV show, USA) and Amélie (film, France) Research from: Australia, Canada, France, India, Israel, Japan, New Zealand, South Africa, UK and USA. In Mediation & Popular Culture (1st ed., pp. 16–44). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429059551-2.
[104]https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/dispute_resolution/dispute_resolution/model_standards_conduct_april2007.pdf.
[105] Association of Conflict Resolution, Model Standards of Conduct for Mediators, s. 5.

kullanılmaktadır.[106] Ancak "Neutrality" kelimesi, arabulucunun arabuluculuğun esasını ve sonucunu etkilemeyeceği anlamına gelmek üzere daha fazla kullanılmaktadır[107]

Tarafsızlık "Neutrality" aynı zamanda "eşit uzaklık" veya "taraflara eşit mesafede olmak" (equidistance) anlamına gelmektedir. Yani arabulucunun, tarafların arasındaki ihtilafı kendi bakış açılarından ifade etmelerine, bilgi vermelerine yardımcı olması ve onları teşvik etmesi anlamına gelmektedir. [108]

Tarafsızlığın bir diğer ifade biçimi olan "Impartiality" ise, arabulucunun uyuşmazlığa düşmüş olan taraflara karşı, "tarafsızlık duruşu" (posture of impartiality) olarak tanımlanan, tutum ve davranış biçimini muhafaza etmekle yükümlü olduğunu, sözde veya eylemde önyargı veya kayırmacılıktan uzak olduğunu açıklamaktadır.[109]

Tarafsızlık, içsel tarafsızlık (internal neutrality) ve dışsal tarafsızlık (external neutrality) olarak da ayrılmakta ve tanımlanmaktadır. Bunlardan birincisi, arabulucunun zihninde, duyguların, değerlerin ve önceliklerin bulunmamasını ifade ederken; ikincisi ise, arabulucunun söz ve fiillerinde duyguların, değerlerin ve önceliklerin bulunmamasını ihtiva etmektedir. Tarafsızlık geniş ve dar anlamda tarafsızlık olarak ayrılmakta ve tanımlanmaktadır. Geniş anlamda tarafsızlık kavramı, arabulucunun kişisel değerleri, ön yargıları ve tercihleri nedeniyle taraf tutmamasını, ön yargılı olmamasını ifade etmektedir. Dar anlamı ile tarafsızlık menfaat çatışmasından kurtulma özgürlüğüdür. [110]

İngiltere' de Aile Arabuluculuğu Konseyi' nin arabuluculara yönelik uygulama kurallarında, Arabulucunun tarafsızlığı ve sürecini adil ve tarafsız biçimde yürütmesi gerektiği, herhangi bir sonucu taraflara dayatmayacağı, güç dengesizlikleri varsa bunları mümkün olduğunca düzeltecek şekilde arabuluculuğu yürütmesi gerektiği, tarafları hareketlerinin sonuçları hakkında da bilgilendirmesi gerektiği açıklanmıştır. (FMC

---

[106] Lanteigne. G. M. (2008). Marian Roberts, Developing the Craft of Mediation: Reflections on Theory and Practice. The Windsor Yearbook of Access to Justice, 26(2), 400–405. https://doi.org/10.22329/wyaj.v26i2.4553.

[107] Astor. H. (2007). Mediator Neutrality: Making Sense of Theory and Practice. Social & Legal Studies, 16(2), 221–239. https://doi.org/10.1177/0964663907076531; Elif Kısmet Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, s. 61 v.d.

[108] Rifkin, J., Millen, J., & Cobb, S. (1991). Toward a new discourse for mediation: A critique of neutrality. Mediation Quarterly, 9(2), 151–164. https://doi.org/10.1002/crq.3900090206.

[109]Taylor. (1997). Concepts of neutrality in family mediation: Contexts, ethics, influence, and transformative process. Mediation Quarterly, 14(3), 215–236. https://doi.org/10.1002/crq.3900140306 s.218.

[110] Özmumcu Seda," Arabuluculukta Tarafsızlık İlkesinin Görünümü ve Etik Kurallar Çerçevesinde Değerlendirilmesi" İÜHFD,2019, 10(1): 262-276.

m.6.)[111] Arabulucunun tarafsızlığı ve tarafların kendi kaderini kendisinin tayin etmesi arabuluculuğun en önemli ilkelerindendir.[112]

6325 sayılı HUAK md.9/1, arabulucunun görevini özenle, tarafsız bir biçimde ve şahsen yerine getirmesi gerektiğini, HUAK.md.9/2 ise arabulucu olarak görevlendirilen kimsenin, tarafsızlığından şüphe edilmesini gerektirecek önemli hâl ve şartların varlığı hâlinde, bu hususta tarafları bilgilendirmekle yükümlü olduğunu, bu açıklamaya rağmen taraflar, arabulucudan birlikte talep ettikleri takdirde, arabulucunun bu görevi üstlenebileceği yahut üstlenmiş olduğu görevi sürdürebileceği hükmünü getirmiştir. Türk Hukukunda kanun koyucu, 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nda md.9/2 hükmü ile İngilizcede impartiality sözcüğünde gerçek anlamını ve karşılığını bulacak şekilde tarafsızlığı düzenlenmiş bulunmaktadır.[113]

3.1.2.2.Gizlilik

Arabuluculuğun diğer temel özellikleri, arabuluculuğun tarafsızlığı ve sürecin gizliliğidir.[114] Arabuluculuk tarafları kendilerini korumak için arabuluculuğun bu temel yönüne güvenirler.[115] Arabuluculuk Direktifi' nin 7. Maddesi bir gizlilik kuralı belirler, bununla ilgili minimum düzenleme sağlar ve Üye Devletleri buna tolerans göstermeye ve korumak için bir dizi ulusal kural oluşturmaya teşvik eder.[116]Arabuluculuğun kamuoyuna duyurulmasında gizlilik temel bir unsur olarak sunulmaktadır. [117]Arabuluculuk gizliliği özellikle arabuluculuğun bozulduğu ve tarafların davaya başvurduğu durumlarda korunmalıdır. Bu tür durumlarda, gerçek normatif tanımın dışında kalan maddi ve usul hukukunun gizlilik hükümleri aracılığıyla bunun yerine güvence altına alınmaktadır. Arabuluculuğun gizliliği ile arabulucunun sır saklama yükümlülüğü doğar. Gizlilik

[111] https://www.familymediationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/FMC-Code-of-Practice-v1.3-November-2018.pdf.
[112] Douglas. S. (2012). Neutrality, self-determination, fairnes and differing models of mediation. James Cook University Law Review, 19, 19–40. https://doi.org/10.3316/ielapa.363252330693485.
[113] Özmumcu Seda," Arabuluculukta Tarafsızlık İlkesinin Görünümü ve Etik Kurallar Çerçevesinde Değerlendirilmesi" İÜHFD,2019, 10(1): 266.
[114] Gary Meggitt. (2020). Mediation privilege. In Comparative Dispute Resolution (pp. 231–247). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781786433039.00023.
[115] Laubscher. (2021). Contract as a Basis for Mediation Confidentiality. SA Mercantile Law Journal, 33(1), 112–136. https://doi.org/10.47348/SAMLJ/v33/i1a5.
[116] Kamenecka-Usova. (2015). Confidentiality in Mediation. SOCRATES. Rīgas Stradiņa Universitātes Juridiskās Fakultātes Elektroniskais Juridisko Zinātnisko Rakstu Žurnāls / SOCRATES. Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law, 2(2), 26–30. https://doi.org/10.25143/socr.02.2015.2.26-30.
[117] Oberman. (2012). Confidentiality in mediation: an application of the right to privacy. Ohio State Journal on Dispute Resolution, 27(3), 539–.

sadece tarafların değil mesleğin beklentisidir. Arabuluculuğun taraflara sunacağı gizliliğin kapsamı büyük ölçüde katılımcıların gizlilik taahhüdüne bağlıdır. Arabulucular gizliliğin kapsamına ilişkin bilginin ne olduğunun farkında olmalıdır. Gizlilik arabulucu için hem bir görev hem de borçtur. Bilgiyi veren taraf bilginin açıklanmasına izin verir ise o takdirde açıklanabilir. Arabulucuya karşı bir şikâyet veya arabulucunun ücretini alamaması söz konusu ise gizlilik belli ölçüde kaldırılabilir. Gizliliğe ilişkin ortak istisnalar vardır. Bir arabuluculukta intihar veya şiddet tehdidi veya kamu güvenliğini tehlikeye sokacak bir durumun varlığı halinde arabulucu bu durumu ilgili makamlara bildirmelidir. Ancak arabulucular bu durumlarda bile yine de şüphelerinin dayanağını doğrulamalıdır. Arabulucu açıklamayı gerekçelendirebilmelidir ve kendisine ahlaki ve etik açıdan bir sebep olup olmadığını sormalıdır. Arabuluculuk gizliliği genellikle kanunla düzenlendiğinden, arabulucular yasaya göre gizliliğin kapsamından haberdar olmalıdır. Arabulucu gizliliğin kapsamını taraflara açıklamalıdır, tarafların çıkarlarını olumsuz etkileyecek ve tarafları utandıracak bilgileri açıklamamalıdır. [118]

Gizlilik, arabuluculuk sürecinin merkezinde yer alır. Tarafları arabuluculuğa, özgürce ve açıkça konuşmaya teşvik eder.[119]

Gizlilik, arabuluculuğun temel direklerinden biri olarak görülmektedir. Arabuluculuk tarafları, kendilerini korumak için arabuluculuğun bu temel yönüne güvenirler.[120]

ABD'de Aile ve Boşanma Arabuluculuğuna Yönelik Model Uygulama Standartlarına göre arabulucu, arabuluculuğu üstlenmeden önce katılımcıların gizlilik beklentilerini onlarla tartışmalı, arabuluculuk yapmak için yapılan yazılı sözleşme, gizlilik ile ilgili hükümleri içermelidir.[121]

İngiltere'de Aile Arabuluculuğu Konseyinin Aile Arabulucularına Yönelik Uygulama Kuralları'nda yer alan gizlilik ilkesine ilişkin hükümler bulunmaktadır. (FMC m. 6.4). Aile Arabuluculuğu Konseyi ve Aile Adalet Konseyi tarafından yayımlanan Rehber'de

[118]Shapira. (2016). Mediator impartiality. In A Theory of Mediators' Ethics (pp. 207–230). https://doi.org/10.1017/CBO9781316534205.008.
[119] Morek. (2013). Nihil silentio utilius: confidentiality in mediation and its legal safeguards in the EU Member States. ERA-Forum, 14(3), 421–435. https://doi.org/10.1007/s12027-013-0317-9.
[120] Laubscher. (2021). Contract as a Basis for Mediation Confidentiality. SA Mercantile Law Journal, 33(1), 112–136. https://doi.org/10.47348/SAMLJ/v33/i1a5.
[121] Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation, s. 7.

de gizlilik aile arabuluculuğunun ilkelerinden biri olarak belirtilmiştir. (FMC m. 5.2.2), (FMC m. 5.2.3)[122]

Fransa' da taraflar aksini kararlaştırmadıkça, arabuluculuk gizliliğe tabidir. Her tür arabuluculuk için gizlilik gereklidir. Fransız mahkemeleri arabuluculukta gizliliğin önemini ve gerekliliğini düzenli olarak vurgulamaktadır. Arabuluculuğun gizliliği ilkesi, Fransız hukuku ve mahkeme uygulaması tarafından güçlü bir şekilde korunmaktadır, arabuluculuğun gizliliğini düzenleyen çeşitli hükümler vardır. Arabulucu arabuluculuk sırasında toplanan bulguları ve ifadeleri üçüncü şahıslara ifşa edilemez, iptal edilemez veya tarafların rızası olmadan bir mahkeme kovuşturmasında veya tahkimde sunulamaz. Ancak, bir yargıç tarafından atandıktan sonra, arabulucu, tarafların bir anlaşmaya varıp varmadıklarını yargıca bildirmelidir. Bu ilkenin ihlali durumunda, bu sürece dahil olan taraflar zararlardan sorumlu olabilir. Avukatların bu görevi ihlal etmeleri, baro tarafından disiplin cezasıyla da cezalandırılabilir. Gizlilik kurallarına uyulmaması, doğrudan veya dolaylı olarak usul hukuku tarafından da cezalandırılabilir. Her türlü arabuluculuk için mahkeme dışındaki gizlilik de korunur. Hâkim görüşe göre, gizlilik yükümlülüğü, ilke olarak arabuluculuğa katılan tüm tarafların (arabulucu ve yardımcı kişiler, taraflar ve üçüncü kişiler) üzerindedir. Çocuğun yüksek yararının veya kişinin fiziksel veya psikolojik bütünlüğünün korunmasına ilişkin kamu düzenine ilişkin ağır basan mülahazalar veya nedenlerin varlığı veya arabuluculuk sonucunda ortaya çıkan anlaşmanın varlığının veya içeriğinin açıklanması, bu anlaşmanın uygulanması veya icrası için gerekli olması hali gizliliğin istisnalarıdır.[123]

Almanya' da Arabuluculuk sürecinin gizliliği, arabuluculuğun güvene dayalı bir ortamda gerçekleşmesini sağlamak için Arabuluculuk Yasası ile düzenlenen ana noktalardan biri olmuştur. Arabulucu ve arabulucunun talebi üzerine arabuluculuğa katılanlar örneğin avukatlar, arabulucu sekreterleri veya hukuk katipleri dava sırasında ortaya çıkan her türlü bilgiyi işlemekle yükümlüdür. Arabuluculuk toplantısına tarafların rızası ile katılan diğer kişiler gizlilik ile bağlı değildir. Bu durum bu kişilerin daha sonra mahkemede söyleyebileceklerinin mahkeme hakimini etkileyebileceği sebebiyle yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Bu nedenle taraflar, kendilerinin ve/veya arabuluculuğun diğer katılımcılarının arabuluculuk oturumunda açıklanan gerçekleri gizli tutmalarını zorunlu

[122] Code of Practice for Family Mediators, (November 2018).
[123] Hopt & Steffek, s.477.

kılan ilgili bir anlaşma yapabilirler.[124] Açıklanan tüm bilgileri gizli tutma yükümlülüğüne tabi olanlar, hukuk mahkeme işlemlerinde tanık olarak ifade vermeyi reddedebilir. Alman Arabuluculuk Yasası'nın yürürlüğe girmesinden önce, bu hak yalnızca bazı meslek mensuplarına tanınmıştı özellikle sonraki mahkeme işlemlerinde bir arabulucunun tanık olarak çağrılabileceği ortak arabuluculuklarda sorun yaratıyordu. Alman Arabuluculuk Yasası, yargıçların arabuluculuk yaptığı yargısal arabuluculuğu kaldırmıştır. Arabulucu ve arabulucunun talebi üzerine arabuluculuğa dahil olanlar, bağlam ne olursa olsun arabuluculukta açıklanan bilgileri gizli tutmakla yükümlüdür. AB Direktifi' nin 7. maddesine göre, arabuluculuk sözleşmesinin yürürlüğe girmesini sağlamak için açıklanması gereken bu tür gerçekler açıklanabilir. Ayrıca, özellikle bir çocuğun tehlikeye atılmasını önlemek veya bir kişinin fiziksel veya psikolojik bütünlüğüne önemli ölçüde zarar gelmesini önlemek için gerekli olduğunda, kamu politikasının ağır basan değerlendirmeleri nedeniyle gerekli olduğunda, ilgili gerçekler açıklanabilir. Son olarak, gerçeklerin açık olduğu veya gerçeklerin gizli tutulması konusunda meşru bir menfaatin bulunmadığı durumlarda, bu tür bilgiler ifşa edilebilir.[125]

Kanada' da taraflarca arabuluculuk oturumunda yapılan tüm yazışmalar, tavizler ve uzlaşma önerileri, arabuluculuk görüşmeleri olarak kabul edilir. Arabuluculuğun gelecek vaat eden bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olması için, arabuluculuk yapılmadığı takdirde ileriye dönük dava süreçlerinde tarafların hukuki durumlarını bozmaktan korkmadan görüşlerini ifade etmelerini sağlayacak açık ve gizli bir ortamın yaratılması esastır. Ontario mahkemeleri, alternatif uyuşmazlık çözümünün bir aracı olarak arabuluculuğun bütünlüğünü korumak için, arabuluculuk oturumlarının içeriğine ilişkin dava işlemlerinde kanıtların kabul edilebilirliğine ilişkin bir gizlilik yükümlülüğü ve başka koşullara tabi olarak bir yasak kabul etmiştir. Ancak arabuluculuk tarafları ve arabulucu lehine bu imtiyazın bazı sınırlamaları vardır. Arabuluculuk oturumlarında elde edilen bilgiler, arabuluculuk prosedürünün bütünlüğü, bilgilerin ifşa edilmesinden etkilenmediği sürece veya ifşanın kamu yararının önüne geçtiği durumlarda delil olarak kabul edilir. Bu görüşe göre, eğer bu delillerin toplanması, arabuluculuk süreci kapsamında taraflar arasında akdedilen bir anlaşmanın içeriğini belirlemek amacıyla yapılıyorsa, bilgiler müteakip dava süreçlerine delil olarak sunulabilir. Ancak, Temyiz Mahkemesi, arabuluculuk

[124] Muratcan Bayraktar, "Alman ve Türk Hukuk Sistemlerinde Arabuluculuk Düzenlemelerine Genel Bakış", İstanbul Barosu Dergisi, 2015, C. LXXXIX, S. 4, s. 15.
[125]Hopt & Steffek, s.547.

işlemlerinin bir uzlaşma ile sonlanması halinde gizliliğin geçerli olduğunu ancak anlaşma ile sonlandırılmamışsa gizliliğin geçerli olmayacağını kabul eder. Ontario Yüksek Mahkemesi Bölge Mahkemesi görüşüne göre, anlaşmazlığın çözümü için tarafların tam ve açık bir şekilde açıklama yapmasına bağlıdır. Bu nedenle taraflara görüşmelerin gizli kalacağına dair güvence verilmediği takdirde sürecin daha az samimi olma tehlikesi olabilecektir.[126]

Japonya'da arabuluculuk toplantıları gizlidir. Arabuluculuk işlemlerinde elde edilen bilgilerin kullanılabilirliği veya tarafların delil gösterip göstermeme görev ve haklarına ilişkin yasal hükümler bulunmamaktadır. Arabuluculukla bağlantılı olarak toplanan bilgiler, düzenli olarak müteakip mahkeme işlemlerine kanıt olarak sunulur. Ancak, aynı hususta daha önce arabuluculuğa katılmış olan hâkimlere olağan mahkeme işlemleri yapılmayacaktır.[127]

Çin Halk Cumhuriyeti Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, herhangi bir delil sınırlaması veya arabuluculuk işlemleriyle ilgili olarak tanıkların ifadesini vermeyi reddetme hakkı veya görevi tanımamaktadır. Sadece Yüksek Halk Mahkemesi, 2001 yılında yaptığı bir yargısal yorumla, tarafların uzlaştırma veya arabuluculuk anlaşması yoluyla anlaşmazlığın çözümüne ulaşmak sonraki mahkeme işlemlerinde arabuluculuk sürecinde kabul ettikleri olguların, bu olgular söz konusu taraf için aleyhine olması halinde, alınmasını yasaklamıştır. Ancak bu hükmün özel arabuluculuk için de geçerli olup olmadığı açık değildir.[128]

HUAK m. 4/1 gereğince; gizlilik sürecin aleni olmaması, HUAK m.5. gereğince arabuluculuk sonrası açılacak davalarda arabuluculuğun gizliliğinin korunması için bir takım bilgi, belge ve beyanların delil olarak dayanak olmaması, mahkeme dışı ikrar olarak kabul edilmemesi[129] ve arabulucu, taraflar ve üçüncü kişiler için sır saklama ödevi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.[130] Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu 33/1 maddesinde gizlilik yükümlülüğüne aykırı hareket ederek bir kişinin hukuken korunan menfaatinin zarar görmesine neden olan kişinin altı aya kadar hapis cezası ile

[126] Hopt & Steffek, s.938.
[127] Hopt & Steffek, s.1049.
[128] Hopt & Steffek, s.978.
[129] M.Serdar Özbek, Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü", TBB Dergisi, 2007, S. 68, s.303.
[130] Yazıcı Tıktık, Çiğdem. (2013), Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, s. 3 vd; Bayraktar, Arabuluculuk Düzenlemelerine Genel Bakış, İstanbul Barosu Dergisi, 2015. s. 7.

cezalandırılacağını öngörmüştür. Söz konusu suçtan dolayı yürütülecek soruşturma ve kovuşturma şikâyete bağlıdır (HUAK m. 33/2).

3.1.2.3.Gönüllülük ve İradilik

Arabuluculuğun karakteristik ilkesi gönüllülüktür. Uyuşmazlığı sona erdirmek için bir anlaşma yapılıp yapılmayacağına ilişkin kararı taraflar verir. Bir çözümün gönüllü olarak kabul edilmesi, arabuluculuğun uzlaştırıcı tarafını açığa çıkarır. Gönüllülük, taraflara fayda sağlayan sonuçların ortaya çıkmasını sağlar. Bununla birlikte, hukuk sistemlerini karşılaştırdığımızda tarafların özgür iradelerinin bazı kısıtlamalarla karşılaştığını görüyoruz.[131]

Taraflar bir arabuluculuk toplantısına katılmaya mecbur edilebilirler,[132] arabuluculuğa karar veren bir mahkeme kararına uymak zorunda kalabilirler[133] veya hukuk sistemi bir tarafın, anlaşmanın imzalanmasında arabuluculuk yapma isteği reddedilse bile, bir tarafın arabuluculuk anlaşmasına uymasını gerektirebilir. Ancak, arabuluculuk tarafları hiçbir zaman anlaşmazlığı kabul etmeye ve çözmeye zorlanamazlar.[134]

Gönüllülük ilkesi, arabuluculuk taraflarının sürecin ortak kontrolü ilkesine de yansımaktadır. Arabuluculuk, bir uyuşmazlığı çözmek için özel, özerk bir prosedürdür. Arabuluculuğa taraf olanlar anlaşmayla bir arabulucu seçerler, bağımsız uzmanların veya üçüncü tarafların bir davaya ilişkin olguları açıklığa kavuşturmak için katılımı, tarafların rızasını gerektirir ve taraflar anlaşma ile arabulucunun tarafsızlığı sorgulansa bile sürece devam ederler. İngiltere'deki pilot projeler, zorunlu arabuluculuğun daha az başarılı

---

[131] Party self-determination and the mediation language game. (2020). In Mediation Ethics (pp. 142–162). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781786437785.00011.

[132]Grillo. (1991). The Mediation Alternative: Process Dangers for Women. The Yale Law Journal, 100(6), 1545–1610. https://doi.org/10.2307/796781; Hopt, & Steffek, F. (2012). Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.0001, ch. 25, B(2)(a), pp. 1258 et seq. (USA: Sacramento).

[133] Hopt & Steffek, s.1144.

[134]Melissa Hanks. (2012). Perspectives on mandatory mediation. University of New South Wales Law Journal, 35(3), 929–952. https://doi.org/10.3316/agis_archive.20132305 s. 949; Alexandria Zylstra. (2001). The road from voluntary mediation to mandatory good faith requirements: a road best left untraveled. The Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 17(1), 69–.; Kürşat Karacabey, "Zorunlu Arabuluculuğun Hukukun Temel İlkelerine Aykırılığı ve Uygulanabilirliğine Dair Sorunlar", TBBD, 2016, S. 123, s. 466; Dür, Orhan, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri,2018, s. 252; Hopt & Steffek, p. 468

olacağı sonucuna varma eğilimindeyken, Avustralya, Fransa ve USA arabuluculuk yükümlülüklerini destekleme eğilimindedir.[135]

İsviçre'de de SwzZPO alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini desteklemekle birlikte aile arabuluculuğu için uluslararası uyuşmazlıklar dışında zorunluluk öngörülmemiştir. Norveç' te Evlilik Kanunu isteğe bağlı arabuluculuğu, Çocuk Kanunu ise zorunlu arabuluculuğu düzenlemektedir.[136]

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi 2008/52/EC sayılı Yönergesi ile arabuluculuğun gönüllülük temelli olduğu ortaya konulmuştur. (2008/52/EC m. 3/a).[137]

3.1.2.4.Tarafların Kendi Kaderini Tayin Etmesi İlkesi

Tarafların kendi kaderini tayin etme ilkesi, Türkiye Arabulucular Etik Kuralları (TAEK) 'in 2. maddesinde de düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre; kendi kararını verme hakkı, tarafların sürece başlamadan, süreç içerisinde ve sonuç aşamasında özgür ve aydınlanmış iradeleriyle, gönüllü ve baskı altında kalmadan karar vermelerini kapsamaktadır. [138]

3.1.3. Diğer Hususlar

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin R (98) 1 Sayılı Aile Arabuluculuğu Hakkında Tavsiye Kararı'nda arabulucunun süreç boyunca tarafları yönlendiremeyeceği ve tavsiyede bulunamayacağı ve tarafların birbirini daha iyi anlamalarını sağlamak amacıyla yönlendirici olmayan açık uçlu sorular sorarak anlaşmaya varılmasını sağlayabileceği açıklanmıştır.[139]Arabuluculuğun temel amacı kabul edilebilir bir anlaşmanın müzakeresini sağlamaktır.[140] Uyuşmazlık çıkmaza girdiğinde çözüm için önerilerde bulunabilir ancak taraflara baskı yapamaz. Yasal konularda tarafları bilgilendirebilir

---

[135] Hopt, & Steffek, F. (2012). Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.0001, ch. 4, C(3)(b), p. 285 (Austria); ch. 7, C(2)(b), p. 481 (France); ch. 25, B(2)(c), p. 1264 (USA).

[136] Tjersland-Gulbrandsen-Haavind, "Mandatory Mediation outside the Court: A Process and Effect Study", s. 21.

[137] https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:En:PDF.

[138]Salminen. (2018). Mediation and the best interests of the child from the child law perspective. In Nordic Mediation Research (pp. 209–222). https://doi.org/10.1007/978-3-319-73019-6_11.
Schmitz, Amy J. & Wing, Leah, Beneficial and ethical ODR for family issues. Family Court Review, (2021), 59(2), 250–267. https://doi.org/10.1111/fcre.12572.

[139] Serkan Odaman-Eda Karaçöp, "İş Mahkemeleri Kanunu Tasarı Taslağında Öngörülen Zorunlu Arabuluculuk Müessesesi", Sicil İş Hukuku Dergisi, 2016, S. 35, s. 55.

[140] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. 277.

ancak hukuki tavsiye veremez.[141] Çocuklar bu sürecin pasif değil aktif süjesidir. Çocuğun üstün menfaati söz konusu olduğunda gizlilik ilkesi uygulanmaz. Çocuğun zarar görmesi veya böyle bir tehlike altında olması durumunda buna ilişkin beyanlar ve belgeler arabulucu tarafından açıklanabilir.[142]

3.1.4. Arabuluculuk Sonunda Yapılacak Anlaşmaların Durumu

Avrupa Konseyi R (98) 1 Sayılı Tavsiye Kararı' na göre tarafların talebi halinde arabuluculuk sonunda yapılan anlaşma metni yargısal bir merci ya da bu konuda yetkili kılınan makam tarafından onaylanmalı ve cebri icra yoluyla yerine getirilmesi sağlanmalıdır. Anlaşma belgesinin icra edilebilirliği Macaristan; İtalya, Letonya gibi bazı ülkelerde mahkeme onayı[143] Avustralya, Belçika gibi bazı ülkelerde ise Noter onayı ile sağlanmaktadır. [144] Avustralya, Almanya gibi ülkelerde icra edilebilirlik birden çok makam tarafından verilebilmektedir. Onay, anlaşmanın yetkili bir makam ya da mahkeme kararına aktarılarak sağlanmaktadır.[145] Mahkemece, anlaşmanın mevzuata uygun olup olmadığı, tarafların hukuki ve üstün menfaatini ihlal edip etmediği incelenmelidir.[146] İcra edilebilirlik şerhi almayan sözleşmeler özel hukuk sözleşmesi niteliğinde olacak ve icra edilebilir olmayacaktır. [147]

3.1.5. Mahkemeler veya Yetkili Makamlar Önündeki Davalarla Arabuluculuk Arasındaki İlişki

Avrupa Konseyi R (98) 1 Sayılı Tavsiye Kararı'na göre, yetkili makamlarla kastedilen bazı aile hukuku uyuşmazlıklarını çözmeye yetkili idari makamlardır. Arabuluculuğun mahkemeler ile ilişkisi konusunda üç yöntem bulunmaktadır. Otonom arabuluculuk yani mahkeme dışı arabuluculuk (contractually autonomous mediation), mahkeme bağlantılı arabuluculuk (court connected mediation) ve yargısal (judicial settlement conferences)

---

[141] Odaman-Karaçöp, "İş Mahkemeleri Kanunu Tasarı Taslağında Öngörülen Zorunlu Arabuluculuk Müessesesi", s. 56.
[142] Özbek, "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 'Aile Arabuluculuğu' Konulu Tavsiye Kararı", s. 91.
[143] Manon Schonewille-Fred Shonewille, The Variegated Landscape of Mediation: A Comparative Study of Mediation Regulation and Practices in Europe and theWorld, Eleven International Publishing, 2014, s. 205, 230, 243.
[144] Schonewille, & Schonewille, F. (2014). The variegated landscape of mediation : a comparative study of mediation regulation and practices in Europe and the world (Schonewille & F. (Fred) Schonewille, Eds.). Eleven International Publishing.s.55, 175.
[145] Council of Europe, Family Mediation, s.26; Schonewille-Shonewille, The Variegated Landscape of Mediation: A Comparative Study of Mediation Regulation and Practices in Europe and theWorld, s. 175-176.
[146] Council of Europe, Family Mediation, s. 26.
[147] Council of Europe, Family Mediation, s.27.

arabuluculuktur. Mahkeme dışı arabuluculukta arabuluculuk sürecini taraflar başlatır ve yönetirler.[148] ABD' de mahkeme bağlantılı arabuluculukta ise mahkeme tarafları arabuluculuğa teşvik eder. Bu sistem özellikle aile hukuku uyuşmazlıklarında uygulama alanı bulur. [149] Bu yöntemde arabulucu ya mahkeme bünyesinde kadrolu olarak çalışan personelden ya da mahkeme tarafından idare edilen onaylı bir arabulucu listesinden seçilir.[150] Fakat taraf avukatları mahkeme personellerinin arabuluculuk yapmasını daha güvenilir bulmuşlardır.[151] Yargısal arabuluculukta ise arabuluculuk görevini hâkim yerine getirir, davaya bakan hâkim dışında başka bir hâkim de arabuluculuk yapabilir.[152]

Tavsiye kararında mahkeme dışı arabuluculuk yöntemine yer verilmiştir. Dava süreci içinde taraflar arabuluculuğa başvururlarsa süreç geçici olarak ertelenmesi veya askıya alınması bir tarafın bu durumu kötüye kullanmasını engellemek amacıyla askıya alınması her iki tarafın da rızasını gerektirir. Mahkemenin yetkisi, çocuğun korunması, tarafların malvarlığının korunması durumunda devam eder. Arabuluculuk süreci tamamlandığında yapılan anlaşmanın çocuğun menfaatini koruyup korumadığını gözden geçirilmesi için gerekli mekanizmalar bulunmalıdır.[153] Anlaşma sonrası değişen durumlar sonunda çıkan uyuşmazlıklar konusunda taraflar tekrara arabuluculuğa başvurup anlaşmayı yeniden düzenleyebilir. Bu durumda taraflar mahkemeye veya gönüllü olarak arabulucuya başvurabilir. [154]

3.1.6. Diğer Uyuşmazlık Çözüm Yolları

Avrupa Konseyi R (98) 1 Tavsiye Kararı, uzlaştırma ve aile danışmanlığı' nı da alternatif seçenek olarak sunmuş ve bu yöntemlerden sadece birinin uygulanmasının uygun olacağı belirtilmiştir.[155]

3.1.7. Milletlerarası Uyuşmazlıklar

Devletlerin, milletlerarası unsur taşıyan durumlarda uygun olduğunda, özellikle çocuklarla ilgili bütün meselelerde ve bilhassa, ailelerin farklı ülkelerde yaşaması veya

[148] Elif Kısmet Kekeç, "Mahkeme Bağlantılı Arabuluculuk", Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu, Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2013, s. 588.
[149] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 358; Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s.164.
[150] Wissler. (2011). Court-connected settlement procedures: mediation and judicial settlement conferences. Ohio State Journal on Dispute Resolution, 26(2-3), 271–.
[151] Wissler. (2011). 279–.
[152] Wissler. (2011). 273–.
[153] Council of Europe, Family Mediation, s. 28.
[154] Council of Europe, Family Mediation, s. 28-29.
[155] Council of Europe, Family Mediation, s. 30.

yaşamayı istemesi hâlinde, çocukların velayeti ve çocuklarla kişisel ilişki kurulması ve çocuğun mutad devletine iadesi gibi hususlarda, arabuluculuğa başvurulmasını düzenleyen yöntemleri dikkate almasının teşvik edilmesi önerilmiştir. Türkiye bakımından çocukların velayet haklarına ilişkin dört sözleşme yürürlüktedir. Bunlar 5 Ekim 1961 tarihli "Küçüklerin Korunmasına Dair Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair La Haye Sözleşmesi" [156], 20 Mayıs 1980 tarihli "Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi", 1980 tarihli "Uluslararası Çocuk Kaçırmaların Hukuki Veçhelerine Dair La Haye Sözleşmesi" ve Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 tarihli La Haye Sözleşmesidir. [157]

Milletlerarası arabuluculuk, ailelerin, çocukların velayetine ve çocuklarla olan kişisel ilişkilerine yönelik hususları düzenlemelerine veya tekrar şekillendirmelerine imkân tanımak için veya bu konularla ilgili sonradan verilen kararlardan doğan uyuşmazlıkları çözmeleri için uygun bir usul olarak düşünülmelidir.[158] Bununla birlikte, çocuğun yerleşim yerinin kanuna aykırı olarak değiştirilmesi veya alıkoyulması hâlinde, milletlerarası arabuluculuk, çocuğun derhal dönmesini geciktirecekse kullanılmamalıdır.[159]

Devletler, milletlerarası arabuluculuğun kullanımını kolaylaştırmak amacıyla, aile arabuluculuğuyla ilgili mevcut hizmetler arasındaki iş birliğini mümkün olduğu kadar geliştirmelidirler. Taraflar serbestçe arabuluculuğun yapılacağı yeri seçebilirler. Bunun için tarafların mutad meskeni ülkelerden birisi olması gerekmez, üçüncü bir ülkeyi de daha tarafsız olunabilmesi için seçebilirler. Ayrıca taraflar uluslararası arabuluculuğun farklı biçimleri olan mekik arabuluculuğu (shuttle mediation), ortak arabuluculuk (co-mediation), telekonferans yolunu da seçebilirler. Milletlerarası arabuluculuğun özel

[156] RG. 21.02.1983-17966. Ancak bu sözleşme yeniden gözden geçirilmiş ve bazı yeni hükümlerin ilavesiyle 19 Ekim 1996 tarihli "Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına İlişkin Alınacak Tedbirler Hakkında Makamların Yetkisine, Uygulanacak Kanuna ve Kararların Tanınması ile Tenfizine ve İşbirliğine Dair La Haye Sözleşmesi» hazırlanarak, birçok devlet arasında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme için bkz. www.hcch.net; Sözleşmenin Türkçe ve İngilizce metinleri için Bkz. MHB 1996, S. 1-2, s.341-381.

[157] Şensöz Malkoç, Ebru, Aile Hukukuna İlişkin Yabancı Kararlarının Tanınması, 1. Baskı, İstanbul, 2017, s. 172.

[158] Şensöz Malkoç, s. 581.

[159] Şensöz Malkoç, s. 564.

yapısı dikkate alınarak, milletlerarası arabulucuların özel bir eğitim almaları zorunlu tutulmalıdır.[160]

3.2.Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin (2002) 10 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Hakkında Tavsiye Kararı

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin (2002) 10 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Hakkında Tavsiye Kararı bir başka Avrupa birliği düzenlemesidir. Tavsiye kararı, arabuluculuğun tanımı, uygulamanın kapsamı, arabuluculuğun teşekkülü, arabuluculuk süreci, arabulucuların eğitimi ve sorumluluğu, arabuluculukta varılan anlaşmalar, arabuluculuk ile ilgili bilgiler, uluslararası hususları içermektedir. [161]

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Aile arabuluculuğu ile ilgili Tavsiye Kararı No. R (98)1'i ve ulusal seviyede yürütülen diğer faaliyetlerin ve araştırmaların sonuçlarını göz önüne alarak; üye devletlerin hükümetlerine; "uygun olduğunda, medeni hukuk meselelerinde arabuluculuğun kullanımını kolaylaştırmalarını" ve yukarıda belirtilen "medeni hukuk meselelerinde arabuluculuk ile ilgili yol gösterici ilkeler "in tedricen uygulanması için gerekli gördükleri tüm tedbirleri, duruma göre, almalarını veya takviye etmelerini tavsiye eder. Bu Tavsiye Kararı, medeni hukuk meseleleri için geçerlidir. Bu Tavsiye Kararı'nda, "medeni hukuk meseleleri"; ticaret hukuku, tüketici hukuku ve is hukuku kaynaklı meseleler de dahil olmak üzere medeni haklar ve yükümlülüklerle ilgili meseleleri ifade eder. İdare hukuku ve ceza hukuku meseleleri kapsam dısındadır. Bu Tavsiye Kararı, aile arabuluculuğu ile ilgili Tavsiye Kararı No. R (98)1'in hükümleri saklı kalmak üzere geçerlidir. [162]

3.2.1. Arabuluculuğun Tanımı

Avrupa Konseyi R (2002) 10 Tavsiye Kararı'na göre arabuluculuk, bir veya daha fazla arabulucunun yardımıyla, tarafların uyuşmazlık üzerine müzakere etmeleri ve ortak bir anlaşmaya varmalarını sağlayan alternatif çözüm yoludur.[163] Karar gereğince arabuluculuk hem iradi hem zorunlu olabilir, mahkemece bir uzman atanabilir, tarafların üzerinde uzlaştığı bir kişi de olabilir. Önemli olan tarafların en uygun anlaşmayı

[160] Council of Europe, Family Mediation, s. 32.
[161] Council of Europe, Mediation in Civil Matters, s. 4.
[162] Council of Europe, Mediation in Civil Matters, s. 9.
[163]Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s.221; Özbek, Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s. 27-28; Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, s. 23.

yapmasını sağlayacak ortamın sağlanması ve taraflara bir çözüm dayatmamaktır.[164] Bu anlamda avukatlar, ruh sağlığı uzmanları, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar uygun arabulucu olarak kabul edilebilirler.[165] Anlaşmazlığın içeriğine göre tarafların iletişim engelleri ve anlaşmazlığın duygusal içeriğiyle başa çıkmak için avukat yanında ruh sağlığı uzmanının bulunması eşler arasında uyuşmazlığı çözmeye uygun bir ortamın oluşturulmasına yardımcı olabilir ve hatta bu anlamda ekip oluşturulabilir. [166] Avrupa Konseyinin (2002) 10 Sayılı kararı, R 98 sayılı kararından farklı olarak arabuluculuğun mahkeme bağlantılı ve yargısal olarak da uygulanabileceğinden söz etmektedir. R 98 syılı kararda tarafların serbest iradesi öne çıkarılmış iken R (2022) 10 sayılı kararda boşanma süreçlerinde uygulanacak arabuluculuğun mahkeme içi veya yargısal arabuluculuk olarak uygulanabileceği açıklanmıştır. Pek çok ülkede mahkeme bünyesinde arabuluculuk uygulanmaktadır.[167]

3.2.2. Arabuluculuğun Düzenlenmesi

Arabuluculuk, yargısal usullerin taraflar için yeteri kadar elverişli olmaması hâlinde yararlı olabilir. Aile uyuşmazlıklarında çekişmeli süreç, taraflar arasında çatışmayı ve travmayı arttırmaktadır. Çocuklarla ilgili ihtilaflarda daha da şiddetli olabilmektedir. Arabuluculuğun esnek bir süreç olması ve tarafların kendi anlaşmalarını kendileri hazırlaması mahkeme kararından daha kalıcı olabilir.[168] Taraflar, ilgili ve önemli gördükleri gerçekleri, konuları ve menfaatleri tartışma fırsatına sahip olurlar, bu esnek yapı, tarafların boşanma sonrası ailenin gelecekteki ihtiyaçlarını da planlamalarını sağlar.[169]

Arabuluculuk maliyetlerinin makul ve konu ile orantılı olması öngörülmektedir ve devletler, tamamen veya kısmen ücretsiz arabuluculuk sağlamalı veya adlî yardım imkânını sağlamalıdır. Özellikle arabuluculuğa başvurunun teşviki için bu kurumun

[164] Council of Europe, Mediation in Civil Matters, s. 8.
[165] Shaffer, Martha, "Divorce mediation: a feminist perspective". University of Toronto Faculty of Law Review, 1988, s. 46(1), 162–.
[166] Silberman, Linda J. "Professional Responsibility Problems of Divorce Mediation". Family Law Quarterly,1982, 16(2), p. 107–145; Coombs, Russell M, "Noncourt-Connected Mediation and Counseling in Child-Custody Disputes". Family Law Quarterly, 17(4), p. 494.
[167] Rimelspach, Rene L, "Mediating family disputes in a world with domestic violence: how to devise a safe and effective court-connected mediation program", 2001, Ohio State Journal on Dispute Resolution, 17(1), 95–.
[168] Wolff, Bennet, "The best interest of the divorcing family- mediation not litigation". Loyola Law Review, 29(1), (1983). 55–.
[169] Sideris, Nicole, "Dıvorce Medıatıon: Must It Be Voluntary"? Family Court Review, 26(2), 1988, p. 67–75. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1988.tb01040.x.

işlevsel hale getirilmesi önemlidir. Fransa[170], Belçika[171], Avustralya[172], İngiltere[173] adli yardım sağlamaktadır. Ancak sıkı şartlara bağlanmıştır.

3.2.3. Arabuluculuk Süreci

Arabuluculuk sürecinin kararda R (98) 1 Sayılı Tavsiye Kararı'yla aynı hususları içerdiğini belirtilmiştir. Arabuluculuk dava hakkını sınırlandırmamalı, arabulucu bağımsız ve tarafsız hareket etmeli, taraflar arasındaki güç dengesizliği veya manipülatf davranışı önlemeli, taraflara çözüm dayatmamalı, süreç gizli yürütüleceğini, arabuluculuk sürecinde sunulan belgeler ve yapılan görüşmelerin delil olarak kullanılamayacağını ve mahkeme dışı ikrar olarak da kabul edilemeyeceğini belirtmelidir.[174]

3.2.4. Arabulucunun Eğitimi

3.2.4.1.İngiltere

Arabuluculuk İngiltere'de düzenlenmiş bir meslek olmadığından, arabuluculuk mesleğini icra etmek için gerekli resmi bir nitelik yoktur. Buna göre, her arabuluculuk sağlayıcısının, arabulucularının eğitim ve nitelikleri açısından kendi gereksinimlerini geliştirmesiyle "kalite kontrolü" piyasaya bırakılmıştır. ADR Grubu, CEDR, Chartered Institute of Arbitrators (CIARB), The Academy of Arbitrators (CIARB), The Academy of Arbitrators, Uzmanlar ve Birleşik Krallık Arabuluculuğu gibi birkaç büyük sağlayıcı tarafından alınan yaklaşım aşağıda yorumlanmıştır. Bu grupların hiçbiri üyeliklerini yalnızca avukatlarla sınırlamaz ancak hepsi bir dereceye kadar hukuk eğitiminin bir avantaj olduğunu kabul eder. Bahsedilen derslerin tümü, arabuluculuğun hem teorisi hem de pratiğindeki modülleri içerir.[175] ADR Grubu, arabulucular için bir dizi eğitim kursu

---

[170] Özcan, Cem, "Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2017, S.9, ss.389.

[171] Mert Namlı, "Belçika Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumunun Temel Esasları" Arabuluculuk Yasa Tasarısı-Eleştiri ve Öneriler, İstanbul Barosu Yayınları, 2008, s. 111.; Mostmans, Lien, (2016). Internet mediation and the family gap: explorative ethnographic interviews in new family forms in Belgium. Journal of Children and Media, 10(4), 481–496. https://doi.org/10.1080/17482798.2016.1222298.

[172] Milišauskaitė, & Sondaitė, J. Famıly Dıspute Resolutıon Practıtıoners' Subjectıve Experıence and Attıtude on Compulsory Famıly Medıatıon ın Australıa. Acta Prosperitatis, 13, (2022), p.91–112.

[173] Ketani, Amel, Family Mediation in England and Wales: Children's Voice. Anuario Jurídico y Económico Escurialense, 51, (2018), p.589–602.

[174] Özbek, "Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü", s.303; Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s. 135; Bulur, A. (2007). "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi". Ankara Barosu Dergisi, (4), s.40.; Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, s. 78; Yazıcı Tıktık, Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, s. 52.

[175] Hopt & Steffek, s.422.

düzenler, ancak ADR Net'e (esas olarak Grubun arabulucular için üyelik ağı) katılmak için gereken seviye, Grubun Temel Arabulucu Eğitim Programı veya bir dönüşümdür. Eşdeğer eğitime sahip arabulucular için program.[176] Kuruluş programı, 40 saatlik eğitim içerir ve İngiltere ve Galler Hukuk Topluluğu ve Baro Konseyi tarafından onaylanır.[177] Kurumun kendisi Sivil Arabuluculuk Konseyi tarafından akredite edilmiştir.[178] Kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan CEDR, CEDR tarafından akredite arabulucu olmak isteyen kişiler için 42 saatlik eğitim kursu da dahil olmak üzere bir dizi eğitim programı yürütür. Kurs, İngiltere ve Galler Hukuk Topluluğu ve Baro Konseyi tarafından onaylanmıştır ve ayrıca Sivil Arabuluculuk Konseyi tarafından[179] tanınmaktadır. [180] Yeminli Hakemler Enstitüsü CIARB,[181] her türlü özel anlaşmazlık çözümünde yer alan kayıtlı bir yardım kuruluşudur ve üç üyelik düzeyine (ortak, üye ve arkadaş) sahiptir. Akredite arabulucular en az Enstitü üyesi olacaktır. Bu üyeliğin şartı, Facilit8, [182] tarafından yürütülen beş günlük bir eğitim kursunun ve ardından iki örnek arabuluculuğun üstlenildiği bir günlük değerlendirme modülünün tamamlanmasıdır. [183] Uzmanlar Akademisi[184] 1987 yılında kurulmuş ve on yıl sonra Arabuluculuk ve ADR Fakültesini kurmuştur. Akademi, bir kişinin altı günlük bir eğitim kursunu ve ardından iki günlük bir değerlendirme dönemini tamamlamasına bağlı olan "nitelikli anlaşmazlık çözümleyicilerin" kaydını tutar. Kurs, Sivil Arabuluculuk Konseyi'nin ticari arabuluculuk eğitimi gerekliliklerini karşılamaktadır.[185] Birleşik Krallık Arabuluculuğu, UK Arabuluculuk,[186] sivil ve ticari arabulucu olarak akreditasyon için 40 saatlik bir kurs yürütür. Sivil Arabuluculuk Konseyi ve Open College tarafından akredite edilmiştir. Ağ ve İngiltere ve Galler Hukuk Derneği ile Baro Konseyi tarafından onaylanmıştır.[187]

İngiltere'de aile arabuluculuğunda amacı "aile arabuluculuğunda en iyi uygulamayı teşvik etmek ve temel hedefin kamuoyunun, kuruluşun standartlarını karşılayan arabulucular tarafından sağlanan yüksek kalitede arabuluculuk hizmeti sunan aile

[176] ADR Group, available at 〈www.adrgroup.co.uk/admet-howtojom.asp〉.
[177] ADR Group, Civil and Commercial Mediator Foundation Training Programme.
[178] UK Mediation, *Commercial Mediation Practitioner's Certificate*.
[179] CEDR, available at 〈http://www.cedr.com/skills/mediator/〉.
[180] Hopt & Steffek, s. 423.
[181] CIARB, available at 〈www.ciarb.org/education-and-training/course-finder/〉.
[182] Facilit8, available at 〈www.facilit8.com/training〉.
[183] Hopt & Steffek, s. 423.
[184] Academy of Experts, available at 〈www.academy-experts.org/courses/mediatortraining.htm〉.
[185] Hopt & Steffek, s.423.
[186] UK Mediation, Commercial Mediation Practitioner's Certificate.
[187] Hopt & Steffek, s.424.

arabuluculuğu hizmetlerine güvenle erişebilmesini sağlamak" olan Aile Arabuluculuğu Konseyi Family Mediation Council (FMC), kurulmuştur. Kuruluşun beş üyesi bulunmaktadır: Arabulucular Koleji (College of Mediators)[188], Hukuk Topluluğu (The Law Society)[189], Aile Arabulucuları Derneği (Family Mediators Association) [190], Ulusal Aile Arabuluculuğu (National Family Mediation) [191], Aile Hukukunda İlk Çözüm (Resolution first for family law)[192]. Akredite bir aile arabulucusu olmak için öncelikle FMC onaylı bir temel eğitim kursuna katılmak gerekmektedir.[193] FMC akreditasyonu, İngiltere ve Galler'deki aile arabulucuları için yeterlilik standardı olarak tasarlanmıştır.[194]

3.2.4.2.Fransa

Arabulucuların eğitimi [195] kanunla düzenlenmemişken, yasama organı, uygulayıcılar ve akademisyenler, arabulucuların arabuluculuk teknikleri konusunda yeterliliğe sahip olmaları ve bu konuda eğitim almaları gerektiği konusunda hemfikir oldular. Arabulucuların eğitimi genellikle bir meşruiyet koşulu olarak kabul edildiğinden [196] ve alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak arabuluculuk için genel olarak önemli olduğundan ve arabulucunun işlevi ve güvenilirliği açısından [197] eğitim ve öğretim, arabulucuların aktif gelişimi arabuluculuk ve arabuluculuğun başarısı için[198] önemlidir.[199] Çeşitli merkezler, enstitüler ve arabuluculuk dernekleri, mahkemeler üniversiteler veya bir baro bağlantılı olarak arabuluculuk eğitimi sunmaktadır. [200] Bu eğitim programları içerik, süre, tamamlama ve maliyet açısından çok farklıdır. Birçoğu yaklaşık 40-50 saatlik

---

[188] https://www.collegeofmediators.co.uk/.
[189] https://www.lawsociety.org.uk/.
[190] https://thefma.co.uk/.
[191] https://www.nfm.org.uk/.
[192] https://resolution.org.uk/.
[193] https://www.familymediationcouncil.org.uk/becoming-a-family-mediator/.
[194] FMC Manual, Professional Standards and Self-Regulatory Framework, s. 5.
[195] See Conseil dEtat, Développer la mediation dans le cadre de lUnion européenne, pp. 65 et seqq.
[196] J.-P. Bonafe-Schmitt, Les mediations: logiques ci pratiques sociales,2001, p. 28.
[197] J.-P. Bonafe-Schmitt, Les médiations: logiques ci pratiques sociales,2001, p. 28.
[198] Information Report Floch, p. 23.
[199] See in particular Conseil d'État, Développer la mediation dans le cadre de lUnion euroféenne. pp. 62 et seqq.
[200] AMELY (Association Mediation Lyon); CMFM (Centre de médiation et de formation à la médiation); CPMN (Chambre professionnelle de la médiation et de la négociation); IFM (Institut de formation à la médiation); APMF (Association pour la promotion de la médiation familiale); CNASMF (Comité national des associations et services de médiation familiale); IEFM (Institut européen de formation a la mediation); CMAP; IEAM (Institut dExpertise, darbitrage et de Mediation); Universities (eg University Paris Descartes, University Paris Ouest Nanterre La Défense, Bourgogne, Lyon); mediation associations of bar associations (eg Paris). Concerning the CMAP, see J.-P. Ancel, 'Le médiateur: formation et nomination. Lexpérience du CMAP', in Report Magendie, pp. 60 et seqq.; concerning the IFOMENE, S. Bensimon, 'Formation des médiateurs. Expérience et propositions de lInstitut IFOMENE', in Report Magendie, pp. 64 et seqq.

temel eğitim sunar ve bir sınavı geçtikten ve muhtemelen bir stajın tamamlanmasından sonra arabuluculuk alanında özel eğitim sunar.[201] Mevcut kursların çok çeşitli olması ve eğitim programlarının standardize edilmemesi çok eleştirilmiştir. Böyle bir çeşitlilik, arabuluculuk tarafları için risk ve tehlikeler içerir. 2001'de yayınlanan resmi bir rapor, bu alandaki suistimallerin altını çizdi. Arabuluculuk derneklerinin baskısına yanıt olarak, yasama organı, aile hukuku alanında devlet diploması şeklinde özel bir eğitim olan 2 Aralık 2003 tarihli Kararname ve 19 Mart 2012 tarihli Kararname'de ayrıntılı düzenleme sağlamıştır.[202]Aile arabuluculuğu diploması adaylarının sosyal, sağlık veya hukuk alanında diploma veya mesleki deneyime sahip olmaları gerekir. Ayrıca bir ilk seçim sürecine tabidirler. Eğitimin içeriği ve süresi açıkça tanımlanmıştır Eğitimde 490 saat teori dersi verilmektedir. Arabuluculuk teknikleri, hukuk, psikoloji, sosyoloji ve 14 saat uygulama hazırlama yöntemi ve 105 saat uygulamalı eğitim, en fazla üç yıllık bir süre içinde gerçekleşir. Aile arabulucularının diploması bölge valisi tarafından verilir.[203]

3.2.4.3.Almanya

Yasa koyucunun arabulucuların eğitimini düzenleyen kanuni hükümler getirmesi gerekip gerekmediği, yasama işlemleri sırasında en yoğun tartışılan noktalardan biri olmuştur. Almanya'da aile arabuluculuğu eğitimi konusunda 1992 tarihinde, ulusal bir birlik olan, Federal Aile Arabuluculuğu Derneği (BAFM) kurulmuştur. Aile arabuluculuğu disiplinler arası olarak eş arabuluculuk şeklinde uygulanmaktadır. BAFM'nin Aile Arabuluculuğu Eğitim Yönetmeliği' ne göre eğitim düzenlemelerinin temeli ve aile arabulucularının profili "Aile Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk BAFM Yönergesi " dir.[204] Bir haftalık eğitimlerden bir yıllık yüksek lisans programlarına kadar değişen hemen hemen tüm varyasyonlar mevcuttur ve bu nedenle yasa koyucu en azından kaba bir yapı sağlama ihtiyacını nihayet fark etmiştir. MediationsG şimdi arabulucunun eğitiminde yer alması gereken temel unsurları tanımlamaktadır.Arabuluculuğun seyri, müzakere teknikleri ve iletişim becerileri, çatışma teorisi, arabuluculuk hukuku ve arabuluculukta hukukun rolü, sahte arabuluculuklar; rol yapma ve denetimli

[201]Hopt & Steffek, s.501.
[202] See I. Jues, 'Éthique et déontologie du médiateur familial', in Report Magendie, pp. 58 et seq., who explains the background to education and the contributions of the state diploma in the field of family mediation. See also M. Guillaume-Hofnung, 'La médiation familiale, deux on trois choses que je sais delle…', in Report Magendie, PP. 22 et seqq., who points out the imperfections of the current legal provisions.
[203] Hopt & Steffek, s.502.
[204] Richtlinien Der Bafm Für Die Mediation in Familienkonflikten.

arabuluculuklar. Bu tür bir eğitimi bir arabulucu olarak uygulama için bir ön koşul haline getirmek yerine, Mediationsgesetz yalnızca standartlaştırılmış bir eğitim programından geçen arabulucuların kendilerini sertifikalı arabulucu olarak tanıtmalarına izin vererek arabuluculuk hizmetlerinin kalitesini sağlamayı amaçlar. Eğitim en az 200 saat olmaktadır, yasa koyucu, arabuluculuk yapmak için yeterli bir yeteneği sağlamak için 120 saatlik temel eğitimin yeterli olması gerektiğine karar vermiştir. Sertifikalı arabulucular da sürekli eğitim almakla yükümlüdür. Bu gereklilikleri karşılayan bir arabuluculuk eğitim programının maliyeti 5.000 €'yu aşabilir. [205]

3.2.4.4.İtalya

İtalya'da arabuluculuk hizmetleri kamu ya da özel arabuluculuk kuruluşları tarafından sağlanır. Bu kuruluşlar Adalet Bakanlığı'nca arabuluculuk kuruluşları siciline kaydedilir. Kuruluş, kayıt memuruna başvurusunda, tüm arabulucularının belirli eğitim gerekliliklerini karşıladığını yani üç yıllık bir üniversite diplomasına sahip olduklarını veya profesyonel bir dernek ya da kuruluşa kayıtlı olduklarını tasdik etmelidir. Ayrıca, bir arabulucu, her iki yılda bir arabuluculuk eğitim kursunu ve yeniden sertifikalandırmayı tamamlamalıdır. Son olarak, arabulucu, arabulucunun sertifikalı olduğu ilk iki yıl boyunca en az 20 arabuluculukta deneyimli bir arabulucuya stajyer olarak yardımcı olmalıdır.[206]

3.2.4.5.Hollanda

Hollanda da arabuluculuk mesleği düzenlenmemiştir. Arabulucuların eğitimi konusunda yasal bir zorunluluk bulunmamakla birlikte eğitimler özel kurumlar ve üniversiteler tarafından verilmekte olup eğitim programına kabul koşulları ve ilgili programların içeriği de değişiklik gösterir ve evrensel bir derece yoktur. Çoğu kurum, kursiyerin en azından bir Hoger Beroepsonderwijs (HBO) (Higher Professional Education); Hogere Beroeps Opleiding'e (HBO)[207] sahip olmasını şart koşar çoğu da mesleki uzmanlık deneyimi [208] ve hatta giriş sınavına girmelerini istemektedir. Her durumda, eğitimler, Harvard Concept gibi genel müzakere ve koruma teknikleri ve nöro-dilbilimsel programlama (Neuro Linguistic Programming) (NLP) ilkeleri dahil olmak üzere temel

[205] Hopt & Steffek, s. 563.
[206] Hopt & Steffek, s. 685.
[207] Lisans derecesi.
[208]Örneğin, Amsterdam ADR Enstitüsü beş yıllık uygulama gerektirir; ‹www.adrinstituut.nl/aanbod/?id=3&category=›. Ve Centrum voor Conflicthantering, ‹www.cvc.nl/cursus.php?id=42&sub=ingangseisen› adresindebulunabilir.

yeterlilikleri içerirler. Bazı üniversite programları, kurs sonunda katılımcılardan bir tez yazmalarının istendiği yüksek lisans düzeyinde kurslar olarak tasarlanmıştır. Tanınmış bir temel eğitimin maliyeti ise 5.000 € ile 10.000 € arasında değişmektedir.[209]

3.2.4.6.Kanada

Alternatif uyuşmazlık çözümüne artan ilgi ve uyuşmazlık çözme becerilerine duyulan ihtiyaç nedeniyle, ADR ile ilgili kariyer olanaklarına ilişkin artan farkındalık vardır. Bu nedenle 2003 yılında Kanada Hukuk Komisyonu, hakimler için yalnızca alternatif uyuşmazlık çözüm süreçlerinde eğitimin güçlendirilmesini önermekle kalmadı, aynı zamanda hukuk öğrencilerine sunulan alternatif uyuşmazlık çözümünde öğretim kalitesini artırmaya devam etti. Kanada yasalarında, arabulucuların niteliklerini ve eğitimini kapsamlı bir şekilde düzenleyen başka kural yoktur. Dolayısıyla "arabulucu" bir meslek ünvanı olarak yasal olarak korunmamaktadır, mesleğe erişim açıktır ve herhangi bir özel mesleki eğitim gerektirmez. Kanada Hukuk Komisyonu, arabuluculuk prosedürlerinin uygun şekilde yürütülmesini sağlamak için arabulucular için eğitim kursları da oluşturmuştur. Bu eğitim kursları, Kanada ADR Enstitüsü'nün il temsilcileri tarafından yönetilir ve yürütülür. "Yetkili Arabulucu" unvanı, bir katılımcının yeminli arabulucu olarak sertifika almaya hak kazanmasından önce, arabuluculukla ilgili tüm alanlarda arabuluculuk teorisinde 180 saatlik bir eğitim ve arabuluculuk uygulamasının en az on beş arabuluculuk prosedüründe kazanılmış olmasını gerektirir. [210] Arabuluculuk yapmak isteyen kişilerin eğitimi, sınavı ve mesleki deneyimi için birkaç yasal gereklilik vardır. Ancak, bu tür ön koşullar, düşük değerli talepler [211] ve aile hukuku meselelerinde [212] arabuluculuk ile bağlantılı arabuluculuk prosedürleri ile ilgili olarak Québec yasasında yer almaktadır.[213]

3.2.4.7.Amerika Birleşik Devletleri

1992'den beri arabuluculuğun kalitesini artırmak için eğitim standartları ve desteklenmiş eğitim metodolojileri Profesyonel Arabulucular ve Eğitmenler Birliği, (Professional Mediators and Trainers Association) tarafından sağlanmaktadır.[214] Aile arabulucuları için

[209] Hopt & Steffek, s.747.
[210] ADR Institute of Canada, Principles, Criteria, Protocol, Competencies for the designation of 'Chartered Mediator', Part III, No. I a) and b), No. II.
[211] Règlement sur la médiation des demandes relatives à des petites créances, R.Q. c. C-25, r. 8.
[212] Règlement sur la médiation familiale, R.Q. c. C-25, r. 9.
[213] Hopt & Steffek, s.924.
[214] Texas Mediation Trainers Roundtable.

de 40 saatlik eğitim eğitim standartlarına[215] ait idari düzenlemeler mevcuttur. Eğitim en az 30 saat olmalıdır. Her bir katılımcının çatışmanın ve çözümünün altında yatan teoriler, güncel araştırma ve literatür ve bunların aile arabuluculuğuna uygulanabilirliği hakkında farkındalık için, aile içi şiddeti tarama bilgi ve becerisi de dahil olmak üzere arabuluculuğun uygunluğunu tarama becerisi ve aile içi şiddet veya potansiyeli belirlendiğinde uygun yanıtların farkındalığı, yetişkinler ve çocuklar için ayrılığın/boşanmanın sonuçlarının farkındalığı, ayrılık/boşanma arabuluculuğunda karşılaşılan maddi konularda çalışabilme, ebeveynlik, destek, varlıkların/yükümlülüklerin bölünmesi, sigorta, vergi beyannamesi ve benzerleri dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, özellikle boşanma alanlarında taraflar arasında sorun çözmeyi kolaylaştırma becerisi, diğer profesyonellerin yardımının ne zaman arabuluculuk sürecine yardımcı olabileceğini anlama ve taraflarla bu tartışmayı kolaylaştırma becerisini sağlaması gerekir.[216]

3.2.4.8.Çin

İlgili kanun ve yönetmeliklerde arabulucular için özel bir eğitim öngörülmemiştir. Ancak çoğu durumda seçilenlerin, toplumun saygısını kazanan ve adil olduklarına güvenilen yaşlılar olduğu belirtilmektedir. Halkın Arabuluculuk Kanunu'na göre nitelikli arabulucular, tarafsız, dürüst ve insanların arabuluculuğu konusunda ciddi olan, belirli bir eğitim düzeyine, siyasi düzeye ve hukuk bilgisine sahip yetişkin vatandaşlar olmalıdır. 2010'dan bu yana Halkın Arabuluculuk Yasası halkın arabulucularına düzenli olarak mesleki eğitim vermesini şart koşuyor. Kanunlarda arabulucular için herhangi bir ücret öngörülmemiştir ancak Halkın Arabuluculuk Yasası, halkın arabulucusu arabuluculuk işiyle meşgul olduğunda "kayıp çalışma saatleri için uygun bir ödenek" öngörmektedir. İlçe düzeyindeki ve üzerindeki yerel halk yönetimleri, halkın arabuluculuğu için ihtiyaç duyulan finansman için gerekli desteği ve güvenceyi vermekle yükümlüdür. Her düzeyde adaletin idaresine yönelik organlar, Halkın Arabuluculuk Komitelerini ve olağanüstü sonuçlar elde eden veya olağanüstü katkılarda bulunan arabulucuları düzenli olarak ve zamanında takdir etmeli ve ödüllendirmelidir.[217]

[215] Family Mediation Training Standards.
[216] https://tmtr.org/training-standards/family-mediation-training/.
[217] Hopt & Steffek, s.989.

3.2.4.9.Japonya

Arabulucuların mesleki eğitimi ADR Yasası tarafından düzenlenmemiştir. Yasa'nın kapsamı, uyuşmazlık çözüm kurumlarının belgelendirilmesine ilişkin gereksinimleri belirlemekle sınırlıdır ve bu amaç için karmaşık bir kurallar bütünü sağlar. Amaç, düzenli olarak uyuşmazlık çözüm prosedürlerini yürüten her kişinin, belirli gereksinimlerin karşılanmasıdır. [218]

3.2.5. Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Anlaşmalar

Arabulucular anlaşmanın etkisi konusunda tarafları bilgilendirmelidir. Arabuluculuk süreci sonunda taraflar yazılı bir anlaşma metni hazırlamışlarsa, İskoçya, Avustralya gibi ülkelerde olduğu gibi doğrudan uygulanabilir. Bazı ülkelerde ise tarafların başvurusuyla icra edilebilir. İcra edilebilirlik için başvurulacak merci bazen mahkeme bazen de Noterler olabilmektedir. Tavsiye kararı, üye devletlerin uluslararası arabuluculuğun kullanımını kolaylaştırmak amacıyla, hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk hizmetleri arasında iş birliğini teşvik etmelerini önermektedir.[219]

3.3.Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Medeni Hukukta ve Ticaret Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Üzerine Yeşil Kitap

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 19 Nisan 2002 tarihinde yayınlanan "Medeni Hukuk ve Ticaret Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Hakkında Yeşil Kitap alternatif uyuşmazlık yöntemlerine ilişkin diğer düzenlemedir. Amaç hem arabuluculuğu teşvik hem de üye devletler yanında üye olmayan devletlerin de bu konuda iç hukuklarında düzenleme yapabilmelerinin sağlanmasıdır. Yeşil kitap alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini yargısal ve mahkeme dışı yöntemler olarak ayırmıştır. Mahkeme dışı yöntem olarak bağlayıcı karar alabilen ve bağlayıcı karar alamayan ancak öneri getirebilen ve tarafların bu öneriye uymak zorunda olmadıkları şekilde ayırmıştır. Banka ve sigorta şirketlerinin ombudsmana başvurabilmeleri halinde bağlayıcı karar alınabilecektir. Ancak İskandinav ülkelerindeki tüketici şikayetlerinde, tarafsız üçüncü

[218] Hopt & Steffek, s.1070.
[219] Schonewille-Shonewille, The Variegated Landscape of Mediation: A Comparative Study of Mediation Regulation and Practices in Europe and the World, s. 55, 67, 175, 176, 289, 324, 362.

kişi tarafından yürütülen bir süreç olmadığından bu süreçler arabuluculuk süreci olarak değerlenmemiştir.[220]

Yeşil kitap arabuluculuğun ihtiyaca en iyi şekilde cevap veren bir yöntem olarak tanıtılmış[221] ve arabuluculuğa taraf iradesi ile başvurunun teşvik edilmesi, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi sürecinin zamanaşımı ve hak düşürücü sürelere etkisi, verilen rızanın geçerliliği, sözleşmenin icra edilebilirliği, sürecin gizliliği, sürecin sonunda imzalanan anlaşmaların geçerliliği, arabulucuların eğitimi, yeterliliği, sorumluluğu gibi kurallar Yeşil Kitap kapsamındadır.[222]

Ekim 2004 de Yeşil kitabın yayılmasının bir sonucu olarak, Adalet Komisyonu Medeni Hukuk ve Ticaret Hukuku konuları için bir taslak kabul etti. Bu taslak ile arabuluculuk ile adli yargılama arasında medeni usul kuralları oluşturulmaya ve teşvik edilmeye çalışıldı. Arabulucular için etik kurallar (European Code of Conduct For Mediators) oluşturuldu.[223]

Aile arabuluculuğuna ilişkin olarak, Amsterdam Antlaşması' nın hayata geçirilmesine ilişkin Viyana Eylem Planı' nda[224] sınır ötesi aile uyuşmazlıkları konusunda mahkeme dışı çözümler için bir model oluşturma imkânı değerlendirilmiştir. Sınır ötesi uyuşmazlıklarda çocuk bakımı ve çocukla kişisel ilişki kurma, malvarlığının tasfiyesi veya nafakanın düzenlenmesi mahkeme kararlarının icrası, II. Brüksel Tüzüğü ve II. Brüksel Konvansiyonu gereğince bu kararların tanınması ve tenfizi konuları alternatif

[220] Commission of the European Communities, Green Paper: On Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law, s. 7.
[221] Feasley, Ashley, Regulating mediator qualifications in the 2008 EU mediation directive: the need for a supranational standard. Journal of Dispute Resolution, 2011(2), 333–.
[222] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 265; Mustafa Özbek, Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, TBBD, 2007/68, s. 266; Necla Öztürk-Güven Yarar, "AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları", Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan, 2015, C. II, s. 1355; Carr, & Goldby, M. (2014). Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters. In International Trade Law Statutes and Conventions 2013-2015 (pp. 360–364). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315859033-47; Feasley. (2011). Regulating mediator qualifications in the 2008 EU mediation directive: the need for a supranational standard. Journal of Dispute Resolution, 2011(2), 337–.
[223] Feasley, "Regulating Mediator Qualifications in the 2008 EU Mediation Directive: The Need for a Supranational Standard", s. 337. Özbek, Avrupa Birliğinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 317-320.
[224] Action Plan of the Council and the Commission on How Best to İmplement the Provisions of the Treaty of Amsterdam on an Area of Freedom, Security and Justice; Official Journal of the European Communities, Information and Notices 19, 23.1.1999, s.2-15.

uyuşmazlık çözüm yollarının kapsamındadır. Her devlet çocuk üzerindeki ebeveyn sorumluluğunun etkin şekilde kullanılması için iş birliği halinde çalışır.[225]

3.4.Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1639 (2003) Sayılı Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyet Eşitliği Başlıklı Tavsiye Kararı

Aile arabuluculuğu bakımından yapılmış olan bir diğer düzenleme de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1639 (2003) Sayılı Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyet Eşitliği Başlıklı Tavsiye Kararıdır.[226] Tavsiye kararı içeriğine bakıldığında, aile arabuluculuğunun, arabulucu olarak bilinen bağımsız ve tarafsız bir üçüncü kişinin huzurunda aile üyeleri arasında bir yaşam kurma ve yaşam yönetimi süreci olduğu, arabulucunun görevinin, arabuluculuk yapılan ortakları önceden kararlaştırılan bir hedefe yönelik ilerlemelerinde desteklemek olduğu, arabuluculuğun kullanımının giderek yaygınlaşmakta olduğu, aile arabuluculuğunun dostane çözüm yöntemlerini teşvik etme ve aileler, devlet ve toplum için ayrılık ve boşanmanın ekonomik ve sosyal maliyetlerini azaltma avantajına sahip olduğu ve aile arabulucusunun özel olarak eğitilmesi gerektiği, aile arabulucuların taraflar arasındaki güç dengesizliklerini tespit etmede veya düzeltmede zorluklarla karşılaştıkları ve aile arabuluculuğunda da cinsiyet eşitliğinin güvence altına alınması gerektiği, hiçbir cinsiyetin dezavantajlı duruma getirilmemesi gerektiği[227], gerektiğinde çocuğun da dinlenilmesi gerektiği, 7. Madde' de özellikle arabuluculuğun birincil amacının taraflar arasında iletişim kopukluğunun giderilmesi olduğu vurgulanmış ve arabuluculuğu oluşturan unsurlar açıklanmıştır.[228]

3.5.Aile Arabuluculuğu ile Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuğa Dair Tavsiye Kararlarının Daha İyi Uygulanmasına İlişkin Rehber (CEPEJ)

Bir diğer düzenleme, aile arabuluculuğu ile hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuğa dair tavsiye kararlarının daha iyi uygulanması için Adaletin Etkinliğine İlişkin Avrupa

[225]Commission of the European Communities, Green Paper: On Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law, s. 22; Commission of the European Communities, Green Paper: On Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law, s. 21; Ayrıca bkz. Proposal for a Council Regulation on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Matters of Parental Responsibility, s. 27 madde 17/2/e.; Gündoğdu, Tansu," Boşanma Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk", Ankara,2022, s.50.
[226] Parliamentary of Assembly of the Council of Europe, Family Mediation and Equality of Sexes, 2003, s. 1-2.
[227] Bkz. Parliamentary of Assembly of the Council of Europe, Family Mediation and Equality of Sexes, s.1.
[228] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. 241.

Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice-CEPEJ) tarafından 07.12.2007 tarihli rehberdir. [229]

Bu belge, aile arabuluculuğuna ilişkin Rec (98)1 ve hukuk meselelerinde arabuluculuğa ilişkin Rec (2002)10, Ceza Hukuku' nda arabuluculuğa ilişkin R (99) 19 sayılı Tavsiye Kararı, idari makamlar ve özel şahıslar arasındaki davaya alternatifler hakkındaki R (2001) 9 sayılı tavsiyeler ile ilgilidir. Rehberin 1. Maddesinde, arabuluculuğun kullanılabilirliği bu kapsamda üye devletlerin bu konudaki projeleri desteklemesi, hâkimlerin ve avukatların rolü, arabuluculuk programlarının kalitesi, gizlilik, arabulucunun nitelikleri, çocuğun üstün yararı, davranış (etik) kuralları ve davranış kurallarını ihlali ve uluslararası arabuluculuk konularına yer verilmiştir. Rehberin 2. Maddesinde, kullanıcılar için arabuluculuk maliyeti, Sınırlama koşullarının askıya alınması (zamanaşımı, hak düşürücü süreler), 3. Maddede ise farkındalık, halkın bilinçlenmesi, kullanıcıların farkındalığı, yargı bilinci, Avukatların bilinçlenmesi, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer ilgili organların farkındalığı konuları açıklanmıştır. Aile arabuluculuğu bakımından dikkat çeken madde çocuğun yüksek yararıdır. Aile arabuluculuğu söz konusu olduğunda, üye devletler oybirliğiyle çocuğun yüksek yararının önemini kabul ederler. Ancak, çocuğun yüksek yararının tanınmasına ilişkin kriterler ulusal mevzuata göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle, aile arabuluculuğuna dahil olan üye devletler ve diğer organların, çocukların arabuluculuk sürecine katılma olasılığı da dahil olmak üzere, çocuğun yüksek yararına hizmet edecek ortak değerlendirme kriterleri oluşturmak için birlikte çalışmaları tavsiye edilir.[230] Bu kriterler, çocuğun yaşının veya zihinsel olgunluğunun uygunluğunu, ebeveynlerin rolünü ve anlaşmazlığın niteliğini içermelidir. Ayrıca aile arabulucularının bir ebeveyn ayrılığı veya boşanma sırasında ya da böyle bir sürecin ardından çocukların gereksinimleri ve üstün menfaatleri ile ilgili olarak koruma konularında özel bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekir. [231]

Aile arabuluculuğu bakımından dikkat çeken bir diğer madde uluslararası arabuluculuktur. Özellikle aile arabuluculuğuna ilişkin Rec (98)1'e yanıt olarak, çok az

[229] European Commission for the Efficiency of Justice, Guidelines for a Better İmplementation of the Existing Recommendation Concerning Family Mediation and Mediation in Civil Matters, Strasbourg, 2007, s. 1-7.
[230] Bkz. European Commission for the Efficiency of Justice, Guidelines for a Better İmplementation of the Existing Recommendation Concerning Family Mediation and Mediation in Civil Matters, s. 4.
[231] Parkinson-Oliveira, 2nd Family Mediation Workshop International Expert/Advisor Report, p. 4.

üye devletin uluslararası unsurlu davalarda arabuluculuğun kullanılması için mekanizmalar kurmuş olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu alanda ilerleme kaydeden Devletlerin, ilerlememiş olanlarla bilgi alışverişini kolaylaştırmaları tavsiye edilmektedir. Devletler, uluslararası arabuluculuğun yüksek maliyetini göz önünde bulundurarak, video ve telefon konferansı gibi yüz yüze görüşmelerin yanı sıra çevrimiçi uyuşmazlık çözüm yöntemleri yerine yeni teknolojilerin kullanımını teşvik etmelidir.[232]

3.6.Hukuki ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğun Belirli Yönleri Hakkında 21 Mayıs 2008 Tarih 2008/52/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi

Avrupa Birliği düzenlemelerinde incelenmesi gereken bir başka metin Hukuki ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğun Belirli Yönleri Hakkında 21 Mayıs 2008 tarih 2008/52/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesidir. [233] Direktif, arabuluculuk ile yargı işlemleri arasında dengeli bir ilişki sağlayarak uyuşmazlıkların dostane çözümünü teşvik etmektedir. Sınır ötesi anlaşmazlıklar bakımından medeni ve ticari meselelere uygulanacaktır. [234] Direktif aile hukuku sınır ötesi uyuşmazlıklarında arabuluculuk için bir model olarak görülmektedir. Sınır ötesi uyuşmazlıklarda arabuluculuktan elde edilecek yararlar açık olmakla birlikte uluslararası düzeyde arabuluculuğun teşvik edilmesi ve uygulanması için kurumsal kapasitede uzun zamandır bir eksiklik bulunmaktadır.[235] Yönergeye aile arabuluculuğu bakımından bakıldığında bu direktifin 8. Madde hükmünün üye devletlerin bu hükümleri iç hukuk sistemlerinde de uygulamalarının engellenmemesiyle birlikte sınır ötesi uyuşmazlıklarda arabuluculuk için uygulanması gerektiği belirtilmiştir.[236]10. madde de ise yönergenin tarafların kendilerinin karar vermesi konusunda özgür olmadıkları aile hukuku ve iş hukuku alanlarında uygulanmaması gerektiği, iki veya daha fazla tarafının, kendi başlarına, gönüllü olarak, bir arabulucu yardımıyla uyuşmazlığın çözümü konusunda dostane bir

---

[232] Bkz. European Commission for the Efficiency of Justice, Guidelines for a Better İmplementation of the Existing Recommendation Concerning Family Mediation and Mediation in Civil Matters, s. 4.

[233] Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters; Official Journal of the European Communities, Legislation 136, 24.5.2008, s. 3-8.

[234] Bkz. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters, s. 4.

[235] Feasley, "Regulating Mediator Qualifications in the 2008 EU Mediation Directive: The Need for a Supranational Standard", s. 335.

[236]Anna Spain, "Integration Matters: Rethinking the Architecture of International Dispute Resolution," University of Pennsylvania Journal of International Law, 2010, Vol. XXXII, N. 1, s. 24.

anlaşmaya varmaya çalıştıkları süreçlere uygulanmasına işaret ettiği görülmektedir.[237] Ayrıca 7/1-a da çocuğun üstün yararının ve bireyin fiziksel veya psikolojik bütünlüğünün korunmasının söz konusu olması hallerinin gizlilik ilkesinin istisnasını teşkil edeceği belirtilmiştir.[238] Avrupa Parlamentosu'nun Ocak 2011 tarihli raporunda, aile uyuşmazlıklarında alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının uygulamasının kritik rolü olduğu vurgulanmıştır. Özellikle alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının esnek olmasının sınır ötesi uyuşmazlıklar için daha uygun bir süreç olduğu belirtilerek Avrupa Parlamentosu'nun Uluslararası Ebeveyn Çocuk Kaçırma Arabuluculuğu çalışmalarına işaret etmiştir.[239]

Son olarak Avrupa Parlamentosu, Eylül 2017'de söz konusu direktifin uygulanmasına yönelik raporda, tüm üye devletlerde, tarafların aile meseleleri gibi kanunla öngörülen belirli anlaşmazlıklarda bilgilendirme toplantılarına katılımı zorunlu kılınmıştır. Arabuluculuğun, aile hukuku alanında, özellikle çocuk velayeti, kişisel ilişki hakları ve çocuk kaçırma davalarına ilişkin davalarda meydana gelebilecek tartışmalar için yapıcı bir atmosfer yaratabileceği ve ebeveynler arasında adil bir ilişki sağlayabileceği ve sonuç olarak dostane çözümlerin muhtemelen uzun ömürlü olacağı ve çocuğun birincil ikametgahına, ziyaret düzenlemelerine veya çocuğun bakımıyla ilgili anlaşmalar için de bu yöntemin çocuğun yüksek yararına olacağı belirtilmiştir. Avrupa e-Adalet Portalı'nda aile meselelerinde sınır ötesi arabuluculuğa ayrılmış ve ulusal arabuluculuk sistemleri hakkında bilgi sağlayan ayrı bir bölümün geliştirilmesi ve sürdürülmesinin önemini vurgulanmıştır. Komisyon tavsiyesine göre arabuluculuğun kapsamının mümkün olduğunca genişletilmelidir. Ancak, aile hukuku gibi belirli sosyal meselelerde arabuluculuğun sonuçlarına özel dikkat gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[240]

---

[237] Bkz. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters, s. 4.

[238] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0052.

[239] Alternative Dispute Resolution in Civil, Commercial and Family Matters European Parliament Resolution of 25 October 2011 on Alternative Dispute Resolution in Civil, Commercial and Family matters (2011/2117(INI)); Official Journal of the European Communities, Information and Notices 131E, 8.5.2013, s. 1-8.

[240] European Parliament Resolution of 12 September 2017 on the Implementation of Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters; Official Journal of the European Communities, Information and Notices 337, 20.09.2018, s. 2-5.

3.7.Birleşmiş milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi 25 Ocak 1996 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından kabul edilerek üye devletlerin imzasına sunulmuş Türkiye tarafından 9 Haziran 1999 tarihinde imzalanarak 1 Şubat 2001 tarihinde Resmî Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmelerin esas konusu çocuğun korunması ve refahıdır. Fakat Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 13. maddesine göre, arabulucular, adli bir merci önünde çocukları ilgilendiren davaları önlemek için çocuğun korunmasına ve refahına özel önem vererek arabuluculuk sürecinde ebeveynleri ve ebeveynlik sorumluluğuna sahip olan diğer kişileri, çocuğun ihtiyaçlarını ve görüşlerini dikkate almaya ve çocuklarla ilgili düzenlemeler yapılırken bu ihtiyaçları ve görüşleri hesaba katmaya teşvik etmekle sorumludurlar. Bu sebeple aile arabulucuları ulusal standartlar ve gereklilikler çerçevesinde ek bir eğitim görmek ve arabuluculuk mesleğinin bu özel ve hassas alanında değerlendirilmek ve akredite edilmek zorundadırlar.[241]

Ayrıca bu süreçte çocuğun görüşünü almak da önem arz etmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi, çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkının, çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanınması gerektiğini ifade etmektedir. Sözleşmenin 3. maddesinde çocukları ilgilendiren tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararı birincil husustur. Ve her olayın özelliğine göre ele alınır. Bu süreçte çocuğun da görüşü alınır ve süreç sonunda yapılacak anlaşmalar çocuğun üstün yararına da uygun olmalıdır. Çocuğun yüksek yararının sağlanması, çocuğa yasal katılım hakkı tanıma ve "çocuğu bilgilendirici (child-informative)", "çocuk odaklı (child-focused)", "çocuk dahil (child inclusive)" arabuluculuk uygulamalarının geliştirilmesi ile sağlanabilir. Bütün bunlar ışığında arabuluculuğa giden ebeveynlerin çocuğun velayetine ilişkin hususlarda çocuğun da rızasının alınması gerektiği ortaya çıkabilmektedir.[242]

---

[241] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. VI.

[242] McIntosh, Jennifer E, Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. Mediation Quarterly, 18(1), (2000). 55–69. https://doi.org/10.1002/crq.3890180106; McIntosh, Wells, Y. D., Smyth, B. M., & Long, C. M. "Chıld-focused and chıld-ınclusıve dıvorce medıatıon: comparatıve outcomes from a prospectıve study of postseparatıon adjustment": McIntosh, Wells, Smyth, and Long/Chıld Focused. Family Court Review, 2008, 46(1), 105–124. https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00186.x; Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. 194 v.d.

3.8. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine İlişkin 25 Ekim 1980 tarihli Lahey Sözleşmesi

Gerek kurduğu iade mekanizması gerekse üye ülkelerin çokluğu ile çocuk kaçırmaları konusunda en etkin korumayı sağlayan 25.9.1980 tarihli "Uluslararası Çocuk Kaçırmaların Hukuki Veçhelerine Hakkında La Haye Sözleşmesi'ne Türkiye 15.02.2000 tarihinde taraf olmuştur. Bu Sözleşmenin uygulanmasına açıklık getirmek amacıyla, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 65/1 sayılı Genelgesi yayınlanmış ve Sözleşmenin uygulanırlığını kuvvetlendirmek amacıyla, Sözleşmenin uygulanması ile ilgili usul ve esasları düzenleyen 22.11.2007 tarihli ve 5717 sayılı Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun[243] kabul edilmiştir.[244]

Sözleşme'nin 7(c) maddesi gereği; "taraf devletlerin merkezi makamları, doğrudan ve dolaylı olarak yetkili makamlar nezdinde girişimde bulunarak sorunun dostane bir şekilde çözümlenmesi için gerekli önlemleri almalı veya aldırmalıdır" denilmektedir. Sözleşme mutad meskeni hukuka aykırı bir şekilde değişen 16 yaşından küçük olan çocuğun, eski mutad meskenine ivedilikle iadesini sağlamayı hedeflemekte ve bu konuda düzenleme yapmaktadır. [245]

1980 La Haye Sözleşmesinin amacı, çocuğun mutad meskeninin adli ya da idari makamlarının, koruma hakkı veya koruma hakkını kapsayan velayet hakkına veya kişisel ilişki kurma hakkına ilişkin kararlarının, iade davasında doğrudan tanınarak, bu kararların tenfizi söz konusu olmaksızın, çocuğun derhal iadesinin sağlanmasıdır.[246]

Sözleşme nitelik olarak bir adli yardım sözleşmesi olarak kabul edilmesi nedeniyle uluslararası iş birliğinin ve çocuğun mutat meskene iadesinin hızlı bir şekilde sağlanmasının gerekliliği nedeniyle arabuluculuk yöntemi hem sözleşmenin amacına hem de çocuğun yüksek yararına uygun görülmüştür. Lahey Konferansı tarafından İyi

[243] RG.04.12.2007-26720; Akıncı, Ziya/Demir-Gökyayla, Cemile: Milletlerarası Aile Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010.
[244] Şensöz Malkoç, s.196.
[245] Günseli Öztekin Gelgel, "25 Ekim 1980 Tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırma ve Hukuki Yönlerine İlişkin Lahey Sözleşmesi Çerçevesinde Arabuluculuk Uygulaması", Milletlerarası Hukuk Bülteni, 2017, C. XXXVII, S. 2., s. 612.
[246] Şensöz Malkoç, s.200.

Uygulama Rehberi hazırlanmıştır. Bu rehberde aile ve özelikle çocuklar ilgili konularda arabuluculuk yöntemi ilk izlenecek usul olarak tavsiye edilmiştir.[247]

Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansının hazırladığı 1980 tarihli Çocuk Kaçırma Sözleşmesi'ni tamamlayan iki Sözleşme daha vardır. Bunlardan ilki 15.05.2003 tarihli Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'dir. Türkiye Cumhuriyeti tarafından 17.11.2011 tarihinde Resmî Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Diğeri ise 1996 tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme' dir. [248]

3.9.Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (ETS NO: 192)

Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi 15.05.2003 tarihli sözleşme 17.11.2011 tarihinde Resmî Gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşme çocukla kişisel ilişki kurulması hakkının fiilen uygulanması ve kişisel ilişki kurma için tayin edilmiş sürenin sonunda çocuğun tekrar iade edilmesinin güvence altına alınmasına yönelik merkezi makamlar arasında iş birliği tesis eden bir adli yardımlaşma sözleşmesidir. Çocuğun kişisel ilişki için tayin edilen süre sonunda iade edilmemesi durumunda izlenecek yol sözleşmede düzenlemediğinden Türkiye' nin taraf olduğu diğer uluslararası sözleşmeler özellikle 1980 Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine İlişkin La Haye Sözleşmesi uygulama alanı bulacaktır. Kişisel ilişki kararlarının uygulanabilmesi için bu kararların tenfizi gerekmektedir. Sözleşme sadece akid devletler arasında uygulanmakla birlikte tenfizi gereken kararların sadece akid devlet makamları tarafından verilmiş olması gerektiği sözleşmede belirtilmemiş olduğundan, akid olmayan bir devlet tarafından verilmiş kişisel ilişki kararının da tenfizi mümkündür.[249]

[247] Gündoğdu, Tansu," Boşanma Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk", Ankara,2022, s.39; Günseli Öztekin Gelgel, "25 Ekim 1980 Tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırma ve Hukuki Yönlerine İlişkin Lahey Sözleşmesi Çerçevesinde Arabuluculuk Uygulaması", Milletlerarası Hukuk Bülteni, 2017, C. XXXVII, S. 2., s. 617; Şensöz Malkoç, s.149.
[248] Şensöz Malkoç, s.581; RG: 17.11.2011-28115.
[249] Şensöz Malkoç, s.581.

3.10. Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Sözleşme

Sözleşme 1961 tarihli La Haye sözleşmesinin revizyonu mahiyetindedir. Önceki sözleşmeyi ilga etmemiş onun yerine geçmiştir. Bu açıdan her iki sözleşmeyi onaylayan devletler bakımından ikinci sözleşme, bir öncekinin yerini alacak, buna karşılık yalnız birinci sözleşmeyi onaylayan devletler için 1961 tarihli La Haye sözleşmesi yürürlükte kalmaya devam edecektir. Sözleşme Türkiye Cumhuriyeti' nde 22.05.2016 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanmış ve 01.02.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[250] Bu sözleşmelerde de amaç, çocuğun şahıs varlığı ve malvarlığının korunması konusunda aile arabuluculuğunu veya diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerini teşvik etmektir.[251]

4. Türkiye' deki Gelişmeler

4.1.1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HMUK)

1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu; "Boşanma İşlerinde Sulh Teşebbüsü" Kurumu 494 ve 499. maddeleri arasında düzenlenmiş bir dava dışı uyuşmazlık yolu iken 1963 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Söz konusu düzenlemede boşanma davası açılmadan önce tarafların sulh hakiminin huzuruna gitmesi zorunluydu ve sulh hakimine gidilmemiş olması bir ilk itiraz olarak düzenlenmişti. (Mülga HUMK m. 187/6) Ancak (mülga HUMK 496 md.) davanın taraflarından birinin yabancı ülkede ikamet etmesi, bir tarafın ikametgahı bilinmemesi, tarafların sulh teşebbüsüne katılamayacak durumda olması veya müzakerenin faydasız olacağı önceden kesin olarak belli ise sulh teşebbüsü zorunlu değildi. Sulhe teşebbüs, bir yargısal arabuluculuk yolu idi. [252]

4.2.4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 195. Maddesi gereğince; "*Evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşülmesi hâlinde, eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Hâkim, eşleri yükümlülükleri konusunda uyarır, onları uzlaştırmaya çalışır ve eşlerin ortak rızası ile uzman kişilerin yardımını isteyebilir. Hâkim, gerektiği takdirde eşlerden birinin istemi üzerine kanunda öngörülen önlemleri*

[250] Şensöz Malkoç, s.234; RG: 22.05.2016-29719.
[251] Şensöz Malkoç, s.235.
[252] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 843.

alır." ve 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunu'nun 6/I/a ve 7. Maddesi gereğince, hâkim tarafların "…*evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde onları uzlaştırmaya…"* karar verebilir.[253]

TMK'nın 166/3 gereğince; taraflar, anlaşmalı boşanmada, boşanmanın fer' i sonuçlarına ilişkin protokol düzenleyebilirler. Anlaşmalı boşanma protokolünün geçerli olabilmesi hâkimin onay şartına bağlıdır. (TMK m.184/I/5) Hâkimin sözleşmeyi onaylama konusunda geniş taktir yetkisi vardır. Hâkim; nafaka, tazminat, velâyet ve kişisel ilişki konularında hukuka ve çocukların yüksek yararına aykırı olmayan düzenlemeleri onaylar. Protokolün onaylanması ile mahkeme hükmü kurulmuş olur. Mahkemenin onayı, icra edilebilirlik şerhinden farklıdır. İcra edilebilirlik şerhinde incelemenin kapsamı, anlaşmanın içeriğinin arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olup olmadığı konularıyla sınırlıdır. (HUAK m. 18) Taraflar ve avukatları ile arabulucunun birlikte imzaladıkları anlaşma belgesi, icra edilebilirlik şerhi aranmaksızın 2004 sayılı İcra İflas Kanunu 38. madde anlamında ilam niteliğinde belge sayılır. (HUAK m.18 b.4)[254]

Arabuluculuk yolu ile yapılan anlaşma TMK m.184/b.5 ve TMK m. 166/3 gereğince hâkim onayı ile geçerlilik kazanacaktır. Bir hukuki durumun kurulması, kaldırılması veya değiştirilmesi için inşai dava açmak gerekiyor ise bu konuda tarafların arabuluculuk ile anlaşma sağlaması mümkün değildir. Aile hukukuna ilişkin davalardan boşanma, evliliğin butlanı (TMK 146 md.), soy bağı ile ilgili davalar (TMK 286 md.), (TMK 301 md.), vesayet (TMK 397 md.), velayetin kaldırılması TMK 183 md.), boşanmanın veya evliliğin iptali (TMK 145 md.), kişisel ilişki tesisi (TMK 182 md.,TMK 323 md.) gibi konularda arabuluculuk mümkün olmadığı, ancak karşılaştırmalı hukuktaki gelişmeler dikkate alındığında boşanma, evliliğin butlanı, velayetin kaldırılması gibi kamu düzenine ilişkin konularda da aile arabuluculuğunun yararlı olabileceğini savunan görüşler bulunmaktadır.[255]

[253] Tanrıver, Süha, "Türk Aile Mahkemesi Hâkimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi", Ankara,2014.s. 199.
[254] Börü, Levent. "Aile Arabuluculuğu Konusunda Güncel Gelişmeler." İç. II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu 2, editörler Süheyla Suzan Gökalp Alıca ve Necdet Basa, 1043-1062. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2019.
[255] Börü, "Aile Arabuluculuğu Konusunda Güncel Gelişmeler", s. 1052; Dural, M., Öğüz, T., Gümüş, M.A. (2010). Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku. 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, s.95.

4.3.4787 Sayılı Aile Hukuku Uyuşmazlıklarında Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun

4787 Sayılı Aile hukuku uyuşmazlıklarında Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 7. maddesine göre; Aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. 4787 sayılı kanunun 6/1 md'nin a bendine göre; hakimler "… *evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya*" davetle görevlidir. Hakimler uzlaşma ve sulhe teşvik edebileceği gibi uyuşmazlığın çözümü için tarafları arabulucuya gitmeye de teşvik edebilirler. Aynı kanunun 6. md. sinin, değişik ikinci fıkra:17/10/2019-7188/15 md.' si gereğince, aile mahkemesince verilen bu kararların takibi ve yerine getirilmesinde 5 inci maddeye göre görevlendirilen uzmanlardan da yararlanılabilecektir. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir.[256] Aile hukukunda çoğu uyuşmazlık tarafların serbestçe tasarruf edemeyeceği uyuşmazlıklardan olduğundan hâkimin sulh ve arabuluculuğa teşviki de sınırlı olmaktadır. Aile hukukunun özellikleri ve uluslararası sözleşmelerdeki gereklilikler ve uygulama örnekleri de dikkate alındığında aile hukukuna özel bir arabuluculuk kanunu düzenlemesi yapılması düşünülmelidir.[257]

4.4.6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu

6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu; (HUAK) 1. Maddenin 1. Fıkrası gereğince; *"(1) Bu Kanunun amacı, hukuk uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinde uygulanacak usul ve esasları düzenlemektir."* Kanunun 2. Fıkrası ise "(*2) Bu Kanun, yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır. Şu kadar ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir."* denilmek suretiyle, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği iş ve işlemlerden olma ve uyuşmazlığın özel hukuk uyuşmazlığı olması gerektiği şartı

[256]Tanrıver, Türk Aile Mahkemeleri, s. 84; Tanrıver, "Türk Aile Mahkemesi Hakimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi", s. 200.

[257] Şimşek, Erdem, "Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Düzenlenmesi Gereken, Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu ile İlgili Değerlendirme", Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2018, ss. 47-76.

getirilmiştir. Kanunun 2. fıkrasına baktığımızda yabancılık unsuru taşıyan özel hukuk uyuşmazlıklarının da kanun kapsamında olduğu açıkça görülmektedir.[258]

Yabancılık unsuru, 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu 2. Madde' de açıklanmıştır. Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığa taraf olan kişilerden en az birinin yabancı olması veya ikametgahının yabancı ülkede olması veya orada sürekli oturuyor olması, uyuşmazlık konusu şeyin yabancı ülkede bulunması veya uyuşmazlık konusu hukuki işlemin veya sözleşmenin yabancı bir ülkede yapılması veya icra edilmesi yahut uyuşmazlığa konu olan sözleşmenin taraflarının yabancı bir hukukun uygulanmasını kararlaştırmış olmalarıdır.[259]

6325 Sayılı HUAK'ın 2/1/b bendine göre, "*Arabuluculuk: Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretemediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi…"* dir.[260] Doktrinde de Arabuluculuk, tarafsız bir üçüncü kişi ya da kişilerin yardımıyla uyuşmazlık konusu meselelerin çözülmeye çalışıldığı alternatif uyuşmazlık çözüm yoludur şeklinde tanımlanmaktadır.[261]

Amaç tarafların arasındaki çatışmayı çözmektir. Bu nedenle arabuluculuk bir uyuşmazlık çözüm (dispute resolution) süreci olarak değil, çatışma yönetimi (conflict management) süreci olarak da adlandırılır.[262]

---

[258] Akıncı, Z. (2020). Prag Kuralları ve Milletlerarası Tahkim. Public and Private International Law Bulletin, 40 (1), 481-495. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ppil/issue/52638/756456.

[259] Bu hususa ilişkin bkz. Aysel Çelikel- Bahadır Ekrem, Milletlerarası Özel Hukuk, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, Yenilenmiş 14. Bası, s. 10; Engin Nomer, Devletler Hususi Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, Yenilenmiş 21. Bası, s. 5; Ziya Akıncı, Milletlerarası Tahkim, Vedat Kitapçılık, Ankara, 2016, 4. Bası, s. 55-56.

[260] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 592

[261] Tanrıver, "Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk", s. 151; Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s. 26; Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s. 13; Yazıcı Tıktık, Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, s. 8.

[262] Folberg. (1983). A Mediation Overview: History and Dimensions of Practice. Mediation Quarterly, 1983(1), 3–13. https://doi.org/10.1002/crq.39019830103.

Dava şartı arabuluculuk,[263] 2017 yılında 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu 3. Md. gereğince iş hukuku uyuşmazlıkları için hukuk sistemimize girmiştir. Türk Ticaret Kanunu 5/A md gereğince ticari uyuşmazlıklarda da uygulanmaya başlanmış son olarak 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu 73/A md ile de belli meblağın üzerindeki uyuşmazlıklar için uygulanır hale gelmiştir. Aile arabuluculuğu bakımından henüz bir dava şartı uygulaması başlamamış olsa da HUAK 1/ 2 md.' de aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmadığı hakkında bir hüküm bulunmakta ve ayrıca 18/3 md. göre, arabuluculuğa elverişli olan aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda tarafların anlaşmış olması halinde icra edilebilirlik şerhi verilmesinde incelemenin duruşmalı olarak yapılacağı hükme bağlanmıştır. [264] Bu anlamda kural olarak aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar da arabuluculuğa elverişlidir. [265]Arabuluculuk, tarafsız bir üçüncü kişi ya da kişilerin yardımıyla uyuşmazlık konusu meselelerin çözülmeye çalışıldığı alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir.[266]Arabuluculuk bir uyuşmazlık çözüm süreci olduğu kadar bir çatışma yönetimi sürecidir.[267] Aileler bütüncül alarak ele alınmalıdır. Çocuğun üstün yararı her aşamada gözetilmeli[268] ve uygun şartların sağlanması ile sürece çocuklarda dahil edilmelidir. [269]

4.4.1. 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu' na Göre Arabulucunun Hak ve Yükümlülükleri

HUAK'ın 2. maddesinin 1. fıkrasının a bendine göre;" *arabulucu, Adalet Bakanlığı tarafından düzenlenen arabulucular siciline kaydedilmiş arabuluculuk faaliyetini yürüten tarafsız bağımsız üçüncü gerçek kişi…*" dir. Ayrıca HUAK Yönetmeliği 8/1' e göre; sicile

[263] Elif Kısmet Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, 6325 sayılı Kanuna Göre Güncellenmiş bs., Ankara 2016, s. 18-22.
[264] Özbek. (2021). Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Alanında Hukuk Politikası Belgesi. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. https://doi.org/10.47136/asbuhfd.863720.
[265] Bkz. Bölüm I.
[266] M. Serdar Özbek, "Anayasal Hak ve Hürriyetler ile Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk", Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı-IX, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, TBB Yayınları, Ankara, 2010, s.107-109; Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 592; Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation. (2001). Family Law Quarterly, 35(1), 27–39.
[267]Jay Folberg, "A Mediation Overview: History and Dimensions of Practice", Mediation Quarterly, 1983, N. 1, s. 8.
[268] Payne, & Overend, E. (1990). Dıvorce Medıatıon: Process and Strategıes: An Overvıew. Family Court Review, 28(1), 27–34. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1990.tb01227.x.
[269] Blades, Joan, Mediation: An Old Art Revitalized. Mediation Quarterly, (1984), (3), 59–98. https://doi.org/10.1002/crq.39019840306.

kayıtlı arabulucular bu görevi bizzat yerine getiriler.[270] Ayrıca 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nun 19.md si ile yapılan değişiklikle Arabuluculuk Daire Başkanlığı arabuluculuk uzmanlık alanlarını ve uzmanlığa ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkili kılınmıştır. (HUAK m. 6/3 HUKAY m. 8/3)[271]

HUAK üçüncü kısımda *"Arabulucunun Hak ve Yükümlülükleri"* düzenlenmiştir. Arabulucu arabuluculuk unvanını ve bu unvanın sağladığı yetkileri kullanma (HUAK m. 6) ve ücret ve masraf isteme (HUAK m. 7) hakkına sahiptir. HUAKY m. 9/1'e göre; Arabulucular avans da talep edebilirler ve arabulucunun ücreti yürürlükteki tarifeye göre belirlenir. HUAK m.7/2' ye göre; Arabulucu ücreti taraflarca eşit olarak paylaşılır. Ancak arabulucu HUAKY m.9/4' e göre; arabuluculuk sürecine ilişkin olarak belirli kişiler için aracılık yapma veya belirli kişileri tavsiye etmenin karşılığı olarak herhangi bir ücret talep edemez. Bu yasağa aykırı olarak tesis edilen işlemler batıldır. Ücret ve masraf konusu ayrıca TAEK m.9' da da düzenlenmiştir. 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu' nun 21 maddesinde yapılan değişiklik ile arabuluculuk ücreti için yardıma ihtiyaç duyan taraflar, bulundukları yerin Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından verilecek kararla adli yardımdan yararlandırılabilirler. HUAK m. 13/3 ve HUAKY 15/3' e göre; Arabuluculuk ücretini karşılamak için adli yardıma ihtiyaç duyan taraf, arabuluculuk bürosunun bulunduğu yerdeki Sulh Hukuk Mahkemesi' nin kararıyla adli yardımdan yararlanabilir. Bu konuda HMK hükümleri (m. 334-340) kıyasen uygulanır. HUAK m. 18/A-13' e göre; Arabuluculuk ücreti yargılama giderlerinden sayılmaktadır. HUAKY m.26/2; HUAK m. 18/A-14 ve HUAKY m.26/4' e göre; iki saatlik ücret tutarı Tarifenin Birinci Kısmına göre Bakanlık bütçesinden ödenir.[272]

Arabulucunun taraflarla görüşme ve iletişim hakkına sahiptir. HUAK "m.8' e göre; Arabulucu tarafların her biri ile ayrı ayrı ve birlikte görüşebilir ve iletişim kurabilir. HUAKY m.10/' e göre; Arabulucu görüşmeleri her türlü iletişim aracı ile gerçekleştirebilir. Ayrıca arabulucunun HUAKY m. 17/10' a göre Yargı Organları ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Elektronik Ortamda Bilgi ve Belge İsteme Hakkı vardır.[273]

[270] Orhan Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s. 445.
[271] Taşpolat Tuğsavul, Melis, Türk Hukukunda Arabuluculuk, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012.
[272] Özgür, OĞUZ," Türk İş Hukuku'nda Arabulucunun Yükümlülükleri",2018, s.276-284.
[273] Elif Kısmet Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, Ankara, Adalet Yayınları, 2016, s. 132.

Arabulucunun tarafsız davranma yükümlülüğü vardır. HUAK m.9; HUAKY m. 11 ve TAEK m.5' e göre; Arabulucu görevini tarafsız bir şekilde yerine getirmek, HUAK m. 4, 33 göre bilgi ve belgeleri saklamak (HUAK m. 5),[274] arabuluculuk tutanağı tutmak Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'ne göndermek ve dosya saklamak (HUAK m. 17) yükümlülüğü bulunmaktadır. Arabulucunun tarafsız olmasını engelleyecek bir durum varsa arabulucu arabuluculuktan çekilmelidir. Fakat güç dengesizliği, istismar veya şiddet durumunda ise duruma müdahale etmelidir.[275]

Arabulucunun tarafları aydınlatma yükümlülüğü, HUAK m.11; HUAKY m. 13/2 ve TAEK m.2/4' de düzenlenmiştir. Arabulucu arabuluculuk faaliyetinin başında, tarafları arabuluculuğun esasları, süreci ve sonuçları hakkında gerektiği gibi aydınlatmakla yükümlüdür. Arabulucu, tarafların arabuluculuk usulünü tam olarak anladıklarından emin olmalıdır.[276]

Reklam yasağı ve aidat ödeme yükümlülüğü ise HUAK m. 10, HUAKY m. 12 ve TAEK m. 8' de düzenlenmiştir. Arabulucuların iş elde etmek amacıyla reklam sayılabilecek her türlü teşebbüste bulunmaları ve akademik ünvanları dışında ünvanlar kullanmaları yasaktır. Arabulucular HUAK m.12 ve HUAKY 14' e göre aidat ödemekle yükümlüdürler. Arabulucular siciline kayıt aidatı ve her yıl için yıllık aidat öderler.[277]

4.4.2. Arabulucunun Hukuki Sorumluluğu

Arabulucu; yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmediği takdirde arabulucunun hukuki, disiplin ve cezai sorumluluğu söz konusu olur.[278] Disiplin sorumluluğu HUAK'ın 21. Md. 'de cezai sorumluluk ise HUAK 33. md.' de düzenlenmiştir. HUAK 21. Maddeye uygun davranmamak halinde Arabuluculuk Daire Başkanlığı arabulucu yazılı olarak uyarır, bu uyarıya uyulmaması halinde arabulucunun savunması alındıktan sonra sicilden silinmesi talep edilir. HUAK 33. maddede gizliliğin (HUAK m. 4) ihlali sebebiyle cezai sorumluluk öngörülmüştür. Buna göre gizliliğin ihlali nedeniyle bir kişinin hukuken korunan menfaati zarar görmüşse bu kişinin şikâyeti üzerine altı aya kadar hapis cezası

[274] Mustafa Çiçek, İş Hukukunda Zorunlu Arabuluculuk, Ankara, Seçkin Yayınları, 2018, s. 51.
[275] Forester, J., & Stitzel, D. (1989). Beyond Neutrality: The Possibilities of Activist Mediation in Public Sector Conflicts. Negotiation Journal, 5(3). s. 255- 256. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1989.tb00521.x.
[276] Kısmet Kekeç, Elif, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, İstanbul, Adalet Yayınları, 2016.
[277] Taşpolat Tuğsavul, Melis, Türk Hukukunda Arabuluculuk, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012. s.151.
[278] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1235.

ile cezalandırılır. Arabulucunun hukuki sorumluluğu[279] haksız fiil ve sözleşmeye aykırılık nedeniyle sorumluluk olarak nitelendirilebilir.[280] Arabulucu sözleşmesinin TBK 502. Md. gereğince niteliği itibariyle bir vekalet sözleşmesi olduğu kabul edilmektedir.[281] Ancak vekalet sözleşmesi vekalet veren lehine iş yapma borcu taşıdığından arabulucunun tarafsızlığı bağımsızlığı ilkeleri ile bağdaşmaz. Bu nedenle, bizim de katıldığımız görüşe göre, arabulucu sözleşmesi atipik, "*sui generis*" bir sözleşmedir.[282] Arabulucu sözleşmesi ile arabuluculuk sözleşmesi farklı nitelikte sözleşmelerdir. Arabulucu sözleşmesi, uyuşmazlığın tarafları veya bu kişilerin yasal temsilcileriyle arabulucu arasında arabulucunun arabuluculuk etmeyi tarafların da bunun karşılığında ücret ödemeyi taahhüt ettikleri sözleşmedir. Tarafların aralarındaki uyuşmazlığın arabuluculuk yoluyla çözmeyi kararlaştırdıkları sözleşme arabuluculuk sözleşmesidir. Arabuluculuk sözleşmesinin hem maddi hukuk alanında hem usul hukuku alanında sonuç doğuran karma nitelikte sözleşmedir. [283]

4.5.6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu

HMK 137. madde 1. fıkra ve 140. madde 2. fıkra gereği ön inceleme aşamasında taraflar sulhe veya arabuluculuğa teşvik edilir. Söz konusu maddelerle hâkime teşvik ödevi verilmiştir. HMK 140. maddenin 2. fıkrasına göre yazılı yargılama usulünün uygulandığı davalarda ön inceleme aşamasında hâkim uyuşmazlık konularının tespitinden sonra tarafları sulhe veya arabuluculuğa teşvik eder.[284] Dilekçelerin karşılıklı verilmesi ve uyuşmazlığın tespitinden sonra taraflar oluşan gerginlik sebebiyle arabulucuya gitmeyi tercih etmeyebilirler. Tarafların dilekçelerin karşılıklı verilmesinden ve uyuşmazlığın tespitinden önce arabuluculuğa başvurması beklenen faydayı sağlayabilecektir. Tarafların dava aşamasında sulh olması davayı sona erdirecek ve taraflar arasındaki husumet sonlandırılmış olacaktır. Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama

[279] Demir, Şamil," Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I", İstanbul, Sümer Kitabevi, s.115.
[280] Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s. 466, 471. Ayrıca güven ilişkisine aykırılık nedeniyle sorumlu olduğuna ilişkin bkz. Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, s. 191-192.
[281] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1214; Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s. 349; Bayraktar, Arabuluculuk Düzenlemelerine Genel Bakış, s. 168; Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, s. 140.
[282]Yazıcı Tıktık, Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, s. 165; Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s. 331.
[283]Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s. 105; Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s. 331; Yazıcı Tıktık, Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, s. 199.
[284] Uyumaz- Erdoğan, "Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları", s. 134

Usullerine Dair Kanunu'nda düzenlenen sulhe teşvik ise boşanmayı önlemek ve evlilik birliğini korumak amacı taşımaktadır. Tarafların boşanma konusunda anlaşmaları durumunda anlaşmalı boşanmanın şartlarının sağlanıp sağlanmadığı konusunda hâkim denetimi gereklidir.[285]

4.6.6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

6325 sayılı HUAK 1. maddenin 2. fıkrasına göre aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir. Aile içi şiddetin kapsamı 6284 sayılı, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Aile içi şiddet kapsamı Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ile belirlenmiştir.[286]

6284 sayılı Kanun' un tanımlar başlıklı 2. Maddesinin 1. fıkrasının b bendinde, şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti ev içi şiddet olarak tanımlamıştır. Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi 48. maddeye göre taraf devletleri, sözleşmenin kapsamına giren her türlü şiddete ilişkin olarak arabuluculuk ve uzlaştırma da dahil olmak üzere, zorunlu alternatif çözüm yollarını yasaklamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır. Kadına karşı şiddet ve ev içi şiddetin varlığı halinde arabuluculuk uygulanamaz.[287]

Karşılaştırmalı hukukta doktrininde aile içi şiddet iddialarını içeren uyuşmazlıklarda çeşitli nedenlerle arabuluculuğun mümkün olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Arabulucunun şiddeti veya istismarı tespit edebilecek gerekli eğitimi alması çok önemlidir. Zira arabulucu şiddet veya istismarı çatışma olarak görebilir. Bu durumda güç dengesizlikleri sebebiyle adil bir sonuç elde edilemez. Şiddetin sıklığı, derecesi,

[285]Tanrıver, "Türk Mahkemesi Hakimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi", s. 201; Ercan, İbrahim, "Aile Mahkemesinde Uyuşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümlenmesi", Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 63-102.

[286] İstanbul Sözleşmesi Türkiye tarafından 11.05.2011 tarihinde imzalanmış, 24.11.2011 tarihinde 6251 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuş ve 244 sayılı Kanunun verdiği yetkiyle Bakanlar Kurulu tarafından 10.02.2012 tarihinde onaylanmış ve 08.03.2012 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye 01.07.2021 tarihinde sözleşmeden çekilmiştir.

[287] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s.1190; Börü, "Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler", s. 194.

başlangıcı, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, tarafların psikolojik rahatsızlığa sahip olup olmadığı dikkatle değerlendirilmelidir. Arabulucunun bu tür davalara uygun olarak eğitilmiş olması halinde mekik arabuluculuğu veya online arabuluculuk ve co-mediation yöntemi uygulanarak arabuluculuk yapılması mümkün olabilir. Arabuluculuğa başvurunun mümkün olabileceği görüşünü ileri sürenlere göre, boşanma sürecinde düşmanlık, tehdit, suçlama, korku arttığı ve dolayısıyla taraflar arasındaki çatışma daha da şiddetlendiği için arabuluculuk sürecinin taraflar arasındaki iletişimi sağlamaya çalışması arabuluculuğu dava yoluna göre tercih edilebilir kılmaktadır.[288] İngiltere'de yapılan bazı çalışmalar aile içi şiddet mağdurları tarafından arabuluculuk faaliyetinin desteklendiğini ortaya koymuştur.[289]

Kadına yönelik şiddet kadınları olduğu kadar toplumları da etkilemekte, bireylerde ve toplumlarda ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Kadına yönelik şiddetle ilgili yapılan çalışmalar hem küresel boyutta hem de ülkemizde bu sorunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün 2019 yılında Kadına Yönelik Şiddeti Önleme Raporu'na göre dünya çapında her üç kadından biri partnerinden veya partner dışı kişilerin fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Dünya ölçeğinde hayatlarında hayatlarının bir döneminde en az bir kere şiddete maruz kalmış kadınların oranı Kuzey Amerika'da %7-32, Güney Amerika ve Karayiplerde %14- 38, Afrika'da %6-64, Asya'da %6-67 ve Okyanusya'da %17- 68, Avrupa'da %13-46'dır. Kadına yönelik aile içi şiddet dünyadaki en yaygın insan hakları ihlallerinden biridir. Avrupa'da kadınların %12 ila%15'i günlük yaşamlarında aile içi şiddetle karşı karşıya kalmaktadır. Dünya genelinde kadınların %30 yakınları tarafından fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmaktadır. 2012 yılında resmi gazetede yayımlanan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da şiddet kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğünün isteğe bağlı engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış şeklinde tanımlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, mevcut gücü yerinde olan

[288]Zylstra, A. (2001). Mediation and domestic violence: a practical screening method for mediators and mediation program administrators. Journal of Dispute Resolution, 2001(2), 253–.
[289] King, C. J. (1999). Burdening access to justice: the cost of divorce mediation on the cheap. St. John's Law Review, 73(2), 375–.

kişi, kişiler veya toplumların, bilinçli olarak mevcut olan gücü, kendinden olmayan kişi, kişiler veya toplumlar üzerinde bir gözdağı şeklinde uygulaması, sonucunda ise fiziksel, psikolojik, duygusal, ekonomik ve sosyolojik kötü sonuca sebep olması biçiminde tanımlanmaktadır.[290]

Türk hukuk doktrininde aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıklarda arabuluculuğa başvurunun mümkün olup olmayacağı konusu tartışmalıdır. Aile içi şiddet içeren uyuşmazlıklarda arabuluculuğa başvurunun mümkün olmayacağını doğrudan doğruya kabul etmenin doğru olmayacağını savunan görüşe göre, süreklilik göstermeyen şiddet olaylarında aile içi barış için arabuluculuğa başvurunun yararlı olabileceği ileri sürülmüştür.[291] Zira bu görüşe göre, çekişmeli yargı sürecinin eşler arasındaki düşmanlığı daha da arttırdığı fakat arabuluculuk sürecinin eşlerin öfkelerini azaltarak karşılıklı diyaloglarla anlayış ortamının oluşmasına katkı sağladığı ileri sürülmüştür.[292] Aile arabuluculuğunun amacı da aile içi anlaşmazlığın kapsamını ve şiddetini azaltmaya çalışmaktır. Adalet Komisyonu gerekçesine göre, aile içi şiddet içeren ihtilaflarda, arabuluculuk faaliyetinin, konusunda uzman olan kişilerin huzurunda mekik arabuluculuğu, co-mediation veya online arabuluculuk yolu ile yapılabileceği genel olarak kabul görmektedir.[293] Arabulucu süreçte bir moderatör olarak hareket eder ve taraflara çözüm konusunda serbestlik tanımaktadır. Arabulucunun görevi doğru ve yapıcı bilgi alışverişini sağlamak ve kolaylaştırmaktır. Bu durum da tarafların beklenti ve tercihleri dengeli hale gelir ve anlaşmazlık çözümlenir. Arabulucu tarafların çözüm üretemediklerinin veya sürecin çıkmaza girdikleri durumda ortaya çıkması durumunda çözüm önerisinde bulunabilir.[294]

---

[290] Yavuz, Kübra & Fatma Okur Çakıcı. (2021). Şiddet Mağduru Kadına Verilen Sosyal Hizmetler: Trabzon İli Örneği. Global Journal of Economics and Business Studies, 10(19), 36–.

[291] Börü, "Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler", s. 192.

[292] Börü, "Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler", s. 192.

[293] Bozdağ, "Arabuluculuk ve Arabuluculuğun Ebeveynler Arasındaki Uluslararası İhtilaflarda Uygulanabilirliği", s. 117-118, 130; Aynı yönde, Behounek, & Hughes Miller, M. (2022). Negotiating violence in family law mediation. Journal of Aggression, Conflict and Peace Research, 14(1), 73–95. https://doi.org/10.1108/JACPR-02-2021-0582; Börü, "Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler", s. 192.

[294] Cantwell. (2016). Mediation in family disputes: Principles of practice, 4th edition [Review of Mediation in family disputes: Principles of practice, 4th edition]. 16(2), 258–259. Sage. https://doi.org/10.1177/1468017315611783.

Arabuluculuk tarafların kendi kaderini kendilerinin belirlemesine olanak sağlar.[295] Çocukların üstün menfaati her aşamada korunmalıdır.[296]

Tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunamayacakları kamu düzeni[297] ile ilgili uyuşmazlıklar arabuluculuğa uygun değildir.[298] Ayrıca arabuluculuk sözleşmesinin de kamu düzenine [299] yani bir ülkede yaşayan halkın günlük yaşantısının güvenlik, sağlık, dirlik ve esenlik içinde sürdürülmesi için alınan önlemler ile bu doğrultuda gerekli koşullara emredici kurallara, ahlaka, kişilik haklarına aykırı olmaması ve konusunun da imkânsız olmaması gereklidir.[300]

4.7.Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği

Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği'nin 4. Maddesinin 1/c bendine göre, aile danışmanlığı, bireylerin dahil oldukları aile sistemini veya ilişkide bulundukları diğer sosyal çevreleri değerlendirerek bireylere, çiftlere veya ailelere sorunlarının çözümüne yönelik özel teknik ve stratejileri veren bir hizmettir. Aynı zamanda aile ve bireylerin gelişimi için koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve iyileştirici hizmetler veren kuruluşlardır. Aile danışmanları veya terapistler arabuluculuk hizmeti sunamazlar. Aile danışmanı veya terapist, taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözmek için tavsiyelerde bulunarak liderlik yapan tarafların yanlışlarını ve eksiklerini göstererek bunların tekrarlanmaması için yol gösteren tarafsız ve uzman bir üçüncü kişidir.[301] Arabulucu ise süreçte bir moderatör olarak hareket eder tarafların davranışlarını değerlendirmez. Taraflar kendi çözümlerini kendileri üretir. Arabulucu ancak tarafların çözüm üretemediklerinin veya sürecin çıkmaza girdikleri durumda ortaya çıkması durumunda çözüm önerisinde bulunabilir (HUAK m. 15/VII). Terapist ve arabulucuların iş yapma

[295] Knuppel. (1991). Promise and problems in divorce mediation. Journal of Dispute Resolution, 1991(1), 127–.
[296] Milne. (1978). Custody of Chıldren In A Dıvorce Process: A Famıly Self-Determınatıon Model. Family Court Review, 16(2), 1–7. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1978.tb00777.x; Lebow, Jay; Newcomb Rekart, Kathleen (2007). Integrative Family Therapy for High-Conflict Divorce With Disputes Over Child Custody and Visitation. Family Process, 46(1), 79–91. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00193.x.
[297] M. Kemal Oğuzman-M. Turgut Öz, Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018, s. 83; Süha Tanrıver, "Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tenfizi Bağlamında Kamu Düzeninin Etkisi", Makalelerim I (1985-2005), Ankara, 2005, s. 110-111.
[298]The Yale journal of world public order. (1980). Yale Journal of World Public Order.
[299] Bulur, Alper, "6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ve Uygulaması Hakkında Değerlendirmeler", Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan, 2015, C. I, ss. 499-514.
[300] Özdemir, Ali," Kamu Düzeni Kamu Güvenliği Kavramlarına Anlitik Bir Yaklaşım", 2016, s.83.
[301] Roberts, M. (2017). Mediation in Family Disputes : Principles of Practice. (Third edition.). Taylor and Francis.

teknikleri farklı olduğundan hem terapist hem de arabulucu gibi davranmak her zaman istenilen sonucu oluşturmayabilir.[302]

[302]Bkz. Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 861; Akkaya, "Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı, s. 43.

II. BÖLÜM

AİLE ARABULUCULUĞU

BECERİLERİ MODELLERİ VE YÖNTEMLERİ

1. Aile Arabuluculuğu Becerileri

1.1.Genel Olarak

Aile arabuluculuğunda uygun uygulama biçiminin nasıl olduğu konusunda birkaç istisna dışında bir fikir birliği bulunmamaktadır.[303] Arabulucular kültürel farklılıklarla çok ilgilenmezler. Bu nedenle sıralanmış olan beceriler çoğu arabuluculuk süreci için yetersiz kalabilir.[304]

"Bir arabulucu nasıl iyi olabilir?" arabuluculuk eğitimi alan öğrenciler tarafından sıklıkla sorulan bir sorudur. Arabulucular, çalışmaları sırasında birçok rolü aynı anda üstlenirler. Her şeyden önce, arabulucular iyi iletişimcilerdir. Bununla birlikte, arabulucu, arabuluculuk süreci boyunca birçok sorumluluğu dengeler.[305]

Arabuluculuk sürecinin temel taşı etkili bir iletişimdir. Güvenli bir ortam yaratır, saygılı davranışların temel modelini oluşturur. Tarafların duygu ve düşüncelerini doğru biçimde birbirlerine yansıtmalarını sağlar. Farklı iletişim biçimleri farklı iletişim süreçlerini doğurur. Arabulucular, dinleme becerileri, taraflara stratejik soru sorma becerileri, yeniden çerçeveleme gibi farklı iletişim becerileri ile süreci yönetir.[306]

---

[303] DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press. (p. 89–).

[304] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 81–). Hong Kong University Press, HKU.

[305] McCorkle, S., & Reese, M. (2019). 3 essential skills for mediators. In *Mediation theory and practice* (pp. 36-55). SAGE Publications, Inc., https://www-doi-org.proxy.bib.uottawa.ca/10.4135/9781071800720.n7

[306] Folberg, Milne, A., & Salem, P. (2004). Divorce and family mediation models, techniques, and applications. Guilford Press. (p.225- 247).

Aile arabuluculuğu, aile terapisi yaklaşımlarıyla, özellikle de kısa, çözüme dayalı aile terapileriyle uyum içindedir. Öyle ki bu iki girişimsel yaklaşımın kavramsal olarak oldukça benzer olduğu düşünülebilir.[307]

Çoğu zaman, aile terapistleri, bir çiftin ayrılabileceğini ilk öğrenen ve onları aynı danışma odasında en son birlikte gören kişilerdir. Arabuluculuk, bu sisteme uygun bir alternatif sunar, çünkü danışanların doğrudan konuşmalarına ve ayrı yaşamlarına doğru hareketlerini tanımlayacak kararları oluşturmalarına yardımcı olunur. Arabuluculuk ve terapi arasında kesin benzerlikler vardır. Arabuluculuk, taraflar arasındaki iletişimi teşvik eder. Etkili ve yansıtıcı dinleme, yeniden çerçeveleme ve güç dengeleme ile arabulucunun duruşundaki şeffaflık ve iş birliği, arabuluculuk sürecinde faydalı bir şekilde kullanılabilir. Arabuluculuk, kazanmak veya kaybetmek yerine problem çözme sürecidir.[308] Arabuluculuğun gücü süreçtedir. Süreç bir bütün olarak ele alındığında iyileştirme gücü süreç deneyiminden çok daha büyük bir etkiye sahiptir.[309] Yine de arabuluculuk süreci tarafları bir çözüme ulaştırmak olduğundan terapötik sürecin faydaları ikincil yan hedefler olarak ortaya çıkmaktadır. [310]Arabuluculuk bir psikoterapi değildir.[311]

Aile arabuluculuğu, ayrılıktan sonra ebeveynlik düzenlemeleri üzerinde anlaşamayan bazı aileler için mahkeme süreçlerine etkili bir alternatiftir. Aile arabuluculuğu, ayrılmış ebeveynlere, çocuklarının çıkarlarına en iyi şekilde hizmet eden, karşılıklı olarak kabul edilebilir bir ortak ebeveynlik anlaşması müzakere etmeleri için profesyonel yardım etmeyi içerir. Aile arabuluculuğu, batı ülkelerinde, ayrılmış ailelerin ebeveynlik için anlaşmalara varmasına yardımcı olmayı amaçlayan yaygın olarak kullanılan bir müdahaledir. Aile terapistleri, arabuluculuk sürecini ve ailelerin sağlıklı ayrı yaşam tarzlarına geçişini destekleyebilirler. Arabuluculuk sürecini ve aile sonuçlarını iyileştirebilecek müdahaleleri anlamak bu ailelerin tüm üyelerine daha iyi destek

[307] Favaloro. (1998). Mediation: a Family Therapy Technique? Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 19(1), 11–14. https://doi.org/10.1111/j.0814-723X.1998.00045.x.
[308]Katz. (2007). A Family Therapy Perspective on Mediation. Family Process, 46(1), 93–107. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00194.x.
[309]Gold. (1984). Interdisciplinary team mediation. Mediation Quarterly, 1984(6), 27–46. https://doi.org/10.1002/crq.38919840605.
[310] Marlow, & Sauber, S. R. (1990). The handbook of divorce mediation. Plenum Press.
[311] Erickson, Beth M, "Therapeutic mediation: a saner way of disputing". The Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, (1997), 14(2), 233–.; Roberts. (2017). Mediation in Family Disputes: Principles of Practice. (Third edition.). Taylor and Francis.

sağlayabilir ve aynı zamanda arabuluculuğu daha kapsamlı ve etkili bir uygulama haline getirmeye yardımcı olabilir.[312]

Arabulucular, duygusal süreçten geçen eşlere yardımcı olabilir. Taraflarca tarif edildiği şekliyle mevcut durumu taraflara geri yansıtmak ve eşlerin en büyük korkularını ve geleceğe dair umutlarını ortaya koymalarına izin veren kabul edici bir atmosfer sağlamak gibi terapötik tekniklere de başvurabilir. Özel problem çözme davranışını boşanma arabuluculuğunun birincil odak noktası yapan arabulucu, geleceğe yönelik olduğu için danışanların yaşam görevleriyle ayrı ayrı yüzleşme gerçeğini prova etmelerine yardımcı olabilir.[313]

Arabulucular terapötik yöntemleri ve teknikleri kullanarak taraflar arasındaki iletişim engellerini azaltmayı hedefler. Arabulucular ayrıca tarafların birbirlerine duydukları öfkenin kaynağını tanımlamalarına ve oturumlar boyunca öfkelerini kontrol edebilmelerine yardım ederler.[314] Arabulucular, taraflara bilgi, rehberlik, hukuki yardım, iletişim kurma ve iletişim kurma stratejileri sağlar. Terapötik bir yaklaşım izleyen arabulucular aktif ve yönlendirici roller üstlenirler ve tarafların problem çözmelerini engelleyen engellerin belirlenmesine ve yönetilmesine yönelik tartışmalara rehberlik ederler.[315]

Aile arabulucularının etkinliğini araştıran az sayıda çalışma bulunmaktadır. İletişim uzun zamandan beri fikirleri, duyguları sözlü ve sözsüz olarak ileten bir araç olarak nitelendirilmiştir. Yapılan çalışmalarla etkili aile arabulucuların nitelikleri ve özellikleri analiz edildiğinde bilgi, çatışma çözme becerileri, yansıtıcılık ve yanıt verebilirlik olarak dört ana kategori tarafından ele alınmıştır. Deneyim, eğitim, öğretim ve hayat boyu öğrenme ile aile arabulucuları uygulamaya başlamadan önce alanda ilgili nitelikleri edinmelidirler. Aile arabulucuları yasal alanlar, vergiler ve finans dahil olmak üzere boşanmanın tüm alanları hakkında temel bir anlayışa sahip olmalıdır. Çatışma çözme becerileri, anlaşmazlıklarda taraflara yardım etmede çok önemlidir. Çatışma çözme

[312] Morris, & Halford, W. K. (2014). Family Mediation: A Guide for Family Therapists. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 35(4), 479–492. https://doi.org/10.1002/anzf.1078.
[313] Allen Lemmon. (1983). Chapter 4. Divorce Mediation: Optimal Scope and Practice Issues. Mediation Quarterly, 1, 45–.
[314] Favaloro. (1998). Mediation: a Family Therapy Technique? Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 19(1), 11–14. https://doi.org/10.1111/j.0814-723X.1998.00045.x.
[315] Schwebel, Gately, D. W., Renner, M. A., & Milburn, T. W. (1994). Divorce mediation: Four models and their assumptions about change in parties' positions. Mediation Quarterly, 11(3), 211–227. https://doi.org/10.1002/crq.3900110303.

becerileri içinde üç özel alt kategori önemlidir. Sözlü iletişim, sözsüz iletişim ve uygun ortamın sağlanması. Sözlü iletişimde arabulucu gerçeklik kontrolü, empati, yeniden çerçeveleme, iyi sorgulama yoluyla ilerleme sağlama, iletişim akışını kolaylaştırma ile uygun iletişimi sağlamalıdır. Sözsüz iletişimde ise aktif dinleme, sözsüz katılım sağlama ve sabır gösterme dikkat çekicidir. Aynı zamanda sözsüz iletişim uygun ortamın belirlenmesi dekor, ortam, arabuluculuğun ne zaman uygun olmayacağını bilmek ve gerektiğinde diğer profesyonellere ve topluluk kaynaklarına başvurmayı da bilmeyi gerektirmektedir. Arabulucu taraflara görüşlerini güvenle ifade edebilecekleri bir yer sağlamalıdır. Aile arabulucusu, ne yaptığı, neyi neden yaptığı, yaptığı şeyi nasıl yaptığı ve hedefinin neler olduğu konusunda sürekli olarak kendi kendisine düşünebilmelidir. Aile arabulucuları, arabuluculuk sürecine katılan tarafların hem kendilerine hem birbirlerine hem de sürece karşı bilinçli ve yargısız farkındalıkla katılmalarını sağlayabilmelidir. Aile arabulucusu, akışa uyum sağlayabilmeli ve tarafların hedeflerine ulaşmalarına rehber olup aynı zamanda zamanı da iyi yönetebilir ve tarafların acele karar vermiş oldukları hissini ortadan kaldırabilir olmalıdır. Arabuluculuktaki hassasiyet, aile arabulucularının cinsiyet, kültür, güç, normlar veya değerler gibi çeşitliliğe saygı duymasını da gerektirir. Kombinasyon halinde, bu nitelikler, özellikler ve teknikler, aile arabuluculuğunun etkinliğini anlamak için bütünleşik çerçeveyi oluşturur. Aile arabuluculuğunun etkililiğini yaratan tek bir formül yoktur. Ancak, aile arabuluculuğunun temelini oluşturan aktarılabilir becerilerin, özelliklerin ve tekniklerin bir dizi zengin tanımı yapılabilir. Yani, etkinlik statik bir kavram değildir, dinamiktir, evrilir ve arabulucuların diyalektik gerilimleri akılda tutarak etkinliği geliştirmesini gerektirir. Örneğin arabulucular, hazırlanırken aynı zamanda anda kalmanın, söylenene ve söylenmeyene odaklanmanın, ilişkisel mesajın yanı sıra içerik mesajını da dinlemenin ve bu konuda eğitilip gelişmenin önemli olduğunu bilmelidirler. Bu sınırlı bulgular, profesyoneller ve eğitmenler için, yeni arabulucuların eğitim ve öğretiminde kapsanan becerilerin türünü genişletmenin yanı sıra mevcut arabulucular için beceri setini ve araç kutusunu genişletme fırsatı olarak hizmet eder ve arabuluculara, aile arabuluculuğunun etkinliğini neyin etkilediği, desteklediği ve geliştirdiği konusunda daha küresel ve bütünsel bir tanıma sağlar.[316]

[316] Bell, P., & Georgakopoulos, A. (2018). A Study of Expert Famıly Medıators' Perceptıons of Famıly Medıator Effectıveness. Dispute Resolution Journal, 73(1), 1-23. Retrieved from

Süreci kolaylaştırmak, tartışmanın odağının hedefte kalmasını ve tartışmacıların verimli sonuçlara doğru ilerlemesini sağlar. Arabulucular, sorun yaşayan tarafların hikayelerini dinler, hayal kırıklıklarını rahatça ortaya çıkarmaları için güvenli bir ortam sağlar, her bir kişinin değerini veya duygularını doğrular ve ardından tarafları müzakereye doğru hareket ettirir. Arabulucular bilgi kanallarıdır. Tartışmalı tarafları açıklama yapmaya ve birbirlerinin bakış açısını anlamaya teşvik ederken aynı zamanda iletişimin odağını önemli ve ilgili konulara çekerler. Tartışmacıların çıkarlarını ve hedeflerini keşfetmelerine ve ifade etmelerine yardımcı olurlar. Arabulucular, bir anlaşmazlığı çözmek için gerekli olabilecek ek uzmanlık, veri veya kaynaklara sahiplerdir. Arabulucular, sorunları çerçeveleddiklerinde, duyguları yumuşattıklarında ve çatışmaya da sınır koruyucudurlar.[317]

Boşanmayla ilgili utanç, arabuluculuğa girdiklerinde, başvuranların çoğunun, herhangi bir dış sakinlik gösterisine rağmen, bir miktar sıkıntı içinde olması beklenebileceği anlamına gelir. Suçluluk, acı, öfke, kayıp ve üzüntü, arabuluculuk sürecinin kendisiyle ilişkili duygusal taleplerden oldukça uzak olan çoğu danışan tarafından deneyimlenecektir. Süreci olumlu bir sonuçla atlatmak için, başvuranların arabulucunun kendilerini ve durumlarını anladığına ve adil, tarafsız, yetkin, bilgili, nazik ve destekleyici olduğuna güvenmeleri çok önemlidir. Kısacası, arabulucu, başvuranların, arabuluculuk süreci üzerindeki yetkiyi, devretmeye istekli olduğu kişidir. Arabulucu başarısının anahtarı, tartışan tarafların arabulucu ile uyum geliştirmesinde yatar.[318]

Tüm arabuluculuk süreçleri teorik çerçeveleri tarafından sınırlandırılmıştır. Daha geniş bir ekosistem çerçevesi, bakış açılarını genişletir ve aileye yeni pencereler açabilir.[319] Beceriler ve stratejiler sistemin pratik işleyişine odaklanır. Arabulucular tarafından yardımcı, kolaylaştırıcı ve karar vermenin destekçisi olarak resmi ve gayri resmi rollerinde kullanılabilecek tekniklerdir.[320]

---

https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login?url=https://www.proquest.com/scholarly-journals/study-expert-family-mediators-perceptions/docview/2428111595/se-2?accountid=14701.

[317] McCorkle, S., & Reese, M. (2019). 3 essential skills for mediators. In *Mediation theory and practice* (pp. 36). SAGE Publications, Inc., https://www-doi-org.proxy.bib.uottawa.ca/10.4135/9781071800720.n7.

[318] DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press. (p. 97–).

[319] Parkinson. (2019). Wider Perspectives in Family Mediation: An Ecosystemic Approach. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 40(1), 62–73. https://doi.org/10.1002/anzf.1345.

[320] Boulle, Goldblatt, V., Green, P., & Boulle, L. (2015). Mediation: skills and strategies (New Zealand edition.). LexisNexis NZ Limited.

Bu tür güven ve bağlantı duygularını yaratmak ve sürdürmek, aşağıdaki becerilere hâkim olan uygulayıcıları gerektirir.[321]

1.2.Taraflarla İletişim Kurmak

1.2.1. Aktif Dinleme

Etkin dinleme, etkili arabuluculuk pratiğine kulak verir. Her aile, ortakların uyumlu ilişkisinin bozulmasına neyin sebep olduğuna dair en az iki ve çoğu zaman birkaç hikâyeyi arabuluculuğa getirir. Danışanların olgusal meseleleri ahlaki yargılarla birleştirme eğilimi, bu tür hikayelerin genellikle suçlama ve hata bulmayı içereceği anlamına gelir. Çoklu anlam katmanlarıyla bu hikayeleri duymak, güven ve uyum geliştirmenin ve tarafların kendilerini güvende hissetmelerini sağlamanın temelidir. Ayrıca, arabulucuyu dışarıdan gelene dönüştürmek kademeli olarak ortaya çıkan bir süreç olduğundan, bu muhtemelen biraz zaman alacaktır. Bununla birlikte hem zaman hem de çaba buna değer, çünkü böyle bir güven ve güvenlik olmadan, arabulucunun etkinliği muhtemelen gerçekten çok sınırlı olacaktır.[322]

Arabulucuların başarılı olmak için bir dizi beceride ustalaşması gerekirken, hiçbir beceri dinleme becerisinden daha önemli değildir. Kuzey Amerikalılar genellikle ve yanlışlıkla dinlemenin çok az çaba veya beceri gerektiren doğal bir etkinlik olduğunu varsayarlar. İşitme fiziksel işitme organları düzgün çalıştığında doğal olarak meydana gelen fizyolojik bir aktivitedir ancak dinleme ancak beyin mesajı alıp işledikten sonra gerçekleşir. Dinleme, dikkat ve enerji gerektiren zihinsel bir beceridir. Dinlemede yetkin olmak için, beş unsurdan oluşan dinleme sürecini anlamak gerekir: mesajların alınması, mesaja dikkat, mesajı işlemeye odaklanma, mesajı yorumlama ve hafıza.[323]

Nichols'un gözlemlediği gibi, "Dinlemek o kadar temeldir ki, onu doğal kabul ederiz. Ne yazık ki çoğumuz kendimizi gerçekte olduğumuzdan daha iyi dinleyiciler olarak görüyoruz". Hepimizin doğal olarak iyi dinleyiciler olduğumuz varsayımı doğru değildir. Sıkıcı olan veya "duymak" istemediğimiz mesajların sesini kısıyoruz. Düşünceler ya da meşguliyetler, dikkat dağıtıcı şeyler, hayaller ya da konuşma

[321] Pirie. (2000). Alternative dispute resolution: skills, science, and the law. Irwin Law.

[322] Irving, H. H. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation: Theory and Practice with Chinese Families (pp. 81–106). Hong Kong University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt2jc0rv.10.

[323] McCorkle, S., & Reese, M. (2019). 3 essential skills for mediators. In Mediation theory and practice (pp. 36-55). SAGE Publications, Inc., https://www-doi-org.proxy.bib.uottawa.ca/10.4135/9781071800720.n7.

sırası bize geldiğinde ne söyleyeceğimizle ilgili endişeler yüzünden yoldan saparız. Sadece bir kişinin söylediği kelimelerin anlamına bakabiliriz ve konuşmacının niyetini yorumlamamıza yardımcı olacak beden dilini kaçırabiliriz.[324]

İletişim uzmanları tarafından çeşitli dinleme türleri tanımlanmıştır; kapsamlı dinleme (söyleneni anlamak için), empati/empatik dinleme (konuşmacının sorunu ve duyguları aracılığıyla konuşmasına destek ve yardım), eleştirel dinleme (söyleneni değerlendirmek) ve takdirle dinleme (eğlenmek için dinlemek). Yetkili bir arabulucu, kapsamlı dinleme, empatik dinleme ve eleştirel dinlemede ustadır. Arabuluculuk sürecinin her aşaması, bir tür dinlemeye diğerlerinden daha fazla odaklanmayı gerektirebilir. Örneğin, empatik dinleme, ilk hikâye anlatımı aşaması için esastır, eleştirel dinleme, bir vakanın müzakere ve uzlaştırma-yazma yönleri için hayati önem taşır. Bir oturumun hangi aşamasında olursa olsun, arabulucular dinlemelidir. Arabulucunun dinlemesi, tartışmacıların güven geliştirmesine yardımcı olur ve sorunların ham içeriğini ortaya çıkarır.[325]

Etkili dinleme, kişilerarası olumlu ilişkiler yaratmada ve sürdürmede ayrılmaz bir rol oynar. Bruneau, "empatik dinlemenin tamamen insan olmanın bir yolu olduğunu" yazmıştır. Carl Rogers'a göre empati ile dinlenmek, konuşmacıya da yarar sağlar, çünkü yabancılaşma "çözülür". Rogers, empatinin diğerinin duygularını deneyimlemeyi içerdiğine inanıyordu. Rogers, empati kurmanın "danışanın öfkesini, korkusunu ve kafa karışıklığını sanki sizinmiş gibi ancak kendi öfkeniz, korkunuz veya kafa karışıklığınız olmadan ona bağlanmak" olarak tanımladı.[326]

Empatik dinleme, güven ve güven oluşturmaya yardımcı olur. Bireyler, kendilerini yargılamayacak veya tavsiyede bulunmayacak biriyle nadiren konuşma fırsatına sahip olabilirler. Ne zaman ki empatik, yargılayıcı olmayan dinleme gerçekleşir, insanlar doğal olarak hikayelerini o zaman anlatmak isterler. Arabulucuya güven inşa etmenin yanı sıra, empatik dinleme, diğer tarafça genellikle bilinmeyen kişisel bilgilerin ifşa edilmesini sağlar. Empatik dinleme, öne eğilmek, başını sallamak ve güçlü göz teması kullanmak

[324] McCorkle, S., & Reese, M. (2019). 3 essential skills for mediators. In Mediation theory and practice (pp. 41). SAGE Publications, Inc., https://www-doi-org.proxy.bib.uottawa.ca/10.4135/9781071800720.n7.
[325] Suzanne McCorkle, & Melanie J. Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. In Mediation Theory and Practice (p. 42–). SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781071800720.n7.
[326] Moore, E. (. (2020). Being listened to with empathy: The experience and effect for emerging and middle-aged adults (Order No. 27829312). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2421171903). Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login.

gibi sözel olmayan ilgiyi içerebilir. Ara sıra bir yorum eklemek (örneğin, “Sonra ne oldu?”) konuşmacının hikayesini anlama arzusunu gösterir.[327]

Dinleme dahil tüm iletişim davranışlarının birincil belirleyicisi kültürdür. Bir veya daha fazla ihtilaflı tarafın veya arabulucunun farklı kültürel geçmişe sahip olduğu durumlarda, arabulucu, olası yanlış iletişim alanlarını tespit etmek için yüksek bir dinleme duyarlılığı benimsemelidir. Örneğin, eğer bir tartışmacının kültürü ya da inancı, olayların meydana geleceğine inanıyorsa ve diğer tartışmacı, birinin kaderi üzerinde kişisel kontrole inanıyorsa, "kaderimiz böyleydi" gibi ifadeler bir taraf tarafından hatalı olarak sorumluluktan kaçma hilesi şekilde algılanabilir. Bazı kültürlerde, hayır demek kabalıktır. Daha yüksek statüdeki bir kişiye doğrudan bakmamak, doğrudan göz temasından kaçınmak başka bir kültürde yalan söylemek ile eşdeğer algılanabilir. Bazı kültürler, ayrıntıları müzakere etmeyi ve ilk teklifi asla kabul etmemeyi teşvik ederken, diğerleri bunu saygısızlık olarak görebilir. Başını sallamak ve gülümsemek bir kişinin kültürel olarak yetiştirilmesine bağlı olarak, anlaşma veya utanma anlamına gelebilir.[328]

Kültürlerarası iletişimdeki çalışmaların çoğu, kültürler arasındaki farklılıklara odaklanır, kültürler arasındaki benzerlikler genellikle göz ardı edilir. Ancak görünen şu ki çeşitli iletişimde hem benzerliklerin hem de farklılıkların farkında olmadıkça problemler ortaya çıkabilir. Diğer kültürlerin nasıl dinlediğini bilmeyenlerin iletişim davranışlarını yanlış anlamaları mümkündür. Arabulucular, hizmet ettikleri topluluklar için değerler, iletişim normları ve özel durumlar açısından neyin ortak olduğu konusunda bilgili olmalıdır ancak bu farklılıkların herhangi bir kültürden her birey için geçerli olmayabileceğinin her zaman farkında olmalıdırlar. Örneğin, bir arabulucu, “Orada başını salladığınızda, bunun kabul ettiğiniz anlamına gelip gelmediğinden emin değilim. Teklife katılıyor musunuz yoksa daha fazla tartışalım mı?” Tartışmacılara samimi sorgulama ile yaklaşmak genellikle takdirle karşılanır. Kültürel olarak yetkin arabulucular, birlikte çalıştıkları çeşitli topluluklar hakkında bilgi edinmeye ve yüzeysel kültürel bilgi düzeylerinin ötesine geçmeye gayret ederler. [329]

[327] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 46.
[328] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p.52.
[329] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p.52.

1.2.1.1.Dinlemeyi Etkileyen Değişkenler

İnsanların dinlemeyi veya dinlememeyi nasıl öğrendiği, araştırmacıların onlarca yıldır ilgisini çekmiştir. 1980'lerde araştırmalar, Kuzey Amerikalı erkek ve kadınların dinleme keskinliğinde bir fark olduğunu, erkeklerin dinlemede daha az usta olduğunu ve insan iletişiminin karmaşıklıklarını yorumlamayı mümkün kılan sözel olmayan nüanslara daha az uyum sağladığını gösterdi. Başka bir araştırma, kadınların duygulara ve kişisel hikayelere odaklanarak insan odaklı bir dinleme stili benimsediğini ve erkeklerin gerçeklerin özlü sunumlarına dikkat ederek daha eylem odaklı bir dinleme stili kullandığını buldu. Daha yeni bilim adamları, dinlemeyi, duygusal zekâsı (EQ veya EI) yüksek olanlar için entelektüel zekâsı yüksek olanlardan daha kolay olarak değerlendirebilir. [330] Duygusal zekâ (EI) bir bireyin bilişsel olmayan beceriler ve kendine hâkim olma gibi kişilik özelliklerini içerir. Azim, empati, şefkat kendini tanıma, tanımlama, değerlendirme ve kontrol etme yeteneğidir.[331]

Dinleme karmaşık bir süreçtir. Brownell, HURIER modeli olarak adlandırılan beceri temelli bir dinleme modelini açıklar. Bu model dinlemenin altı bileşenini tanımlar: (1) işitme, (2) anlama, (3) hatırlama, (4) yorumlama, (5) değerlendirme ve (6) yanıt verme. Her bileşende engeller etkili dinleme yeteneğini etkileyebilir. Örneğin, bir soruna duygusal katılım veya kişisel özdeşleşme, tartışmacıların kendileriyle aynı fikirde olmayanları anlamalarını engelleyebilir. İnsanların oturduğu yer ve göz temasının miktarı bile dinleme yeteneğini etkileyebilir. Uyuşmazlıktakilerin kendine özgü dinleme zayıflıklarını ve tarzlarını keşfetmek arabulucunun görevidir.[332]

Birçok fenomen dinlemeyi engelleyebilir. Örneğin:

- ***Düşünme-konuşma boşluğu:*** Konuşma (dakikada 125-250 kelime) ve düşünme-kavrama (dakikada 500 kelime) arasındaki süreyi, eldeki konu dışındaki konulara odaklanmak için kullanmak, örneğin arabulucunun bir sonraki randevuyu düşünmek için uzaklaşması veya öğle yemeği için ne yenir diye düşünmesi.
- ***Seçici dikkat:*** Bir mesajın yalnızca bir kısmını dinlemek.

[330] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p.42.
[331] DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press. p. 95.
[332] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. P. 36-55.

- ***Sabırsızlık:*** Tartışmacının ne söyleyeceğini bildiğimizi varsaymak veya bir endişenin tekrarlandığını varsaymak önemli değildir. Tekrarlama, genellikle arabulucunun güçlü duyguları doğrulaması veya gizli detayları araştırması gerektiği anlamına gelir.
- ***Gündem oluşturma:*** Vaka veya çözümü hakkında kişinin önyargılı fikirlerine uyması için gerçekleri dinlemek.
- ***Algısal önyargı:*** Başkalarının farklı fikirlere sahip olabileceğini kabul etmek yerine, tek taraflı verilere dayanarak anlamı önceden belirlemek.
- ***Duygusal durum:*** Olayı o anda nasıl yaşadığınıza o kadar kaptırmış ki dinleyemezsiniz.
- ***Dış dikkat dağıtıcı*** unsurlar**:** Arka plandaki gürültünün veya hareketin dikkatinizi çekmesine izin vermek.
- ***İletişim tarzı:*** Konuşmacının anlam ve niyetleri yerine konuşmanın aksan, dilbilgisi veya diğer üslup özelliklerine odaklanmak.
- ***Önyargılar:*** İlk izlenimler de dahil olmak üzere, ihtilaflı tarafla geçmişteki etkileşimlerin, arabulucunun mesajları nasıl yorumladığını kirletmesine izin vermek.
- ***Bağlantılar:*** Tartışmacının ait olduğu gruplar (örneğin, kültürel gruplar) nedeniyle belirli şekillerde düşüneceğini veya davranacağını varsaymak.[333]

Genellikle çatışmadaki sorun, karşı tarafın bizi dinleyip dinlemediği değil, bizim karşı tarafın bakış açısını anlayıp anlamadığımızdır. Ancak biz karşı tarafı etkin dinledikten sonra o taraf bizi dinlemek isteyecek ve karşı taraf anlaşıldığını hissettikten sonra bizi anlamak ve bizden etkilenmek isteyecektir. Arabulucu, her bir tarafın birbirini doğru anlamasını sağlamakla ve aynı zamanda içeriği, duyguyu ve ilişkiyi de dinlemekle ve gizli anlamları ortaya çıkarmakla görevlidir.[334]

1.2.1.2.Doğrulama

Arabulucu empatiyle dinlediğinde, tartışmacı onaylanmış hisseder. Arabulucular, duyguları yumuşatmak ve onaylanma duygularını ortaya çıkarmak için birçok teknik öğrenirler. Anlaşmazlık tarafları, arabuluculuk oturumuna duyulma ihtiyacı ile gelirler. Taraflar, kimsenin onları dinlemediğine ve endişelerini anlamadığına inandıkları

[333] McCorkle & Reese (2019). Essential Skills for Mediators. p. 43.
[334] McCorkle & Reese (2019). Essential Skills for Mediators. p. 36-55.

için hüsrana uğrayabilirler. Göz ardı edilmiş, saygısızlık edilmiş veya mağdur edilmiş hissedebilirler. Tartışmacılar, çatışmayı çözmenin önündeki gerçek engel olan temel bir korkuyu maskeleyen öfke gibi bir duyguyu sergileyebilirler. Arabulucunun önemli bir rolü, tarafların konuşabilecekleri, duyulabilecekleri ve karşılıklı anlayışa doğru ilerleyebilecekleri, onaylanabilecekleri bir alan yaratmaktır. İdeal olarak, arabulucu her bir tarafın diğer ihtilaf tarafı hakkındaki anlayışını düzenler. En azından, bir taraf, arabulucunun kendi bakış açısını, duygularını, duygularını duyduğuna ve anladığına inanmalıdır. Arabulucu da en az bir tarafı doğrulayabilir. [335]

1.2.1.3.Duyguları Başka Kelimelerle İfade Etmek

Duyguları başka kelimelerle ifade etmek, arabulucuların duyguyu hafifletmek veya karşı taraf hakkındaki olumsuz havayı bozmak için başvurduğu bir beceridir. Duygusal açıklama tekniklerinin çok sayıda varyasyonu vardır. Genel olarak, duygusal açıklama, konuşmacının mesajını destekleyen duyguyu tanımlar. Bir anaokulu öğrencisinin okul otobüsünde uyuyakaldığı, durağını kaçırdığı ve otobüs bahçesine götürülüp iki saatliğine orada bırakıldığı bir durumda, baba arabuluculukta hikâyeyi çok öfkeli bir şekilde yeniden anlattı. Arabulucu, duyguyu tek kelimelik bir duygu açıklamasıyla vurguladı: "Korktun." Ardından, diğer taraf, çözüme ve konunun diğer yönlerine odaklanabildi. Arabulucunun doğrulamaları ve duygusal açıklamaları, çatışan taraflar arasında empatinin gelişmesi için bir fırsat yaratır.[336]

1.2.1.4.Saf İçerik Açıklaması

Saf içeriği başka sözcüklerle ifade etme, birçok insan için tanıdık bir beceridir. Gelen saf içerik açıklama, arabulucu birkaç kelimeyle uyuşmazlığa ilişkili olduğunu gerçeklerin özünü özetlemektedir. Bir içerik ifadesi, her kelimeyi tekrarlamadan önemli ayrıntıları vurgulayarak ifadenin gerçeklerini özetler. Arabulucu, "Yani arabayı tamir etmek için tahmin aralığı 450 ile 900 dolar arasındaydı" diyebilir. İçeriğin başka sözcüklerle ifade edilmesi, önemli bilgilerin doğrulanmasında ve gerçeklerin açıklığa kavuşturulmasında önemli bir araçtır. İçeriğin başka sözcüklerle ifade edilmesi, bir tartışmacının meyilli kişisel çıkarları doğrultusunda sunulan duygusal ifadelere veya gerçeklere uygulandığında yıkıcı olabilir. "İvan'dan gerçekten nefret ediyorum" ifadesini, "Ah, demek ki İvan'dan nefret ediyorsun" diyerek içerikle ifade etmek verimli değildir. İçeriğin yanlış zamanda başka sözcüklerle ifade edilmesi bir kişinin gerçekliğe

[335] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 46.
[336] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 46–47.

olan eğimli görüşünü diğer tarafın zararına olacak şekilde doğrulayabilir. Genel olarak arabulucular, ihtilaflı bir kişinin pozisyonunu başka kelimelerle ifade etmekten kaçınırlar. [337]

1.2.1.5.Sözsüz İletişimi Dinlemek

İletişimin nasıl çalıştığını anlamak için iletişimi neyin başarılı kıldığını dikkate almak gerekir. Dilin ve iletişim biçimlerinin bir kültürü ifade ettiğini anlamak önemlidir. Dil sadece ifade edilen değil, aynı zamanda söylenmeyen şeydir. Taraflarla iletişime geçmek için ilk başta bir dili paylaşmamız gerekmeyebilir. Sessizliğin de alakalı olabileceği duygusal dinleme için bir alan yaratmamız gerekebilir. Gerçekten de birçok taraf duygularını ifade etmenin ve hikayelerini anlatmanın yollarını bulmadan önce sessizliğe ve zamana ihtiyaç duyar. Metaforik düzeyde bu anlamlı değiş tokuşların benliğin farklı bölümlerinin yapılandırıcı ve bütünleştirici bir işlevi olduğu ilişkisel bir alan inşa etmek anlamına gelir. Bu anlamda, kişilerarası temasın kalitesinin aktarıldığı sözel olmayan boyuta özel dikkat etmek gerekir. Belirli amaçlara ulaşmak için dil kullanmaya gerek yoktur. Diğerini algılamak aslında kişinin kendi algısıyla da sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Dolayısıyla başkalarının beden ve hareketiyle ilgili bileşenlerin gözlemi, kişinin kendisinin, bedeninin bilincinin, kişinin hareketinin ve sözsüz alışverişinin gözleminden ayrılamaz. [338]

Yetenekli arabulucu, söylenen kelimelerden daha fazlasını dinler. Arabulucular da kelimelerin altında yatan anlamı kelimelerin anlamsal anlamından değil ses tonundan algılayabilir. Arabulucular, ihtilaflı tarafların sözlü olmayan iletişimini gözleriyle "dinlerler". Kızgın olan taraflar, vücutları birbirinden biraz öteye dönük olarak oturabilir. Birisi sakince konuştuğunda ve vücudunu diğer tarafa daha doğrudan bir yönelime çevirdiğinde veya diğer tartışmacıya doğru eğildiğinde, bu bir algı değişikliği meydana geldiği anlamına gelebilir. Sözsüz iletişim belirsiz ve birçok yoruma açık olduğundan, arabulucular varsayımlarını duygusal açıklamalar yaparak veya sorular sorarak kontrol etmelidirler. Taraflardan biri, diğerinin aktardığı bilgilere şaşırmış görünüyorsa, arabulucu, "Bu söze şaşırmış görünüyorsunuz. Bu bilgi sizin için yeni mi?" diye sorabilir.[339]

---

[337] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 47.

[338] Mignosi. (2019). Bridges between people: nonverbal mediation in an intercultural perspective and training proposals. Studi Sulla Formazione, 22(1), 265–281. https://doi.org/10.13128/Studi_Formaz-25569.

[339] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 36.

1.2.1.6.Açıklama ve Soru Sorma, Açık ve Kapalı Sorular

Basit soru, arabuluculukta o kadar basit değildir. Arabulucu, farklı soru türlerinin işlevlerini anlamalı ve bir stok soru repertuarı geliştirmelidir. Arabuluculuk sürecinde doğru zamanda doğru stratejik soruyu sormak zaman ve pratikle gelişen bir beceridir. Açık uçlu soruların cevabı tahmin edilebilir değildir. "Evin neye benziyor?" tartışmacının önemli olarak seçtiği her türlü bilgiyi ortaya çıkarmak için açık bir sorudur. "Evinizin bodrum katı var mı?" ve "Evinizde kaç kişi yaşıyor?" olan soruları kapalı uçlu cevap olarak belirli bir bilgi parçasını gerektirir. Açık sorular bir konu alanı önerir ancak belirli bir bilgi öğesi gerektirmez. Soru ne kadar "açık" olursa, tartışmacının yanıtlamada o kadar fazla seçeneği olur. Genellikle açık sorular kullanılmalıdır, Açık sorular, filtrelenmemiş ve zengin bir yanıt için fırsatlar sağlayarak geniş bir bilgi yelpazesini ortaya çıkarır. "Bugün sizi buraya getiren şey neydi?" gibi bir soruyla arabuluculuğun hikâye anlatımı aşamasını başlatabilir. [340]

1.2.1.7.Gerçekten Merak Edilen Sorular

Merak, faydalı bir aracı özelliktir. Bir tartışmacı, "Bana saygı duymuyor" dediğinde, meraklı bir arabulucu, o kişi için *saygının* ne anlama geldiğini merak edebilir. Bu meraktan yola çıkarak arabulucu, "Sizi bu sonuca götüren nedir?" diye sorabilir. Bir soruyu çerçevelerken: "Bir şeyi merak ediyorum. Çalışma ekibinden kopuk hissettiğinizi söylediniz. Bu nasıl bir şey?"[341]

1.2.1.8.Sessizliği Onurlandırmak

Yeni arabulucular, arabuluculuğun doğal seyri sırasında oluşan sessizlikleri doldurmak için bir şeyler yapmaları gerektiğini hissedebilirler. Sessizlik birçok nedenden dolayı olur. Bir kişinin cevap vermeden önce bazı düşünceleri yansıtması ve toplaması gerekebilir. Bir arabulucu, her iki tarafa da bir soru sorduktan sonra sessizliği kullanabilir ve cevap vermeden önce bazı notlar almalarını isteyebilir. Sessizlik, bazı kültürlerin iletişim kalıplarının önemli bir parçasıdır. Bir açıklama yapıldıktan sonra bir sonraki yorum yapılmadan önce sessiz bir boşluk bırakılması alışılmış olabilir. Özetle, arabulucular dinleme ile ilgili çok sayıda görevi yönetir. Arabulucular şunları yapmalıdır:

- Tarafların duygularını doğrulayın,

[340] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 51.
[341] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators p. 51.

- Tarafların çıkarlarını keşfetmelerine, anlamalarına ve ifade etmelerine destek olun,
- Önemli bilgileri netleştirin,
- Duygu, ilişki veya içerik (veya üçünün aynı anda) gibi ne tür bir konuya dikkat edilmesi gerektiğini belirleyin,
- Tarafların endişelerini değersizleştirmeden özetleyin,
- Tarafların benzersiz bakış açılarını bütünleştiren ortak bir hikâye oluşturmalarına yardımcı olun,
- Güçsüz tarafın katılımını teşvik ederek güç dengesizliklerini ele alın,
- Her iki (veya tüm) tarafın problem çözme ve karar verebileceğinden emin olun,
- Sözlü olduğu kadar sözsüz olarak da gönderilen mesajları tanıyın ve yanıtlayın,
- Sessizliğin gücüne inanın ve sessizliğe izin verin.[342]

1.2.1.9.Etik Konular ve Dinleme

Dinleme önemli bir beceri olsa da dinleme becerilerinin uygulanması daha önemlidir. Çatışmayı dönüştürmeden tartışanlar ilişkilerini değiştirme veya problemlerini çözme fırsatını oluşturamazlar. Phillips "aktif dinlemenin, anlamların, fikirlerin, iç görülerin ve insanlar arasında çözümlerin inşa edilmesinde veya şekillendirilmesinde önemli bir rol oynadığını ve bunların hiçbirinin bireysel olarak oluşturulamayacağını" yorumlamaktadır. Bir oturum sırasında bir hikâyenin nasıl ortaya çıktığı ve bireylerin anlatılarını nasıl geliştirdikleri, arabulucunun yaptıkları tarafından yönlendirilir. Bir oturum sırasında inşa edilen gerçeklik, arabulucunun neyi seçmeyi ya da görmezden gelmeyi seçtiğinden, istenen ya da cesareti kırılan bilgilerden ve arabulucunun yorumlamak, yeniden çerçevelemek ya da yeniden formüle etmek için seçtiği kelimelerden etkilenir. Özellikle Phillips, arabulucunun dinleme ve sorgulama becerilerini her bir tartışmacı ile farklı şekilde kullanması durumunda belki de tartışmacılardan birine yönelik bilinçsiz önyargının bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek eşitsizlikleri tartışır. Örneğin, bir arabulucu, yalnızca bir açık görüş kullanarak bir ihtilaflının bakış açısını teşvik edebilir. Reformülasyon; (örneğin "Oh, biraz daha anlat.") biraz daha iş birliği istiyorum diyorsun böylece bir yorumda ayrıntılandırılmasını arar ve hemen ardından kapalı bir reformülasyon bir açıklamada kullanımı yoluyla diğer

[342] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 52.

tartışmacı perspektifini en aza indirerek bir konu değişikliği veya diğer tartışmacıya geçiş yapar. (Örneğin, "Ah, demek daha fazla iş birliği yapmak istediğinizi söylüyorsunuz. Daha önce gündeme getirdiğiniz başka bir konuya geri dönmek istiyorum…"). Adaletsiz muamelenin sonucu, meseleleri bir ihtilaflıyı diğerine üstün kılacak şekilde kurnazca çerçeveleyebilir. Arabulucu dinleme ve soru sorma tekniklerinde ustalaştığında, becerilerini de tutarlı ve adil bir şekilde uygular. Arabulucular, dinleme ve diğer iletişim tekniklerini nasıl uyguladıklarının etik sonuçlarının farkında olmalıdırlar. Yeniden formüle etme gibi becerilerin adaletsiz uygulanması önyargı yaratabilir.[343]

1.2.2. Normalleştirme

Boşanma sürecindeki tarafların yaşadığı her durum benzersizdir. Normalleştirme arabulucun işidir. Yaşadığımız acı ve zorluklar yeniden başlamak için gereklidir. Bu zor zamanda arabulucu taraflara yardımcı olacaktır. Normalleştirme arabulucu ile başvuran tarafların arasında güven ilişkisinin tesis edilmesini de kolaylaştırır. Başvuranlar genellikle kendilerini arabulucu dahil kimsenin anlamadığı yanlış inancı ile sürece gelirler. Normalleştirme, danışanların benzersiz deneyimini kabul ederken bunu diğer boşanmış ailelerin benzer deneyimleriyle ilişkilendirir. Böylece normalleştirme, arabulucu-başvuran ilişkisinde güvenin gelişmesini teşvik ederken, başvuranlara da bu çileden kurtulacaklarına dair güvence verir.[344]

1.2.3. Sorgulama

Başvuranların hikayelerini anlatması, detayları unutmaması, teklifleri açıkça ifade etmesi, her bir teklifin artı ve eksilerini incelemesi her zaman kolay olmaz. Arabulucu tarafları sorgulayarak bu hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olur. Bunu yaparken aşağıdaki soruların çeşitli işlevlerinin olabileceği kabul edilmelidir.

- Bilgi almak (eşiniz evden ne zaman ayrıldı?)
- Hedefleri ve endişeleri belirlemek (Çocuklarınızla ilişkilerinizde kendinizi güvende hissetmeniz için ne gerekli?)
- Seçeneklerin araştırılması (Eşiniz ile aranızdaki uzlaşma olasılıkları nelerdir?)
- Endişe destek ve empati gösterme (Kocanızın sadakatsizliğini öğrenmek sizin için çok acı verici olmalı!)

[343] McCorkle, & Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. p. 53.
[344] Howard Irving, & Michael Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Therapeutic Family Mediation: Helping Families Resolve Conflict (p. 48–). SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781452231747.n3.

- Gerçeklik testi yapmak (Şimdi satarsanız eviniz için ne kadar alabilirsiniz?)
- Geçici bir ebeveynlik planını detaylı bir şekilde araştırmak. (Çalışma planlarınız göz önüne alındığında ne tür bir zaman paylaşımı sizin için uygun olur?) [345]

Güçlü soru kısa, spesifik ve net olmalıdır. Yargılayıcı olmayan, tarafsız, sempatik, başvuranın bakış açısını anlamaya odaklı olmalıdır. İyi sorular aynı zamanda vücut dili ile tamamlanmış sorulardır. Taraflar utanç duyarak başlangıçta konuşmak istemeyebilirler. Açılış soruları bu nedenle bilgi toplamaktan daha çok tartışmayı destekleyen ve teşvik eden sorular olmalıdır. Burada arabulucunun yargılayıcı olmayan tutumu ve saygısı başvuranların kaygı seviyelerini azaltır ve kaygı seviyesi azaldıkça danışanlardan daha rahat, daha açık ve güvenilir bilgi toplanabilir. Zayıf soru uzun, başıboş, kafa karıştırıcı, yargılayıcı, önyargılı (bir tarafın lehine), sert ve anlayışsız sorulardır. İyi sorgulama becerileri hem eğitim hem de deneyim gerektirir, yakınlığı geliştirir ve arabuluculuk süreci için iyi bir başlangıç yapmayı sağlar.[346]

1.2.4. Netleştirme

İlerlemek için arabulucunun tutarlı açıklamalara ihtiyacı vardır. Bu, bazı nedenlerden dolayı zor olabilir. Başvuranlar, olgusal olayları ahlaki yargılarla birleştirebilir, olaylar yakın aile meseleleriyle ilgili olabilir, bütünsel bir bakış açısını tercih edebilir veya ayrılığa tepki olarak yoğun bir sıkıntı yaşayabilirler. O halde netleştirme, tarafların bu tutarlı açıklamayı üretmelerine yardımcı olmayı amaçlayan çeşitli becerileri içerir. İlgili beceriler şunlardır:

- Açıklayıcı örnekler kullanın,
- Olaylara analoji yolu ile dolaylı olarak yaklaşın, meteforlar kullanın,
- Taraflardan her seferinde bir soruya odaklanmalarını isteyin,
- Davranışları duygulardan ve gerçekleri ahlaki değerlendirmelerden ayırmaya teşvik edin,
- "Ben" ifadeleri ile atfettikleri ifadeler arasında ayırım yapın,
- Danışanların kaygı düzeyinin düşmesi ve açılmaları ve düşünerek geçirebilecekleri zaman kadar sabırlı olun bu nedenle sessiz olun ve birkaç işlemin gerçekleşmesi için zaman tanıyın.

[345] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. (p. 48–).
[346] Irving. (2002). Family mediation: theory and practice with Chinese families. Hong Kong University Press.

Kısacası, açıklayıcı beceriler önce danışan ile arabulucu arasında ve daha sonra da katılanlar arasında açık iletişimi teşvik eder. Bu görev, ortaklar makul düzeyde işlevsel bir ilişkiye sahip olduğunda yeterince zordur. Ortaklar arasındaki ilişki belirgin şekilde işlevsiz olduğunda çok daha zor hale gelir. Burada açıklama her bir tarafa ve daha sonra her çifte açık iletişimin temellerini öğretmeyi amaçlayan büyük bir müdahale haline gelir.

Kesintileri engellemek, her bir ortak kendi hikayesini anlatırken sabır göstermek ve açıklayıcı sorular sormak, hikâyeyi anlatan danışan için olduğu kadar, arabulucu ya da diğer ortak için de şaşırtıcı olan ifşaatlara yol açabilir.[347]

1.2.5. Özetleme

Pek çok danışan duygu yoğunluğu ve sıkıntı içindedir. Duygusal sıkıntı yaşayan birçok başvuran dağınık ve tutarlılıktan yoksundur. Bütünsel yaklaşım onlara karşı işe yarayabilir ve bir anlatıya katkıda bulunabilir. Örneğin, danışanlar kronolojik bir açıklama sağlamada zorluk yaşarlar ve bunun yerine eşin duyarsızlığı, ailedeki pozisyonun beklentilerini karşılayamama veya kayıp gibi belirli bir temayı gösteren bir dizi örneğe güvenirler. Durumun arabulucu tarafından özetlenmesi, danışanların net olmasına yardımcı olur. Burada arabulucu çeşitli noktaları tek bir açık ifadede bir araya getirir ("Öyleyse … dediğinizi duyduğum şey... bir, iki, üç."). Bu tür ifadeler, tarafların hikayelerine devam etmelerine yardımcı olur ve taraflara, arabulucunun kendisinin yakından dinlediğini gösterir. Arabulucunun bu katılımı, özellikle partnerleri tarafından kronik olarak duyulmamış ve/veya yanlış anlaşılmış hisseden taraflar için tatmin edici olabilir. Ayrıca, danışan ve arabulucu arasında bir bağlantı duygusunun geliştirilmesine yardımcı olur. Bununla birlikte, tarafın söylemek zorunda olduğu şeyi özetlemenin, arabulucunun bu açıklamayı kabul etmesi anlamına gelmediği unutulmamalıdır. Özetlemenin ana hedefleri göstermeye ve çelişkileri gidermeye odaklı, sorunun altında yatan süreçlerin, danışanın hafife aldığı veya önemsiz gördüğü sorunun bazı yönlerine önem atfedilmesi şeklinde olması gerektiği unutulmamalıdır. Kısacası, özetleme, danışanların, başvuranların sözlerini tekrar eden mekanik bir süreçten çok daha fazlası olabilir ve olmalıdır.[348]

[347] Irving, H. H., & Benjamin, M. (2002). Family mediation practice skills. In Therapeutic family mediation: Helping families resolve conflict (pp. 46-71). SAGE Publications, Inc., https://dx.doi.
[348] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. (p. 49–).

1.2.6. Tercüman Olma

Dildeki sınırlamalar danışanların deneyimlerinin bazı yönlerini arabulucuya aktarmak konusunda zorluk yaratabilir. Bir duygu sözlüğünün olmaması zorluk yaratabilir. Duyguları ifade etmek veya çatışma bölümlerini tanımlamak için danışanlara yardımcı olmak gerekir. Burada arabulucunun anlama çabası ve yorum biçimi danışanın yapamayacağı şeyi cümlenin içine koyar. Arabulucu ne zaman düşünceleri ve duyguları yakalamışsa genellikle danışanları da mutlu eden bir tanıma sıçraması yaşanır. (Evet! İşte bu!) Danışanlar da duyulduğunu hisseder. Arabulucun yorumu danışanların anlatmaya çalıştıklarının önüne geçebilir. Tarafların iç görülerinde yatan bilgilerin arabulucu tarafından açıklanması yorumlanması danışanlar ile arabulucu arasındaki bağlantıyı güçlendirir. Taraflar arasında terapötik bir bağ yaratır.[349]

1.2.7. Destekleme

Danışanlar için boşanma süreci ve utanç tamamen yıkıcı olabilir. Acıyı paylaşmak utancı paylaşmakla eşdeğerdir. Aşırı durumlarda, boşanma neredeyse hayatın anlamını ve hatta yaşama iradesini bozabilir. Danışanlar, sıklıkla, üstlenilmiş, izole edilmiş, suçluluk ve utanç hissettiklerini bildireceklerdir. Danışanlar hala ne yaşadıklarını gerçekten anlamadıklarını hissedebilirler. Buna karşılık, her aynı süreçten geçen birçok tarafla ilgilenirken, arabulucunun konumu, ilgili, bilgili ve gerçek bir destek vermek için benzersiz bir konumdur. Danışanlar bunu başka bir aile üyesinden almayı bekleyebilir. Arabulucunun empati kapasitesi, sıcaklık ve duyarlılık becerisi arabulucu ile danışan arasında güçlü bir bağ oluşturmaya yardımcı olur.[350]

1.2.8. İçlerinden Biri Gibi Davranma

Danışanla yukarıda bahsedilen bağlantı kurma yönteminin, arabuluculuk süreci için önemli bir anlamı vardır yani başvuranın hikayesinin anlatısının geniş bir "çözüm" çerçevesinde birlikte inşa edilmesi söz konusudur. Danışanların anlatımının tek taraflı olması gerekir. Tipik olarak kendilerini masum bir kurban ve diğerinin de kusurunu tasvir ederler. Bu anlatımlar ortak bir çözümden çok, ihlal edenin cezalandırılmasını gerektiren inatçı bir anlaşmazlığı akla getirecektir. Arabuluculuğun yeniden uyum sağlama umuduna sahip olması için, sorunu çözülebilir kılan gözden geçirilmiş bir versiyon gereklidir. Uygulamada, bu tür bir revizyon arabulucu ile birlikte inşa edilir ve

[349] Irving & Benjamin, (2002). Family Mediation Practice Skills. p.50.
[350] Irving, &Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p.50.

anlaşmazlığın ortak bir sorun olarak yeniden tanımlandığı ve yeniden formüle edildiği bir aşamadır. Sorun işbirlikçi bir müzakere ile çözülebilir bir hale getirilir. Sonuç olarak danışanların sürece başladıkları öykü, danışanın aile arabuluculuğunda müzakereye başladığı öyküden genellikle çok ince ve hatta önemli ölçüde farklıdır. [351]

1.3.Kontrolü Sürdürmek

Danışanların anlattığı hikâye büyük ölçüde farklılık gösterse de hepsinin ortak bir özelliği vardır. O da gayri resmi müzakere çabalarının çökmüş olmasıdır. Müzakere sürecinin düzenli bir şekilde yürütülememesi başta taraflardan birinin devam etmeyi reddetmesi veya çabalarının kontrolsüz bir çatışmaya yol açması olmak üzere birkaç nedenden kaynaklanabilmektedir. Arabuluculukta, taraflar müzakere çabalarını arabulucu ile birlikte sürdürmek isterler. Bu amaçla, danışanlar gönüllü olarak süreci devam ettirme yetkisini arabulucuya devrederler. Arabulucu, düzenli, adil ve hakkaniyetli olan, her iki tarafın da hikayelerini anlatmak için aynı fırsata sahip olduğu, güvenli ve emniyetli bir çevrede iyi bir müzakere süreci yönetmelidir. Bu hedefler, arabulucunun konuyla ilgili en az dokuz beceriyi kullanmasını gerektirir.[352]

Arabulucunun, katılımcıları farklılıklarını çözmeye zorlama yetkisi yoktur. Ancak arabulucular, katılımcıların farklılıklarını müzakere etmek için kullandıkları barış yapma süreci üzerinde geniş kontrole sahiptir. Bir orkestra şefi veya bir spor müsabakasındaki hakem gibi, arabulucu da kuralları, tempoyu, vurguyu etkileyebilir. Böylece, bir arabulucunun gücü barış yapma sürecinin kontrolündedir. Sürecin kontrolünü kaybederse bir müzakere anlaşması için olasılıklar verir.[353]

İstisnasız danışanlar, kendi aralarındaki farklılıklarını gayri resmi olarak çözmek için uzun ve çok uğraştıklarını ve başarısız olduklarını söylerler. İkincisi ise başvuran tarafların kendi aralarında adil ve düzenli bir müzakereyi gerçekleştirememiş olmalarıdır. Arabuluculuk tarafların aradıkları müzakere sürecini onlara sunar.

---

[351] Irving. (2002). Family mediation: theory and practice with Chinese families. Hong Kong University Press.

[352] Irving. (2002). Family mediation: theory and practice with Chinese families. Hong Kong University Press.

[353] DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press. (p. 106–).

1.3.1. Kuralları ve Prosedürleri Açıklama

Düzen sürecinin sağlanması, arabuluculuk sürecinin arabulucunun uygulamak istediği açık kural ve prosedürlere uygun olarak yürütülmesini içerir. Bu kurallara uymayı teşvik etmek için ilk ortak oturumun ilk 15 dakikası genellikle kuralları ayrıntılı olarak açıklamak için kullanılır. Bu açıklamalar aşağıdaki noktaları içerir:

- Aile arabuluculuğu içindeki tüm sürece genel bir bakış,
- Aile arabuluculuğunun amaçları,
- Tarafların söz sahibi olma, takip etmek istedikleri konuları masaya yatırma ve adil ve saygılı davranılma hakları da dahil olmak üzere hak ve sorumlulukları,
- Arabulucunun arabuluculuk sürecini kontrol etme sorumluluğu da dahil olmak üzere, arabulucunun hak ve sorumluluğu,
- Tarafların kendisi de dahil olmak üzere süreci destekleyen ilkeler belirleme, gizlilik ve tarafsızlık ve arabulucunun çocuğun yüksek yararını gözetmede önyargı,
- Bağırmak, küfretmek, sözünü kesmek, suçlamak, küçük düşürmek, tehdit etmek, yıldırmak ve şiddet dahil olmak üzere kaçınılması gereken davranış türleri,
- Ücret tarifesi,
- Arabuluculuk sözleşmesi,
- Ebeveynlik planı, mali plan ve mutabakat zaptı arasındaki fark.

Nispeten kısa olsa da bu açıklama gerçekçi beklentiler oluşturur ve sürecin aracısının sorumlu olduğunu en azından mantıklı bir şekilde içerikten tarafların da sorumlu olduğunu açıkça belirtir. Aslında bu açıklama, arabulucu ile danışan çift arasındaki sözleşmenin şartlarını ve ardından da her iki tarafın da yazılı bir sözleşmeyi imzalamasının bekleneceğini gösterir.[354]

1.3.2. Kimin Söz Sahibi Olduğunu Belirlemek

Ardından arabulucu, kimin söz alacağını seçerek yani kimin, hangi sırayla ve ne kadar süreyle konuşacağını kelimelerle ve/veya jestlerle belirterek prosedürel kontrol sağlar. Arabulucu zamanı kontrol ederek, her iki tarafın da aynı konuşma fırsatına sahip olduğu düzenli bir süreci garanti eder. Bu tür bir eşitliğin, kocaların baskın olduğu, eşlerin itaatkâr ve özgürce konuşamayan geleneksel ailelerde güç kullanma biçimleriyle çarpıcı

[354] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 51.

bir şekilde çelişebileceği unutulmamalıdır. Arabulucunun prosedürel kontrolü, güçte bir kaymayı ortaya çıkarır. Danışanlar genellikle kimin önce konuşacağına karar vermekle baş başa bırakılırken, arabulucu ne kadar süre söz alacaklarını, hangi konuyu konuştuklarını ve ne zaman konuşacaklarını kontrol eder. Her iki taraf için de bu geçiş, dönüşümlü olarak rahatsız edici, tehdit edici ve özgürleştirici olarak deneyimlenebilir. Çoğu durumda bu tür kontrol hemen rutin hale gelir. Arabulucu, yetki sahibi olduğu gibi davranırken, taraflar otomatik olarak buna uyar. Nadiren, her iki taraf da arabulucunun kontrolüne meydan okuyabilir. Arabulucu sürecin kontrolünü yeniden teyit ederek yumuşak ama iddialı bir tutum benimsemelidir. Dirençli istemciler bile genellikle uyumla yanıt verirler. Ancak aşırı durumlarda devam eden direnç, bireysel toplantılardan ek desteğe, oturumun erken sonlandırılmasına ve hatta vakaya kadar başka önlemlerin kullanılmasını gerektirebilir. Etkili olması için, arabulucu sürecin kontrolünü elinde tutmalıdır.[355]

1.3.3. Uygulama Standartlarını Listeleme

Arabulucu, uygulama standartlarını listelemek için hazırlanmalıdır. Bu tür standartlar, arabulucuların güvenilirliğini artırır. Arabulucuların ne yaptıklarını bildiklerini gösterirken aynı zamanda tarafların yolda kalmasına yardımcı olmak için bir temel oluştururlar. Örneğin;

- Tamamen bilgilendirilmiş, tamamen gönüllü olma hakkına sahipsiniz.
- Uzun vadede sizin ve çocuklarınızın yararına olacak kararlar almak için ihtiyaç duyduğunuz kadar zaman ayırma hakkına sahipsiniz.
- Süreç sizin için çalışmıyorsa, istediğiniz zaman arabuluculuktan ayrılma hakkına sahipsiniz.
- Başlamadan önce arabulucu ücretlerini öğrenme hakkınız vardır.
- Arabulucu ve [diğer] katılımcılar tarafından size saygılı davranılma hakkına sahipsiniz.
- Tarafsız ve anlaşmazlığınızın sonucuna yatırım yapmamış ve anlaşmanızın şartlarında veya davanızın çözülüp çözülmemesinde hiçbir menfaati olmayan bir arabulucudan yardım alma hakkınız vardır.

[355] Irving, H. H., & Benjamin, M. (2002). Family mediation practice skills. In Therapeutic family mediation: Helping families resolve conflict (p. 52). SAGE Publications, Inc., https://www-doi-org.proxy.bib.uottawa.ca/10.4135/9781452231747.n3.

- Arabuluculuk sırasında herhangi bir zamanda dışarıdan yasal tavsiye alma hakkına sahipsiniz.
- Boşanma arabuluculuğunda, tüm mali konularda eşinizden tam olarak açıklama yapmasını isteme hakkınız vardır.

Bu liste arabulucunun, tüm danışanlara saygılı ve onurlu bir şekilde muamele edilmesini sağlamak için bu standart etik uygulamalara bağlı, dürüst ve karakterli bir kişi olduğunu öne sürer.[356]

1.3.4. Yıkıcı Davranışı Engelleme

Düzenli bir süreç sağlamaya yönelik çabaların amacı yıkıcı davranışların engellenmesidir. Arabuluculuktaki danışanlar arasında yıkıcı davranışlar, sürekli olarak önem düzeyine göre değişir. Bir uçta, bazı davranışlar üretken müzakereyi imkânsız hale getirir. Bunun en tipik örneği tarafların birbirine bağırdığı kontrolsüz çatışmadır. Kontrolsüz çatışma, duygusal patlamalar ve somurtkan sessizlik, arabuluculuk sürecine düşman olan tüm davranışlardır. Tekrarlanan kesintiler, aşağılayıcı sözler veya uzak geçmişe yapılan göndermeler orta derecede yıkıcıdır. Dikkat dağıtıcı davranışlar, hareketsiz oturamama, anahtarları şıngırdatma ve tavana bakarken sürekli olarak gürültülü bir şekilde havayı dışarı atma gibi biraz rahatsız edicidir. [357]

Bu davranışların ortak noktası, danışanın kaygısını, sıkıntısını ve/veya öfkesini yansıtmalarıdır. Tarafları mevcut sorundan uzaklaştırırlar ve sonuç olarak arabuluculuk sürecini aksatırlar.

Buna karşılık arabulucu bunları engellemek için çeşitli ve yenilikçi araçlar kullanabilir. Yöntem şunları içerir:

- Davranışa dikkat çekerek iç görüyü kullanmak ve ardından danışanın kaygı veya öfkesinde yatan köklerini ortaya çıkarmaya çalışmak.
- Tarafları tekrar rayına oturtmak amacıyla kurallar ve prosedürlere atıfta bulunmak.
- Kesintisiz sözlerini söyleme zamanı da dahil olmak üzere, her bir tarafın saygıyla muamele görme hakkının ileri sürülmesi.

[356] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 53.
[357] DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press.

- Saldırgan davranışın durdurulması gerektiği konusunda uyarı.
- Ortak bir oturumdan bireysel bir toplantıya geçiş.
- Oturumu sonlandırmak.

Spesifik manevradan bağımsız olarak, arabulucular sürecin kontrolünü yeniden kazanıp sürdüremedikçe ve bu sürece kadar rollerinin hiçbirinde etkili olamazlarsa ve süreci sonlandırabilirler. [358]

1.3.5. Tartışma Konularını Tanımlama ve Seçme

Müzakereler, bir anlaşmazlığın tarafları bir anlaşmazlık olduğunu kabul ettiğinde, anlaşmazlığı çözme ihtiyacı üzerinde anlaştığında, anlaşmazlığı çözmek için bir alan seçtiğinde ve anlaşmazlığı çözmek için tasarlanmış bir sürece aktif olarak katıldığında gerçekleşir. Taraflar, yolun her adımında, her adımla ilgili duygularının derinliğine ilişkin algıları konusunda da çatışmaya girmekle yükümlüdürler. Bir taraf belirli bir konu hakkında çok güçlü hissedebilirken, diğeri onu nispeten önemsiz görebilir.[359]

Usul kontrolünün bir başka yönü, arabulucunun tartışılacak konuları seçmesini ve tanımlamasını sağlamaktır. Danışanların başarılı olma fırsatına sahip olmalarını sağlamak için, arabulucular genellikle onlardan önce küçük ve daha az tartışmalı olan konuyu ele almalarını isteyecektir. Benzer gerekçelerle, arabulucular ihtilaf konusu konuyu belirleme hakkını saklı tutacaktır. Bunun nedeni, tarafların tanımlarının genellikle olumsuz olması ve müzakereden ziyade çatışmayı teşvik etmesidir. Örneğin, bir kadın kocasını bir ilişkisi olduğu için bir ebeveyn olarak ahlaki açıdan uygunsuz olarak nitelendirebilir. Bir koca, karısını sürekli olarak toplumda itibarını kaybetmesine neden olduğu için çocuk desteğini hak etmeyen olarak tanımlayabilir. Görevi tanımlamaya yönelik her iki yaklaşım da oldukça yargılayıcıdır ve bu nedenle daha fazla çatışma yaratması muhtemeldir. Arabulucu, bu danışanlara, "çocuk bakımı için ortak sorumluluğunuzu en iyi nasıl ifade edebileceğinize karar vermek" gibi işbirlikçi problem çözmeye daha fazla yol gösteren bir görev tanımı sağlamaya çalışır. Ancak arabulucunun sorunları tanımlama ve süreci kontrol etme hakkını yeniden teyit eder. Bunu yaparken içerik ve süreç arasındaki olağan ayrımı keyfi olarak çerçeveler. Bazı arabulucular bu ayrımı mutlak olarak ele alırlar. Yukarıdaki örnekte gösterildiği gibi, arabulucu süreçten

[358] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 53–). Hong Kong University Press, HKU.
[359] Haynes. (1983). Chapter 6. The Process of Negotiations. Mediation Quarterly, 1, 75–.

sorumludur, başvuran içerikten sorumludur. Ancak, arabulucuların süreç üzerindeki kontrolü, içerikle aynı anda ilgilenmelerini gerektirir. Sorunu tanımladıktan sonra arabulucu zorunlu olarak olası sonuçların aralığını şekillendirmeye başlamıştır.[360]

1.3.6. Ortak Oturumlar ve Bireysel Toplantı Arasında Geçiş

Arabulucu ortak oturumlardan bireysel çalışmalara geçebilir. Her bir tarafla ayrı ayrı görüşebilir. Bu manevra başka işlevlere de hizmet edebilir. Örneğin, yorucu bir oturuma ara vermek, taraflardan birinin veya her ikisinin yoğun duygularını ele almak, belirli bir konu etrafındaki çatışmanın altında yatan temeli netleştirmek veya bir veya her iki tarafa da ihtiyaç duyulan desteği vermek için kullanılabilir. Bu örneklerin üç ortak noktası vardır; yani değişen bağlamlar arabuluculuk sürecini bir şekilde ilerletmeyi amaçlar, başvuranların arabulucunun mesleki uzmanlığına olan güvenini arttırır ve arabuluculuk süreci üzerindeki kontrollerini güçlendirir.[361]

1.3.7. Güvenli Bir Ortamı Korumak

Arabulucu her iki taraf için de hem fiziksel hem de psikolojik olarak güvenli bir ortam sağlamalıdır. Fiziksel güvenlik, bir toplantıdan önce, toplantı sırasında veya sonrasında güvenliği ifade ederken psikolojik güvenlik, tehdit veya yıldırma çabalarından kaynaklanan korkuyu ifade eder. Bu durumların oluşması arabulucunun etkinliğini sarsacağı gibi arabuluculuğun amaçlarını da tehlikeye sokar. Bu tehlikeler, tarafların toplantıya geliş ve gidiş saatlerini düzenlemek, toplantı sırasında arabulucunun tarafların arasında oturması, tarafların ayrı odalara alınarak arabulucunun taraflar arasında mekik dokuması, taraflar ile ayrı ayrı toplantı yapılması, arabulucunun toplantılar sırasındaki yasakları yeniden irdelemesi ve yetkilerini tekrar ortaya koyması, zayıf tarafın ek destek sağlamak için başka bir kişi veya aile üyelerinden biri ile ortak oturumlara gelmesinin sağlanması ile giderilebilir. [362]

1.3.8. Oturumları/Hizmeti Sonlandırma

Arabulucu bazı durumlarda şiddet veya yıldırma girişimlerini engelleyemez. Bu durumlarda arabulucu toplantıyı sonlandırmak zorunda kalabilir. Bir oturumu sonlandırmanın olumlu veya olumsuz nedenleri olabilir. Üzerinde dikkatlice çalışılması gereken yeni gerçek ve önerilerin ortaya çıkması, olumlu ilerlemeler görülmesi ve

[360] Irving. (2002). Family mediation: theory and practice with Chinese families. Hong Kong University Press. (p.91).
[361] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 54.
[362] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills p. 55.

anlaşmaya yaklaşılması ancak bu yeni durumu değerlendirmek için çok az zaman ve enerji kalması durumu olumlu nedenlerdir. Taraflardan birinin veya her ikisinin arabulucunun kontrol çabalarına uymaması, müzakerede ilerleme sağlanmaması, bir çıkmazın ortaya çıkması, uyuşmazlık konusunun üzerine çıkılamaması, tarafların dava yoluna gitmek konusunda istekli olması olumsuz nedenler olarak nitelendirilir.[363]

Arabuluculuk oturumunun tekrar tekrar sonlandırılması, arabuluculuğun başlı başına sonlandırılma ihtiyacı olasılığını artırır ve/veya arabuluculuğa uygun olduğuna karar verilen taraflar hakkında bir değerlendirme hatası yapıldığını ortaya koyar. Bu tür hatalar, değerli öğrenme fırsatlarını temsil ettikleri için ciddiye alınmalıdır.[364]

1.3.9. Tarafları Uygun Bir Kaynağa Yönlendirme

Son olarak, arabuluculuğun sona ermesi, başvuranın uygun bir kaynağa yönlendirilme olasılığını artırır. Bu tür yönlendirmeler iki kategoriden birine girer; gerçekte arabuluculuğa uygun olmayan taraflar ve süreçte çıkmaza girenler.

Arabuluculuğa uygun olmayan taraflar, tipik olarak, arabuluculuğa teşebbüs edilebilmesi için öncelikle ele alınması gereken, tamamlanmamış aile sorunları olan taraflardır. Her iki durumda da taraflardan biri veya her ikisi, arabuluculuk ve müzakere için hazır değildir. Sadece boşanma danışmanlığı bu tür duyguları kalıcı olarak dindirebilir. Bu tür çiftler arabuluculuğa uygun değildir. Bu taraflar evlilik terapisi veya boşanma danışmanlığına yönlendirilebilir ve daha sonra arabuluculuk için yeniden değerlendirilebilir. Alternatif olarak, davaya devam etmeyi tercih edebilirler. Her iki durumda da dışarı yönlendirme, arabuluculuğun sona erdiğini gösterir.[365] Arabuluculuk ve psikoterapi arasındaki sınırlar netlik taşımamaktadır. [366]

1.4.Bilinçli Seçimler Yapma

Arabulucular her şeyden önce kolaylaştırıcılardır. Ancak başvuranlara ve arabuluculuk sürecine uzman ve eğitimci olarak da hizmet edebilirler. Bu nedenle, danışanlarıyla bağlantı kurmanın ve onları kontrol etmenin yanı sıra üçüncü görevleri, danışanların

[363] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 46.
[364] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 81.
[365] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 81.
[366] Smyth, & Moloney, L. (2003). Therapeutic Divorce Mediation: Strengths, Limitations, and Future Directions. Journal of Family Studies, 9(2), 161–186. https://doi.org/10.5172/jfs.9.2.161.

bilinçli seçimler yapmalarını sağlamaktır. Bu, beş uygulama becerisini içeren bir taahhüttür.

1.4.1. Altta Yatan İhtiyaçları, İlgi Alanlarını ve Beklentileri Keşfetmek

Arabulucular başvuranların temel ihtiyaçları, çıkarları ve beklentileri için uğraşırlar. Taraflar arabuluculuğa girişte ne istediklerinden ve neye ihtiyaçları olduğundan emin olmayabilirler ve bu yaygın bir durumdur. Bir kadın, çapkın olan eşini cezalandırma arzusunda net olabilirken, evliliğinin bozulmasının kendisinin ve çocukların geleceğini nasıl etkileyeceği konusunda net olmayabilir. Müşterek oturulan ev genellikle kocanın adına olduğunda kadın çocuklarıyla nerede yaşayacağından bile emin olamaz. Benzer şekilde bir koca, karısının davranışlarını uzun uzadıya eleştirebilir ancak çocuklarının durumu belirsizdir ve karısıyla ebeveynlik planı yapmak zorunda kalacaktır. Ayrıca, yasaları karşılıklı olarak bilmedikleri için her ikisinin de gerçekçi olmayan beklentileri olabilir. Bilgiye dayalı karar verme çabasında, arabulucunun rolü bu konuları araştırma ve tartışmaya tabi kılmaktır. Bunu yaparken arabulucu, gelecekteki tartışmaların gerçekçi, bilgili ve ulaşılabilir hedefleri içermesi temeli üzerinden süreci ilerletir.[367]

1.4.2. Profesyonel Önyargıları Belirtmek

Arabulucuların taraflara açık olma konusunda etik bir sorumluluğu vardır. Arabulucunun kendi profesyonel önyargılarının erken tartışılması, daha sonra yanlış anlamaların önlenmesine de yardımcı olacak ve arabulucunun bir başvuranı diğerine karşı haksız yere kayırdığı algısını en aza indirecektir. Tarafların kendi kaderini tayin hakkı, arabuluculukta temel bir ilkedir ancak bu yalnızca eşit şartlar altında yürürlüğe konabilir. Örnek konu çocuk ve çocuğun üstün yararı ise arabulucunun bu konuda önyargılı olması ve çocuğu önceliklendirecek olması kabul edilebilir bir noktadır.[368]

1.4.3. Yeni/Gelişmiş Becerileri Öğretmek

Arabuluculukta danışanın sebep olduğu zorluk çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Taraflar duygusal mesajları kelimelerle ifade etmekte zorlanabilirler. Bazen af dilemek yerine özür bile dileyemeyebilirler. Burada kişilerin duygularının olmaması değil duygularını kelimelerle ifade edecek kelime dağarcığının olmaması sorundur. Bu durumda arabuluculuk, danışanlara kendilerini birbirlerine kelimelerle ifade etmenin ilkel yollarını öğretmek için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Arabulucu bunu yaparken içinde

[367] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 81.
[368] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 57.

çıkılamayan bir uyuşmazlığı çözülebilir müzakere edilebilir bir hale getirmiş olur. Bunu yaparken arabulucu, dolaylı olarak, içinden çıkılmaz bir uyuşmazlığı çözülebilir, müzakere edilebilir bir soruna dönüştürür. [369]

Başarılı anlaşmazlık çözümü- şimdiki veya gelecekteki- büyük ölçüde ailenin kendi arabuluculuk becerilerine dayanır. Kendi kendine arabuluculuk becerilerini geliştirmeden, aile, çözülmemiş düşmanlığın eski kalıplarına geri dönebilir.[370]

1.4.4. Bilgi Tabanlarına Ekleyerek Bilgilendirme

Bununla ilgili olarak, tarafları bilgilendirmek yani taraflara bilgisiz oldukları alanlarda ihtiyaç duydukları bilgileri vermek de benzer faydalar sağlayabilir. Taraflar boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisi ve ortak ebeveynlik düzenlemesinin çocuk gelişimi üzerindeki sonuçları hakkında bilgi sahibi olmayabilirler. Tüm bu alanlarda uzman olan arabulucu, bu bilgileri iletmek için ortak oturumlar veya bireysel toplantıları kullanabilir. Alternatif olarak veya aynı zamanda, başvuranlara okuma ödevleri verilebilir, halka açık derslere katılmaları, bilgilendirici video kasetleri izlemeleri vb. istenebilir. Kısacası, arabuluculuk sürecine tam olarak katılmak amacıyla, danışanlar "öğrenci" olarak nitelendirilebilir ve tıpkı okulda bir sınava hazırlanır gibi arabuluculuğa hazırlanmaları istenebilir. Daha genel olarak, tarafların akıllıca ve bilinçli seçimler yapmalarını sağlamak için arabulucu, tarafların menfaatlerini, çocuklarının menfaatlerini ve daha geniş aile sisteminin menfaatlerini güvence altına almak için ihtiyaç duyabilecekleri tüm bilgilere erişim sağlamalıdır. [371]

1.4.5. Gerçeklik Testi (BATNA)

Arabuluculukta uygulanabilir anlaşmalar gerçekçi veya pratiktir. Bu amaçla, başvuranların teklifleri de gerçeklik testine "bir müzakere anlaşmasına en iyi alternatif" olarak adlandırdıkları şeye tabi olmalıdır. (BATNA) Burada arabulucular, taraflarla oturup müzakere etmeye hazır oldukları ve olmadıkları teklifleri birlikte gözden geçirerek yardımcı olabilirler. Arabulucunun makul bulmadığı teklifler (çünkü bunlar normal aralığın dışındadır, çocukların yüksek yararına değildir ve/veya evlilikle ilgili işlev bozukluklarının altında yatan bu sorunların az bir bölümünü yansıtır) daha fazla araştırmaya tabi olmalıdır. Bununla birlikte, teklifler makul olduğunda ve taraflar

[369] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation. p. 81.
[370] Van, G. L. (2007). Happy families: Self-mediation skills to resolve differences. *Estate Planning, 34*(8), 26-28. Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login.
[371] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation. p. 81.

müzakere edilen tekliflerin asgari gereksinimlerini karşılayamadığını fark ederlerse, dava yolunu düşünmeleri gerekebilir. Burada bile, arabulucu, arabuluculuk yoluyla anlaşmaya varmazlarsa sonuçları araştırarak yardımcı olabilir. Duygular o kadar yüksek olabilir ya da işlev bozuklukları o kadar şiddetli olabilir ki taraflar arabulucunun uyarılarına rağmen mantıksız davranabilirler. Örneğin, ebeveyn yabancılaşması durumlarında tüm kanıtlar aksini gösterdiğinde ve davranışlarının zararlı olduğunu gösterdiğinde bazı ebeveynler çocukları için hareket ettiklerine kendilerini ikna edebilirler. Ancak bu örnek, kuraldan çok bir istisnadır. Arabulucunun gerçeklik testi çabaları, tarafları arabuluculuktaki hedefleri hakkında net düşünmeye zorladığı ölçüde adil ve hakkaniyetli bir çözüme ulaşma olasılığı artar. Arabuluculukta üretken bir müzakere taahhüdü verildiğinde, arabulucunun müdahale etmesi, işlevsiz ilişki kalıplarını bloke etmesi veya yeni seçenekler ve fikirler sunarak süreci ilerletmesi gerekebilir. Bu amaçlar, en az dokuz pratik beceriyi içerir.[372]

1.5.Müdahale

1.5.1. Çözüm Odaklı Bir Odaklanma Sürdürmek

Arabuluculukta verimli bir müzakere taahhüdü verildiğinde, arabulucunun, işlevsiz ilişki kalıplarını engellemek veya değiştirmek veya yeni seçenekler ve fikirler sunarak süreci ilerletmek için müdahale etmesi gerekebilir. Bu amaçlar en az dokuz uygulama becerisini içerir.[373]

İlk ve en genel beceri, çözüm odaklı olmayı içerir. Herhangi bir arabuluculukta çözüm için esas olan ihtilaflı konuların, iş birliğine dayalı müzakere yoluyla çözülebilecek ortak bir sorun olarak tanımlanmasıdır. Arabulucunun bunu yapabilme yeteneği, etkileşimsel işlev bozukluğunun derecesi ile ilgilidir. İşlevsiz çiftler düzensiz iletişim, geçmişle bugünü, düşünce ve duyguları, yoğun sevgi ile yoğun çatışmayı karıştırır. Bu tür çiftlerde arabulucu kontrolünün önemi vurgulanır. Çünkü sorunları, tartışma için düzenlemesi, her konuyu paylaşılan ancak çözülebilir bir sorun olarak tanımlaması ve odağı bu yapıdan kaydırabilecek tüm konu dışına çıkmaları engellemesi gereken kişi arabulucudur.[374]

[372] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 46.
[373] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 96–). Hong Kong University Press, HKU.
[374] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 97–). Hong Kong University Press, HKU.

Müzakere, genellikle sorunlarla ilgili olmaktan çok, potansiyel sonuçlar, sorunların altında yatan duygular veya katılımcıların anlaşmada kendilerinden yararlanılacağına dair korkuları hakkında emin olmamaları ile ilgilidir. Hazırlık, sürece daha fazla güvenmeyi teşvik ederek ve sonuçlarla ilgili olarak katılımcıların girdilerini isteyerek bu potansiyel engelleri azaltabilir. İnsanlar, süreç üzerinde bir ölçüde kontrol sahibi olduklarına inanırlarsa, daha yüksek düzeyde açık katılımla meşgul olacaklardır.[375]

1.5.2. Seçenekler Oluşturma ve Ödün Vermeyi Önerme

Başvuranlar, seçenekler yelpazesi dar ve karşıt olduğu için genellikle çıkmaza hızla girerler. Arabulucu, seçenekler üreterek ve/veya değiş tokuşlar önererek süreci ilerletir. Burada, çiftlere şüphenin avantajını vermek önemlidir. Çoğunun boşanma konusunda deneyimi olmayacak ve duygusal ve genellikle finansal sıkıntı koşulları altında duygusal olarak hassas konuları müzakere etmeye çalışacaklar. Sonuç olarak, en azından başlangıçta hem enerjinin hem de yaratıcılığın, alanda ek deneyim avantajına sahip olan arabulucudan gelmesi gerekebilir. Taraflar, karşıt konumlarda "sıkışıp kaldığında" arabulucu, yaratıcı seçenekler veya takaslar önererek bu çıkmazdan kurtulabilir. [376]

1.5.3. Sorunları Daraltma ve Tanımlama

Önceki tartışma, tartışılan konuları daraltma ve/veya tanımlama gibi başka bir uygulama becerisine zaten dikkat çekmiştir. Danışanların, sorunun ilk tanımında ve devam eden evlilik anlaşmazlığını yansıtan şekillerde ayrılmaları yaygındır. Karı kocalar ebeveynlik meselelerine taban tabana zıt bakış açılarından yaklaşırlar; bir eş kan bağlarına odaklanır, kadın evlilik kusuruna odaklanır. Çıkmazdan çıkmanın bir yolu, konuyu ortak ebeveynliğe pratik bir şekilde odaklanarak "paylaşılan sorumluluk" açısından tanımlamaktır. Bir sonraki engel, konuları daraltmayı içerir. Çünkü birlikte ebeveynlik, zaman paylaşımı, karar verme, iş birliğine dayalı planlama, din eğitimi vb. içeren bir dizi daha küçük endişeyi hemen gündeme getirir. Bu sorunların her biri sırayla daha küçük ve ayrıntılı endişeleri gündeme getiriyor. Daha genel olarak, konuları bu şekilde tanımlamak ve daraltmak, arabuluculuk öncesinde gayri resmi çabaların başarısız olduğu ya hep ya hiç düşüncesinden kaçınır ve müteakip tartışmaları üretken müzakereyi teşvik edecek şekilde yapılandırır. [377]

---

[375] Spangle, & Isenhart, M. W. (2003). Negotiation: communication for diverse settings. Sage.
[376] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 60.
[377] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 98–). Hong Kong University Press, HKU.

1.5.4. Yeniden Çerçeveleme

Bateson' a göre çerçeveleme, “bir mesaj sınıfını veya mesaj grubunu sınırlayan psikolojik bir kavramdır” ve iletişimi filtreleyerek ve yorumlayarak çalışır. Çerçeveler, bir gözlük setindeki renkli mercekler gibi hareket ederek, dış dünyadan gelen ışığın miktarını ve kalitesini gerçekten değiştirir ve beynimize kaydeder. Dolayısıyla, kaygılarımızı nasıl ifade ettiğimiz veya gördüğümüzü nasıl adlandırdığımız, içinde bulunduğumuz anlaşmazlığın belirli bir yapısını diğer olasılıklara göre ayrıcalıklı kılar. Arabuluculuk bağlamında, yeniden çerçeveleme, elbette, daha yararlı bir kavram olabilir çünkü "bir tarafın iletişimini alır ve onun anlamını tamamen ortadan kaldırmadan daha yapıcı kullanımına izin vermek için bu anlamı değiştirir ve yeniden yönlendirir". Yeniden çerçeveleme çeşitli şekillerde işlev görebilir. Örneğin, saldırgan dili detoksifiye edebilir. Bir ifadenin odağını olumsuzdan olumluya değiştirebilir. Dikkati konumlardan ilgi alanlarına kaydırabilir. Bu müdahaleler belirli eylem tavsiyelerine odaklanmayabilir ancak genellikle duruma bağlı olarak danışanları belirli bir yöne yönlendirmek için tasarlanmış prosedürel önerilerdir. Arabulucunun yeniden çerçevelemesi taraflarca manipülatif veya tarafgir olarak nitelendirilebilir. Böylece, yeniden çerçevelemenin tetiklediği bir etik ikilem ortaya çıkabilir.[378]

Bir tartışma başladığında ve sonuçlar vermeye başladığında, süreç ilgili bir uygulama becerisi, anlaşma alanlarını belirlemeyi ve özetlemeyi içerir. Aile arabuluculuğunda danışanlar arasında çok yaygın olan olumsuz duygular, aksi halde bu tür çabaların anlaşmaların sağlanmasında etkili olduğu gerçeğini gizleyebilir. Örneğin, ortaklar tam olarak aynı şeyi söylemek için farklı kelimeler kullanıyor olabilir ve ikisi de diğerini gerçekten dinlemez. Arabulucu, sözlerinin anlamına dikkat ederek, anlaşmaya varılan alanları vurgulayabilir. Benzer bir şekilde, arabuluculuğun stresi öyledir ki, danışanların genel çabanın neresinde olduklarını ve dolayısıyla sona ne kadar yakın veya uzak olduklarını gözden kaçırmaları kolaydır. Her iki durumda da arabulucular, durumu değerlendirmek için periyodik olarak ara vermeli, tarafları ne kadar ileri gittikleri, henüz yapılmamış olanlar, anlaşma alanları ve dolayısıyla tüm sıkı çalışmalarının olumlu sonuçları hakkında bilgilendirmelidir. Özetler, yalnızca tarafların çabalarını övmekle kalmaz, aynı zamanda arabuluculuğun, onları anlaşma hedeflerine doğru hareket

[378]Fisher. (2001). Advice by any other name. Conflict Resolution Quarterly, 19(2), 197–214. https://doi.org/10.1002/crq.3890190205.

ettirmede önemli bir fark yarattığını da ima eder. Tersine, bizim deneyimimize göre bu tür özetlerin sağlanamaması, tarafların süreci bırakma riskini artırır. Çünkü bu tür özetlerin getirdiği ödüllerin yokluğunda, taraflar depresif, yorgun ve giderek daha umutsuz hale gelebilir.[379]

Yeniden çerçeveleme, ihtilaflı taraflar savunmacı iletişim veya olumsuz etiketlemeye giriştiğinde ortaya çıkan zararı azaltmak için önemli bir araç sunar. Çatışmada, taraflar başkalarını suçlama, klişelere güvenme, karşı tarafın motivasyonları hakkında hatalı atıflarda bulunma ve savunmaya geçme eğilimi gösterirler. Yeniden çerçeveleme, arabulucunun bir ifadeden değerli olanı almasına izin verirken, kışkırtıcı kelimelerin acısını azaltır[380]

Yeniden çerçeveleme, "anlamı değiştirmek için kişinin olayları algıladığı çerçeveyi değiştirmesi" olarak tanımlanan, yaygın olarak kullanılan bir klinik tekniktir. Anlam değiştiğinde, kişinin tepkileri ve davranışları da değişir. Arabuluculukta, yeniden çerçeveleme, danışanlar arasında kendi davranışlarını (güdüleri ve niyetleri ve eylemlerinin sonuçları dahil) ve diğer eşin davranışlarını nasıl gördüklerini ve/veya tanımladıklarını değiştirerek verimli müzakereyi teşvik etmek için kullanılır. Ebeveynliği "paylaşılan sorumluluk" olarak tanımlamak, ebeveynliğin anlamını, ebeveynlerden birinin yaptığı bir şeyden her iki ebeveynin birlikte yaptığı bir göreve veya yükümlülüğe kaydırır. Benzer şekilde, bir babanın öfkesini, çocuklarına olan bağlılığından ayrı ve ayrı bir "evlilik meselesi" olarak nitelendirmek, onun bir ebeveynlik planı müzakere etmesini kolaylaştırır. O halde yeniden çerçeveleme, aile arabuluculuğunda işbirlikçi problem çözmeyi teşvik etmenin son derece etkili bir yolu olabilir.[381]

1.5.5. Anlaşma Alanlarının/Konularının Belirlenmesi/Özetlenmesi

Geleneksel ailelerde, güç düzenlemeleri açık bir şekilde ataerkildir. Eşitlikçi ailelerde bile çocuk bakımı da dahil olmak üzere tüm ev işlerinden annenin sorumlu olduğu geleneksel bir rol dağılımı konusunda fikir birliği olabilir. Ayrıca, müdahale çabalarının doğrudan yüzleşmeye karşı kültürel bir yasağı ve dolaylı iletişim için kültürel bir tercihi dikkate

[379] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 99–). Hong Kong University Press, HKU.
[380] McCorkle, S., & Reese, M. (2019). 3 essential skills for mediators. In *Mediation theory and practice* (p. 48). SAGE Publications, Inc., https://www-doi-org.proxy.bib.uottawa.ca/10.4135/9781071800720.n7.
[381] Benjamin, & Irving, H. H. (2005). Using the “mediatable frame” to define the problem in mediating a parenting plan. Conflict Resolution Quarterly, 22(4), 473–491. https://doi.org/10.1002/crq.116.

alması gerekir. Bu bağlamda, arabulucular, adil ve hakkaniyetli bir anlaşma ihtiyacına karşı kültürel kaygıları tartmalıdır. İster rızaya dayalı ister zorlayıcı olsun, önemli güç dengesizlikleri, herhangi bir anlaşmanın uzun vadeli olmasını engelleyebilir. Arabulucunun beden dili kullanması, yüz ifadeleri, ses tonu, tarafların sınırlarını belirleyici olabilir. Tarafların çelişki veya kesinti korkusu olmadan herhangi bir şey söylemesini sağlar. Her iki eşin de nispeten eşit olduğu ailelerde bu yöntemler hiçbir şeyi değiştirmez, sadece düzenli bir süreç sağlar. Partnerinin baskın olduğu ailede bu çabalar dramatik sonuçlar doğurabilir, zayıf olan partner ilk kez konuşma ve sesini duyurma fırsatı bulur. Bunu yaparken, bu tür ortaklar, kendilerini ifade etme konusunda deneyimsiz olabilecekleri için, arabulucunun sabırlı yardımına ihtiyaç duyabilirler. Baskın ortağa gelince, bu tür bir çaba, erkeğe, bir tür ortak ebeveynlik düzenlemesini müzakere etmeleri durumunda yapmaları gerekecek şekilde dinlemeyi öğrenme fırsatı verir. [382]

1.5.6. Dengeleme Gücü

Durum ne olursa olsun, önemli güç dengesizliklerinin devam etmesine izin verilemez. Çünkü arabuluculuk, kabaca eşit bir oyun alanı sağlamak ve gerekirse dayatmak için tasarlanmıştır. Bu tür bir denge çok önemlidir, çünkü keskin dengesiz çiftlerin keskin dengesiz sonuçlar oluşturması muhtemeldir. Bu amaca ulaşmak için güç dengeleme becerileri kullanılır. Bu alıştırma becerisi olağandışıdır çünkü sentetiktir, çeşitli diğer becerilerin bazı kombinasyonlarda kullanılmasının sonucudur. Örneğin pratikte güç, oturumda bir tarafın zemini kontrol ederek diğerine hükmetme çabası yani engelleyecek şekilde konuşması olarak ifade edilir. Bu tür davranışlar, yalnızca müzakere ile ilgili olarak ters etki yapmakla kalmaz (çünkü bu bir diyalog gerektirir) aynı zamanda arabulucunun süreç üzerindeki kontrolüne doğrudan meydan okur. Güç dengesi, arabulucunun söze kimin ve ne kadar süreyle sahip olacağının sorumluluğunu üstlenmesiyle sağlanır. Bu güç dengeleme çabalarının etkileri dramatik olabilir. Daha önce baskı görmüş danışanlar için, özgürce konuşmak özgürleştirici, canlandırıcı ve kaygı uyandırıcı olabilir. İkincisi göz önüne alındığında bu tür taraflar düşüncelerini formüle etmede, bunları kelimelerle ifade etmede ve ortaklarına doğrudan meydan okumanın sonuçlarından duydukları korkunun üstesinden gelmede arabulucunun yardımına ihtiyaç

[382] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 99–). Hong Kong University Press, HKU.

duyabilirler. Diğer eşe, yani baskıcıya gelince, güç dengeleme, diğer eşin söyleyeceklerini dinlemeyi öğrenmek için bir fırsattan çok daha fazlası olabilir. Ayrıca bu kişiye, her zaman sorumlu olmanın kendisi için neden bu kadar önemli olduğu ve arabuluculukta bu kontrolün olmamasının neden bu kadar rahatsız edici olabileceği konusunda bir pencere sunabilir. [383]

1.5.7. Hikâye Anlatımı

Aynı şey hikâye anlatımı için de geçerlidir. Deneyimler, insanların en erken çocukluktan başlayıp yaşlılığa kadar uzanan hikayelere karşı doğal bir yakınlığı olduğunu gösteriyor. Hikâyeler, paylaşılan deneyimler aracılığıyla dikkati çeker, eğlendirir, talimat verir ve anlatıcı ile dinleyiciyi birbirine bağlar. Arabuluculukta, esas olarak, tarafların daha doğrudan duyamayacağı veya duymayacağı bir mesajı iletmenin kolay veya çatışmasız bir yolu olarak talimat vermek için kullanılırlar. Hikâye anlatıcılığının diğer özellikleri, hikâyenin müteakip arabuluculuk çabalarını kolaylaştırabilecek danışan anılarını, düşüncelerini ve duygularını açığa çıkarma olasılığı gibi ek bir avantaj olmasıdır. Bu hikayeler, kelimenin tam anlamıyla herhangi bir yerden (kitaplar, filmler, kişisel anekdotlar, şakalar, vb.) gelebilse de arabulucu için önceki danışanlarla olan deneyimi, mevcut taraflarla anında yankı uyandıran ilgili materyalden oluşan bir altın madenidir. Ayrıca, bu hikayelerin gerçek mi yoksa kurgusal mı olduğu, geçmiş veya şimdiki olaylara mı atıfta bulunduğu veya gerçekçi mi yoksa fantastik mi olduğu çok önemli değildir. En önemli şey, danışanların karakterlerle, olaylar veya sonuçlarla özdeşleşmelerine ve böylece konuyu anlamalarına ne ölçüde izin verdikleridir.[384]

1.5.8. Metafor Kullanma

Metafor kullanmak başka bir uygulama becerisidir. Bir şeyin diğerine benzetildiği veya karşılaştırıldığı bir konuşma figürü kurgunun temelini oluşturur. Kurguda olduğu gibi, aktarılan fikirler doğrudan ifade edilebilir ve sıklıkla ifade edilir. Bununla birlikte, önemli düşünce veya duyguları vurgulamak veya başka bir şekilde dikkat çekmek isteyen yazarların dramatik, dikkat çekici ve akılda kalıcı ifade araçlarını tercih edebilecekleri zamanlar vardır. Arabuluculukta da durum böyledir ve bu nedenle uygulayıcılar, yeniden çerçevelemenin dolaylı bir biçimi olarak metaforu kullanmayı tercih edebilirler. Bir kadını "yanmış bir dal" olarak nitelendirmek, onun bitkinlik ve boşluk hissini yakalar ve

[383] Irving, Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Therapeutic Family Mediation: Helping Families Resolve Conflict (p. 64–). SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781452231747.n3.
[384] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills p. 65.

arabulucunun duyarlılık ve anlayışı iletmesi için dramatik bir yol sağlar. Benzer şekilde, bir insanı "çekilen at" olarak tanımlamak, güç ve güvenilirlik anlamına gelir ve bu nedenle yüzeyde hemen göze çarpan bir değer olmadığını ima eder. Eşler arasındaki hararetli çatışmayı "samimi bir bale" olarak nitelendirmek, birinin veya her ikisinin de değişmekte özgür olduğu işlevsiz bir örüntüde suç ortaklığına işaret eder. Bu tür örnekler süresiz olarak uzatılabilir. Buradaki nokta, metaforun, uygulayıcının güçlü bir mesajı iletmesi için basit bir yolu temsil etmesidir. Düzgün bir şekilde biçimlendirilen bu tür mesajlar, tarafları kendi yollarında durdurma, onları tanıdık olmayan bir görüntü üzerinde düşünmeye ve onu deşifre ettikten sonra onlar için ne anlama geldiğini düşünmeye zorlamanın bir yoludur. Daha sık olarak, metaforlar, danışanların bir kişiyi, fikri veya sorunu algılama veya anlama biçimini değiştirir, böylece çıkmazlardan kurtulmanın yollarını veya zor problemlere veya meselelere yeni yaklaşımları önerir.[385]

Çatışmada her zaman duyguların mevcut olduğu ve altta yatan duyguları kabul etmenin ve ele almanın, arabuluculuk sürecinde çatışma dönüşümünü kolaylaştırdığı bir gerçektir. Bu nedenle, öfke, suçluluk, utanç, üzüntü, gurur, hor görme gibi duyguların arabuluculuk oturumunda arabulucu tarafından iyi yönetilmesi gerekir. Öfke, bir "parlama", "rüzgâr", "kaynayan çaydanlık", "kurşun", "hafıza kaybı" dır. Arabulucunun, öfkeyi yönetebilmek için taraflarla özel toplantı yapması ve öfke yaşayan tarafla bireysel olarak bunu keşfetme fırsatını yakalaması, tartışmacının diğer tarafın davranışına ilişkin mevcut niteliklerini tanımlaması, öfkeli tarafın çatışmayı gerçek karmaşıklığı içinde görmesine yardım etmek, ortak oturumda öfke ve öfkenin yeniden değerlendirilmesi hakkında konuşmak zorlukları aşmak için kullanılabilir. Suçluluk, birisi yanlış bir şey yaptığına inandığında ortaya çıkar ve bu "içsel bir dırdır", olarak açıklanmıştır. Suçluluk, bilinçli bir duygu olduğu için, "suçlu taraf" genellikle içe odaklıdır. Paradoksal olarak, suçluluk duygumuzu hafifletmek için, genellikle diğer tarafın ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanırız bu da tavizler vermemize veya çıkarlarımıza uymayan anlaşmaları kabul etmemize ve pazarlık pozisyonumuzu zayıflatmamıza neden olabilir. Bir arabuluculuk oturumunda arabulucu tarafın neden suçlu hissettiğini keşfetmesine ve bu duyguyu yeniden değerlendirmesine yardımcı olabilir. Arabulucu, bunun için gerçeklik testi yapabilir. Utanç, kötü davrandığımızı algıladığımızda duyulan bir duygudur. Utanç bizi değersizlik

[385] Smith. (2005). Using disputants' metaphors in mediation. Conflict Resolution Quarterly, 23(1), 5–23. https://doi.org/10.1002/crq.121.

duygularıyla doldurur. Utanç "köşede sinmiş olmak", "örtünün altında olmak", "çabuk kuma gömülmek" metaforları ile açıklanmıştır ve utancın saklanma arzusu veya keşfedilme korkusu, örtbas etme veya görünmez olma arzusu yarattığı belirtilmiştir. Bu nedenle arabulucu bu duyguyu görmezden gelmeli, utancın bastırılmasına yardım etmeli konuşmayı başka yönlere yönlendirmelidir. Üzüntü, "gri bir gün", "ıslak battaniye", "ölü ağırlık" gibi metaforlarla anlatılmıştır. Bir arabuluculuk oturumunda üzüntünün üstesinden gelmek için üzüntüyü küçümsememek, kabul etmek ve "bunu atlatırsın" veya "zaman iyileştirir" gibi kalıplardan kaçınmak, deneyimi kabul etmek, doğrulamak onurlandırmak gerekir. Gurur olumsuz bir duygu değildir. Yüksek benlik değeri veya benlik saygısı duygularını ifade eder. Gurur "taç takmak" metaforu ile açıklanmış, "basit" bir taç, olumlu bir öz değerin olumlu bir sembolü olarak ancak çok fazla süslenmiş bir taç başkaları tarafından gösterişli olarak görülebilir. Bir arabuluculuk oturumunda gururla başa çıkmak için arabulucular, gurur ifadelerinin kendi tarafsızlıklarını nasıl etkileyebileceğinin özellikle farkında olmalıdırlar. Arabulucular, gururun diğer taraflar üzerindeki etkisinin farkında olmalıdırlar, gurur gösterilerinin zamanlamasına dikkat edilmelidir, kabul edilebilir bir gurur meşrulaştırılabilir. Burada yeniden çerçeveleme yeteneği ön plana çıkabilir. Hor görmek, küçümseme hissetmek, bir başkasından ahlaki olarak üstün hissetmektir ve biri genellikle diğerini aşağılayarak aşağılamayı ifade eder. Karşı tarafı küçümseyen aşağılayıcı iletişim, savunmacılığa yol açar ve çatışmanın tırmanmasına sebep olur. Hor görmek "tuğla duvara konuşmak" metaforu ile açıklanmıştır. Aşağılamayla kişisel saldırılarla başa çıkmak "temel davranış kuralları" öne çıkarılabilir ve arabulucu altta yatan kimlik sorununu- tartışanın kendini iyi, değerli ve haklı hissetme ihtiyacını kabul ederek ilerleyebilir.[386]

Tartışmacıların kullandığı metaforların bilincinde olan, bunların imalarının farkında olan ve bu metaforları kullanmakta usta olan bir arabulucu daha fazlasını duyacak, olasılıkları genişleterek anlamları keşfetmek için iletişimi yeniden çerçevelemek, uyuşmazlığı çözmek ve yönlendirmekte daha iyi olacaktır.[387]

[386] Jameson, Bodtker, A. M., & Jones, T. S. (2006). Like Talking to a Brick Wall: Implications of Emotion Metaphors for Mediation Practice. Negotiation Journal, 22(2), 199–207. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2006.00095.x.

[387] Smith. (2005). Using disputants' metaphors in mediation. Conflict Resolution Quarterly, 23(1), 5–23. https://doi.org/10.1002/crq.121.

1.5.9. Önleme

Önleme, belirli bir davranışı reçete ederek olayın olma olasılığını azaltmak için kullanılan stratejik bir manevradır. Birlikte yaşamaya devam eden ve bir süredir çatışma içinde olan bir çifte, arabuluculuk seansları arasında çatışmanın yeniden ortaya çıkacağını ancak başarılı bir şekilde durdurulacağını söylemek, alternatif bir sonucun kontrolleri altında olduğunu düşündürür. Öyleyse, önleme her zaman üç standart öğe içerir:

- Gelecekteki bir olaya veya davranışa referans,
- Geçmişte sık sık meydana gelmesi nedeniyle yine gerçekleşeceği olasılığı,
- Arabuluculuğun amaçlarına uygun olarak farklı bir sonuç,

Örneğin, birçok ülkede yaygın bir şikâyet, kayınvalide ve kayınpederlerin araya girmesidir. Bir ebeveynlik planının başarılı bir şekilde tamamlanması üzerine, böyle bir müdahalenin tekrarlanacağına inanmak için her türlü neden vardır. Arabulucu, ayrılan çifte önceden "elbette kayınlarınızın araya girmesi beklenebilir çünkü onlar sizin çocuklarınızı, torunlarını seviyorlar, bundan eminim. Siz ebeveynler, bunu iyi idare edeceksiniz, böylece herkes sizin ebeveyn olduğunuzu bilsin ve çocuklarınız için en iyisinin ne olduğu konusunda son sözü söyleyen kişi olarak saygı görmelisiniz. Elbette kayınvalidenizi çocuklarla ilgilenmeleri için teşvik etmeye devam edin."[388]

1.6.Yüzleşme

Başka bir müdahale becerisi yüzleşme becerisidir. Arabuluculukta iş birliği ve karşılıklı problem çözme vurgusu göz önüne alındığında, uygulayıcılar ikna yöntemlerine güvenme eğiliminde olacaklardır. Yüzleşme, danışanlar arasındaki ortak konuşmaya bırakılacaktır. Bununla birlikte, ele alınmadan bırakılamayacak kadar saldırgan veya açıkça yıkıcı olan bazı fikirler veya öneriler vardır. Bunu istemciler aracılığıyla yapmak, aralarındaki çatışmayı teşvik etmek olacaktır. Benzer şekilde, her iki tarafın da aynı saldırgan fikirlere veya pozisyona sahip olduğu durumlar olabilir.[389]

Örnekler, aşağılayıcı veya yanlış genellemeleri içerir. Kadınlar iş gücüne dahil değildir, kadınlar ve erkekler birlikte çalışamaz, erkekler kadınlardan daha zekidir, anne sütüyle beslenen çocuklar biberonla beslenenlerden daha akıllı büyürler veya “herkesin organik sütün normal sütten daha iyi olduğunu bildiği” gibi “herkesin bildiği” ile

[388] Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 102–). Hong Kong University Press, HKU.
[389]Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 66.

rasyonelleştirilen fikirler. Taraflar istedikleri fikirleri tutmakta özgürdürler. Yukarıda sıralananlar gibi fikirler arabuluculukta öne sürüldüğünde yüzleşme bir seçenek haline gelir. Yüzleşme birkaç farklı biçim alabilir. Bir yaklaşım, ya başvurandan talep edilen "Bu ilginç. Bunu nereden biliyorsun?" ya da "uzman" rolünde arabulucu tarafından sağlanan bilgi paylaşımına dayanır "Mevcut araştırmalar şunu gösteriyor…". Diğer bir yaklaşım ise deneyime dayalıdır. "Birçok aileye yardım etmiş biri olarak, deneyimlerime dayanarak bu yaklaşımın pratik olmadığını söyleyebilirim.". Üçüncü bir yaklaşım, arabuluculukta evrensel olarak desteklenen değerlere dayanmaktadır.[390]

1.7.Komedi Seçeneği

Katılımcının sürece olan güvenini artırmak için başka bir araç aktör ve barış yapma süreci mizah ve kahkaha kullanımıdır. Ne zaman mizah kahkahayla sonuçlanır, güzel şeyler olabilir. Biyolojik olarak, mizah ve kahkaha ile beyinde elde edilen oksitosin burada kişinin ruh halini yükseltir. Kahkaha, kan dolaşımından vücuda oksijen akışını arttırır. Vücuttaki en büyük oksijen tüketicisi olan beyin, kahkahalar oluştuğunda daha enerjik ve yaratıcı olur. Mizah gerginliği ve stresi giderir. Başarılı arabuluculuklara kahkaha büyük ölçüde yardımcı olur.[391]

Kahkaha ve mizah insanları birleştirir, kalpleri açmaya yardımcı olur ve zihinleri ortak insanlık ve barışçıl çözüm olasılığına yönlendirir. Aile hukuku uyuşmazlık çözümü, kalpleri açan, uzlaşma ve bağışlama yolunu açan, evliliklerin barışçıl bir şekilde sona ermesini sağlayabilen bir yol olarak en yüksek manevi bir seviyededir ve bir gerekliliktir.[392]

2. Arabuluculuk Modelleri

2.1.Terapötik Arabuluculuk

Aile arabuluculuğunun mevcut uygulama modellerinin çoğu, herhangi bir teorik girdi olsun ya da olmasın, tipik olarak uygulama bilgeliğine dayansa da TFM modeli işlerin sırasını tersine çevirir. Pratik bilgelik tarafından değiştirilebilecek veya

[390] Irving, & Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. p. 67.
[391]DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press. (p. 99–).
[392] DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press. (p. 100–).

değiştirilemeyecek olan teoriye büyük ölçüde dayanmaktadır.[393] Danışan çiftleri bir aile sistemi olarak görmek TFM modelinin ilk ön koşuludur ve uygulayıcıların bu tarafların bireysel şikayetlerini, endişelerini veya taleplerini önceliklendirmesini sağlar. Boşanma arabuluculuğunun terapötik faydaları, boşanma arabuluculuğu ve boşanma terapisi karşılaştırmasında araştırılmaktadır. Boşanan taraflarla çalışırken birkaç ortak hedef ve strateji tanımlanmıştır. Her iki uzmanlığın pratisyenleri, güven inşa ederek, tarafsızlığı koruyarak ve evlilik dinamiklerini teşhis ederek taraflarla etkili bir ilişki kurmalıdır. Çatışmanın çözümü, oturumları kontrol etmek, ortaklar arasındaki dengeyi eşitlemek, danışanları gerçeğe uyarlamak ve karşılıklı bir anlaşmaya yardımcı olmak için yönlendirici danışmanlık ile kolaylaştırılır. Terapistler ve arabulucular ayrıca boşanmanın duygusal yönlerinin keşfedilmesini kolaylaştırır ve tarafların gelecekteki refahını benzer şekillerde düşünür. Arabulucuların daha çok ayrılık anlaşmasına ve terapistlerin duygusal ifadeye odaklandığı iki alan arasındaki en büyük farkın vurgu olduğu sonucuna varılmıştır.[394]

Burada, 12 bağımsız model dört işleve hizmet eder. İlk olarak, uygulayıcıları etkili arabuluculuk uygulaması için kritik olan bir dizi soruna karşı duyarlı hale getirirler. Bu konular, bağlanma ve rasyonel olmayan davranış olasılığı, stres ve ilgili kaynakların kapsamı (psikolojik, sosyal ve mali), sistem dışı unsurların rolü (hem ailesel hem de toplumsal), devam eden işlevsel ve işlevsiz ilişki kalıplarını içerir. Özellikle çatışma yönetimiyle ilgili olarak, çocukların yaş ve cinsiyete bağlı olarak gelişimsel ihtiyaçları, kırılganlıkların, geçmişte veya şimdiki yıldırma ve/veya şiddet kullanımı dahil, toplumsal cinsiyetin ve ilgili hakların, naif eşitlik ve adalet modelleri, yerel aile hukuku tüzüklerinin rolü, altta yatan süreçler ve gizli gündemler için uyanıklığın önemi ve hem müvekkiller hem de arabulucular açısından arabuluculukta iletişim etkinliğinin temelleri. [395] İkincisi, modeller toplu olarak, aile arabulucusunun kolaylaştırıcı, uzman, eğitimci, terapist ve savunucu dahil olmak üzere TFM'deki beş rolüne dikkat çeker. Üçüncüsü, bu modeller, çeşitli klinik tekniklerin kullanımında erim ve esnekliğin önemini vurgular ve

[393] Keethaponcalan. (2017). Conflict resolution: an introduction to third party intervention. Lexington Books. (p.105), Keethaponcalan, & Royster, M. D. (2020). Conflıct Resolutıon: An Introductıon to Thırd Party Interventıon. International Journal on World Peace, 37(3), 87–89.
[394] Weaver. (1986). Therapeutic implications of divorce mediation. Mediation Quarterly, 1986(12), 75–90. https://doi.org/10.1002/crq.38919861208.
[395] Waldron, Roth, C. P., Fair, P. H., Mann, E. M., & McDermott Jr, J. F. (1984). A therapeutic mediation model for child custody dispute resolution. Mediation Quarterly, 1984(3), 5–20. https://doi.org/10.1002/crq.39019840303 (p.6).

danışanların güçlü ve zayıf yönleri, davranışları ve buna yükledikleri anlamlar, mevcut ilişki kalıpları ve bugüne nasıl evrimleştiklerine dair "hikayeler" ve ayrıca uygulayıcıların oturum veya vaka hedeflerine uygun olarak farklı alanlarda yönlendirici veya iş birliğine dayalı olma yeteneklerinin önemini keşfetmede, dengenin önemini vurgular. Son olarak, bu modeller, çocuk gelişimi, boşanmanın dinamikleri, aile yasaları ve usullerindeki değişiklikler ve ailenin değişen yüzü ve toplumdaki değişikliklerin sonuçları dahil olmak üzere, uygulayıcıların güncel olmasının önemli olduğu çeşitli önemli alanları vurgulamaktadır. TFM, kendi başına aile arabuluculuğunun dar sınırlarının çok ötesine geçen önemli taleplerde bulunan kapsamlı bir aile arabuluculuğu yaklaşımı gerektirir.[396]

Terapötik Aile Arabuluculuğu modeli, Kanada da yazarlar Michael Benjamin ve Howard H. Irving tarafından oluşturulmuştur. [397] Geliştirilmekte olan özel uygulama modeline bakılmaksızın, literatürde aile arabuluculuğunun temel hedefleri konusunda genel bir fikir birliği vardır. Boşanan/ayrılan eşler için adil ve işbirliğine dayalı bir süreç oluşturmak; aralarında ihtilaf bulunan hususları ortaya koymak ve açıklamak; eşlere uzlaşma olasılığını düşünme fırsatı vermek; ebeveynleri, çocuklarının çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koymaya teşvik etmek; ortakların aralarında ihtilaflı konuları müzakere etmelerine yardımcı olmak; bu konuların her biri üzerinde karşılıklı olarak kabul edilebilir ve içinde bulundukları koşullar ışığında hem adil hem de hakkaniyete uygun bir anlaşmaya varmak. Arabuluculuk uygulayıcıları bu hedeflere ulaşmak için çeşitli modeller geliştirmiştir. Bütün eşler ayrılma kararı için çeşitli sebepler gösterebilse de bu retoriğin altında bir veya her ikisi için artık tahammül edilemez olan ilişkiden kaynaklanan, derin bir memnuniyetsizlik duygusu vardır. Bu tür bir memnuniyetsizlik, aralarında bir süredir var olan ve değiştiremedikleri işlevsiz ilişki kalıplarından bahseder. Bu durum için karşılıklı suçlama olağandır ve neredeyse her zaman suçlama, kusur, öfke ve acı gibi düşmanlık duygularıyla ilişkilendirilir. Öyle olsa bile, birçok çift geçmişteki olumlu deneyimlerin anısına bir miktar kararsızlıkla boşanır. Taraflar boşanmaları onaylandıktan çok sonra karşılıklı savaşta kilitlenebilirler. Üstelik bu tür bir mücadele, kişisel büyüme ve gelişmelerini baltalar ve çocukları ve gelecekteki ilişkileri de dahil olmak üzere yaşamlarındaki diğer tüm kişilerle ilişkilerini köreltebilir. Bütün

[396] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.31).
[397] Bahr, Irving, H. H., & Benjamin, M. (1996). Family Mediation: Contemporary Issues [Review of Family Mediation: Contemporary Issues]. Journal of Marriage and Family, 58(3), 805–805. National Council on Family Relations. https://doi.org/10.2307/353742.

bunlar aile arabuluculuğunun merkezinde yer alır. Eşler, çeşitli işlev bozukluklarını yanlarında getirirler. O halde, terapötik aile arabuluculuğunda (Therapeutic Family Mediation) (TFM)'de arabulucunun görevi, çiftlerin işlev bozukluklarını, arabuluculuğun sağladığı fırsattan tam olarak yararlanmalarına izin verecek şekilde ele almaktır. Buna göre standart hedeflere, TFM modeli birkaç ek hedef ekler: Çiftlerin çözülmemiş çatışmalarının alt metnini anlamak; çiftlerin evlilik rolleri ve ilişkilerinden ebeveyn rolleri ve ilişkilerine geçiş yapmalarına yardımcı olmak; arabuluculukta verimli müzakereyi engellemesi muhtemel davranış kalıplarını engellemek veya değiştirmek, tarafları eski partnerlerine karşı herhangi bir düşmanlık duygularını çözmeye teşvik etmek ve boşanmayı olumlu terimlerle yani taraflara yeni bir başlangıç ve kişisel ve/veya aile dönüşümü için bir fırsat sağlayan bir aile yeniden yapılanma biçimi olarak yeniden çerçevelemek.[398]

Çoğu uygulama modeli deneyime dayanır ve birçok uygulayıcı kendilerini "eklektik" olarak nitelendirir, bu, hiçbir modele veya teoriye bağlı olmadıklarını, ihtiyaç duyulduğunda çeşitli kaynaklardan serbestçe yararlanacaklarını söylemenin başka bir yoludur. Ebeveynlerin önemli bir kısmı yıkıcı ve tırmanan çatışmalar sunmaktadır. Çatışmanın yüksek olduğu çiftlerle yapılan seansların natüralist bir çalışmasında, sık kesintiler, hızla değişen konular ve duygusal ataklar içeren diyaloglar gözlemlenir. Sistematik araştırmalar farklı çatışma kaynakları tespit etmiştir.[399]

Bu pozisyonun çeşitli zorlukları vardır. İlk olarak, arabuluculukta ortaya çıkan aile süreçleri karmaşık olabilir. Teori, uygulayıcılara gözlerinin önünde neler olup bittiğini, bu süreçte hangi rolü oynayabilecekleri ve oynamaları gerektiğini ve yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için neler yapabileceklerini anlamaları için bir temel sağlar. İkincisi, teori, uygulayıcıların bir dereceye kadar tutarlılık elde etmelerine yardımcı olur; yokluğunda, uygulayıcılar muhtemelen zamanla değişen etkilere maruz kalırlar ve sonuç olarak uygulamalarında tutarsız olurlar. Son olarak, deneyimlerimize göre teori, tarafların arabuluculuğa girebilecekleri hazır bir yol sağlar. Teori, tarafların kendilerini arabulucu rolünde görmelerini sağlayacak şekilde anlaşılır ve ulaşılabilir kılar. Teorinin

[398] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.17).
[399] Gulbrandsen, Haavind, H., & Tjersland, O. A. (2018). High-conflict parents in mediation: An analysis of dialogues and sources to conflict. Conflict Resolution Quarterly, 35(4), 335–349. https://doi.org/10.1002/crq.21214.

yokluğunda, arabulucu davranışının anlaşılması zorlaşır ve çok fazla uygulamalı deneyim olmadan taklit edilmesi neredeyse imkânsız hale gelir. Bu nedenlerden dolayı, TFM'yi teoriden bağımsız muadillerine göre test ve araştırma için daha erişilebilir hale getirmesi gibi tesadüfi bir avantajla birlikte teori iyi arabuluculuk uygulaması için gereklidir.[400] TFM' nin teorik temelleri, birincisi meta-teori ve ikincisi maddi (temel, kök) teori ile ilgili olmak üzere iki bölüme ayrılabilir.

2.1.1. Meta-Teori: Sistem Yaklaşımı

TFM modeli, uygulama mantığının çoğunu *sistem "teorisinden" alır.* Genel sistem teorisi, sistem teorisi, açık sistemler teorisi, ekosistem teorisi veya ekolojik teori olarak çeşitli şekillerde bilinen bu yaklaşım, biyolog Ludwig von Bertalanffy'nin ufuk açıcı çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. *Teori* kelimesini tavsiye olarak tırnak içine alıyoruz çünkü sistem "teorisi" belirli bir fenomeni veya maddi çalışmanın bütününü ilgilendiren olağan anlamda bir meta-teoridir. Katz ve Kahn'ın sözleriyle, "Açık sistemler teorisi daha ziyade bir çerçeve, bir meta-teori, en geniş anlamıyla bir modeldir. Açık sistemler teorisi, birçok türde ve düzeyde fenomeni anlamak ve tanımlamak için bir yaklaşım ve kavramsal bir dildir". Sonuç olarak, 1930'lardaki biyolojideki köklerinden, o zamandan beri fizik ve mühendislikten psikoloji, sosyoloji, antropoloji, aile terapisi ve en son olarak aile arabuluculuğuna kadar çeşitli disiplinler tarafından ele alınmıştır.[401] Sistem yaklaşımının tam olarak açıklanması için bazı varsayımlar üzerinde durmak gerekir. Bu varsayımlar şunları içerir:

1. **İlişkisel varlıklar:** Dünyada gerçek olarak kabul edilecek şeyler veya "varlıklar, doğaları gereği ilişkiseldir yani, iki veya daha fazla etkileşimli birimi içerirler.
2. **İzomorfi:** Tüm sistemler, parçaların aynı temel yapısal düzenlemesini içerir, öyle ki, atomlardan kişilere, ikililerden ailelere, kuruluşlara veya ulus devletlere kadar farklı karmaşıklık seviyelerindeki sistemler izomorfiktir.
3. **Keyfilik:** Hiçbir karmaşıklık düzeyi diğerinden daha gerçek görülmemelidir, daha ziyade, tüm sistemler, gözlemcinin amaç (lar)ı açısından aşağı yukarı yararlı olan

[400] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation: Helping Families Resolve Conflict. SAGE Publications, Incorporated. (p.19).
[401] Barsky. (2017). Conflict resolution for the helping professions: negotiation, mediation, advocacy, facilitation, and restorative justice (Third Edition.). Oxford University Press. (p.240).

keyfi organizasyonel soyutlamalar kişinin dünyaya bakış biçimindeki belirli bir "noktalama" olarak görülmelidir.

4. **Bütünlük:** Sistem veya bütün, zorunlu olarak, parçalarının toplamından daha karmaşıktır, dolayısıyla bütünün özellikleri, onu oluşturan unsurların niteliklerine indirgenemez.
5. **Dairesel nedensellik:** Sistem içindeki nedensellik, zaman içinde bileşenler arasındaki karşılıklı etkileşimi yansıtan dairesel süreçleri içeren doğrusal değildir.
6. **Desenleme:** Sistem öğeleri arasındaki etkileşimler modellenir veya düzenlenir ve bu nedenle tekrarlayan etkileşim dizileri gösterir.
7. **Ortaya çıkma:** Bu modeller belirli değildir, daha ziyade, öğeler arasındaki etkileşimden ortaya çıkarlar. Sosyal sistemlerde, bu tür etkileşim taraflar arasında müzakereyi içerir.
8. **Homeostaz (aynı zamanda morfostasis olarak da bilinir):** Bu modeller kendi kendini düzelten (homeostatik) olup, belirlenmiş limitler içinde yerleşik kalıpları korumak için otomatik veya rutin olarak çalışır ve böylece sistem içindeki ve/veya dışındaki bozulmalara rağmen değişime direnir. Sosyal sistemlerde, bu tür süreçler tipik olarak katılımcıların farkındalığının dışında işler.
9. **Bağlam:** Her sistem, kendi dışındaki ve etkileşimde bulunduğu diğer sistemlerden oluşan bir bağlam içinde çalışır, hiçbir sistem, belirli bir bağlamdan bağımsız olarak, tek başına var olamaz.
10. **Desenleme:** Modelleme, yalnızca sistem bileşenleri arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda bu bileşenler ve/veya çevresindeki sistemler ve öğeler yani onun dışındaki öğeler veya sistemler arasındaki ilişkileri de karakterize eder. Sistem öğeleri arasındaki karşılıklı bağlantı nedeniyle, bir öğedeki değişiklik, doğrudan veya dolaylı olarak diğer tüm öğeler arasındaki ilişkide bir değişiklikle ilişkilendirilecektir, bu nedenle, bir sistem içindeki öğeler arasındaki ilişkiler (mutlaka eşit olmasa da) birbirine bağımlı olarak tanımlanabilir.
11. **Heterostasis (mofogenez olarak da bilinir)**: Bazı koşullar altında, tüm sistemler, bileşenlerdeki, çevredeki ve/veya ikisi arasındaki ilişkideki değişikliklere yanıt olarak bileşenler arasındaki organize ilişkiyi değiştirerek uyarlanabilir kendi kendine organizasyon kapasitesine sahiptir.[402]

[402] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.20).

Bu varsayımlar, aile arabuluculuğu uygulamasının TFM modeli için birtakım çıkarımlara sahiptir. Birincisi, arabuluculuktaki aileler, sistemlerdir yani farklı çıkarları olan ayrı bireylerden ziyade organize bütünlerdir. Bu bakış açısı, eşler birlikte olduklarında ve eşler yalnız olduklarında belirgin olmayan nitelikleri sergilemelerinin beklenebileceğini düşündürmektedir. Bazı durumlarda bu, taraflar ve/veya çocukları ile sınırlı olacaktır. Bununla birlikte, çoğu durumda, bu tür bir açıklama, geniş aile üyeleri (büyükanne ve büyükbaba gibi), evlilik dışı partnerler ve profesyoneller (terapistler ve/veya avukatlar gibi) dahil olmak üzere üçüncü tarafların önemine işaret edecektir. Dahası, bu çeşitli unsurların etkisi nadiren eşittir, bir veya daha fazla kişi diğerlerinden daha fazla etkiye (önde gelen kısım) sahiptir. Dahası, sistem perspektifi, sistemin çıkarları ile üyelerinin çıkarları arasında ayrım yapılmasını önerir. Çoğu durumda, arabulucu, üçüncü taraf bir gözlemci olarak, sistemi bir bütün olarak "gören" tek kişidir ve bu nedenle, daha büyük sistemin sağlıklı ve korunması veya sağlıksız olması gereken yönlerini tanımak için benzersiz bir konuma sahiptir. İkincisi, arabuluculuktaki eşler zaman içinde hem farkındalıklarının dışında hem de istikrarlı yani değişime dirençli davranış kalıpları geliştireceklerdir. Çoğu durumda, arabuluculuk süreci için hiçbir tehdit oluşturmadıkları için bu kalıplar uygulayıcı için ilgisiz olacaktır. Ancak, çiftlerin ihtilaflı konuları müzakere etme çabalarına aktif olarak müdahale eden kalıplar göz ardı edilemez. Bu kalıplar, arabuluculukta ya ortaya çıkmalarını engelleyerek ya da daha büyük olasılıkla, üretken müzakere uyarınca onları kesintiye uğratarak veya değiştirerek ele alınmalıdır. Terapötik aile arabuluculuğu adını bu anlamda alır yani uygulayıcılarının, taraflar için verimli bir şekilde müzakere etmeyi mümkün kılmak için terapötik olarak müdahale etmeye istekli olmalarıdır. O halde, TFM'de arabulucunun rollerinden biri, yalnızca arabuluculuğun amaçları doğrultusunda da olsa terapistin rolüdür. Bu tür müdahale çabalarının bir sonucu, bu yeni kalıpların arabuluculuğun ötesine geçmesi ve çiftlerin, gelecekteki arabuluculuk veya davaya gerek kalmadan anlaşmalarındaki değişiklikleri gayri resmi olarak müzakere etme olasılığını artırmasıdır. Bu tür çabaların bir başka sonucu da az sayıda çiftin boşanma kararlarını yeniden düşünmek için nedenleri olması ve bunun yerine, genellikle aile arabuluculuğundan evlilik terapisine geçerek ya aynı pratisyeni kullanarak ya da bu amaç için sevk edilerek uzlaşmayı seçebilmeleridir. Üçüncüsü, boşanma büyük bir yaşam geçişini temsil eder. Bu nedenle, aile sisteminin en az istikrarlı olduğu, tipik olarak istikrar ve değişim arasında gidip geldiği bir zamandır. Sorun şu ki çoğu ilk kez boşanan

taraflar bunların hiçbirini anlamıyor. Bunun yerine, hayatlarında bu dönemi duygusal bir roller coaster olarak yaşarlar, bir an öforik[403] hissederler, bir sonrakinde depresyondadırlar ve bir sonrakinde sinirlenirler. Bu tür deneyimleri normalleştirmek onlar için son derece yararlı olabilir. Ayrıca, küçük müdahalelerin bile kararsız sistemlerde önemli etkileri olabilir. O halde aile arabuluculuğu gerçekten bir dönüşüm fırsatı olabilir. Son olarak, sistemlerdeki döngüsel nedensellik biçimi, TFM modelinin özyinelemeli karakterini açıklamaya yardımcı olur. [404]

Diğer modeller tarafların çeşitli adımlarında doğrusal bir şekilde yürütürken, TFM modeli bir dizi geri bildirim döngüsü veya çemberi şeklinde organize edilmiştir. Bu, pratikte modelin son derece esnek olduğu ve uygulayıcının süreçte çiftlerdeki ilerlemeyle tam olarak eşleşen değişiklikler yapmasına izin verdiği anlamına gelir.[405]

2.1.2. Maddi teoriler

O halde, sistem teorisi, TFM modelinin temel yapı iskelesini sağlar ve aynı zamanda, onun asli kaygılarının hepsini değil, birkaçını ele alır. Buna göre, aşağıda, her biri TFM modelini şu ya da bu şekilde bilgilendiren teorik çalışmaya değinilmektedir.

2.1.2.1. Bağlanma Teorisi

İlk olarak Bowlby tarafından basitleştirilmiş biçimde geliştirilen bağlanma teorisi, bebeğin hayatta kalmasının bir veya daha fazla ebeveynlik figürüne bağlanmasına bağlı olduğunu savunur. Bu bağlanmanın gücü, çocukları yaşam boyu şekillendirecek ve yetişkin bağlanmalarını önemli ölçüde etkileyebilecek kadar güçlüdür. Pratikte bağlanmanın kalitesi bir süreklilik içinde değişse de bu alandaki yazıların çoğu bu sürekliliğin uçlarına odaklanma eğilimindedir. Bir uç, ebeveynlerine güvenli bir şekilde bağlanan ve böylece olgun bir benlik duygusu ile yetişkinliğe giren bireyleri içerir. Diğer uçta, ebeveynlerine güvensiz bir şekilde bağlanan ve sonuç olarak olgunlaşmamış bir benlik duygusuyla yetişkinliğe girerler. Boşanma olasılığı eşler arasındaki eşleşmeye bağlıdır. Güvenli bağlanan iki kişi arasındaki evlilik boşanmaya karşı güçlüyken, güvensiz bağlanan iki kişi arasındaki evlilik en savunmasız olacaktır. Ayrıca, boşanma,

[403] https://www.psikolojisozlugu.com/euphoria-ofori.
[404] Erickson, B. M. (1997). Therapeutic mediation: saner way of disputing. Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 14(2), 233-266.
[405] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.22).

özellikle güvensiz bağlananlar arasında bağlanma korkularını yeniden harekete geçirebilir ve eşlerden biri veya her ikisi için tamamen karakter dışı olan durumsal davranışlara yani açıkça mantıksız veya en azından mantıksız ve boşanma tarafından tetiklenen davranışlara yol açabilir. Örneğin, ayrılık sonrası dönem, aile içi şiddetin ilk örneğini içerebilir.[406]

2.1.2.2. Stres Teorisi

İlgili bir endişe, bireylerin ve aile sistemlerinin stresi tanıma ve yönetme şekliyle ilgilidir. Stresin evrenselliği göz önüne alındığında, hepimizin stres etkilerine karşı savunmasız olduğumuzu anlamak önemlidir. Koşullar günlük stresi, sıkıntı haline gelecek düzeye yükseltmeye teşvik ettiğinden, hepimiz fizyolojik ve psikolojik stres belirtilerinin bir kombinasyonunu göstermeye başlarız. Fizyolojik belirtiler arasında ağız kuruluğu, kalp çarpıntısı, avuç içlerinin terlemesi, kan basıncının artması ve kalp atış hızının artması yer alır. İlgili psikosomatik belirtiler arasında baş ağrısı, mide rahatsızlığı ve/veya gastrointestinal rahatsızlıklar yer alabilirken, psikolojik belirtiler arasında tünel görüşü, düzensiz düşünce, düzensiz davranış ve duygusal kararsızlık yer alabilir.[407]

Stres tepkileri, iki nedenden dolayı aile arabuluculuğuyla ilgilidir. Birincisi, sevilen birinin ölümünden sonra boşanma bir ailenin hayatındaki en stresli olaydır. İkincisi, bireyler neyi stresli olarak algıladıkları ve strese nasıl tepki verdikleri konusunda büyük farklılıklar gösterir. Bu nedenle, iki farklı birey aynı stres etkenlerine oldukça farklı tepkiler verebilir. Bir kişiyi krize sokabilen stres, bir başkasını etkilemeyebilir. (Family Adjustment and Adaptation Response Model- FAAR), aile uyumu ve uyum tepkisi (FAAR) modelini takiben, aile stres tepkisi, kısa vadeli krizlerin ve uzun vadeli uyumun farklı talepleriyle başa çıkmak için mevcut kaynakların bir fonksiyonu olarak değişir. Krizle ilgili kaynaklar deneyim, zihinsel dayanıklılık, sosyal destek ve maddi kaynakları (para) içerebilir.[408] Stresle ilgili bu kavrayışlar ışığında, bir çiftin aile arabuluculuğunun taleplerine yatkınlığı, bireysel ve toplu stres düzeylerine, başa çıkma ve uyum kaynaklarına ve her ikisinin de stresin aynı veya farklı aşamalarında olup

[406] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.23).
[407] Goldberger, & Breznitz, S. (1993). Handbook of stress: theoretical and clinical aspects (2nd ed.). Maxwell Macmillan International.
[408] Hubler, Burr, B. K., Gardner, B. C., Larzelere, R. E., & Busby, D. M. (2016). The Intergenerational Transmission of Financial Stress and Relationship Outcomes. Marriage & Family Review, 52(4), 373–391. https://doi.org/10.1080/01494929.2015.1100695.

olmadığına göre değişecektir. Yani, bir eşin krizde olduğu, diğerinin uyumla başa çıktığı bir çift, her iki eşin de uyum aşamasında olduğu bir çiftten daha az arabuluculuğa yatkın olacaktır. Her iki durumda da yeterli kaynağa sahip çiftler, kaynakları az olan veya hiç olmayan çiftlerden daha iyi durumda olacaktır.[409]

2.1.2.3. Boşanmanın Yapısal Modelleri

Diğer bir dizi teorik model, sosyal bir fenomen olarak boşanmayı anlamakla ilgilidir. Bu tür modeller, karakter olarak yapısal olma eğilimindedir; Ayrıca, bu tür modeller bir dizi etkileşim etkisine işaret eder. Örneğin, kadınların işgücüne artan katılımı, her zamankinden daha fazla kadının mali açıdan bağımsız olduğu ve dolayısıyla evliliklerinde mutsuz olmaları durumunda boşanmayı düşünmeye daha istekli oldukları anlamına geliyor. Benzer şekilde, teknolojik devrim, istihdam için asgari standartları yükseltmek, böylece işçileri etnik köken, sosyal sınıf, eğitim ve cinsiyet temelinde marjinalleştirmek gibi istenmeyen sonuçlara yol açtı. Bu tür modeller, arabuluculukla ilgilidir ve bakışımızı aile üzerinde etkili olan daha büyük sosyal güçleri dahil ederek ailenin dar sınırlarının ötesine genişletir. Buna göre, değerlendirme ve müzakere çabalarının artık değişen evlilik rolleri, iş ve aile arasındaki olası çatışmalar ve eşlerin çalışma kalıplarının karakteri hakkında bilgileri içermesi gerekebilir.[410]

2.1.2.4. Eş Seçimi ve Evlilik Kararlılığı Modelleri

Arabuluculukla ilgili dördüncü bir teorik model grubu, eşlerin birbirlerini eş olarak seçme esaslarına ve birlikte kalıp kalmamalarını belirleyen faktörlere odaklanır. Eş seçiminin merkezi *homogami kavramıdır* yani bireylerin kendilerine bir veya birkaç yönden benzeyenleri eş olarak seçme eğilimidir. Gerçek şu ki, çoğu insan sosyal sınıf, etnik grup, dini aidiyet ve eğitim durumu dahil olmak üzere çeşitli demografik özellikleri paylaştığı eşlerine "aşık" olur. Bu bakış açısı, bu nitelikler açısından çok farklı olan çiftlerin aile arabuluculuğunda özellikle sorunlu olabileceğini ima etmektedir. [411]Ayrıca, bu modeller, çocukların yalnızca aile tarafından kabul edilebilir kişilerle evlenmesini sağlamada

[409] Patterson. (1988). Families Experiencing Stress: I. The Family Adjustment and Adaptation Response ModelII. Applying the FAAR Model to Health-Related Issues for Intervention and Research. Family Systems Medicine, 6(2), 202–237. https://doi.org/10.1037/h0089739.

[410] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.24).

[411]Mahvelati, Sepehrishamloo, Z., & Pourshahriyari, M. (2021). Comparing the effectiveness of Gottman and Dattilio couples therapy methods for mitigating difficulties in emotion regulation. The Journal of General Psychology, ahead-of-print(ahead-of-print), 1–23. https://doi.org/10.1080/00221309.2021.1959290.

kayınpederlerin ve diğer geniş akrabaların rolünü vurgulamaktadır. Aile arabuluculuğunda, bu, genişletilmiş kişilerin katılımına ilişkin soruşturma anlamına gelir. Eşler arasında devam eden anlaşmazlıkların formülasyonunda ve sürdürülmesinde akrabalık ilişkisi- örneğin, kendileri uzlaşmaya meyilli olabilen ancak ebeveynlere, geniş akrabalara ve/veya yeni birlikte oldukları partnerlere bağlılıkları nedeniyle sürekli bir çatışmaya itilebilen eşler.[412] Evlilik istikrarına gelince, bu modeller iki faktör grubunu vurgular. İlk küme, aile büyüklüğü, homogami, geniş akraba ağı ve aile kaynakları (psikolojik, sosyal ve mali) gibi daha önce incelenen modellerde zaten karşılaştığımız faktörleri içerir. İkinci faktör grubu, iletişim etkinliği, problem çözme, çatışma yönetimi ve memnuniyet gibi evlilik ilişkisinin kalitesine odaklanır. Bu ikinci faktör grubu, arabuluculuğun merkezinde yer alır çünkü çiftlerin tipik olarak müzakerede bir açmaza vardıkları yer tam da burasıdır.[413] TFM modeli, bu süreçleri iyi anlamanın ve üretken müzakereye müdahale eden süreçleri engellemek veya değiştirmek için tasarlanmış müdahale stratejileriyle hazırlanmanın önemini vurgular. Ek olarak, bu faktörler arabulucunun *eğitimci* rolünü vurgulamaktadır. Yani, çiftlerin zayıf problem çözme becerilerinin üstesinden gelmelerine yardımcı olmanın bir yolu, onlara problemlerle başa çıkmanın daha iyi ve daha etkili yollarını öğretmektir.[414]

2.1.2.5. Normal Aile Süreçleri Modelleri

Evlilik, ebeveynlik veya aile işlev bozukluğuna atıfta bulunan ifadeler her zaman normal davranış standartlarına göredir. Genişleyen bir çalışma grubu, davranışı belirli bir aralıkta ("normal"den "işlevsiz"e kadar) yargılamak ve ebeveynlik ve çocuk davranışlarını gelişimsel olarak uygun olarak sınıflandırmak için ampirik temeli ortaya koymaktadır.[415]Bu tür veriler doğrudan arabuluculukla ilgilidir çünkü taraflar arabulucuları bu alanlarda haklı olarak "uzman" ve "eğitimciler" olarak görmektedir. Bu hem uygulayıcının mesleki eğitimi hem de bu tür bilgilerin çevrimiçi olarak hazır

[412] Johnston, & Campbell, L. E. G. (1988). Impasses of divorce : the dynamics and resolution of family conflict. Free Press.
[413] Gabel. (2003). Mediation and Psychotherapy: Two Sides of the Same Coin? Negotiation Journal, 19(4), 315–328.
[414] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.24).
[415] Endendijk, Groeneveld, M. G., Mesman, J., Leerstoel Baar, & Development and Treatment of Psychosocial Problems. (2018). The Gendered Family Process Model: An Integrative Framework of Gender in the Family. Archives of Sexual Behavior, 47(4), 877–904. https://doi.org/10.1007/s10508-018-1185-8.

bulunması açısından uygundur. Çoğu durumda, bu tür bilgiler, tarafların bilgi eksikliği veya yanlış bilgisine karşı bir denge olarak, tarafsız bir şekilde sunulabilir. [416]

2.1.2.6. Ailenin Feminist Modelleri ve Diğer Sistemler

Modern feminist hareket 1960'larda başladı ve o zamandan beri toplumun kadınları dezavantajlı hale getirdiği çeşitli yollar hakkında farkındalık yaratmada son derece etkili oldu. Bazı yazarlar, hukuk sistemleri, ruh sağlığı, eğitim, iş ve aile hayatı da dahil olmak üzere bir dizi sosyal kurum genelinde bunun böyle olduğunu ve bunların kadınları özellikle feminist yazarlar özellikle kadın haklarının mahkemeler aracılığıyla daha iyi korunduğunu da savundular. Bu teori en az üç şekilde TFM ile ilgili olmaya devam etmektedir: Birincisi, yerel aile hukuku tüzük ve düzenlemelerine tamamen aşina olan uygulayıcılara sahip olmanın önemini vurgulamaktadır.; ikinci olarak, arabuluculuktaki herhangi bir çözümün adil ve hakkaniyetli olmasını sağlamak için güç dengeleme süreçlerinin önemini vurgulamaktadır ve son olarak, şiddet ve yıldırma kanıtlarını tespit etmede dikkatli olunması gerektiğinin altını çizmede son derece değerli olmuştur.[417]

2.1.2.7. Çatışma Modelleri

Yine başka bir çalışma grubu, çatışma biçimlerini karakterize etmeye çalıştı.[418] Geleneksel olarak, aile çatışması olumsuz terimlerle anlaşıldı ve varlığı, işlev bozukluğunun göstergesiydi ve aile üyeleri arasındaki çatışma neredeyse kaçınılmaz olarak anlaşılmaya başlandı. Aslında olası bir işlev bozukluğu işareti olarak görülen şey, çatışmadan kaçınma veya inkârdır. Bu bakış açısı, teorisyenleri farklı çatışma biçimleri arasında, özellikle yapıcı ve yıkıcı çatışma arasında ayrım yapmaya yönlendirmiştir.[419] Yıkıcı çatışma, çözümsüzlük, çeşitli konuları içerebilen dağınık bir odak, geçmiş ve şimdiki olayları karıştırma eğilimi ve çekişmeli konu üzerinde yoğunlaşmaktan ziyade karakter suikastına yönelik bir eğilim iken, yapıcı çatışma, sorun çözmenin yanı sıra esneklik ve açık ve tutarlı iletişim ile karakterize edilir. Ayrıca mizah kullanımını ve isim takmaktan kaçınmayı da içerebilir. Aile arabuluculuğuyla ilgili olarak, danışanın çatışma

[416] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.25).
[417] Wormer. (2009). Restorative justice as social justice for victims of gendered violence: a standpoint feminist perspective. Social Work, 54(2), 107–116. https://doi.org/10.1093/sw/54.2.107.
[418] Breslin. (1995). Negotiation Journal Editor Jeffrey Z. Rubin Dies in Accident. Negotiation Journal, 11(3), 195–199. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1995.tb00062.x.
[419] Michele J. Gelfand, Jesse R. Harrington, & Lisa M. Leslie. (2014). Conflict cultures: A new frontier for conflict management research and practice. In Handbook of Conflict Management Research (pp. 109–135). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781781006948.00015.

tarzı, arabuluculuğa uygun olup olmadıklarına ve eğer öyleyse, tarafları yıkıcı çatışmadan yapıcı çatışmaya taşımada hangi tekniklerin yararlı olacağına karar vermede merkezi bir konu olacaktır. [420]

Çatışmalar genellikle, taraflar her iki tarafın ihtiyaçlarının aynı anda karşılanamayacağına inandıklarında, sınırlı kaynak koşulları altında ortaya çıkar. [421]

2.1.2.8. Müzakere Değişim Modelleri

Arabuluculukla ilgili bir başka çalışma da değişim teorisini müzakere veya pazarlık sürecine uygulama çabalarıyla ilgilidir. Bu modellerin savunucuları, tarafların her biri kendi çıkarlarının peşinde olduğu için, her bir tarafın değişimden ne istediğini ve en iyi nasıl elde edeceğini belirlemek için çeşitli faktörlere ağırlık verdiği görülmektedir.Aile arabuluculuğu açısından bakıldığında bu açılımlar, hem eşlerin istedikleri şey için müzakere etme yollarını hem de tarafların çeşitli teklifleri kabul etme veya reddetme temellerini değerlendirirken adalet, hakkaniyet ve denge konularına dikkatimizi çekerek arabuluculuk için önemlidir. Örneğin, kolaylaştırıcı rolünde, arabulucuların kendi koşullarında neyin "adil" veya "hakkaniyete uygun" olduğunu önceden bilmeleri önemlidir.[422]

2.1.2.9. Harvard Müzakere Modeli

Belki de en iyi bilinen müzakere modeli Harvard Üniversitesi'nde yapılan araştırmaya dayanmaktadır. *Bu modelin savunucuları, konumlar* ve *çıkarlar* arasında önemli bir ayrım yapmaktadır.[423] Konumsal pazarlık, her bir tarafın neye ihtiyacı olduğunu dikkate almaz, herhangi bir değiş tokuştan ne elde etmek istediğini dikkate alır. Müzakerede bu yaklaşım sorunlu olabilir. Çünkü her bir tarafın pozisyonları genellikle birbirinden çok uzaktır. Ancak bu tür sınırlı manevra kabiliyeti, odak, istekten ihtiyaçlara kaydığında değişir. Burada, taraflardan, "çocuğumuz için güvenli ve emniyetli bir gelecek sağlamak"ta olduğu gibi ortak çıkarları doğrultusunda konuşmaları isteniyor. Buna karşılık, bu değişim, müzakere sürecini farklı konumlar üzerinde bir mücadeleden ortak

[420] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.26).
[421] Khachaturova, & Poimanova, D. M. (2015). The Role of Mediation Strategies in Solving Interpersonal Conflicts. Conflict Resolution Quarterly, 33(1), 35–55. https://doi.org/10.1002/crq.21131.
[422] Deutsch, M. (1991). Education for a peaceful world. Amherst, MA: National Association for Mediation in Education.
[423] Fisher, R., Ury, W., & Patton, B. (1997). Getting to yes: Negotiating agreement without giving in (3rd ed.). New York: Penguin.

bir problem çözme alıştırmasına ve dolayısıyla çözümün mümkün olduğu bir sürece dönüştürür. Öyle olsa bile, her müzakere anlaşmaya yol açmaz. Önceden, her bir taraftan kendi BATNA' sını, yani "müzakere edilmiş bir anlaşmaya en iyi alternatifi" düşünmesi istenir. Örneğin, bir tarafın en iyi teklifi mahkemede almayı bekleyebileceklerinin altında kalabilir ve böylece davayı arabuluculuktan daha çekici hale getirebilir. Bu model, alternatif uyuşmazlık çözümü (ADR) çevrelerinde son derece etkili olmuştur ve özellikle ticari veya medeni arabuluculukta faydalı olmuştur. Ancak, aile arabuluculuğu için sorun olmaya devam etmektedir ancak Harvard modeli, altta yatan sorunlara, güdülere, hedeflere ve/veya endişelere dikkat çekerek aile arabuluculuğunda da yardımcıdır.[424]

2.1.2.10. İletişim Modelleri

İnsan iletişim uygulamaları, sosyal bilimlerin kalbinde yer alır. İletişim kurmamak bile bir iletişim şeklidir. İletişim enerjisi göndericide olduğu kadar alıcıda da olur. İletişim son derece işlevselden son derece işlevsiz olana kadar bir süreklilik içinde değişir. Gottman çalışmasında, evliliğinden memnun olan ve olmayan evli çiftler arasındaki iletişimi ele aldı.[425] Veri toplama, çatışmalı ve çatışmasız konuları tartışırken ve çeşitli fizyolojik ölçümlerin yanı sıra ses ve video kayıtları çiftlerin ayrıntılı bir izleme sürecini içeriyordu. Bu araştırmalar, belirli fizyolojik ölçümlerle de birleştirilmiştir. Bu çalışmalar belirli etkileşim kalıplarının, hangi çiftlerin 5 yıl içinde boşanacağını ve hangi çiftlerin olmayacağını %94 doğrulukla öngördüğünü ortaya koydu. Özellikle, bu kalıplar arasında, sert başlangıç, eleştiri (şikâyetin aksine), hor görme, savunmacılık, duvar örme ve duygusal taşma vardı. Araştırma ayrıca, erkeklerin çatışmayı rahatsız edici bulma olasılığının kadınlardan çok daha fazla olduğunu gösterdi ve ayrıca sonu gelmeyen tekrar eden çatışmalar ve diğer eşin hor görülmesiyle karakterize edilen davranışlar evlilik bağı için çok yıpratıcıydı.[426]

2.1.2.11. Kültürel Çeşitlilik Modelleri

Kültürel çeşitlilik, Kuzey Amerika'da yaşamın bir gerçeğidir. Bir yandan, bu tür bir çeşitlilik, hem bu tür gruplar içindeki sosyal ilişkilerin dinamiklerini hem de bu tür

[424] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.27).
[425] Gottman, J., Coan, J., Carrere, S., & Swenson, C. (1998). Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. Journal of Marriage & Family, 60 (1), 5–22.
[426] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.28).

gruplar ile çoğunluk topluluğu arasındaki ilişkilerin karakterini anlamakla ilgilenen bir modeller ailesi doğurdu. Kültürel çeşitliliğin aile arabuluculuğu için muazzam etkileri vardır ve bu tür uygulayıcıların kültürel yeterlilik göstermelerini sağlamaya yönelik artan bir ihtiyaç vardır. Bu, net standartların yokluğunda sorunlu olabilir.[427]

2.1.2.12. Aile Müdahale Modelleri

TFM' nin terapötik karakteri, davranışsal (partnerlerin birbirleriyle ilişki kurma biçimleri), bilişsel (birbirleriyle ilişkilerini anlama biçimleri ve çocukları veya önemsedikleri diğerleri) ve/veya duygusal (kendileri ve başkalarıyla ilişkileri hakkında hissettikleri)' dır. Bu amaçlar doğrultusunda, birkaç aile terapisi modeli, özellikle çözüm odaklı, anlatı ve stratejik uygulama modelleri hem benzerlikleri hem de farklılıkları açısından terapötik aile arabuluculuğu ile ilgilidir.[428] Bu modeller en az üç açıdan benzerdir: Hepsi kısa vadeli müdahaleye yöneliktir, danışan-terapist ilişkisinin önemini vurgular ve bilgi toplamanın birincil temeli olarak soru sormaya odaklanır. Bu özellikler TFM modellerinin gereksinimlerini karşılamaktadır.[429] Terapötik bir yaklaşım izleyen boşanma arabulucuları, bu tarafların öfkelerinin kaynaklarını belirlemelerine, öfkelerini ifade etmelerine ve seanslarda etkili çalışabilmeleri için öfkelerini yönetmelerine yardımcı olabilir. Arabulucular, süreci çıkmaza sokabilecek duygusal sorunları önceden belirlemek için eşlerle ayrı ayrı görüşme yapabilir.[430]

2.1.3. Terapötik Arabuluculuğun Aşamaları

"Terapötik arabuluculuk" terimi, arabuluculuğun doğasını tanımlar; aynı zamanda arabulucu tarafından ihtiyaç duyulan özel eğitim ve becerileri de ifade eder. Aşağıdaki açıklama en iyi şekilde kırılgan, savunmasız, narsist ve potansiyel olarak değişken insanlarla çalışma konusunda önemli deneyime sahip yetenekli bir arabulucu tarafından uygulanır.[431]

---

[427] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.30).
[428] Favaloro, G. J. (1998). Mediation: A family therapy technique? Mediation Quarterly, 16(1), 101–108.
[429] Nichols, M. P., & Schwartz, R. C. (1998). Family therapy: Concepts and methods (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
[430] Schwebel, Gately, D. W., Renner, M. A., & Milburn, T. W. (1994). Divorce mediation: Four models and their assumptions about change in parties' positions. Mediation Quarterly, 11(3), 211–227. https://doi.org/10.1002/crq.3900110303.
[431] Folberg, Milne, A., & Salem, P. (2004). Divorce and family mediation models, techniques, and applications. Guilford Press. (p.95).

Terapötik aracılık modeli iki ana modelden geliştirilmiştir. İlki, Honolulu Mahalle Adalet Merkezi'nde (1981) kullanılan arabuluculuk modeliydi.[432] Bu model, yapı sağlayarak, katılımcıları sorgulayarak ve farklılıkları en aza indirerek iletişimi kolaylaştıran iyi formüle edilmiş kurallar kullanır. İkinci kaynak, Milne tarafından bildirilen ailenin kendi kaderini tayin etme modeliydi. Milne tarafından açıklanan süreç, katılımcılardan çocuklarla ilgili sorunları ele almadan önce evliliklerini gözden geçirmelerini isteyerek doğrudan çözülmemiş evlilik çatışmalarına odaklanır. Ailenin kendi kaderini tayin etme modeli, boşanmış çiftlerin başarısız evliliğin bazı duygusal yönlerini işlemelerine, bu duygular üzerinde bir miktar ustalık kazanmalarına ve evlilik sorunlarını çocukla ilgili sorunlardan daha iyi ayırmalarına izin veren bir çerçeve sağlar.[433]

2.1.3.1.Tarafların Değerlendirilmesi

İlk aşama tarafların arabuluculuğa uygun olup olmadıklarının değerlendirilmesidir. Bu en zor aşamadır. Bunun için şu soruların cevaplanması ile sürece giriş yapılabilir:[434]

- Her bir taraf ihtilaflı konuları net bir şekilde anlıyor mu?
- Her bir taraf bu konularla ilgili özel önerilerde bulunabilir mi?
- Her bir taraf evliliği ebeveynlik sorunlarından ayırabilir mi?
- Her bir taraf duygularını kontrol edebilir mi?
- Taraflar birbirleriyle ne kadar iyi veya kötü iletişim kuruyor?
- Taraflar kendi çıkarları ile çocukların yüksek çıkarları arasında ayrım yapabiliyorlar mı?
- Taraflar için sorunları birlikte müzakere edebilirler mi?
- Taraflar aynı anda tek bir konuya odaklanabilirler mi?
- Birlikte şimdiki zamanda kalabilirler mi? (Tekrar tekrar eski evlilik savaşlarını yeniden vermeye çalışmadan)
- Aileleri için nasıl bir gelecek yaratmak istediklerini birlikte düşünmeye başlayabilirler mi?

[432] Seda Özmumcu, "Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi", BAÜHFD, C. 13, S. 163-164, Mart-Nisan 2018, s. 11).
[433] Waldron, Roth, C. P., Fair, P. H., Mann, E. M., & McDermott Jr, J. F. (1984). A therapeutic mediation model for child custody dispute resolution. Mediation Quarterly, 1984(3), 5–20. https://doi.org/10.1002/crq.39019840303.
[434] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.37.

Genel olarak, ilk karar, tarafların davaya devam edip etmeyeceğini, arabuluculuk girişiminde bulunup bulunmayacağını, belirleyecektir. Konunun arabuluculuğa uygun olup olmaması taraflar ve arabulucu için çok önemlidir,

Arabulucu ilk olarak taraflarla bireysel ve çift olarak bağlantı kurmalıdır. Kurulan yakınlık tarafların süreçte kalmaları veya bırakmaları için bir temel olacaktır. Arabulucu her bir tarafın bakış açısını anladığını taraflara hissettirebilmek için her bir taraf ile güven ilişkisi kurmalıdır.[435] İkinci amaç, *etkileşim kalıplarını tanımlamak olacaktır.* Bu amaçla, uygulayıcılar, sorgulama ve aktif dinleme becerilerine ve eğitimli dikkatli ve ayrıntılı gözlem güçlerini kullanacaklardır. Değerlendirme sürecinin bir sonraki hedefi, müzakereyi kolaylaştırması veya engellemesi muhtemel olan *üretken müzakereyi teşvik etmesi veya engellemesi muhtemel olan ilişki kalıplarını belirlemek ve tanımlamaktır*. *Bu, aile içi şiddet ve yıldırma* göstergelerine özel dikkat gösterilerek farklı gösterge kümelerini içerecektir. Beşinci olarak arabulucu danışan çiftin *uzlaşma potansiyelini* değerlendirecektir. Bazı çiftlerde boşanma kararı fevri alınmış olabilir veya bazılarında boşanma, geniş aile üyelerinden gelen baskıyı yansıtabilir. Tüm bu durumlarda, aile arabuluculuğu çiftlere ilişkilerinde gerçekten ne olmasını istedikleri konusunda yavaşlama ve dikkatlice düşünme fırsatı verir. Bu bağlamda bir sonraki değerlendirme hedefi, *çiftin aile arabuluculuğuna yatkınlığını değerlendirmektir*. TFM uygulayıcısı ile arabuluculuktan yararlanamayacakları değerlendirilen çiftler gerek bireysel gerekse çift düzeyinde önemli işlev bozukluğu sergileyen çiftler olacaktır. Bunlar gibi çiftler ya dava için ya da bir tür danışmanlık için ya da her ikisi için farklı uygulamalara (terapilere) sevk edilecektir. Bir terapi sürecinden sonra arabuluculuğu için yeniden değerlendirilebilirler. Diğer bir amaç, *çiftin kurum ve/veya uygulayıcı için uygunluğunu değerlendirme ihtiyacı ile ilgilidir.* Bu hedef, uygunluk meselesinden farklıdır çünkü örneğin, kapsamlı arabuluculuk arayan çiftler, yalnızca ebeveynlik planları yapan bir arabulucu tarafından uygun görülmeyebilir. Belirli bir vakayı geri çevirmek için ilgili politika nedenleri arasında vaka içeriği (aile içi şiddet kanıtı), hizmet alanı (çift, uygulayıcının alanı içinde değil), dil sorunları (uygulayıcı tercih edilen dilde hizmet veremez) veya ödeme sorunları yer alabilir. (Uygulayıcı sadece hizmet karşılığında bir miktar ödeme yapabilen çiftlere hizmet vermektedir). Kişisel

[435] Riera Adrover, Cuartero Castañer, M. E., & Montaño Moreno, J. J. (2020). Mediators' and Disputing Parties' Perceptions of Trust-Building in Family Mediation. Negotiation and Conflict Management Research, 13(2), 151–162. https://doi.org/10.1111/ncmr.12167.

nedenlerle, belirli arabulucular, örneğin kadınlara yönelik şiddet geçmişi veya eşlerin sadakatsizliği gibi belirli dava türlerini üstlenmemeyi tercih edebilir. Hem acente hem de bireysel düzeyde, başka türlü arabuluculuğa uygun olan çiftlerin arabuluculuk hizmetine uygun görülmesinin veya edilmemesinin birkaç nedeni olabilir. Arabuluculuk *bir hizmet sözleşmesinin kurulmasını gerekli kılar. Sözleşme bir ücret tarifesine göre veya serbestçe belirlenebilir ve ne zaman ve ne şekilde ödeneceği konusunu da içermelidir. Sözleşmenin* kendisi, taraf ile arabulucuyu birbirine bağlayan arabuluculuk hizmetinin hüküm ve koşullarını belirleyen alım ve değerlendirme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Son olarak, taraflar arabuluculuğa ister arabuluculuk yoluyla ister müzakere yoluyla girsinler, tarafların bir avukat tarafından temsil edilmeleri beklenir. Avukatlar müvekkillerin hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Genellikle müvekkillerini hak ve yükümlülükleri hakkında bilgilendirirler, birçok tarafın aşırı derecede savunmasız hissettiği bir zamanda duygusal destek sağlarlar ve hem ebeveynlik hem de finansal planlama açısından önemli bir gerçeklik testi kaynağı olabilirler. Arabulucuların avukatları takım oyuncusu olarak görmeleri ve ona göre davranmaları önemlidir. Çoğu durumda, ekip yaklaşımı doğal olarak gelir çünkü çoğu aile hukuku avukatı, çocukların çıkarlarına en uygun olanı yapmaya çalışır ve anlaşmaya yönelik iş birliği içinde çalışmakla ilgilenir.[436]

Arabuluculuğa ilk adım, avukatlarla veya müvekkillerle *ilk teması kapsar. Arabulucu bazen avukatlar bazen de taraflarla direk iletişime geçebilir.* Arabuluculuğa giriş, genellikle oldukça kısadır, 10 ila 20 dakika sürer ve kısaca bir dizi standart konuyu kapsar:[437]

- Danışanları sorunlarına işbirlikçi bir çözüm aramaya istekli oldukları için övmek;
- Dava seçeneğinin açıklanması;
- Dava seçeneği ile arabuluculuk seçeneğinin karşılaştırılması;
- Aile arabuluculuğunun ve arabulucunun rollerinin tanımlanması;
- TFM'yi ve onun temel konulara ve temel ilişki süreçlerine olan ikili odağını tanımlamak;
- Arabulucunun tarafsızlığını teyit etmek;

[436] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.75.
[437] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.81.

- Arabulucunun çocukların yüksek yararına olan önyargısını vurgulayarak ve savunuculuk seçeneğini açıklayarak; arabulucunun süreç üzerindeki kontrolünü ve tarafların içerik üzerindeki kontrolünü açıklamak (en azından makul ölçüde);
- Boşanma, mali işler, aile hukuku ve çocuk gelişimi dahil olmak üzere arabuluculukla ilgili çeşitli konularda "uzman" statüsü de dahil olmak üzere arabulucunun sürece katkısını karakterize etmek;
- Arabulucunun bu alandaki uzun yıllara dayanan deneyimini ve dolayısıyla arabuluculuk sürecini yürütme ve tarafların anlaşmaya varmalarına yardımcı olma konusundaki pratik uzmanlığını teyit etmek;
- İlk oturumu oluşturan dört bileşen de dahil olmak üzere arabuluculuk prosedürlerini açıklamak;
- Toplantı kavramının açıklanması;
- Gizliliğin sınırlarının belirlenmesi;
- Ücret oranını, ödeme yöntemini ve arabuluculuk sözleşmesini açıklanması;
- Açık ve kapalı arabuluculuk seçenekleri arasında ayrım yapılması (varsa);
- Danışan tarafından sorulan soruları yanıtlamak ve arabuluculuk sürecini başlatmak için ortak bir taahhüdün onaylanması.

Bu kısa giriş, üç işleve hizmet etmeyi amaçlamaktadır; aile arabuluculuğunun bu danışan için bilinçli bir seçim olmasını sağlamak, arabulucunun uzmanlığını ve yetkisini teyit etmek ve danışanın yaşayabileceği herhangi bir endişe veya kafa karışıklığını azaltmak veya ortadan kaldırmak. Bu aşamadan sonra taraflar evliliklerinin kısa bir geçmişi ile sürece başlarlar. Bu genellikle taraflar için kolay değildir. Hem geçmişi hatırlamak hem de hatırladığı olayların duygusunu yeniden yaşamak zordur. Kadınların ve erkeklerin olayları farklı açılardan anlatım biçimleri süreçte sorumluluğu arabulucuya yükler. İyi sorular sormalı ve bunu müdahaleci ve rahatsız edici bir şekilde yapmamalıdır. Arabulucu ayrıca satırlar arasında söylenenleri, atlananları veya ima edilenleri dikkatle dinlemelidir. Uygun olduğunda, arabulucu, tarafların iyi veya kötü duygularına destek verirken, tarafların ne söylediğine ve hissettiğine karşı duyarlı olmalıdır. Ayrıca, arabulucu, verileri sistematik olarak toplamalı ve değerlendirmelidir. Arabulucu tarafların güncel olayları açıklamalarını sağlamalıdır ve tarafların ihtilaflı konuları tercih ettikleri çözümlerle birlikte listelemesini istemelidir. Bazı taraflar bu görevle ilgili önemli zorluklar yaşarlar. Hayatlarındaki olaylara ve onlar hakkındaki duygularına o kadar

kapılmışlar ki önemli meseleler üzerinde çok az düşünmektedirler. Bazen de taraflar belli konuları tartışmak istemezler. Bazen de arabulucunun otoritesine karşı meydan okumak eğiliminde olabilirler. Burada arabulucunun yanıtı, arabuluculuğun ayırt edici özellikleri olan hakkaniyet ve eşitlik kavramlarını vurgulamak ve bunların yalnızca her ikisinin de olduğu anlayışı üzerinde ilerleyeceklerinde ısrar etmek olmalıdır. Taraflar sorun olarak gördükleri konuları masaya koymakta özgürdürler. Ancak o zaman makul ve tatmin edici bir sonuç çıkabilir.[438]

Aile arabuluculuğu, danışanların *kişilerarası iletişim becerilerini*, özellikle de kendi düşünce ve duygularına sahip olma (düşünce ve duygularını diğerlerine atfetmeden), bunları açıkça ifade etme ve kendilerini diğerinin yerine koyma yani empati yeteneği ve kendilerini gösterme becerilerini gerekli kılar. Tüm sorunlarını diğerine atfeden, kendi düşünce ve duygularını ifade etmekte büyük zorluk çeken ve genellikle oldukça benmerkezci olan ve bu nedenle kendilerini diğerinin yerine koyamayan taraflar arabuluculuk için zayıf adaylardır. *Konuyla ilgili bir diğer kişilerarası nitelik, sosyal destektir*. Sosyal destek, stresi tamponlamada önemlidir ve tarafların arabuluculuğa katılmalarına yardımcı olabilir. [439]

Boşanma süreci hem olumsuz hem de olumlu duyguların yaygın olduğu, *duygusal olarak yüklü bir süreçtir.* Düşük ila orta düzeylerde bu tür duygular arabuluculukta faydalıdır, sorunları ele almak için motivasyon sağlar ve müzakere zor olduğunda devam eder. Bununla birlikte, çok yoğun seviyelerde, duygulanım özellikle olumsuz duygulanım müzakere ve planlamadaki ortak çabalara ve düşünme ve akıl yürütmedeki bireysel çabalara müdahale ederek zayıflatıcı hale gelir. Stresle başa çıkma ve strese uyum sağlama kapasitesi önemli bir içsel beceridir. Düşük ila orta düzeylerde, stres başlı başına yönetilebilirdir ve danışanın arabuluculuğa anlamlı bir şekilde katılma becerisine müdahale etmez. Ancak stres seviyeleri yükseldikçe, bu giderek daha az doğru hale gelir. Buna karşılık hem duygusal yoğunluk hem de öznel stres, danışanların ***bilişsel işleyişini,*** yani açık, mantıklı ve tutarlı düşünme yeteneklerini etkiler. Karmaşık konuları ele almaları ve ebeveynlik ve finansla ilgili planları formüle etmeleri ve değiştirmeleri isteneceğinden, net düşünmek önemlidir. Böyle bir düşünceyi sergileyebilmeleri, arabuluculuk için olumlu bir gösterge olabilir ancak bunu yapamamaları olumsuz bir

[438] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.72.
[439] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.84.

gösterge olacaktır. Özellikle, geçmişle ilgili takıntılı meşguliyetlerinin belirgin bir olumsuz gösterge olacağı gibi, geleceği düşünme ve planlama yetenekleri de belirgin bir olumlu gösterge olacaktır. Tarafların esneklik, uyum sağlama, zihinsel dayanıklılık ve özgüven gibi kişisel *kaynakları* arabuluculuk için olumlu göstergelerdir. Bunlardan yoksun olan taraflar arabuluculuk için zayıf adaylar olabilir. Son olarak, taraflar arabuluculuğa tam olarak katılma yeteneklerini tehlikeye atabilecek çeşitli *bireysel sorunlarla arabuluculuğa gelebilir.* Örneğin psikiyatrik problemlerin geçmişi, bir veya daha fazla öğrenme güçlüğü türü, bir veya daha fazla tıbbi durum veya bir madde kötüye kullanımı söz konusu olabilir. Bu sorunlardan biri veya birkaçı, açık düşünmeyi engelleyebilir, uygun olmayan duygusal tepkileri teşvik edebilir, esnekliklerini veya özgüvenlerini zayıflatabilir ve/veya dayanıklılıklarını ve enerji seviyelerini azaltabilir. Her vaka kendi içinde değerlendirilmelidir. Bu kümedeki son gösterge, tarafların gelecekteki *yönelimleriyle ilgilidir* yani gelecekte ebeveynlik ve finansal konular hakkında düşünme, kavramsallaştırma, planlama ve müzakere etme yetenekleri önemlidir çünkü herhangi bir aracılı anlaşmanın çoğu, çiftlerin arzu edilen veya en azından kabul edilebilir bir geleceğe ilişkin vizyonlarıyla ilgili olacaktır. Çoğu çift bunu yapabilir. Bazıları kolayca (arabuluculuğa gelmeden önce iyice düşündükten sonra) ve bazıları sadece arabulucunun yardımıyla. O halde, onların gelecekteki yönelimleri, arabuluculuk için olumlu bir göstergedir. Bununla birlikte, bazı taraflar böyle bir vizyon inşa edemez veya etmeyecektir. Kendileri ve çocukları için geçmişi geçmişte bırakmalı ve yollarına devam etmelidirler. Bu gibi durumlarda, taraflar ayrılık danışmanlığına yönlendirilirler.[440]

Tarafların yaşam koşulları özellikle ikamet, istihdam durumu, gelir düzeyi, ilişki ağı, okul hizmet alanları ve yaşam düzenlemelerindeki olası değişiklikler dahil olmak üzere bu tür olaylarla karakterize edilen konular boşanma ile ilgilidir. Taraflar bir anda ve kendilerini bu süreçte boğulmuş bulabilirler. Bunlar arabuluculuk sürecini ciddi bir şekilde etkiler hatta süreci bitirebilir. İlgili bir diğer gösterge, *yaşam kaynaklarıyla ilgilidir.* Burada özellikle sosyal ve finansal kaynaklar önemlidir. Boşanmanın yoğun stresli karakteri, bunun yalnız kalmak için özellikle kötü bir zaman olduğu anlamına gelebilir. Her iki durumda da sosyal ve finansal kaynaklar düzeyindeki son değişiklikler *tek başına* arabuluculuk için süreci bitiren etkiler olabilir. Son olarak, müvekkiller başka bir

[440] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.85.

göstergeye yani *dava geçmişine ilişkin olarak büyük farklılıklar göstermektedir.* Kendi kendini yönlendiren bazı müvekkiller, davaya neredeyse hiç karışmamış olarak gelebilir ve bir avukat tarafından temsil edilebilir veya olmayabilir. Diğerlerinin geniş bir dava geçmişi olabilir ve gerçekten de bu süreçte birkaç avukatı olabilir. Deneyimlerimize göre, kapsamlı bir dava geçmişi, çeşitli nedenlerle olumsuz bir göstergedir. Mali kaynaklar, tasarruflarını davaya zaten harcadıkları için tam olarak sınırlı olabilir. Eşler arasındaki düşmanlık, kişilerarası çatışma düzeyi gibi, davaların her ikisini de teşvik etmesiyle birlikte, tipik olarak yoğun bir şekilde olumsuz olacaktır. [441]

Arabulucular, başarılı bir arabuluculuk uygulaması oluşturmaya ilişkin çok sayıda mesleki zorlukla karşı karşıyadır. Derin kişilerarası çatışma, arabuluculuk yapmak için muazzam miktarda beceri gerektirir.[442] Bir arabulucu birçok şekilde müdahale edebilir ve tarafları bir anlaşmaya varmaya teşvik etmedeki başarısı, çeşitli müdahale stratejilerine bağlı olabilir. Arabulucunun davranışı, arabuluculuğun başarısının veya başarısızlığının belirlenmesinde kritik öneme sahiptir. [443]

Son gösterge kümesi ve belki de en önemlisi, evlilik ve aile ilişkilerinin kalitesiyle ilgilidir. Burada, arabuluculuk uygunluğunun temel göstergeleri, *evlilik çatışmasının sıklığı ve yoğunluğu* ve her ikisinin de bir dereceye kadar bilinçli kontrol altında olma derecesidir. Arabuluculuğa girmek isteyen taraflar arasında, çatışmanın boyutu büyük ölçüde değişmektedir. Aşağıdaki çatışma ölçeği tarafların konumlarının süreç içinde değişeceğini de kabul ederek bir rehber olarak alınabilir. [444]

Çatışma Değerlendirme Ölçeği, aşağıdaki gibi beş noktayı veya konumu kapsar:[445]

- *Asgari Çatışma:* İşbirliğine dayalı ebeveynlik ve çocuk ve ebeveyn ihtiyaçlarını ayırma yeteneği; her ebeveyn, diğer ebeveynin katılımının çocuk için önemini doğrular ve diğer ebeveynin ebeveynlik yeterliliğini onaylar. Çatışmalar sadece ara sıra öfke ifadesi ile çözülür ve olumsuz duygular hızla kontrol altına alınır.

[441] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation.p.86.
[442] Raines, Kumar Pokhrel, S., & Poitras, J. (2013). Mediation as a Profession: Challenges That Professional Mediators Face: Mediation as a Profession. Conflict Resolution Quarterly, 31(1), 79–97. https://doi.org/10.1002/crq.21080.
[443] Khachaturova, & Poimanova, D. M. (2015). The Role of Mediation Strategies in Solving Interpersonal Conflicts. Conflict Resolution Quarterly, 33(1), 35–55. https://doi.org/10.1002/crq.21131.
[444] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.87.
[445] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.88.

- *Hafif Çatışma:* Bir ebeveyn bazen diğer ebeveyni çocukların önünde azarlar ve çocukların önünde sözlü kavgalar olur. Bir ebeveyn, çocukları diğer ebeveynin hayatındaki kişisel meseleler hakkında sorgular ve diğer ebeveyne karşı çocuklarla koalisyon kurmaya çalışabilir.
- *Orta Dereceli Çatışma:* Sözlü taciz ama şiddet ve ebeveynler arasında yüksek sesle tartışma yok; bir ebeveyn diğer ebeveyni karalar ve diğer ebeveynin çocuklara erişimini sınırlamakla tehdit edebilir. Ebeveynlerden biri veya her ikisi de dava açmakla tehdit edebilir ve her ebeveynin diğer ebeveyne karşı çocuklarla bir koalisyon oluşturma yönünde devam eden bir girişimi vardır.
- *Orta Derecede Şiddetli Çatışma:* Ebeveynler birbirleri için tehlikedir ve karşılıklı şiddet tehditleri vardır. Ebeveynler kapıları çarpabilir veya bir şeyler fırlatabilir ve sözlü fiziksel zarar veya çocuk kaçırma tehdidinde bulunabilirler. Devam eden davalar vardır ve ebeveynlerden biri veya her ikisi, çocuklarla diğer ebeveyne karşı kalıcı bir koalisyon kurmaya çalışabilir (yabancılaşma sendromu). Ebeveyn ilişkisi çocukları duygusal olarak tehlikeye sokar.
- *Şiddetli Çatışma:* Ebeveynler, çocukları fiziksel ve/veya cinsel istismar, bozulma noktasına kadar uyuşturucu/alkol kullanımı ve/veya şiddetli ebeveyn psikopatolojisi yoluyla tehlikeye atar. Ebeveyn ilişkisi çocukları duygusal ve fiziksel tehlikeye sokar.

Aile arabuluculuğundaki danışanların çoğu, orta derecede şiddetli veya şiddetli çatışma ile karakterize edilen çiftlerin aile arabuluculuğu için kontrendike olduğu, hafif ila orta aralıkta bir yere düşen çatışma kalıpları sergiler. Ayrıca, bu çatışma ölçeği, konu alanına göre danışan çatışmasındaki kendi varyasyon deneyimimizi tamamlayıcı niteliktedir. *Hemen hemen aynı varyasyon, eşe bağlanma* sorunları için de geçerlidir. Çoğu durumda, boşanmanın bir eş tarafından başlatıldığı göz önüne alındığında, diğer eşin bir dereceye kadar çözülmemiş bağlanma göstermesi olağan olacaktır. Çoğu durumda, hafif bağlanma olumlu bir gösterge olabilir çünkü bu danışanları diğer ortakları nasıl algıladıklarına ve onlarla iş birliği yapma isteklerine olumlu yönde yönlendirecektir. Tersine, aşırı ve hatta takıntılı bağlanma güçlü bir olumsuz göstergedir. Tipik olarak, bu tür traflar, gizli gündemleri boşanmadan ziyade uzlaşmayla ilgili olduğundan, ortaklardan bağımsız bir plan geliştirmede veya onlarla müzakere etmede zorluk yaşarlar. Aşırı durumlarda, arabuluculuk imkânsız hale gelir

çünkü danışan ya diğeriyle ilgili düşüncelerinde kaybolur ("o benim için her şeydir; onsuz devam edemem"), umutsuzca diğerini geri kazanmanın bir yolunu arıyor, ("onu ne kadar sevdiğimi anlamıyor") veya pasif durumda (onun sadece kafası karıştı") veya yaklaşan boşanma hakkında aktif inkâr ("Onun gitmesine izin vermeyeceğim"). Aktif inkarda olanlar eş için gerçek bir tehdit oluştursa da tüm yoğun bağlanma biçimleri aile arabuluculuğu için kontrendikedir. Bu tür danışanlar en iyi ayrılık danışmanlığına yönlendirilirler ve sonrasında arabuluculuk için yeniden değerlendirilebilirler. Bağlanma veya hazır olmadaki tutarsızlık ne kadar büyük olursa, danışanların üretken müzakereye girme ve dolayısıyla anlaşmaya varma olasılığı o kadar düşük olur. Aile arabuluculuğu için kontrendike olan üçüncü bir değişken, bir eşe, bir çocuğa veya çocuklara veya her ikisine yönelik olsun, bir *tür istismarı içerir*. Fiziksel şiddet, istismarın en açık şekli olmasına rağmen, duygusal veya cinsel istismarın çeşitli biçimleri, özellikle eşlerin bağımsız düşünme, hissetme veya hareket etme yetenekleri açısından eşit derecede yıkıcı olabilir.[446] Değerlendirme sürecinde böyle bir davranış tespit edildiğinde, denetçinin yasal raporlama yükümlülüğü açıktır ve arabuluculuğu engeller. Bununla birlikte her vaka kendi özelinde değerlendirilebilir. Bu değerlendirmenin bir yönü, yakın geçmişte herhangi bir sayıda *kritik olayın meydana gelmesiyle ilgilidir*. Bu tür olaylar içerik olarak büyük farklılıklar gösterir ve iki önemli noktada ortaya çıkar. Bunları bildiren tarafın söz konusu olaya büyük önem vermesi ve sonuç olarak bu olayların arabuluculukta potansiyel bir çıkmaz kaynağı oluşturması. Bu tür olaylar, arabuluculuk için olumsuz bir göstergedir. Başka bir ilişkisel gösterge, danışanların *mevcut yaşam düzenlemeleriyle ilgilidir*. Çoğu durumda, müvekkil çiftler aile arabuluculuğuna başvurduklarında, "ayrı ayrı" yaşıyor olabilirler veya taraflardan biri evden çıkmak istemez. O nedenle taraflar birlikte yaşıyor olabilirler. Birlikte kalmalarının nedenleri ne olursa olsun, bu tür davranışlar genellikle arabuluculuk için olumsuz bir göstergedir veya yüksek düzeyde bir kararsızlık ya da yüksek düzeyde bir çatışmayı akla getirir. Sistem *dışı diğerlerinin katılımı,* başka bir dizi göstergeye dikkat çeker. Bu tür diğerleri tipik olarak geniş aile üyelerini ve arkadaşları ve ayrıca yeni bir romantik partnerin olası katılımını içerir. Sistem dışı katılım, bir sosyal destek kaynağı olduğu ölçüde olumlu bir gösterge olabilir. Bununla birlikte, bu katılım, bir veya her iki ortağa, aksi takdirde almayacakları aşırı pozisyonları almaları için baskı yaptığı ölçüde olumsuz hale

[446] Jasinski, Williams, L. M., & Finkelhor, D. (1998). Partner violence: a comprehensive review of 20 years of research. Sage Publications.

gelir. Hemen hemen aynı şey, romantik bir partnerin katılımı için de geçerlidir. Böyle bir kişinin mevcudiyeti, ortaklardan birinin veya her ikisinin davranışını etkileyerek arabuluculuk meselelerini her zaman karmaşık hale getirir. *Öyle olsa bile, bu kişi resme sonradan* girdiyse, bu tür bir katılım olumlu bir gösterge olabilir. Böyle bir katılım *daha önce gerçekleştiğinde* ayrılma veya bu kişinin etkisi, bir partneri aşırı bir pozisyon almaya itmeye kadar uzanıyorsa, bu katılım her zaman olumsuz bir göstergedir. Bunun nedeni, sadakatsizliğin, ortaklar arasında, verimli bir şekilde müzakere etmelerini çok zorlaştırabilecek bir güven boşluğunu ortaya çıkarmasıdır. İhanet duygusu, yaralanan eş adına yoğun olumsuz duygular da getirebilir. Bununla birlikte, TFM perspektifinden, arabuluculuk ortaklara karşılıklı affetme yoluyla dönüşüm fırsatı sağlayabilir. Sonuç olarak, aldatma güçlü bir olumsuz gösterge olmasına rağmen, terapötik bir bakış açısıyla ele alındığında arabuluculuk süreci için ölümcül olması gerekmez. Diğer bir gösterge grubu, ebeveynlik ve ebeveynlik yeterliliği konusuyla ilgilidir. Burada, boşanma öncesi ve sonrası ebeveynlik arasında ayrım yapmak önemli olacaktır. Çünkü ikincisi, tarafların öncekinden oldukça farklı davranabileceği benzersiz bir durum yaratır. Bazı durumlarda, bu fark çok çarpıcı olur. Örneğin babalar, boşanmayı bir uyarı olarak görebilir ve çocuk bakımıyla evli oldukları zamana göre çok daha fazla ilgilenebilirler. Alternatif olarak, boşanmanın çocuklarını riske atabileceğinden korkan ebeveynler, eskisinden daha işbirlikçi ve karşılıklı olarak destekleyici olabilir. Diğer durumlarda, fark çarpıcı bir bozulmaya işaret edecektir. Boşanma ve müteakip dava ile ilgili değişikliklerden bunalan, birlikteyken yetkin ebeveynler olan müvekkiller, şimdi çocuklar aracılığıyla birbirleriyle kavga etmeye başlarlar. Aşırı durumlarda, bir ebeveynin diğer ebeveyne karşı çocukların zihinlerini zehirlemesi ile ebeveyn yabancılaşması meydana gelebilir. Bu çeşitli göstergeleri değerlendirirken, arabulucunun ilk sorumluluğu, çocukların yüksek yararına hareket etmek olmalıdır. Çoğu durumda bu, arabuluculuğa dahil olmak anlamına gelecektir, çünkü ancak o zaman arabulucu çocukların durumunu korumak veya iyileştirmek için harekete geçme fırsatına sahip olacaktır. Tipik olarak, arabulucunun çocuklara zarar veren durumlarda harekete geçmekte güçsüz olduğu az sayıda davada, bu, arabulucunun yapamayacağı bir yerde başka birinin hareket edebileceği ümidiyle çiftleri danışmanlık ve/veya davaya sevk etmek anlamına gelecektir. Nihai gösterge seti, *güç dengesi açısından evlilik ilişkisinin kalitesiyle ilgilidir.* Çoğu arabulucu, adil ve hakkaniyetli bir çözüme ulaşma olasılığının, her iki tarafın da kabaca eşit olduğu, eşit bir oyun alanı yaratmakla doğrudan ilişkili olduğu varsayımına göre çalışır. Aslında,

genellikle kadınların ebeveynlik konusunda bazı avantajları ve erkeklerin aile finansmanı konusunda bazı avantajları olduğu durumlarda durum böyledir. Çok uç dengesizlikler arabuluculuk süreci için ölümcüldür. Ancak çoğu durumda, güç dengeleme teknikleri, adil bir anlaşmayı sağlamak için yeterli düzeyde bir müzakere alanı yaratmada başarılıdır. Bu ilk aşamadan sonra ilerlemek, tarafları çıkmaza sokacak bir sürecin söz konusu olup olmadığına bağlıdır. Bu tür süreçler, ilişkisel işlev bozukluğunu (yüksek düzeyde kontrolsüz çatışma gibi), zayıf duygusal kontrolü (genel olarak veya duygusal olarak yüklü belirli konularla ilgili olarak) veya katı pozisyonları içerir. Bu durumların varlığı halinde taraflar müzakere aşamasına geçebilirler aksi halde ön arabuluculuk aşamasına geçmek gerekir.[447]

2.1.3.2.Ön Arabuluculuk

Tarafların arabuluculuğa uygun olarak değerlendirilebilmesi, onların hemen müzakereye başlamaya hazır oldukları anlamına gelmez. *Bunu gerçekleştirmek için bir veya birkaç blokajın kaldırılması gerekir.* Bu aşamada tarafları müzakereye hazırlamak için terapötik yöntemler kullanılır. Bu süreçte kullanılan yöntemler terapiye benzer. Bu süreçte Arabulucu, uzman olarak, örneğin boşanmanın yetişkinler ve çocuklar üzerindeki etkisine ilişkin bilgiler de dahil olmak üzere, tarafların bilgi tabanındaki boşlukları doldurmayı amaçlayan bilgileri verebilir. Genellikle boşanmayla ilişkilendirilen duygusal iniş çıkışları normalleştirmek, tarafların korkularını yatıştırmaya, arabulucunun zor taraflarla ve zor duygularla başa çıkmasına yardımcı olabilir. [448] Arabulucu burada eğitimci olarak açık iletişimle ilgili beceriler de dahil olmak üzere, üretken müzakereye müdahale eden becerileri öğretebilir. Kolaylaştırıcı olarak arabulucu, açıklamaları netleştirerek, önerileri özetleyerek veya anlaşma seçenekleri önererek her bir eşin diğerini anlamasına yardımcı olabilir. Terapist olarak, arabulucu, örneğin her ikisinin de tek bir konuya odaklanmadığı ve nadiren çözüme ulaştığı çatışma kalıpları da dahil olmak üzere, işlevsiz ilişki kalıplarını engellemek için müdahale edebilir. Son olarak, bir avukat olarak arabulucu, tarafların müzakere çabalarını engelleyecek önyargılarını engelleyebilir ve bu inanç sistemlerini değiştirerek onlara daha önce hiç şanslarının olmadığı müzakere başlangıcı sağlar. Bu çabaların başarılı olması halinde taraflar müzakere aşamasına geçerler.

[447] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (pp.84-93).
[448] Lee, Lim, M., & Kit-Wye, L. (2019). Contemporary issues in mediation. Volume 4 (Lee, M. Lim, & L. Kit-Wye, Eds.). World Scientific.

Çiftlerin arabuluculuğa getirdikleri ve üretken müzakereyi engelleyebilecek sorunlar dört kategoriye ayrılır. İlk olarak, çiftler genellikle ya arabuluculuğun kendisi ya da hakkında anlaşamadıkları önemli sorunlar hakkında temel bilgilerden yoksundurlar. İkincisi sahip oldukları bilgiler eksik veya yanlış olabilir veya bazı anlaşmazlık alanlarına yönelik tutumları veya değerleri, iş birliğine dayalı eyleme veya ortak problem çözümüne karşı olumsuz olabilir. Bu tür çiftlere, arabuluculuğun gerekliliklerine uygun olarak daha fazla alternatif bir bakış açısı öğretilmelidir. Üçüncüsü, onların koşulları altında tercih edilen bir çözümle ilgili fikirleri, arabulucunun neyin çocukların yararına olduğuna dair anlayışıyla tutarsız olabilir. Arabulucunun bakış açısından, bu hükümleri içeren bir ebeveynlik planı mantıksız olacaktır. Terapötik aile arabuluculuğu (TFM) kapsamında, bu koşullar altında, arabulucu, çocukların yüksek yararına uygun bir ebeveynlik planı hükümlerinin savunuculuğunu yapacaktır.[449] Son olarak ve en sık olarak, çift, özellikle çatışmayla ilgili olarak, ortak problem çözme veya müzakere çabalarını basitçe verimsiz kılan bir veya daha fazla işlevsiz etkileşim modeli sergiler. Bu tür çiftler, üretken müzakereyi mümkün kılmak için yeterli değişimi sağlamak üzere tasarlanmış terapötik müdahaleye ihtiyaç duyarlar.[450]

OnePlusOne (OPO), Kanada' da aile ilişkilerini güçlendirmek için kanıta dayalı erken müdahale konusunda uzmanlaşmış bir araştırma-uygulama yardım kuruluşudur. 2012'de OPO, ebeveynler için çevrimiçi bir kendi kendine yardım kursu geliştirmiştir. The Global Injury Research Collaborative (GIRC) O zamandan beri OPO, GIRC gibi çevrimiçi kaynaklar sağlayan, Çocuk ve Aile Mahkemesi Danışma ve Destek Servisi (Cafcass)' (Children and Family Court Advisory and Support Service) ile çalıştı. Son zamanlarda, OPO, Cafcass hizmeti kullanıcıları için hem OPO hem de Cafcass'tan özel içerik içeren ve Ayrı Ebeveynlik Bilgi Programı (SPIP) (Separate Parenting Information Program) gibi yüz yüze hizmetleri desteklemek üzere tasarlanmış bir çevrimiçi ortak ebeveyn merkezi sağlamıştır. Ayrılığın ardından çocuk bakımı düzenlemeleri üzerinde anlaşmaya duygusal olarak hazır olmanın önemi, çığır açan bir Birleşik Krallık araştırması olan "Mapping Paths to Family Justice" olmuştur. Bu çalışmadan elde edilen ana sonuç, etkili finansal düzenlemeler yapma, eş-ebeveynlik anlaşmaları geliştirme ve boşanma sonrası çatışmayı

[449] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.160).
[450] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.99).

azaltma yeteneğinin kişinin duygusal hazırlığına bağlı olduğuydu. Anlaşmazlık çözümünün genellikle anlaşma olmadan sona erdiği tespit edildi çünkü taraflardan biri veya her ikisi de eski ortakla müzakerelerle başa çıkmaya duygusal olarak hazır değildi. Bu kanıtlara yanıt olarak OPO, ayrılan tarafların duygusal hazırlığını değerlendirmek için basit bir ölçek geliştirmek amacıyla, ayrılan çiftlerin duygusal durumları üzerine psikolojik literatürü gözden geçirdi. Ayrıca ayrılmış ebeveynler tarafından artan çevrimiçi yardım kullanımının da belirlendiğini belirten OPO, katılımcıları taramak ve uygun bilgi ve desteğe yönlendirmek için bir çevrimiçi araç geliştirmeye karar verdi. Önemli araştırmalar, ayrılmış ebeveynlerin birbirleriyle çocuk bakımı düzenlemelerini müzakere etmeye duygusal olarak hazır olmalarının, çeşitli mahkeme dışı yolların başarısını belirlemede çok önemli olduğunu göstermiştir.[451]

2.1.3.3.Aile Arabuluculuğunda Tedavi Yöntemleri

Aile arabuluculuğunda terapötik yöntemlerin kullanımı çeşitli gerekçelerle tartışmalıdır. İlk olarak, arabuluculuğun terapi *olmadığı* ve ikisinin karıştırılmaması gerektiği söylenebilir. Alternatif olarak, çiftlerin terapi yerine aile arabuluculuğu için sözleşme yaptıkları ve bu nedenle terapötik çabaların hem sözleşme hem de danışanın kendi kaderini tayin etme kavramı ile tutarsız olduğu iddia edilebilir. Son olarak, terapötik yöntemlerin arabulucunun zaten önemli olan gücünü ve yetkisini arttırdığı ve deneyimsiz bir kişinin elinde terapötik çabalar, tarafların haklarını daha da ortadan kaldırabilir ve onların çıkarlarına uymayan anlaşmalara yol açabilir. [452]

2.1.3.4.Arabuluculuk ve Terapi

Bazı arabulucular, arabuluculuk ve psikoterapinin oldukça benzer olduğuna ve arabuluculuk yaparken arabulucunun da psikoterapiye benzer bir formda bir sanat icra ettiğine inanmaktadır. Görünüşte, bazı arabuluculuk biçimleri (örneğin, değerlendirici) ve bazı psikoterapi biçimleri (örneğin, psikanaliz) teorik anlayışta ve fiili uygulamada birbirinden o kadar uzaktır ki anlamlı bir şekilde karşılaştırılamaz. Ancak arabuluculuk biçimleri "kolaylaştırıcı" ve "dönüştürücü" olarak bilinen ve kısa ya da genellikle aileleri

[451] Houlston, Millings, A., Mansfield, P., & Hirst, S. L. (2019). Development and practical use of an emotional readiness assessment for support in family justice processes. Family Court Review, 57(3), 332–341. https://doi.org/10.1111/fcre.12426.
[452] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.100.

veya çiftleri içeren odaklanmış psikoterapinin önemli ölçüde benzerliği vardır. Genel olarak, bu ikisi arasında çok sayıda rezonans vardır.[453]

Aile arabuluculuğu, çeşitli uygulama alanlarından türetildiği ve sentezlendiği ölçüde benzersizdir. Teori, uygulama ve teknik, emek arabuluculuğu ve müzakeresi, hukuk, sosyal psikoloji ve psikoterapi ve danışmanlık sağlayan psikolojik disiplinlerden etkilenmiştir. Bu yeni ortaya çıkan alanın zenginliği ve heyecanı, hem bu farklı unsurları entegre etme sürecinden hem de birçok arabulucunun, arabuluculuğun müvekkilleri için, katkıda bulunan herhangi bir ayrı parçadan gerçekten daha iyi olduğu hissinden kaynaklanmaktadır. Yani, en iyi şekliyle, aile veya boşanma arabuluculuğu, tarafların ihtiyaçlarını, geleneksel yasal süreç veya tek başına boşanma danışmanlığından daha eksiksiz ve daha tutarlı bir şekilde karşılar.[454]

Bireysel psikoterapi, terapist ve danışan arasında, danışanın kendini gerçekleştirmesine izin vermeyi amaçlayan bir ilişki kurmaya yönelik bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Hem psikoterapi hem de evlilik terapisi, bireylerde veya çiftlerde uzun vadeli temel değişiklikleri etkilemeye odaklanır.[455] Problemli düşünce ve duyguları değiştirerek araz ve belirtileri konuşarak ortadan kaldırmaya odaklanır. [456] Buna karşılık, arabuluculuk, çiftlere anlaşmazlıkları çözmede yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, çiftlerin anlaşmazlıkları çözme yeteneği, hem altta yatan belirli becerilerin varlığını hem de müzakereye aykırı belirli ilişki kalıplarının yokluğunu varsayar. Birçok çift bu kriterleri karşılar ve müdahale gerektirmez. Diğerleri bu kriterlere ulaşma potansiyeline sahiptir ancak bunu yaparken yardıma ihtiyaçları vardır. Terapötik yöntemlerin kullanılması, bu yardımı sağlamanın bir yoludur. Bu anlamda, terapötik tekniklerin kullanımı, kendi başına terapiden ziyade arabuluculuk amaçlarına hizmet eder. Bu nedenle, bu tür müdahale çabaları kısa vadelidir, spesifiktir ve danışanların verimli bir şekilde müzakere etme çabalarına müdahale etmesi muhtemel süreçlerle sınırlıdır. Yani, bu tür çabalar arabuluculuktaki danışan hedefleriyle uyumludur. Altta yatan duyguları ve

[453] Gabel. (2003). Mediation and Psychotherapy: Two Sides of the Same Coin? Negotiation Journal, 19(4), 315–328.
[454] Kelly. (1983). Mediation and psychotherapy: Distinguishing the differences. Mediation Quarterly, 1983(1), 33–44. https://doi.org/10.1002/crq.39019830105.
[455] Smyth, & Moloney, L. (2003). Therapeutic Divorce Mediation: Strengths, Limitations, and Future Directions. Journal of Family Studies, 9(2), 161–186. https://doi.org/10.5172/jfs.9.2.161
[456] Gabel. (2003). Mediation and Psychotherapy: Two Sides of the Same Coin? Negotiation Journal, 19(4), 315–328. (p.317).

etkileşim dinamiklerini yüzeye çıkararak, danışanlara, aksi takdirde çözüm için en iyi çabalarını engelleyecek olanı değiştirme gücü verilir. Bu tür bir müdahalenin bir başka yararı da arabuluculuk sona erdikten sonra, her bir eşin kendi hayatını sürdürme özgürlüğü, farklı bir yaşam yolu seçme fırsatı ve tam olarak katılım becerileri dahil olmak üzere, birlikte ebeveynlikte, çocuklarının veya çocuklarının yararına boşanma sonrası ilişkilere zemin hazırlamasıdır. Evlilik sırasında birlikte ebeveynliğin tatmin edici bir şekilde uygulandığı durumlarda bile, ilişki krizi sırasında ortaya çıkan çatışmalar boşanma sonrasında da devam etmiş ve birlikte ebeveynliği etkilemiştir. Evlilik ve birlikte ebeveynlik ilişkisine nüfuz eden yönler karşılıklı olarak etkilenir ve ebeveynlerin birlikte ebeveynlik yapma biçimleri, konuyla ilgili sahip oldukları bilgilerle ilgilidir. Bu nedenle, müdahale programlarına, aile arabuluculuğuna ve psikoterapiye yatırım yapmak, boşanma sonrası birlikte ebeveynliği geliştirmeye yardımcı olabilir.[457]

Terapötik yöntemlerin kullanılması hem danışanlara hem de uygulayıcılara, hizmet için uygun danışan yelpazesini genişletmek, çatışma yaratması muhtemel altta yatan süreçleri ele alarak ve bu tür altta yatan nedenleri ele alarak sürecin kalitesini iyileştirmek, tarafların uzlaşma şartlarına uyma olasılığını artırmak, müvekkilin boşanma sonrası anlaşmazlığının gayri resmi olarak çözülme olasılığını artırmak, böylece dava veya yeniden yargılama oranını azaltmak gibi önemli avantajlar sağlar.[458]

2.1.3.5.Arabulucunun Bilgi Verme Görevi

Arabulucunun taraflara bilgi vermesi, çok çeşitli konuları kapsayan bir dizi mini dersi içerir. Bu derslerin arabuluculukla ve birbiriyle ilişkili bir dizi amaca hizmet etmesi amaçlanmıştır. Bilinçli karar vermeyi teşvik etmek, arabulucunun tarafların gözünde güvenilirliğini ve yeterliliğini teyit etmek, taraflar arasında diyalog için tarafsız bir forum sağlamak, tarafların bilgi alışverişinde bulunabilecekleri, düşünce ve hislerini keşfedebilecekleri tarafsız bir forum oluşturmak, sorunların, arabuluculuk yoluyla çözülebilir olacak şekillerde formüle edilmesi, iş birliği, müzakere, esneklik ve kazan-kazan çözümlerinin inşasının değerini teşvik etmek arabulucunun görevidir. Sürecin kontrolünün arabulucunun elinde olması zorunludur. Bu da arabulucunun arabuluculuk ilkelerinden sorumlu olmasıyla sağlanır. Aşağıda gösterilen 16 ilkenin arabuluculuk

[457] Weber, Machado, M. S., & Pereira, C. R. R. (2021). A Experiência da Coparentalidade na Guarda Compartilhada. Psicologia, Ciência e Profissão, 41. https://doi.org/10.1590/1982-3703003221957.
[458] Kelly. (1983). Mediation and psychotherapy: Distinguishing the differences. Mediation Quarterly, 1983(1), 33–44. https://doi.org/10.1002/crq.39019830105.

süreci boyunca yürürlükte olacağı ve arabulucu tarafından uygulanacağı sürecin başında belirtilmelidir.

1. *Duygusal* mantığa dikkat edin; senin varlıklarına karşılık benim acım.
2. Konumunuzun altında yatan nedenler konusunda net olun; asıl yararlanan kim?
3. Önceliklerinizi konusunda net olun; çocukların *yüksek yararına* odaklanın.
4. İyi niyetle hareket edin; diğerine şüpheleriniz veya korkularınız için fayda *sağlayın.*
5. Dil ve davranışta karşılıklı *saygı gösterin.*
6. Duygularınızı kontrol altında tutun; sakin *ol*.
7. Kendi düşünce ve hislerinize sahip çıkın; sadece *l* ifadelerine izin verilir.
8. Esnek kalın; *uzlaşmaya* hazır olun.
9. İyi düşünülmüş pozisyonları sunun; ödevini *yap*.
10. Büyük, karmaşık sorunları daha küçük, *yönetilebilir* parçalara ayırın.
11. *Sabırlı* olun; uygulanabilir anlaşmalar zaman alır.
12. *Ortak ilgi alanları* arayın.
13. Şimdiyi ve geleceği düşünün; iyi anlaşmalar *sürer*.
14. Hiç kimse geleceği öngöremez; *değişim* için mekanizmalar oluşturun.
15. Bir anlaşmaya varamamanın *maliyetlerini* düşünün.
16. İyi anlaşmalarda herkes *kazanır!*

Tarafların üçüncü aşama olan müzakereye geçmeleri için şunları yapmaları gerekir:

1. Duygularının türü ve yoğunluğu üzerinde bilinçli bir kontrole sahip olmak;
2. Organize ve mantıklı bir öneride bulunabilme;
3. Iletişimlerinde açık ve etkili olun (yani iletişim, mevcut durumda belirli konuları birer birer ele almalı ve açık bir tercih veya konumu ifade etmelidir);
4. Diğer partnere karşı duyarlı olun, yani onunla saygılı bir şekilde konuşun, göz teması kurun, makul bir dönüş yapmasına izin verin, diğerinin fikirlerini dikkate alın (onları tamamen reddetmeden) ve diğerinin söylediklerini duyduğunu gösterin;
5. Ihtilaflı konuları uzlaştırma konusunda biraz isteklilik göstermek, yani biraz esneklik ve uzlaşmaya istekli olmak veya en azından alternatif bakış açıları ve çözümleri düşünmek;

6. Arabulucuya hem yönetimsel (kim konuşacak, sıra kimde) hem de önemli talimat ve öneriler açısından duyarlı olun.

Bu kriterleri çoğunlukla tarafların yaklaşık %80' i gerçekleştirebilir. Diğer %10 terapiye diğer %10 ise dava açmak üzere Avukatlarına geri yönlendirilirler.[459]

2.1.4. Terapötik Arabuluculukta Müzakere

İlişkisel düzen teorisi, Relational Order Theory (ROT)[460], iki anahtar parametre etrafında düzenlenmiştir: Bağlılık ve karşılıklı bağımlılık. Bağlılık mesajları, beğeni, güven ve açıklığa odaklanırken, karşılıklı bağımlılık mesajları, güç ilişkilerini tanımlamaya çalışır. Her mesaj, parametreler hakkında sinyaller sunar. İlişkisel düzen teorisi ROT, (teklif-yanıt-onay) sürecinin dört tür ilişkisel çerçeveden birini oluşturduğunu varsayar: çatışma (yüksek karşılıklı bağımlılık, düşük bağlılık), kaçınma (düşük karşılıklı bağımlılık, düşük bağlılık), iş birliği (yüksek bağlılık, düşük karşılıklı bağımlılık) ve iş birliği (yüksek karşılıklı bağımlılık, yüksek bağlılık). Örneğin, boşanma arabuluculuğunda, bir çocuk ziyaret planı oluşturmak için taraflardan biri yüksek karşılıklı bağımlılık ve düşük bağlılık çerçevesi (çatışma çerçevesi) önererek ilişkisel olarak çok agresif olabilirken, diğeri düşük karşılıklı bağımlılık ve düşük bağlılık çerçevesi (kaçınma çerçevesi) ile yanıt veriyor olabilir. Bu tür bir ilişkisel karışıklık ortaya çıktığında, taraflar, esaslı bir anlaşma yapmak için ihtiyaç duyulan ilişkisel temel olarak hizmet edecek bir ilişkisel çerçeve oluşturmakta güçlük çekerler. Böylece iletişim davranışlarının eşleştirilmesi yoluyla çerçeve geliştirmenin etkisinden bahseden başka bir teori "iletişim uyum teorisi" (Communication Adaptation Theory) CAT'dir CAT ortaya çıkmaktadır. Bireyler, iletişim davranışlarını birbirine benzer hale getirerek (yakınlaşma) kişilerarası çekim olasılığını arttırır veya iletişim davranışlarını birbirinden farklı hale getirerek (divergence) kişilerarası çekiciliği azaltır. Boşanma sonrası müzakerelerde kullanılan parametrelerin tipik olarak dört tür konuyu içerdiğini bulunmuştur, olgusal, değer, çıkar ve ilişkisel. Örneğin; Olgusal bir konu, ayrılık tarihi, bir arabanın maliyeti vb. gibi davayla ilgili güncel, nesnel, tarafsız gerçekleri vurgulayan ifadelere odaklanır. Değer sorunları, örneğin iyi bir baba veya annenin nasıl davranacağına ilişkin ifadeler gibi ahlaki doğru ve yanlış iddialarını vurgular. İlgi konuları, etkileşimde

[459] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.100-120).
[460] Relational Order Theory. (2009). In Encyclopedia of Communication Theory.

bulunanların devam eden ilişkilerinde gelecekteki hedeflerine ve arzularına odaklanır (örneğin, “Çocukların önünde arkadaşça olmaya devam edebileceğimizi umuyorum.”). Son olarak, ilişkisel konular hakkındaki tartışmalar, etkileşimde bulunanlar arasındaki hem olumlu hem de olumsuz duygusal bağlara odaklanır (örneğin, "Kimse beni onun kadar kızdıramaz"). Müzakere aşamasında çiftlerin en az tartışmalı olan konuları önce ele alınarak yüz yüze müzakere etmeleri sağlanır. Önce az tartışmalı konuların ele alınması taraflar arasındaki güven boşluğunun doldurulmasını sağlamaktadır. Bu aşama boyunca değerlendirme devam eder ve sonlandırma aşamasına geçilir. [461]

2.1.4.1.Terapötik Arabuluculukta Müzakerenin Amaçları

2.1.4.1.1. Hedefler

Bir düzeyde, bu hedef, her bir ortağın çeşitli önerilerini pratik terimlerle iyice düşündüğünü ve diğer ortak tarafından iyi anlaşıldığından emin olmak için yeterli ayrıntıda tanımlamasına yardımcı olmayı içerir. Arabuluculuğa girerken, taraflar tipik olarak taban tabana zıt teklifleri öne sürerler. Seçenek stokunu genişletmek, taraflara manevra alanı sağlar ve bu seçeneklerden birinin veya daha fazlasının her iki taraf için de anlamlı olma olasılığını önemli ölçüde artırır. Ortaya konan seçeneklerin biri veya diğeri tarafından tercih edilmesi, bunların otomatik olarak makul veya başka bir seçenekten daha iyi olduğu anlamına gelmez. Herhangi bir anlaşmaya dahil edilmeleri düşünülmeden önce, bazı standartlara göre değerlendirilmeleri gerekir. Her halükârda, anlaşmaya dahil olmak için herhangi bir seçeneği seçmeden önce, her iki taraf da bilgilendirilmiş rıza göstermelidir. Etkili olabilmek için arabulucu, ihtilaflı konularla ilgili her türlü gerçeğe erişebilmelidir. Bu, ebeveyn ve mali konular için eşit derecede geçerlidir, çünkü herhangi birinin olmaması arabulucuyu yanlış yönlendirebilir ve belki de bir tarafa haksız bir avantaj sağlayabilir. Bu amaç o kadar merkezidir ki, tüm arabuluculuk sözleşmelerinin standart bir özelliğidir. Arabulucunun makul çabaları, tarafları ilgili tüm gerçeklerin açıklandığı konusunda tatmin etmezse, arabulucunun hizmeti sona erdirmekten başka seçeneği olmayacaktır. Son olarak, taraflar, gayri resmi yollarla bir anlaşmaya varamadıkları için hayatlarında ilerleyemediklerini “takılıp kaldıklarını” bildirerek

[461] Donohue, Sherry, J. L., & Idzik, P. (2016). Interaction Dynamics Predict Successful Negotiation in Divorce Mediation. Journal of Language and Social Psychology, 35(4), 374–393. https://doi.org/10.1177/0261927X15603090.

arabuluculuğa gelirler. Arabulucunun anlaşmaya varmalarına yardımcı olacağını umarak arabuluculuğa gelirler. Anlaşmak, kendilerini geçici düzenlemelerde bulabilecek çocukların çıkarları için özellikle önemlidir. O halde, anlaşmaya varmak, ilgili herkes için önemlidir, çocukların yüksek yararını sağlarken, aynı zamanda anne babaların da hayatlarına devam etmelerine olanak sağlayacak gerekli kararları almalarını sağlar. Ayrıca, bir kez imzalandıktan sonra anlaşmalarının mevcut mahkeme kararlarının yerine geçeceği gerçeğiyle daha da güçlenirler. Maddi konulardaki güncel çatışmaların çoğu, çiftin evlilik çatışması geçmişinden kaynaklanmaktadır. Arabuluculuğunun önemli bir ilişkisel amacı, eşlerin duygusal düzeyde boşanmalarını kabul etmeye teşvik etmektir. Çiftlerin boşanmalarını kabul etmemeleri, tipik olarak, "sert" veya olumsuz duygulara neden olan geçmiş olaylara tekrar tekrar dönmelerinde kendini gösterir. Bu tür duygular yoğun olduğunda, çiftler önceden arabuluculuğa yönlendirilecektir. Bu tür geçmiş referanslar iki açıdan sorunlu olabilir: her bir ortağın anlaşma koşullarına bağlılığını baltalayarak, böylece gelecekteki uyum olasılığını azaltır. Her iki durumda da arabuluculuğun ilişkisel bir amacı, çiftlerin geçmelerine yardımcı olmaktır. Bu hedef genellikle bir stok aşaması olarak ifade edilir, yani "geçmiş olaylar hakkında hiçbir şey yapamayız, sadece onlardan öğreniriz".[462]

Bir anlaşmanın müzakeresi, işbirlikçi problem çözmeyi ve yapıcı çatışma yönetimini içerir. Ayrıca, bu sadece arabuluculuk süreci için geçerli değildir, arabuluculuk bittikten sonra daha da önemli hale gelecektir ve çift, doğası gereği düzenli olarak gayri resmi olarak değiştirilmesi gereken bir anlaşmayı yürürlüğe koymak için birlikte çalışmalıdır. Ebeveynler arasında bir çalışma ilişkisi kurmak, belki de müzakere aşamasının temel amacıdır.[463]

Anlaşmalarının çocukları ilgilendiren yönüne ebeveynlik planı denir. Bu planı oluşturmak, ebeveynlerin çocukların çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koymasını gerektirir. Ayrıca, evlilik sorunları ve ebeveynlik sorunları arasında net bir şekilde ayrım yapabilmelerini gerektirir. Boşanmalarının stresi altında, zor duygular ve geçmiş olaylarla boğuşurken, çocukları ilk sıraya koyma hedefi zorlayıcı olabilir. Bu, özellikle boşanmanın şoku bir veya her iki ebeveynin çocuklara karşı davranışlarında dramatik

[462] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.132.
[463] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation p.133.

değişikliklere neden olduğunda böyle olabilir. Bazı durumlarda, örneğin, çocuk bakımına en az dahil olan ebeveyn (tipik olarak baba), şimdi boşanmada keskin bir şekilde artan katılım göstermektedir. Bu davranış, diğer ebeveynin katılımıyla çelişir, manipülatif ve kontrol edici olarak algılanabilir ve diğer ebeveyn (tipik olarak anne) için bir kızgınlık kaynağı olabilir. Bunun gibi bağlamlarda çocukları ilk sıraya koymak aynı anda hem çok önemli hem de çok zor olabilir. Çift bir ebeveynlik planı geliştirmek için ilerleyebildiğinde, gerçek plan özellikleri genellikle hızlı bir şekilde netleşir. Sorunlar tanımlanır, seçenekler tartışılır ve değerlendirilir, belirli alternatifler seçilir, ayrıntılar netleştirilir ve anlaşmalar hazırlanır.[464] Tüm çiftler için, ama özellikle yüksek çatışmalı olanlar için, üsluba ve dile gösterilen özen, önceki açmazların ortaya çıkmasını engeller. Anlaşma, çiftin olumlu etkileşimler kurabilmesi ve yavaş yavaş karşılıklı güven oluşturabilmesi için yeterince spesifik olmalıdır. Aynı zamanda, her iki ebeveynin de özel korkularını tatmin etmelidir. [465]

Yapıcı müzakere becerileri iletişim (dinleme, özetleme, iletişim), biliş (mantık, organizasyon, netlik), iş birliği, esneklik ve uzlaşma üzerine odaklanır. O halde, arabuluculuğun önemli bir amacı, danışanları bu tür becerileri geliştirmeye ve tutarlı bir şekilde sergilemeye teşvik etmektir.[466]

Müzakere, her bir ortağın, her ikisi için de kabul edilebilir olan teklifleri ilerletme ve anlaşmaları müzakere etme konusunda eşit derecede özgür olduğunu varsayar. Bunun için arabulucunun etik standartlar içinde her iki tarafın da eşit olacağı bir alan sağlaması gerekir. Yani taraflar;

- Teklifleri geliştirmek ve ilerletmek için eşit derecede özgür;
- Düşüncelerini ve duygularını ifade etmekte eşit derecede özgür;
- Diğerinin tekliflerine itiraz etme veya başka bir şekilde itiraz etme konusunda eşit derecede özgür;
- Kanıt ileri sürmekte ve aksi halde bir argüman geliştirmekte eşit derecede özgür;

[464] Bala, & Himel, M. J. A. (2021). The "AFCC-Ontario" parenting plan guide and template: Jurisdictionally-specific resources for family justice professionals and parents. Family Court Review, 59(3), 555–570. https://doi.org/10.1111/fcre.12542.
[465] Folberg, Milne, A., & Salem, P. (2004). Divorce and family mediation models, techniques, and applications. Guilford Press. (p.100).
[466] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.133.

- Arabuluculuk sürecinden geçici veya kalıcı olarak ayrılma konusunda eşit derecede özgür;
- Avukatlar, muhasebeciler veya diğerleri gibi uzmanlara danışmak için eşit derecede özgür;
- Teklifleri kabul etmekte ve anlaşma şartlarını onaylamakta eşit derecede özgürdür.

Bu bağlamda arabulucu, bu amaca ancak arabuluculuk sürecinin sınırları içinde ulaşabilir. [467]

Çoğu durumda, aile arabuluculuğu, ihtilaflı konuları çözen kapsamlı bir anlaşmaya varacaktır. Buna iş birlikçi müzakere yoluyla ulaşıldığı ölçüde, taraflar zaten onun hüküm ve koşullarına uyma konusunda bir dereceye kadar taahhütte bulunmuşlardır. Bununla birlikte, bu tür anlaşmalar, özellikle küçük çocuklarla ilgili olduğunda, düzenli revizyonlar gerektirir. O halde, TFM temelli aile arabuluculuğunun önemli bir hedefi de bu uzun vadeli taahhüttür.[468]

Son olarak, bir çalışma ilişkisi geliştirmek ve bu uzun vadeli taahhütte bulunmak, en azından kısmen, arabuluculuk sürecinin kendisinin her iki taraf için ne kadar tatmin edici bir deneyim olduğunu yansıtacaktır. Arabuluculuk sürecinin çekişmeli karakteri göz önüne alındığında, bunu başarmak nadiren kolaydır. Sürecin birkaç farklı özelliğine bağlı olduğu için de zordur:

- Arabulucunun ne ölçüde adil ve tarafsız olarak algılandığı,
- Tarafların süreç ilerledikçe her birinin ihtiyaç duyduğu farklı ve değişen destek düzeylerini alma derecesi,
- Danışanların endişelerinin duyulduğunu ve şikayetlerini dile getirmek için yeterli zamana sahip olduklarını ne ölçüde hissettikleri,
- Sert duygularını bir kenara bırakıp, birbirlerine güvenlerini yeniden tesis etmenin zorlu sürecine ne ölçüde başlayabilecekleri,
- Her birinin geçmişteki dava deneyimlerine göre ve henüz sona eren evlilik ilişkisinde kendi değer duygusuna göre gerçekten ne kadar güçlenmiş hissettiği

[467] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p. 134.
[468] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p. 134.

- Şartları, koşullar altında adil ve hakkaniyetli olarak görülen uzlaşmayı ne ölçüde başardıkları.

Bu karmaşık özellikler karışımı, taraf memnuniyetini elde edilmesi zor bir sonuç haline getirir, ancak aile arabuluculuk çabasının genel başarısı, taraf memnuniyetini çok önemli hale getirir.[469]

2.1.4.1.2. Prensipler

TFM tabanlı aile arabuluculuğundaki müzakere, dört kapsayıcı ilke tarafından yönlendirilir: eşitlik, adalet, işlevsellik ve memnuniyet.[470]

Burada eşitlik, her iki ortağın da arabuluculuk sürecinin avantaj ve dezavantajlarını benzer ölçülerde paylaşma ve herhangi bir nihai anlaşmada benzer söz hakkına sahip olma derecesini ifade eder. Adalet, hukuktaki daha resmi referansının aksine, burada sağduyu terimleriyle görülür ve bu nedenle oldukça özneldir. Herhangi bir çözüm, yalnızca hem kısa vadeli hem de uzun vadeli endişeleri karşılıyorsa, adil olarak değerlendirilecektir. İşlevselliğe gelince, bu arabuluculuk sürecinin pragmatik karakterine atıfta bulunur. Arabulucu, maddi ve ilişkisel sorunları olan çiftlere yardımcı olmak için oradadır. Arabulucunun amacı, çözümleri hemen aşikâr olsalar bile dayatmak değil, çözümleri keşfetmek için ortak bir çaba içine girmektir. Son olarak, arabulucu tüm ilgililer için tatmin edici bir süreç oluşturmaya çalışır. Arabulucu taraflarla kendi önemli ve ilişkisel zorluklarını çözmek için olumlu ve üretken bir ilişki kuracaktır. [471]

2.1.4.1.3. Yöntemler

TFM tabanlı arabuluculukta müzakere süreci aşağı yukarı doğrusal bir şekilde ilerler. İlk görev, her bir tarafla yani diğer ortağın önünde halka açık bir yerde yeniden bir araya gelmeyi içerir. Bu arabulucunun her bir tarafa karşı adil ve eşit davranma niyetini yansıtır aynı zamanda arabulucunun süreç üzerindeki kontrolünü yeniden kurar. Bu çerçeve bağlamında, ihtilaflı konuları listelenir, pratikte, böyle bir liste oluşturmak, çözülebilir veya aracılık edilebilir bir dizi problemin birlikte inşa edilmesi olarak daha iyi karakterize edilebilir. Bazı durumlarda, danışanlar, zaten arabuluculuk açısından çerçevelenmiş sorunlar sunarlar. Çerçeveyi oluşturup konuları sıraladıktan sonraki görev, mevcut ve

[469] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation.p.134.
[470] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.135.
[471] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.136.

sonraki oturumların dengesi için gündemi belirlemektir. Gündem arabulucunun seçimi olmasına rağmen, istisnalar veya değişiklikler, koşulların gerektirdiği durumlarda rutin olarak tartışılır. Gündemi belirleme görevinin bir kısmı, karmaşık konuları daha küçük, daha yönetilebilir parçalara bölmeyi içerir.[472]

Çocukların velayeti ve bakımıyla ilgili yoğun çatışmalarda etkili arabulucular bu boyutları esneklikle ele almış, her iki ebeveynin bakış açısını tanımış ve doğrulamış, farklılıkları kabul etmiş ve araştırmış, konuları farklılaştırmış, gerektiğinde ilişkisel konulara odaklanmış, yazılı özetlerle süreci takip etmiş ve test çözümlerini teşvik etmiştir. [473]

TFM modelinde, alt metinlerin ve gizli gündemlerin belirlenmesi ve ele alınması, hazırlık aşamasının birincil odak noktasıdır. Buna rağmen, bu sorunlar tamamen ortadan kaldırılmadıkça, müzakere aşamasında tekrarlanma olasılığı yüksektir ve beklenmelidir. Bunları tamamen aşmak zaman ve pratik gerektirir. İlişkinizde şu anda neler olduğuna ve çocuklara ortak bağlılığınıza odaklanmak, kendinizi bu tür duygulardan iyilik için kurtarmanın yoludur. Arabuluculuk, herhangi bir çözümün her bir çiftin koşullarına göre adil ve eşit olmasını sağlamaya çalışır. Bu nedenle, taraflar dengeli bir müzakere sürdürmek önemlidir.[474]

Tüm arabuluculuk modelleri, anlaşmaya varmalarına yardımcı olmak amacıyla, ihtilaf halindeki taraflar arasında tartışma ve müzakereyi kolaylaştırmayı taahhüt eder. TFM de dahil olmak üzere bazı modeller danışanların etkili problem çözme ve etkileşim kurmayı öğrenmelerine yardımcı olur. Gerçekçi teklifler geliştirmek, teklifleri değerlendirmek, ihtiyaçları ve endişeleri dile getirmeyi öğrenmek, altta yatan çıkarlarla temasa geçmek ve ortak ebeveynler olarak geleceklerine dair ortak bir vizyon geliştirmek, bunların hepsi yalnızca arabuluculukta etkili müzakere için değil, aynı zamanda etkili çatışma yönetimi için de gerekli olan becerilerdir.[475]

Tüm arabuluculuk taraflarının ortak bir noktası vardır. Farklılıklarını çözmek için denemek ve başarısız olmak. Bunun nedeni sınırlı seçenek yelpazesidir. Ancak ortak

[472] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.140.
[473] Gulbrandsen, Haavind, H., & Tjersland, O. A. (2019). Mediation strategies in the face of custody conflicts. Conflict Resolution Quarterly, 36(4), 293–309. https://doi.org/10.1002/crq.21241.
[474] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.142.
[475] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.143.

sorumluluk ve çocukların yüksek yararına vurgu yapan arabulucu çerçeveye genişletir ve artık ebeveynlerin konuşacak çok şeyi olur ve önlerindeki 5 ila 20 yıl boyunca devam edecekleri bir diyalog sürecine başlamak zorunda kalırlar.[476]

Seçenek yelpazesini genişletme sürecinin bir parçası olarak, çiftler değiş tokuş kavramıyla, yani her bir tarafın aşağı yukarı eşit değerde bir şey elde etmek için değerli bir şeyden vazgeçtiği değiş *tokuşlar* kavramıyla tanıştırılabilir. Örneğin, bir ebeveyn, diğer ebeveyn çocukları sabah okula götürmeyi kabul ederse, çocukları randevulara götürmeye istekli olabilir. Belirli çocuk bakım görevlerini değiştirmeyi veya belirli ayrıcalıkları (Noel veya Yılbaşı Gecesi gibi) yıllık olarak değiştirmeyi kabul edebilirler. Bu tür örnekler çoğaltılabilir ve ebeveynlik planları oluşturmanın yaratıcı tarafını ortaya çıkarabilir. Bu tür öneriler tarafları diyaloga girmeye zorlar, yenilenmiş güvenin temelini oluşturur.[477]

Tarafların çoğu, müzakere konusunda sınırlı deneyime sahip arabuluculuk amatörleridir. Onların deneyim eksikliği, mevcut bilgilerle uyuşmayan tekliflere yol açabilir ve teklifleri hislerinden kaynaklanabilir. Her iki durumda da arabulucu, önemli bir gerçeklik kontrolü sağlamaktan sorumludur.[478]

Arabulucunun çabalarına rağmen yine de çıkmazlar olabilir. Bazı çıkmazlar arabuluculuk sürecini sonlandırmaya zorlar. Bununla birlikte, çoğu açmaz ilişkisel veya maddi süreçlerden kaynaklanabilir. Çıkmazların %80 'i ilişkisel süreçlerden kaynaklanır. Üçüncü taraflarla etkileşim kurmak, oturumlara ara vermek, bir anlaşmazlığı "geçici bir sorun" olarak belirlemek, Sorunu yeniden çerçevelemek, varsayımları keşfetmek, sonuçları incelemek, bireysel toplantılar yapmak, varsayımsal seçenekler üzerinde düşünmelerini sağlamak ve o andaki duyguyu görmelerini sağlamak olumlu etki yaratabilir.[479]

Maddi konulardaki açmazları kırmak için rutin olarak kullanılan dört teknik vardır. Boşanma çoğu kişi için zor bir dönemdir, yoğun stres altında oldukları ve muhtemelen olabilecekleri kadar esnek olmadıkları bir dönemdir. O halde çıkmazı kırmak, seçenekler

[476] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.144.
[477] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.147.
[478] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.148.
[479] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.153.

yelpazesini genişletmek için yaratıcı bir çaba gerekir. Fikir üretmek "beyin fırtınası" yapmak diyalog için başka bir fırsat sunar. Çoğu durumda her iki taraf için de kabul edilebilir bir seçenek olur. Sorunları teker teker ele almak, tatmin edici bir çözüme ulaşmayı sağlayabilir. Daha büyük sorunları bir dizi küçük soruna bölmek de çıkmazları kırmanı başka bir yoludur. Yeni bazı iş bölümleri ya da değiş tokuşlar yapmak da başka bir yoldur. Arabulucu taraflara sabırlı olmalarını tavsiye edebilir ve kapsamlı bir anlaşma yapılamıyorsa kısmi anlaşmalar da yapılabilir, bu sayede tam bir anlaşma yapılması umudu da korunur. [480]

TFM modelinin, sonucun kalitesini değerlendirmek için kullandığı bir dizi ilişkisel kriter şu şekilde sıralanabilir: Olumlu etkinin artan sıklığı ve yoğunluğu,negatif etkinin sıklığı ve yoğunluğunda azalma, daha etkili çatışma yönetimi becerileri,taraflara değil, konulara daha fazla odaklanma**,** sorunları ve seçenekleri keşfetme istekliliği, gerçeklik testini kullanma ve uygun olduğunda uzlaşma dahil olmak üzere daha fazla esneklik ve açıklık**,** geçmişle hesaplaşırken şimdiye ve geleceğe daha iyi odaklanma**,** değerler, tercihler ve tutumlardaki farklılıklara daha fazla tolerans**,**gelişmiş iletişim becerileri, gelişmiş iletişim netliği**,** Sözlü ve sözsüz ipuçlarına karşı geliştirilmiş atılganlık ve duyarlılık**,** Gelişmiş karşılıklı dikkat, dinleme, saygı ve empati**, i**yileştirilmiş dinleme doğruluğu**,** Akıl okuma, güdülere atfetme, stereotipleştirme, lakap takma, küfretme ve aşırı dil kullanımı (her *zaman, asla*) gibi yaygın işlev bozukluklarının sıklığında azalma. Bu tür ilişkisel değişiklikler, tarafların ve arabulucunun birlikte kendi benzersiz koşulları altında adil ve hakkaniyetli bir çözümü birlikte inşa ettikleri temeli oluşturur. Bunun böyle olduğundan emin olmak için, bir anlaşma taslağı taraflarla çok kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmelidir. Anlaşma taslağının tarafların ve avukatlarının onayı ve imzaları ile bağlayıcı bir metin haline geleceği, yaşam koşullarının değişmesi ve çocukların büyümesi sebebiyle bu anlaşmaların raf ömrünün kısa olduğu, bu anlamda zaman içinde gayrı resmi değişikliklerin de olacağı konusunda taraflar aydınlatılmalıdır. Tarafların her ikisi de söz sahibi olduklarını ve bunu yapmak için eşit zaman verildiğini hissetmelidir. Her ikisi de varılan anlaşmanın ellerinden gelenin en iyisi olduğu konusunda hemfikir olmalıdır. Öyle olsa bile, bu tür olumlu duygular genellikle acı ve tatlıdır, çünkü boşanmanın ortasında ortaya çıkarlar, taraflar artık iki hanede ebeveynlik yapmanın zorluklarıyla yüzleşecekler ve çoğu zaman bunu yapmak için yetersiz mali kaynaklarla karşı karşıya

[480] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.155.

kalacaklardır. Bu sebeple ayrılıkta bile arabulucu destekleyici ve cesaretlendirici olmalı ve gelecekte olabilecek açmazlar için ulaşılabilir olmalıdır.[481]

2.1.5. Terapötik Arabuluculuğu Sonlandırma ve Takip

2.1.5.1. Sonlandırma

Aile arabuluculuğu kısa vadeli bir süreç olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle sonuç tüm aile arabuluculuğu davalarının evrensel bir özelliğidir. Birçok metin sonlandırmayı basit ve anlaşılır olarak gösterir. Arabulucunun bakış açısından, arabuluculuk genellikle basit bir sonlandırma ile sona ermeyen bir süreçtir. Tarafların bakış açısından, arabuluculuk duygusal ve entelektüel olarak zorlu ve yorucu bir süreçtir. Süreç nasıl biterse bitsin, tarafların, arabulucu ile yakın bir ilişki kurmuş olmaları gerçeğinden kaynaklanan, nihai kapanışa ihtiyaçları vardır. Tarafların süreçteki başarısı vurgulanmayı ve kutlanmayı hak eder. Anlaşma, aile arabuluculuğunun tek ve hatta en önemli sonucu olmasa da yasal açıdan önemli ve çiftin arabuluculukta gösterdiği çabanın bir ödülüdür.[482] Arabuluculuktaki bu sonuçlar, bu çabaların ne ölçüde başarılı olduğunu yansıtacaktır. Arabulucunun her çift için her zaman elinden gelenin en iyisini yapması beklense de her uygulama deneyimi profesyonel gelişim için bir fırsat sunar. Arabulucunun, çabaları etkisiz kalabilir taraflar için sıkıntı kaynağı olabilir ve süreci geciktirebilir. Acemi ve deneyimli arabulucular farklı türde hatalar yaparlar. Aralarındaki temel fark, bilinçli kontrol derecesidir. Yeni başlayanlar, verilerle boğulma ve kendilerini büyük stres altında hissetme eğilimindedir. Sonuç olarak, müdahaleye yönelik çabaları dürtüsel, daha az düşünülmüş olabilir. Buna karşılık, deneyimli arabulucular, veri alımını yavaşlatmak için filtreler geliştirdiler ve daha rahat ve kendilerine daha fazla güvenirler. Sonuç olarak, müdahale çabaları daha planlı, daha iyi düşünülmüş, deneyime dayalı ve dolayısıyla genellikle daha yaratıcı olur. Bu çabalar, zengin bir öğrenme deneyimi için arabulucunun uzmanlığını geliştirerek taraflara yardımcı olur.[483]Arabulucu, takip seansı veya seansları için rezervasyon yaptırabilir ve tarafları sürecin sonlanmasından yaklaşık 1 hafta önce bir arama beklemeleri konusunda uyarabilir.[484]

[481] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE. (p.158- 160).
[482] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.176.
[483] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.178.
[484] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.178.

TFM' ye dayalı arabuluculukta iki olumlu ve iki olumsuz olmak üzere dört sonuç beklenir; birinci pozitif sonlandırma, ihtilaflı tüm konularda anlaşma, bir "mutabakat" ın tamamlanması, takip için düzenlemelerin tamamlanması ve hem süreç hem de maddi ve ilişkisel sonuçlarla tarafların memnuniyetinin sağlanmasıdır. Süreç tamamlansa da danışanların kendi başlarına üstesinden gelemeyecekleri gelecekteki sorunlar için arabulucuya tekrar gelebilecekleri kapısı da açık bırakılır. Taraflar arabuluculukta hazırlanan metinlerin bir avukat tarafından incelenip onaylanmadıkça, mahkeme şartlarına uygun olarak hazırlanmadıkça, bir avukat huzurunda imzalanmadıkça ve aile mahkemesine sunulmadıkça yasal olarak bağlayıcı olmadığı konusunda bilgilendirilir. Yani, nihai anlaşmanın aile mahkemesi tarafından geçerli ve bağlayıcı görülmesi için yasal inceleme zorunludur.[485]

İkinci pozitif sonlandırma, Olumlu sonucun ikinci biçimi, tipik olarak, kısmi bir anlaşma, çözülmemiş sorunların açıklığa kavuşturulması, kısmi bir "mutabakat"ın tamamlanmasıdır. Bu sonuçta, arabulucu ve müvekkillerin arabuluculukta elde edilen kazanımlardan yararlanmaları önemlidir. Önemli bir kazanım bir ebeveynlik planı veya bir finansal plan olabilir. Dava sürecine gidilse bile davada daha az bir talep olacaktır. Bu seçenekte taraflar iş birliğine daha az isteklidir.[486]

Arabulucu tarafından başlatılan olumsuz sonlandırmada **s**onuçlar "olumsuz" olabilir. Taraflar aralarındaki ilişkinin durumunu dürüstçe yansıttıkları için kendi içlerinde olumsuz değildirler. Burada olumsuz sonuç ya arabulucu tarafından ya da taraflarca ortaya getirilir. Eğer taraflardan biri veya her ikisi de arabuluculuk yönergelerine uymayı reddediyor ve genellikle işbirliği yapmıyorsa, taraflardan biri ya da her ikisi de sürece bağlılık eksikliği gösteriyor ya da süreci gizli bir gündem için kullanıyorsa, doğrudan veya dolaylı olarak, anlaşma şartlarına uyma niyetlerinin olmadığını açıkladıysa, etkili bir şekilde müzakere edemiyor veya başka bir nedenle karar alma süreçlerine anlamlı bir şekilde katılamıyorsa, arabulucuya artık güvenemeyeceklerini doğrudan veya dolaylı olarak belirttilerse, arabulucu, taraflardan birinin veya her ikisinin güvenliğini sağlayamıyor veya taraflar arasında üzerinde anlaşılan şartlar bazı açılardan yasa dışıysa, fiziksel şiddet tehdidi de dahil olmak üzere, taraflar arasındaki güç dengesizliği,

[485] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.179.
[486] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.181.

taraflardan birinin sözleşme hükümlerine özgür rıza göstermesini engelleyecek nitelikteyse, taraflar arasındaki çatışma düzeyi, anlamlı bir müzakerenin mümkün olamayacağı düzeydeyse süreç arabulucu tarafından sonlandırılabilir.[487]

Taraflarca başlatılan olumsuz sonlandırmada taraflar, arabuluculuğu ya çıkmaza erken vararak, herhangi bir konuda anlaşmaya varamayarak ya da herhangi bir sebep göstermeden hizmetten ayrılarak devam etmeyi reddederek sona erdirirler. Bu durum nadir de olsa arabulucu hatasından ya da arabuluculuk hazırlığındaki çeşitlilikle ilgili olabilir. Hemen hemen her şeyi kabul eden taraf veya hala çok kızgın olan ve neredeyse hiçbir şeyi kabul etmeyen diğer taraf olabilir. Üçüncü bir olasılık da arabulucunun kontrolü dışında olan durumsal komplikasyonlarla ilgili olabilir.[488]

2.1.5.2.Takip

TFM tabanlı arabuluculuğun son aşaması takiptir. Olumlu bir şekilde anlaşmayı sağlayan taraflar bakımından üç ya da altı ay sonra tarafların %80 kadar kısmı bu takibe uyarlar ancak %30 kadar kısmı takibe gerek olmadığı işlerin iyi gittiği gerekçesiyle takibi iptal ederler. Özünde takip, TFM' nin klinik hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığını belirlemek için bir kontrol olarak tasarlanmıştır ve bu nedenle sunulan hizmetin tasarımı hakkında bir geri bildirim kaynağıdır. Arabuluculuk, ebeveyn ilişkilerinde, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde, bireysel boşanma sonrası uyumda ve stres yönetiminde olumlu değişiklikler yaratmayı amaçlamaktadır.[489]

Muhtemelen hedeflere ulaşıldığının en iyi göstergesi, eski eşler arasındaki ilişkilerin kalitesidir. Karşılıklı saygı, dikkat, empati ve desteğin kanıtı, en azından karşılıklı ebeveynlik konusunda arabuluculuğun olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Aynı derecede önemli olan bir zamanlar çok yüksek olan stres seviyelerinin artık yönetilebilir hale geldiğine ve çiftin değişen yaşam koşullarına iyi uyum sağlayabilecek kadar yeterli esneklik gösterdiğine dair göstergelerdir.[490]

Başarılı sonuçlar çoğu danışan çifti için geçerli olsa da bir azınlık çok daha olumsuz bir tablo çizebilir. Bu çiftler genellikle arabuluculuk sürecinden ya da arabulucudan bir miktar memnuniyetsizlik ifade ederler. Bu çiftler, arabuluculuk veya müzakere

[487] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.182.
[488] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.183.
[489] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p.185.
[490] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p. 185.

aşamasında yeniden arabuluculuğa davet edilebilir. Bununla birlikte birçoğu başka bir arabulucuya ya da mahkemeye başvurmaya karar vererek daveti reddedecektir. [491]

TFM, ilişkisel boşanma sonrası çatışmaların ele alınmasını ve sorunları çözme olasılığını önemli ölçüde arttıracaktır. Kalıcı bir çözüme ulaştırarak taraflara maddi destek ve bireysel dönüşüm fırsatı sağlayacaktır. Uygulayıcılar, işbirlikçi problem çözmeyi, yapıcı müzakereyi ve geleceğe yönelik planlamayı kolaylaştırırken sınırlı terapötik değişimi sağlayacak klinik ve müzakere becerilerinin bir kombinasyonuna güvenirler. Ayrıca model, birlikte oluşturulan etkileşimli süreçlere büyük önem vermektedir. Tarafların çoğunluğu kapsamlı bir çözüme ulaşacaktır. Yine tarafların çoğu üç ila altı aylık takipte olumlu uyum gösterecektir. Kısacası TFM hem uygulayıcıları hem de taraflar için talepkar olan ancak özellikle uzun vadeli dayanıklılık ve uyum açısından çoğu zaman olumlu sonuçlar veren bir arabuluculuk modelidir.[492]

2.2. Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk

Riskin, uyuşmazlığa düşen tarafların kendi durumlarını üçüncü kişiden daha iyi anlayabileceklerini ve bu sebeple tarafların arabulucunun ve avukatların yaratabileceğinden daha iyi çözümler geliştirebileceğini savunmaktadır. Kolaylaştırıcı arabuluculuk sürecinde bir tür müzakere gerçekleşse de bu form daha çok "ilke" müzakere olarak tanımlanabilir. Muhalif tarafların görüşleri, inanç sistemleri ve tutumları, kolaylaştırıcı arabuluculuk sırasında araştırılır ve herhangi bir ilke görüşmesi yapılmadan önce altta yatan konular yüzeye çıkarılır. Bu, buzdağı metaforu kullanılarak gösterilebilir. Su seviyesinin üzerinde bir buzdağının sadece küçük bir yüzdesi görünürken, en büyük ve en güçlü kısım yüzeyin altında görünmeden kalır. Kişiliklerimiz ve davranışlarımız bir buzdağına bağlanabilir. Bir birey hakkında gördüğümüz ve duyduğumuz şey, buzdağının sadece görünen kısmıdır, altta ve kendimiz için görünmez ve çoğu zaman bilinçsizken, gizli güdüler, ihtiyaçlar, istekler, endişeler ve korkular bulunur. Bu gizli ihtiyaçları, istekleri, korkuları ve endişeleri bilen psikolojik olarak eğitilmiş bir arabulucu, kolaylaştırıcı bir dil kullanarak 'buzdağının altında' iletişim kurma yeteneğine sahiptir. Bir anlaşmazlığı çözmek için somut gerçekleri kullanmak Titanik'le buzdağına yelken açmak gibi olur; 'Suyun' altında ne olduğunu tahmin etmezseniz, arabuluculuk çabalarınız feci sonuçlarla batabilir. Strasser ve Randolph'a göre,

[491] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p. 185.
[492] Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic Family Mediation. p. 186.

arabuluculuğun kolaylaştırıcı biçimi, psikolog Carl Rogers'ın hümanist-varoluşsal modeline dayanmaktadır. Model, fenomenolojiden kaynaklanmaktadır ve bu nedenle, hepimizin yalnızca herhangi bir tam anlamıyla kendimiz tarafından bilinebilen kendi öznel dünyamızda yaşadığımızı öne sürmektedir. Benlik, bu paradigmanın merkezi yönüdür ve Rogers'ın teorisine göre her zaman "yaralanmadan" korunma ister. Bu nedenle, benliğimizi nasıl davrandığımızla koruruz. Bununla birlikte, davranışlarımız çoğunlukla bilinçdışı düzeyde derinlere kök salmıştır. Dolayısıyla aracı, bilinçdışının yüzeye çıkmasına izin vermek için bir katalizör görevi görmelidir. Benliği korumaya hizmet eden iki davranış örneği şunlardır: Çatışma sırasında, rakibinin davranışını sürekli olarak komplocu veya politik olarak esinlenmiş olarak yorumlayan bir kişi rakibi haksız yere hile yapmakla veya süreci baltalamakla suçlayarak kendi arzusu için bir şekilde hile yapma eğiliminde olabilir. İnsanlara karşı derin antisosyal duygular besleyen bir kişi, duygularını kontrol altında tutmanın bir yolu olarak, bir anlaşmazlık sırasında rakipleriyle uğraşırken hoş tavırlar ve iyi sosyal beceriler geliştirebilir. Mekanizmanın gerektiği gibi işlemediği bir durum ortaya çıkarsa, muhalifler, bireyin öfke patlaması karşısında şoka uğrayacaktır. Ayrıca, bireyler, ödülleri en üst düzeye çıkarmaya ve dış çevrelerindeki yaptırımları veya cezaları en aza indirmeye çalışırlar ve dolayısıyla iyilik geliştirirler. Ayrıca, bireyler dış çevrelerindeki ödülleri en üst düzeye çıkarmaya ve yaptırımları veya cezaları en aza indirmeye çalışırlar ve bu nedenle ihtiyaçlarını karşılayan nesnelere karşı olumlu, ihtiyaçlarını engelleyen nesnelere karşı olumsuz tutumlar geliştirirler. Bu olumlu veya olumsuz tutumlar, iç ve dış tehditler, sinir bozucu deneyimler veya biriken baskılar tarafından uyandırılabilir ve yukarıdaki örneklerde belirtildiği gibi davranışlarımızda sergilenir. Tutumlarımız, içinde yaşadığımız dünyaya ilişkin, belirsizliğin ve rahatsızlığın azaltılmasına katkıda bulunan istikrarlı bir görüş benimsememize yardımcı olduğundan, oluşan tutumların değiştirilmesi zordur. Bununla birlikte, psikolojik olarak eğitilmiş ve kolaylaştırıcı yöntemi kullanan arabulucu, arabuluculuk sürecini engelleyebilecek tutumları değiştirmede değerlendirici arabulucuya göre bir avantaja sahiptir. Kolaylaştırıcı arabuluculuk, bireylerin yanlış yönlendirilmiş tutum ve davranışlarının temel nedenlerinin farkına varmalarına yardımcı olur. Kolaylaştırıcı arabuluculuk, vakanın gerçeklerinden ziyade bireylere insan olarak odaklandığı için, bireyler kendilerini güçlenmiş hissederler ve tutum ve davranıştaki bir değişiklik, süreç boyunca kazanılan yeni içgörülere dayanır. Bu, katılımcıları çatışmadan "çalışan bir ittifaka" taşır ve arabulucunun tarafsız ve önyargısız kalmasını sağlar. Kolaylaştırıcı arabuluculuk

müdahaleci değildir. Tarafların yalnızca kendilerini keşfetme ve içgörüye dayalı bir uzlaşma ölçüsüne ulaşmalarına yardımcı olur. Herhangi bir özel yasa, endüstri uygulaması veya teknoloji bilgisini gerektirmez. Buna karşın, değerlendirici arabuluculuk daha yönlendirici ve müdahalecidir. Değerlendirici arabulucu, taraflara, tarafların davalarının ilgili esas ve kusurları ile güçlü ve zayıf yönleri hakkında bir değerlendirme sağlar, ancak çatışmanın altında yatan sorunları ortaya çıkarmaz. Strasser ve Randolph değerlendirici arabuluculuğun "öz değerlendirmeyi caydırdığına, kendi kaderini tayin etmeyi engellediğine, konumlandırmayı desteklediğine, kutuplaşmaya yol açtığına ve tarafları çıkar ve ihtiyaçlardan ziyade haklarına ve yükümlülüklerine odaklanmaya teşvik ettiğine" işaret ediyor.[493]

Kolaylaştırıcı arabuluculuk ve değerlendirici arabuluculuk terimleri genellikle Riskin'e atfedilir.[494] Aslında, Kovach ve Love' ın gözlemlediği gibi, Riskin değerlendirici arabuluculuğu aracılık dünyasının "haritasına" yerleştirmiştir. Riskin, değerlendirici arabuluculuğu, arabulucunun yasal bir pozisyonun güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirdiği veya mahkemede olası sonuçları öngördüğü ve böylece "arabuluculuğun sonuçlarının bir kısmını veya tamamını yönlendirdiği" bir süreç olarak tanımlar. Lowry, arabulucunun "çatışmanın yanı sıra çözümü hakkında değerlendirmeler yaptığı ve bu değerlendirmeleri taraflara ilettiği" bir süreç olarak tanımlıyor ve uyuşmazlığın asli içeriğini analiz etmeye ve dava hakkında her türlü yargıyı sunmaya odaklanıyor. Riskin ve Lowry, değerlendirici arabulucuların uyuşmazlığın hem içeriği hem de süreciyle ilgilendikleri görüşünü paylaşırlar ve çözüm arayışında her ikisi üzerinde önemli ölçüde etki uygulamak için vaka değerlendirmesini kullanırlar.[495]

1990'ların ortalarında, Riskin, büyük bir hukuk firmasının avukatlarına ve müvekkillerine arabuluculuğa nasıl katılabilecekleri konusunda bir eğitim programı sunma talebine yanıt olarak bir grid sistemi geliştirdi. Leonard Riskin'in, genellikle Riskin's Grid olarak bilinen yeni bir arabulucu yaklaşımları modelini sunduğu, "Aracıların Yönelimlerini, Stratejilerini ve Tekniklerini Anlamak" temel makalesi, zamanın testinden geçmiştir. Daha spesifik olarak, Riskin'in arabulucunun rolünü tanımlamak için "kolaylaştırıcı" ve

[493] Badenhorst. (2014). Facilitative Mediation- Seeing More Than the Tip of the İceberg: Feature. De Rebus, 2014(539), 30–31.
[494] Seda Özmumcu, "Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Arabuluculuk", İÜHFM, C. LXXI, S. 1, 2013, s. 1375.
[495] Della Noce. (2009). Evaluative Mediation: In Search of Practice Competencies. Conflict Resolution Quarterly, 27(2), 193–214. https://doi.org/10.1002/crq.255.

“değerlendirici” terimlerini kullanması, birçok eleştiriye ve gözden geçirme girişimine maruz kalmıştır. Bugün, yaklaşık yirmi beş yıl sonra, uygulayıcılar, eğitimciler, hizmet sağlayıcılar ve arabuluculuk kullanıcıları, bir arabulucunun mesleğine yaklaşımını tanımlamak ve analiz etmek için hala bu terimlere güveniyorlar. Arabulucu yaklaşımlar dizisini açıklamaya çalışan ilk kişi Riskin değildi. Riskin's Grid'den önce, diğer akademisyenler bu yaklaşımları "çöp atma, vurma ve hashing" gibi renkli terimler, "orkestratörler ve anlaşma yapıcılar" gibi metaforlar ve "anlaşma çerçevesi" ve "iletişim çerçevesi" gibi hedefe yönelik terminoloji kullanarak tanımlamaya çalıştılar.” Riskin'in makalesinde, bunun yerine dikey olarak kesişen iki çizgiden oluşan basit bir model oluşturdu. Her bir süreklilik, dört kadranlı bir ızgara oluşturan farklı aracılık özelliklerini ve çeşitli aracı yaklaşımlarını yansıtan sonsuz sayıda koordinatı tanımlar. Riskin, ideal arabulucu davranışlarını veya en iyi uygulamaları tanımlamaya çalışmıyordu, bunun yerine gözlemlediği ve kullanıcıların karşılaşması muhtemel gerçekçi aracı davranış ve uygulamalarını yakalamaya çalışıyordu. Geniş çapta benimsenmesine rağmen, Riskin'in Izgarası özellikle de “değerlendirici” tanımlayıcı terimini kullanması, hararetli ve inatçı bir tartışmayı kışkırttı. Eleştirmenler, bunun daha çok hakem gibi davranan bazı arabulucuların davranışlarını meşrulaştırdığından ve taraflara iddialarını çözemezlerse ne olacağını, neden uzlaşacaklarını ve nasıl uzlaşacaklarını anlatmasından endişe duyuyorlardı. Eleştirmenler ayrıca, terimin dahil edilmesinin ve "kolaylaştırıcı" teriminin karşısındaki yerinin, kolaylaştırıcı bir süreç olarak arabuluculuğun merkezi duruşunu yok edeceğinden korkuyorlardı. Akademisyenler, yasal konuları değerlendiren bir arabulucunun hiçbir şekilde arabulucu olarak adlandırılmaması gerektiğini savunarak, “değerlendirici arabulucu” terimini bir oksimoron (tezat) olarak adlandırdılar. [496]

Riskin 2003'te yayınlanan ikinci bir ana makaleyle,[497] Riskin New Old Grid adını verdiği ilk revizyonunda, “kolaylaştırıcı” ve “değerlendirici” terimlerini tamamen kaldırarak ve bunların yerine yeni terimler olan “elicitive” ve “direktif” terimlerini koyarak “değerlendirici” terimi hakkındaki tartışmayı sırasıyla ele aldı. “Değerlendirici” yerine “yönerge” terimini kullanarak, Arabuluculuğun temel kolaylaştırıcı doğasını vurgulamadan, kullanıcılarının yaşayabileceği aynı değerlendirici davranışı yakalamayı

[496] Kimberlee K. Kovach & Lela P. Love, “Evaluative Mediation” Is an Oxymoron, 14 Alt. to the Hıgh Cost of Lıt. 31 (Mar. 1996).
[497] Leonard L Riskin. (2003). Decisionmaking in mediation: The new old grid and the new new grid system. The Notre Dame Law Review, 79(1), 1–.

umuyordu. İkinci olarak, Riskin iki yaklaşım arasındaki ilişkinin bir ikilik değil, bir seçenekler yelpazesi olması gerektiğini tekrarlamaya çalıştı ve bu nedenle bir kez daha süreklilik yapısını kullandı. Ayrıca problem tanımlama sürekliliğinin önemini yineledi. Ancak, aynı makale içinde Riskin hem orijinal ızgaranın hem de yeni Eski Izgaranın çok statik olduğuna inanarak ikinci bir revizyon yaptı. Bu ikinci revizyonu "Yeni Yeni Izgara" olarak adlandırdı. "Yeni Yeni Grid"'de Riskin, yeni "temel" ve "yönerge" terminolojisini ve sürekliliğini korudu ancak ikinci sürekliliği sorun tanımından çok daha fazlasını ele almak için revize etti ve tekil iki boyutlu ızgarayı bir dizi ızgaraya dönüştürdü her birini bir arabuluculuk sırasında zamanın farklı noktalarında karar vermeyi, zaman içinde bireysel anları yakalayan bir filmdeki bir dizi kare olarak tanımladı.

Bu ikili yapının olumsuz etkisini anlamak için, örneğin, Trina Grillo[498] boşanma bağlamında arabuluculuğun kullanımını sorguladı çünkü bir arabulucu uzlaşmanın uzun ve duygusal olarak yorucu mahkeme sürecinden geçmekten daha iyi olduğu görüşünü dile getirdiğinde, kadınların haklarını müzakere etmesinden korkuyordu. Josh Stulberg,[499] Larry Susskind'in,[500] arabulucuların tarafların anlaşmalarının daha geniş kamu kesimi üzerindeki etkisini dikkate almalarını sağlama görevi olduğu yönündeki iddiasını sorguladı. Örneğin, bir boşanma arabulucusu taraflardan potansiyel anlaşmalarını doğal yasal haklarıyla karşılaştırmalarını isterse, Grillo kadınların arabuluculukta dezavantajlı olduklarından (ve belki de hâlâ öyle olduklarından) endişelenir miydi? Ek olarak, bir arabulucu taraflardan potansiyel uzlaşma koşullarının temsil edilmeyen taraflar ve masada olmayan bileşenler üzerindeki etkisini düşünmelerini istemeyi bir uygulama haline getirirse, Stulberg ve Susskind arasında bir tartışma bile olur mu? Bazıları, arabulucunun değerlendirici veya kolaylaştırıcı bir şekilde hareket edip etmemesine bakılmaksızın, bu eylemleri basitçe iyi arabuluculuk uygulaması olarak

[498] Pauli, Carol, 'Comments Trina Grillo: Productive Rage', in Art Hinshaw, Andrea Kupfer Schneider, and Sarah Rudolph Cole (eds), Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (New York, 2021; online edn, Oxford Academic, 17 June 2021), https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0032, accessed 6 Aug. 2022.

[499] Press, Sharon, and Bobbi McAdoo, ' Neutrality in 2020: A Reply to 1981 Stulberg', in Art Hinshaw, Andrea Kupfer Schneider, and Sarah Rudolph Cole (eds), Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (New York, 2021; online edn, Oxford Academic, 17 June 2021), https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0029, accessed 6 Aug. 2022.

[500] Stulberg, Joseph B., 'The Theory and Practice of Mediation: A Reply to Professor Susskind', in Art Hinshaw, Andrea Kupfer Schneider, and Sarah Rudolph Cole (eds), Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (New York, 2021; online edn, Oxford Academic, 17 June 2021), https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0026, accessed 6 Aug. 2022.

adlandırabilir. Bununla birlikte, Riskin'in Izgara modeli ve daha spesifik olarak, sembolize ettiği "kolaylaştırıcı" /" değerlendirici" dikotomi yapısı açısından, arabulucuya iki seçenekten biri bırakılmış gibi görünüyor. [501]

2.3. Dönüştürücü Arabuluculuk

Dönüştürücü arabuluculuk terimi genellikle Bush ve Folger'a atfedilir. Çatışmanın bir ailenin üyelerini tanımlayan ilişkiyi nitelendiren bir şey olduğu ve genellikle yanlış anlaşılan başka bir şeyin, onları söz konusu ilişkide kahramanlar olarak ayıran kırılganlık olduğu sonucuna varılmıştır. Dönüştürücü arabuluculuk, çatışan tarafların her birinin kendisini ve diğerini daha iyi anlaması için bir fırsat olarak sunulur ve bu nedenle aile ilişkilerini iyileştiren kararlar almayı kolaylaştırır.[502]

Dönüştürücü arabuluculuk, dönüştürücü çatışma müdahalesinin hem teorisini hem de pratiğini şekillendiren ilişkisel bir ideoloji üzerine kuruludur. İlişkisel çerçevede, arabulucunun amacı, her bir tarafın daha fazla yetkilendirmeye ve tanınmaya doğru geçişlerini teşvik eden müdahalelere dayanarak tarafların çatışma etkileşiminin dönüşümünü desteklemektir. Dönüştürücü arabulucular, taraflar ne kadar zayıf ve bencil olurlarsa olsunlar yine de daha güçlü ve duyarlı olmaya doğru kaymalar yapabilecekleri inancını sürdürürler. Arabulucu hem tarafları güçlendirmeyi hem de taraflar arası tanınmayı yaratan değişiklikleri desteklediğinde, çatışma etkileşimi taraflar için daha yapıcı ve üretken hale gelir. [503]

Anlaşmaya varmanın çok önemli olduğu "problem çözme" yaklaşımı artık çağdaş arabuluculuk hareketini karakterize ediyor. Yazarlar Robert A. Baruch Bush ve Joseph P. Folger, bu yaklaşımın sürecin en önemli boyutunu tarafların her ikisine de kendilerine dair daha büyük bir his vererek çatışmanın tam ortasında olan insanları değiştirme potansiyelini ihmal ettiğini söylüyorlar. "The Promise of Mediation," arabuluculuğun dönüştürücü potansiyelini araştırıyor ve bu potansiyelin ne olduğunu, neden önemli

[501] Hinshaw, Cole, S. R., & Schneider, A. K. (2021). Discussions in dispute resolution: the foundational articles. Oxford University Press.

[502] Montoya-Sánchez, Salinas-Arango, N. A., & Lopera, I. P. (2021). Mediación transformativa: la vulnerabilidad como apertura a la transformación de las relaciones familiares/Transformative Mediation: Vulenrability as Openness towards Transformation in Family Relationships Abstract. Opinión jurídica, 20(42), 297–. https://doi.org/10.22395/ojum.v20n42a12.

[503] Folger, & Simon, D. (2017). Transformative mediation: Illustrating a relational view of conflict intervention. In The Mediation Handbook (1st ed., pp. 72–86). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315648330-9.

olduğunu ve pratikte nasıl gerçekleştirilebileceğini gösteriyor. Yazarlar, çatışma ve arabuluculuğu anlamak için hem kişisel güce hem de başkaları için şefkate değer vermeye dayalı alternatif bir teorik çerçeve sunmaktadır.[504] Daha kıt olan konu, dönüştürücü arabuluculuk Baruch Bush ve Folger tarafından toplumsal ve kişisel dönüşümlerin üretiminde etkili bir kapsam olarak önerilmiştir.[505]

2005'in başlarında, Robert A. Baruch Bush ve Joseph Folger, ilk kez 1994'te yayınlanan önemli kitapları *The Promise of Mediation'ın yeni* ve gözden geçirilmiş bir baskısını yayımladılar. Bunu yaparken, Bush ve Folger dönüştürücü aracılık teorisini uygulamaya koymak için ek adımlar attılar. Bush ve Folger'ın tanımladığı ilişkisel dünya görüşü hem kendi gücünün hem de başkalarına bağlılığın önemini vurgulayan dönüştürücü yaklaşım, iki merkezi boyuta odaklanır. Bunlar "güçlendirme" ve "tanınma" dır. Bu yaklaşıma göre, arabulucu güçlendirmelidir. *Bireylere* "kendi değer ve güçlerini ve karar verme ve hayatın sorunlarıyla bu sorunların ve hedeflerin tarafların hayatındaki önemi ve başa çıkma kapasitelerini" geri kazandırarak tartışmacıların "zayıflıktan güce" bir geçişleri anlamına gelir. Ayrıca arabuluculuk, tarafların bir uyuşmazlığı nasıl çözeceklerine, hatta çözeceklerine karar vermelerinde kendi kaderini tayin etme hakkını destekleyebilir ve tarafların sorunları çözmek ve amaçlarına ulaşmak için kendi kaynaklarını seferber etmelerine yardımcı olabilir." Yazarların iddiasına göre, yetkilendirme, kendini kaptırmadan diğerlerine yanıt vermeye doğru bir geçiş olan *tanınma* üretecektir. Bu nedenle, bir tartışmacı "sadece kendi durumu hakkında düşünmeyi bırakacak ve bir dereceye kadar diğer tarafın neler yaşadığına odaklanacak kadar güvende" hissedebilir. Sadece kendine yardım etme stratejisi olarak değil, diğerinin insani açmazını gerçek anlamda takdir ederek diğer tarafın durumu hakkında düşünmek ve bir şekilde kabul etmek" isteyecektir. Bush ve Folger, yalnızca dönüştürücü yaklaşımı yöneten değil, tüm arabuluculuk yaklaşımlarının altında yatan temel felsefeleri kabul etmenin ve anlamanın önemli olduğunu iddia ediyor. Arabuluculuk Vaadi'nin ikinci baskısında, yazarlar, çatışma ortaya çıktığında tarafların etkileşimine ne olduğunu teşhis eder. Bu nedenle dönüştürücü yaklaşım, çatışmanın semptomlarını değil, temel nedenlerini ele almak için iyileştirici, dönüştürücü bir çerçeve sağlamaya çalışır. Bununla

[504] Bush, & Folger, J. P. (1994). The promise of mediation: responding to conflict through empowerment and recognition (1st ed.). Jossey-Bass.
[505] Montoya Sánchez, & Puerta Lopera, I. (2012). La mediación familiar en un marco transformador. Estudios de derecho (Medellín), 69(153), 167–186.

birlikte, Bush ve Folger kendi deyimiyle "bireyci dünya görüşünün" hala kültürümüzü yönettiğine inanmaktadır. Ayrıca arabuluculuğun ne olduğuna dair ortak anlayışların dolayımlılık "hikayesi"nin bu bireysel dünya görüşü tarafından şekillendirildiğine inanırlar. Bu hikâyeye "memnuniyet hikayesi" diyorlar. "Memnuniyet Hikayesi, sahadaki çoğu insanın bugün arabuluculuk pratiği hakkında ne düşündüğünü ele alıyor" diye yazdılar. Bu hikâye, arabuluculuğu, ayrı ayrı tanımlanmış bireylerin ihtiyaç ve çıkarlarını karşılamak için güçlü bir araç olarak görür; bu, çekişmeli, bölüştürücü pazarlık yerine işbirlikçi, bütünleştirici problem çözme yoluyla ele alınabilir ve böylece yaratıcı, "kazan-kazan" sonuçları üretir.[506]

Dönüştürücü arabuluculuk[507] başarılı bir şekilde 1994 yılında, Amerika Birleşik Devletleri Posta Servisi (The U.S. Postal Service – USPS) tarafından uygulanmıştır. USPS 'in 900.000'den fazla çalışanı vardı; dünyanın en büyük sivil işvereniydi. Sendika sözleşmeleri kapsamındaki şikâyet tahkim davalarının birikmesiyle ilgili ciddi bir sorunu vardı. Ayrıca, çalışanları her yıl 24.000'den fazla bireysel kayıt dışı istihdam ayrımcılığı şikayetinde bulunmuştu. Bunların kabaca yarısı, resmi bir idari başvuruya ve çoğu da davayla sonuçlandı. Sonuç olarak, USPS tüm vakaların % 95'inden fazlasında galip geldi çünkü birçoğu aslında yasaklanmış istihdam ayrımcılığını içermiyordu, bunun yerine diğer işyeri çatışmalarından kaynaklanıyordu. Anlaşmazlıkların sayısına yanıt olarak, USPS, REDRESS'i oluşturdu. (Resolve Employment Disputes, Reach Equitable Solutions Swiftly) (İstihdam Anlaşmazlıklarını Çözün, Adil Çözümlere Hızla Ulaşın), Bu ayrımcılık şikayetlerinde bulunan çalışanlara ücretsiz, dışarıdan tarafsız arabulucular sağlayan bir çatışma yönetimi programıydı. USPS, 1994'ten 1997'ye kadar pilot programında kolaylaştırıcı stili kullandı; ancak, ulusal istihdam arabuluculuğu programı için 1998 yılında dönüştürücü tarza geçmiştir. Temel REDRESS anlaşmazlık sistemi tasarımı, ayrımcılık şikayetinde bulunan bir çalışanın talebini takip eden yaklaşık 4 hafta içinde normal çalışma saatleri içinde gerçekleştirir. USPS, ulusal bir kadrodaki arabulucular dan 1.500 isim arasından bağımsız bir arabulucu atar. Çalışanlar istedikleri temsilciyi getirebilirler ve arabuluculuk ücretli çalışma süresi içinde gerçekleşir. Doktrinde dönüştürücü arabuluculuk modelinin on özelliği açıklanmıştır. 1) Açılış

[506] Bush, R. A. B., Folger, J. P., & Kuttner, R. (2006). [Review of The promise of mediation: the transformative approach to conflict]. Negotiation journal, 22(3), 331–349.
[507] Seda Özmumcu, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Uyuşmazlık Çözümünde Dönüştürücü Arabuluculuk Modeli", İÜHFM, C. LXXIII, S. 2, 2015, s. 325.

konuşmasında arabulucu "güçlendirme" ve "tanıma" ile ilgili amaçları ve arabulucunun rolünü açıklar. 2) Sonuçlar tarafların seçimidir, sorumluluk taraflara aittir. 3) Tarafların görüş ve kararları hakkında yargılayıcı olunmaz, taraflar kendileri hakkında iyi olanı bilir. 4) Tarafların hak ve taleplerine iyimser bir bakış açısıyla bakılır. 5) "Duygularda gerçekler vardır," Tarafların duygularını ifade etmesine izin verilir ve bunlara cevap vermek gerekir. 6) Tarafların endişelerini açıklamalarına imkân verilir çünkü anlaşılırlık karışıklıktan doğar. 7) Tarafların "şimdi" ve "burada" 'ya odaklanmaları sağlanır." Dava odadadır." 8) "Geçmişi tartışmak bugün için değerlidir." Geçmiş geleceğe etkilidir. Tarafların geçmiş olaylarla ilgili açıklamalarına duyarlı olunur. 9) Çatışma uzun vadeli bir sorun olabilir. Bu nedenle bir noktada sürece müdahele etmek konusunda dikkatli olunur. 10) "Küçük adımlar önemlidir." Az da olsa "güçlendirme" ve "tanıma" gerçekleştiğinde başarı duygusunu hissetmek önemlidir. [508]

2.4. Öyküsel Arabuluculuk

Öyküsel arabuluculuk Avustralya'dan Michael White ve Yeni Zelanda'dan David Epston tarafından ilk olarak aile terapisi alanında yapılan çalışmalardan doğar. Bu modelde "Sorun kişi değil; problem, problemdir." [509]

2.4.1. Öyküsel Arabuluculuğun Özellikleri

Hayatlarını öyküsel olarak yaşayan insanların varlığını kabul etmek; özcülük (essentializm) varsayımlarından kaçınmak; sözlü ve sözlü olmayan mesajları bütüncül olarak dinleme; dili dışsallaştırmak, problem öyküsünü bir engel olarak nitelendirmek; söylemsel açıklamaları dinlemek, alternatif bir öyküye doğru kapı açmak; karşı hikâye öyküsü yaratmak, belgeleme aşamasıdır.[510]

2.4.2. Öyküsel Arabuluculuğun Amaçları

Çifte dinleme, dışsallaştırma ve etkilerin haritalanması uygulamaları, karşıt bir ilişki öyküsü oluşturma yolları ve nihayet farklı bir temel üzerinde müzakereye geri döner. Anlatısal arabuluculuk, aile ilişkileri bağlamında anlatı yaklaşımını kullanmaya odaklansa da çeşitli bağlamlarda çatışma çözümüne yönelik bir yaklaşımdır.

[508] Bingham, L. B. (2012). Transformative Mediation at the United States Postal Service. Negotiation and Conflict Management Research, 5(4), 354–366. https://doi.org/10.1111/j.1750-4716.2012.00112.x.
[509] Winslade, J., & Williams, M. (2012). Safe and peaceful schools: Addressing conflict and eliminating violence. In Safe and Peaceful Schools: Addressing Conflict and Eliminating Violence. (p:16) https://doi.org/10.4135/9781483387420.
[510] Winslade, J., & Monk, G. (2008). Practicing narrative mediation loosening the grip of conflict (1st ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Arabuluculara genellikle aktif dinleme pratiği öğretilir. Hem kabul hem de anlayış iletmek için bir kişinin söylediklerini dikkatli bir şekilde açıklama ve yansıtma disiplinidir. Anlatı/öyküsel arabuluculuğu, konuşmayı dışsallaştırma pratiği yoluyla çift dinleme üzerine kuruludur. Dışsallaştırma, kolayca çatışmanın taraflar üzerindeki etkilerinin araştırılmasına yol açar. Anlatısal arabuluculuğun amacı, insanların çatışmayı yaratan söylemlerden küçük bir ölçüde ayrılık yaratmalarına yardımcı olmaktır.[511] Ondan anlık olarak ayrılmak, içinde farklı bir şeyin olasılığını düşünmek için küçük bir boşluk sağlar. Bu nedenle anlatı arabuluculuğu, hikayeleri ve hikayelerdeki anlamları, gerçekler ve nedenler üzerinde ayrıcalıklı kılar. Anlatı aracılığının amacı, insanların deneyimledikleri çatışma anlatısını sorunlu olarak tanımlamalarına ve onlardan ayırmalarına ve tercih ettikleri şeye daha iyi uyan farklı bir ilişki hikayesine adım atmalarına yardımcı olmaktır. Bu farklı hikâyeye bir karşı hikâye diyoruz. Çatışmayı tırmandırmak yerine, böyle bir anlatı, tarafları iş birliği, anlayış, saygı, adalet veya başka herhangi bir şey gibi temalarla bir hikâyeye dahil edebilir. Daha büyük bir anlayışa ulaşmak için çatışma hikayesini çözmeyi amaçlamıyoruz. Bunun yerine, herhangi bir ilişki hakkında birden fazla hikâyenin varlığını varsayıyoruz. Arabuluculuk, çalışmayan bir hikâyeden daha iyi çalışabilecek başka bir hikâyeye geçmekle ilgilidir. Bir karşı hikâye nasıl gelişir? Anahtar varsayım, her zaman fark edilmeyi bekleyen olası bir hikâyenin parçalarının olduğudur. Anlatı aracılığı, konuşmayı dışsallaştırmayı, çift dinlemeyi, etkilerin haritasını çıkarmayı ve karşı hikâye inşasını uygular. [512]

2.4.2.1.Çift Dinleme

Arabuluculara genellikle aktif dinleme pratiği öğretilir hem kabul hem de anlayış iletmek için bir kişinin söylediklerini yansıtma ve ifade etmenin dikkatli disiplini.[513] Bu kavram üzerinde bir ilerleme olarak, anlatı aracıları ikili dinleme pratiği yapmaya çalışırlar. [514]Bir kişinin söylediklerinin seçici olduğunu ve herhangi bir çatışma hikayesinin birden fazla okuması olduğunu varsayar. Bu nedenle hangisini/hangilerini dinlediğimiz önemlidir. En iyi aktif dinleme bile seçer, diğer olasılıklardan önce konuşmacının deneyiminin bir

[511] Winslade, J. (2006). Mediation with a focus on discursive positioning. Conflict Resolution Quarterly, 23(4), 501–515. https://doi.org/10.1002/crq.152.
[512] Winslade, J., & Cohen, R. (1995). Narrative mediation: Waikato Mediation Service's answer to community concerns, theoretical shifts and practice demands. Waikato Law Review: Taumauri, 3(3), 83–100.
[513] Guilfoyle, M. (2015). Listening in narrative therapy: double listening and empathic positioning. South African Journal of Psychology, 45(1), 36–49. https://doi.org/10.1177/0081246314556711.
[514] Monk, Vail, L., & Winslade, J. (2013). Mediating conflict in intimate relationships. Microtraining Associates.

özetini çıkarır. Bir çatışma hikayesini ve bir karşı hikâyeyi aynı anda dinleyebilirsek, potansiyel olarak aktif dinleme ayrıcalıklarına sahip tek hikâyeden çok daha fazlasını duyarız.[515] Birçok aile çatışması, konuşulmamış anlamlarla beslenen yüzlerce etkileşim anına dayanır. Bir ilişki iyi gittiğinde, ilişki anlatısı bu etkileşimlerin arzu edilen bir açıklamasına odaklanır. Bir ilişki kötüye gittiğinde, bir zamanlar arzu edilen deneyimlerin tüm kabulünü bırakmak ve bilinç için yalnızca olumsuz olayları seçmek şaşırtıcı derecede kolaydır. Bir çatışma tırmandıkça, sadece olumsuz olaylar fark edilir. Çifte dinleme, neyin yanlış gittiğinin hikayesini, daha iyi bir şey için umudun (çoğunlukla üstü kapalı) hikayesiyle dengeler. Örneğin, tarafların odadaki varlığı bile, düpedüz savaştan başka bir şeyi tercih edeceklerini ifade eder. Yalnızca anlatmaya hazır oldukları çatışma hikayesine odaklanmak yerine, bu umutları sormak faydalı olabilir.[516]

2.4.2.2.Konuşmayı Dışa Vurmak

Anlatısal arabuluculuk, konuşmayı dışsallaştırma pratiği yoluyla çift dinlemeye dayanır.[517] Bu dil biçimi, sorunların veya çatışmaların üçüncü şahısta ifade edildiği bir dilbilgisi kaymasıdır. Dışsallaştırıcı bir konuşma, tarafların dilbilgisel bir değişim kullanarak çatışma hikayesinden biraz ayrılmasına yardımcı olur. Dili dışsallaştırmak, farklı bir konuşma biçimi sunar. Dışsallaştırma çatışma ve kişi arasındaki ilişkisel temeli değiştirmek için kullanılan üsluptur. Bu yaklaşım bireylerin kendi hayatların dışardan üçüncü bir kişi gibi bakmalarını ve çatışmayı öyle görmelerini sağlar ve onlara yol boyunca rehberlik etmeyi amaçlar.[518] Bazen bir çatışma için dışsallaştırılmış bir adın geliştirilmesi, konuşmada ortaya çıkar. Biri, "Bütün bu karmaşadan bıktım usandım" gibi bir şey söylüyor. Yetenekli bir uygulayıcı bu ifadeyi alacak ve "bütün bu karmaşanın" ne yaptığını, her iki tarafı nasıl ele geçirdiğini, daha iyi niyetlerini geçersiz kıldığını ve ilişkilerinde sürtüşmeye neden olduğunu soracaktır. Diğer durumlarda, bir çatışma çözümü uygulayıcısı, taraflara, eğer bir isim verebilirlerse, çatışmayı ne olarak adlandıracaklarını açıkça soracaktır. Buradaki püf noktası, hikâyenin bir yanıyla ilişkili duygulardan ziyade, her iki tarafın bakış açılarını kapsayan ve durumu tanımlayan bir

[515] Foster, A. (2019). Once Upon a Mediation: The Role of Narrative in ADR. Colorado Lawyer, 48(4), 22–.

[516] Winslade, J., & Williams, M. (2012). Safe and peaceful schools: Addressing conflict and eliminating violence. In Safe and Peaceful Schools: Addressing Conflict and Eliminating Violence. (p.20) (https://doi.org/10.4135/9781483387420.

[517] Monk, Vail, L., & Winslade, J. (2013). Mediating conflict in intimate relationships. Microtraining Associates.

[518] Winslade, J., Monk, G., & Cotte, A. (1998). A Narrative Approach to the Practice of Mediation. Negotiation Journal, 14(1), 21–41. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1998.tb00146.x.

isim seçmektir. Tatmin edici bir isim seçilmedikçe, çatışmaya her zaman "o" ya da "sorun" olarak atıfta bulunmaya devam edebiliriz.[519]

2.4.2.3.Bir Çatışmanın Etkilerini Haritalamak

Bir çatışma için dışsallaştırılmış bir ad geliştirildiğinde, o andan itibaren tutarlı bir şekilde kullanılmalıdır. Dışsallaştırma mantığını geliştirmenin en iyi yolu, çatışmanın etkilerinin haritasını çıkarmaya başlamaktır. *Harita* kelimesi bir metafor olarak veya bir kâğıt parçası veya beyaz tahta üzerinde bir diyagramın harfi harfine çizimini belirtmek için alınabilir. Burada, sorunun *nedenlerini* belirlemek yerine, sorunun *etkilerini* belirlemeye yapılan vurguya dikkat edin. Diğer kişinin ne yaptığından ziyade, *bir kişinin çatışmanın kendisinden* nasıl etkilendiğini sorgulamayı içerir. Böylece, uygulayıcının herhangi bir suçlama mantığına katılmaktan kaçınmasına yardımcı olur. Çatışmalar insanların dikkatlerini ciddi şekilde daraltabilir ve böylece olayların versiyonları sıkıştırılabilir. Bir çatışmanın etkilerinin haritasını çıkarmak, insanların bu tür etkilerin hem yoğunluğunu hem de yaygınlığını fark etmelerine yardımcı olmaya başlar. Bir çatışmanın etkilerinin haritasını çıkarmanın sonuna doğru, arabulucu tarafları tüm etkilerin çoklu etkilerini tartmaya davet eder. Taraflardan, sorun hikayesinin ne yaptığı konusunda yargıda bulunmaları istenir. [520] Örnek;

- Bu çatışma seni nasıl hissettiriyor? (Bunun yerine, Nasıl hissediyorsun?)
- Bütün bunların sana maliyeti nedir?
- Daha iyi kararınıza karşı hareket etmenizi mi sağlıyor? Öyleyse nasıl?
- Sizi diğer taraf hakkında düşünmeye iten argüman nedir?
- Tüm bunlar sağlığınızı (veya çalışmalarınızı veya başkalarıyla ilişkileriniz) nasıl etkiliyor?
- Kavga diğer insanları nasıl etkiledi?
- Daha da kötüye gitmeye devam ederse, işler nerede bitebilir?
- Başka ne yapıyor? (Bu genellikle tarafların en faydalı sorusudur.)

[519] Winslade, J., & Williams, M. (2012). Safe and peaceful schools: Addressing conflict and eliminating violence. In Safe and Peaceful Schools: Addressing Conflict and Eliminating Violence. (p.21) https://doi.org/10.4135/9781483387420.

[520] Winslade, J., & Williams, M. (2012). Safe and peaceful schools: Addressing conflict and eliminating violence. In Safe and Peaceful Schools: Addressing Conflict and Eliminating Violence. (p.22) https://doi.org/10.4135/9781483387420.

2.4.2.4.Karşı Hikâye

Hiçbir hikâye, hatta baskın bir hikâye bile, deneyimin tamamını içeremeyeceğinden, konuşmada gerçekleşen diğer olası hikayelerin unsurları her zaman olacaktır. İnsanların, bir dizi farklı olay değiştirmeyi tercih edecekleri bir ilişki hikayesine dönüşene kadar bir konu etrafında konuşmak için zamana ihtiyaçları vardır. İnsanlar ayrıca, devam etmeye hazır olmadan önce, çatışmanın ellerinde çektikleri acıların yoğunluğunun kabul edildiğini hissetmeye ihtiyaç duyarlar. Arabuluculuk bu tür bir kabulü yeterince sağlamazsa, bir farklılık hikayesi kısa süre sonra sorunun yeniden öne sürülmesine doğru sürüklenecektir. Bu nedenle, yeterince çatışma hikayesi duyulana ve etkileri incelenene ve taraflar anlatı değişikliği olasılıklarını keşfetmeye hazır olana kadar karşı hikâyeyi ertelemek tavsiye edilir. Bir karşı hikâyeye giden tek bir yol olmadığı gibi, bir tanesini açmak için sorulabilecek çeşitli sorular da vardır. Çatışma öyküsünün baskınlığı nedeniyle amaç her zaman daha önce ihmal edilen öykü öğelerinden yeni bir anlatı inşa etmektir. Anlaşmalar sadece isteksiz bir anlaşma duygusuyla elde edilirse, saygısızlık yeniden iddia edildiğinde bir anlaşmanın hızla çözülme tehlikesi her zaman vardır. Anlatısal arabuluculuk, aceleci veya kötü tasarlanmış anlaşmalardan kaçınmayı amaçlar.[521]

2.5. Ekosistemik Arabuluculuk

Tüm arabuluculuk süreçleri teorik çerçeveleri tarafından sınırlandırılmıştır. Daha geniş bir ekosistemsel çerçeve, perspektifleri genişletir ve aile sistemleri, disiplinler arası bağlantılar geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki kararları şekillendiren bağlantılar hakkında yeni pencereler açabilir. Aile terapisine bazı benzerlikler göstermekle birlikte, ekosistemsel aile arabuluculuğu, açıkça tanımlanmış ilkeleri ve sınırları olan ayrı bir süreçtir. Uygulamada, ebeveyn ayrılığı yaşayan ve yaşamlarında büyük değişiklikler yaşayan çocukları dinlemenin ve onlarla konuşmanın önemine özel dikkat gösterilerek, belirli bir ailenin ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerekir. Aile arabulucuları, aile üyelerinin değişimi yönetmelerine yardımcı olur. Arabulucuların, yeni fikirlere ve düşünce ve uygulamalarının gelişimine açık kalarak değişimi kendi içlerinde de aramaları gerekir. Arabuluculuk, ayrılmış ve boşanmış çiftlerin yanı sıra halihazırda boşanmış olan çiftlerin sorunlarını çözmelerine ve çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesinde ebeveyn

[521] Winslade, J. (2017). Narrative mediation of family conflict. In The Mediation Handbook (1st ed., pp. 87–96). https://doi.org/10.4324/9781315648330-10.

olarak iş birliği yapmalarına yardımcı olur. Arabuluculuk odası kapalı ve özel bir yerdir; içindeki iletişimler gizlidir (belirli istisnalar dışında) ve mahkemeye bildirilemez. Çatışan bakış açılarının anlaşılması gerekir, ancak arabulucular çatışmayı kontrol altına almaya ve iş birliğini teşvik etmeye çalışırlar. Arabuluculuğa getirilen duygular çok yoğundur. Güçlü duygular kontrol altına alınmazsa ve dikkatli bir şekilde yönetilmezse, kolayca taşabilir. Katılımcılar kontrolü kaybetmekten korkabilirler ve arabulucu sürecin kontrolünü kaybetmekten korkabilir. Ancak, duygusal patlamalar bastırılırsa ve diyalog katı temel kurallar tarafından engellenirse, bireyler sanki bir yere hapsedilmiş gibi hissedebilirler. Arabuluculuğun yasal ve etik sınırları dışında, arabulucular tarafından kullanılan teorik çerçeve, arabuluculuğun kapsamını sınırlayabilir. Birçok arabulucu, Harvard Müzakere Projesi'nde Fisher ve Ury (1983) tarafından geliştirilen, yapılandırılmış veya uzlaşma arayan ilkeli müzakere modelini kullanır. Bu model, Mary Parker Follett'in endüstriyel ilişkilerdeki anlaşmazlıkları bir kazan/kaybet sonucu yerine ilgili tarafların karşılıklı yararına çözme ilkesine dayanıyordu.[522] Yapılandırılmış arabuluculuk, boşanma ve aile meselelerinden ziyade öncelikle medeni ve ticari konularda arabuluculuk için geliştirilmiştir. Bu nedenle, yetişkinlerin bakış açılarına ve endişelerine odaklanır. Yapılandırılmış, dönüştürücü ve anlatısal model üzerine literatürde çocuklardan nadiren bahsedilir. "Çocuk" ve "aile" kelimeleri Bush ve Folger'in çokça alıntı yapılan metni "The Promise of Mediation" [523] dizininde yer almıyor. Çocuklarla ilgili sorunlar olduğunda bile, çocuklara kendi hakları olan bireyler olarak değil, müzakere ve pazarlık nesneleri olarak muamele edilebilir. Yapılandırılmış veya çözüm arayan arabuluculuğun aksine, ekosistemsel bir yaklaşım, çerçeveyi yetişkin taraflar ve arabulucu üçlüsünden ailelere ve aile sistemlerine kadar genişletir. Aileler her şekilde ve boyutta gelir ve aile arabulucuları, "dramatik" çoğu zaman "travmatik" olarak değişen aile yapılarında karmaşık ilişkilerle karşılaşır. Ekosistem yaklaşımı, çocuklar da dahil olmak üzere her aile üyesinin tepkilerinin ve eylemlerinin, diğer aile üyelerinin eylemlerini ve tepkilerini karşılıklı olarak etkilediğini kabul eder. Ekosistemik arabuluculuk disiplinler arasıdır aile davalarında mali ve mülkiyet konularında

[522] Williams v. Follett. (1942). The Yale Law Journal, 51(3), 414–.
[523] Bush, & Folger, J. P. (1994). The promise of mediation: responding to conflict through empowerment and recognition (1st ed.). Jossey-Bass.

arabuluculuk yapmak, arabulucunun çok çeşitli konulardan haberdar olmasını gerektirir.[524]

2.5.1. Ekosistemik Aile Arabuluculuğunun İlkeleri

Ekosistemik arabuluculuk, geçiş sürecindeki ailelere bütünsel bir bakış açısı getirir, aile üyeleri arasındaki iletişimi kolaylaştırmak için kilit öneme sahiptir. Amaç, kritik geçiş ve yeniden uyum dönemlerinde aile üyelerinin değişimi yönetmelerine ve gelecek için üzerinde anlaşmaya varılan kararlara ulaşmalarına yardımcı olmaktır. Ayrılmış bir aile hala bir ailedir, aile üyelerinin ihtiyaçları birbiriyle ilişkilidir ve birbirleriyle iletişim kurmak ve birbirlerini dinlemek için yardıma ihtiyaçları olabilir. Katılımcılara, çocukların ebeveynliği, barınma, mali destek ve varlıkların paylaşımı ile ilgili pratik ve uygulanabilir düzenlemeler yapmaları ve bu pratik düzenlemelerin ötesinde, birbirlerinin devam eden iş birliği ve desteğine değer vermeleri konusunda yardımcı olunabilir. Arabuluculuk kültürel, sosyal ve yasal bağlamlarda gerçekleştiği için disiplinler arası bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Aile arabulucuları, disiplinler arası bilgiye ve birbiriyle ilişkili bağlamların anlaşılmasına ihtiyaç duyar. Ekosistemik arabuluculuk, arabuluculuk sürecinin bağımsızlığını ve gizliliğini korurken, aile adalet sistemi ile bir ilişkiye sahiptir. Arabuluculuk 'hukukun gölgesinde' gerçekleşir.[525] Katılımcıların mahkemenin onaylayacağı iyi düşünülmüş kararlara ulaşmalarına ve mahkemenin sonuca karar verdiği davalardan kaçınmalarına yardımcı olur. Çocuklar, besleyen ve sürdüren aile ilişkilerini sürdürme hakkı da dahil olmak üzere kendi haklarına sahip bireylerdir. Çocuklar ve gençlerin, hayatlarındaki değişiklikleri anlamaları ve duyguları, istekleri ve önerileri hakkında konuşmaya teşvik edilmeleri gerekir. Çocukların ve gençlerin doğrudan ve dolaylı olarak arabuluculuğa dahil edilmeleri için fırsatlar olmalıdır. Tüm arabuluculuk süreçleri teorik çerçeveleri tarafından sınırlandırılmıştır. Daha geniş bir ekosistemsel çerçeve, perspektifleri genişletir ve aile sistemleri, disiplinler arası bağlantılar ve geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki kararları şekillendiren bağlantılar hakkında yeni pencereler açabilir. Aile terapisine bazı benzerlikler göstermekle birlikte, ekosistemsel aile arabuluculuğu, açıkça tanımlanmış ilkeleri ve sınırları olan ayrı bir süreçtir. Uygulamada, ebeveyn ayrılığı yaşayan ve yaşamlarında büyük değişiklikler yaşayan çocukları

[524] Parkinson. (2019). Wider Perspectives in Family Mediation: An Ecosystemic Approach. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 40(1), 62–73. https://doi.org/10.1002/anzf.1345.
[525] Mnookin, & Kornhauser, L. (1979). Bargaining in the Shadow of the Law: The Case of Divorce. The Yale Law Journal, 88(5), 950–997. https://doi.org/10.2307/795824.

dinlemenin ve onlarla konuşmanın önemine özel dikkat gösterilerek, belirli bir ailenin ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerekir. Aile arabulucuları, aile üyelerinin değişimi yönetmelerine yardımcı olur. Arabulucuların, yeni fikirlere ve düşünce ve uygulamalarının gelişimine açık kalarak değişimi kendi içlerinde de aramaları gerekir.[526]

Ekosistemsel olarak çalışmak için, aile arabulucularının her şeyden önce her hanede kimin yaşadığını, yeni ortakların ailenin bir parçası olarak kabul edilip edilmediğini ve eğer öyleyse kim tarafından kabul edildiğini anlamaları gerekir. Açıklamalara ve tartışmalara yardımcı olmak için önemli aile üyelerinin bir haritası flip-chart üzerine ekogram olarak çizilebilir. Ekogram, aile terapisinde klasik bir araç olan genogramın bir versiyonudur. Birçok çift, profesyonel yardım almadan ayrılmalarını veya boşanmalarını iş birliği içinde yönetir. Ancak bazı çiftler, ortak ebeveyn olarak birlikte çalışmaya devam ederken, ilişkilerini ortak olarak bitirmeyi son derece zor buluyor. Bu çiftlerin, iletişimleri sık sık bozulduğu için arabuluculuk yapma olasılıkları daha yüksektir.[527]

Ebeveynler ve profesyoneller, "çocuklardan" sanki bir paketmiş gibi bahsetme eğilimindedir ancak her çocuk benzersiz bir bireydir ve kardeşlerin farklı duyguları ve ihtiyaçları olabilir. Hepsinin aynı düzenlemelere ihtiyaç duyduğu veya istediği varsayılmamalıdır. Arabulucular, ana babaları çocuklarının ihtiyaçlarını dikkate almaya ve onların duygu ve fikirlerini dinlemeye teşvik ederek, odağı bölücü argümanlardan değiştirmeye yardımcı olabilir. Son 30 yılda, ebeveynleri genç yaşamlarını şekillendirecek kritik kararlar alırken çocukların ve gençlerin kendilerini dışlanmış hissettiklerine ve aile uzmanlarının seslerini duymaya çağırdıklarına dair giderek artan sayıda kanıt bulunmaktadır.[528]

Bazı ebeveynler, çocuğun gelişim aşamasına, bağlanmalarına, ihtiyaçlarına ve duygularına bakılmaksızın, çocuğun zamanının bölünmesi ve 50/50 paya eşit hakları konusunda tartışmalara kilitlenir. Böyle durumlarda önemli olan çocuğun her bir ebeveynle yaşadığı zamanın niteliğinin, niceliğinden daha önemli olduğudur. Çocuk-ebeveyn ilişkilerinin kalitesi ve ayrıca ebeveynler arasındaki ilişkinin kalitesi, çocuğun

[526] Parkinson. (2019). Wider Perspectives in Family Mediation: An Ecosystemic Approach. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 40(1), 62–73. https://doi.org/10.1002/anzf.1345.
[527] Alexander, Callaghan, J. E. M., & Fellin, L. C. (2022). Genograms in research: participants' reflections of the genogram process. Qualitative Research in Psychology, 19(1), 91–111. https://doi.org/10.1080/14780887.2018.1545066.
[528] Walker, & Misca, G. (2019). Why listening to children and young people is important in family justice. Family Court Review, 57(3), 375–386. https://doi.org/10.1111/fcre.12417.

duygusal iyiliği ve gelişiminde kritik faktörlerdir. Ebeveynler, çocuklarıyla etkileşimlerinin çatışmacı ve olumsuz olmaktansa eğlenceli ve üretken olmasını sağlamanın önemini kabul eder. Sonuç olarak, bu şekilde daha iyi ilişkiler kurarlar ve daha uyumlu bir ev hayatı yaşarlar. [529]

Ayrılan çiftlerle, çocuklarının ihtiyaçlarını ve duygularını doğrudan dikkate almadan arabuluculuk yapmak, çocuk haklarını yok sayar. Avrupa Konseyi'nin Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyet Eşitliği Tavsiyesi (2003), çocuklar söz konusu olduğunda çocuğun da hakları olduğu kabul edildiğinden arabuluculuk sürecinde dinlenilmelidir. Gerçekten onların yararına olan bir çözüm bulunacaksa, çocukların söz söylemelerine izin verilmelidir. Bazı ebeveynler, kendilerini bitmek tükenmek bilmeyen tartışma düğümleri içinde dolaştıran geçmişteki acıları ve yanlışları sürekli olarak anlatabilirler. Arabulucunun, bugünü yönetmelerine ve geleceği düşünmelerine yardımcı olmak için, en azından bir dereceye kadar, onları birbirine bağlayan geçmiş çatışma iplerini anlaması gerekebilir. Geçmiş, şimdinin bir parçasını oluşturur ve geleceği şekillendirmede rol oynar. Arabulucular, genellikle terapistlerin yaptığı gibi geçmişi keşfetmeseler de hafızanın alt tabakasına sürülen önemli olay ve deneyimleri ortaya çıkarmak zorunda kalabilirler çünkü bunlar ileriye doğru hareketi engelleyen mevcut çatışmayla yakından bağlantılı olabilirler. Çatışmanın kökleri nerede yatıyor? Arabulucular sıkı bir şekilde yapılandırılmış bir şekilde problem çözmeye odaklanırlarsa, çatışmanın kökleri gömülü kalır ve çatışmayı besler.[530]

Bu nedenle aile arabulucuları, sadece akılla değil, yürekten gelen belirli bir ruhla dinlemeli; her kişinin bireyselliğine saygı duymalı, alçakgönüllülük, şefkat ve hoşgörü göstermeli; uygun bir mesafeyi korumalı ve insan sıcaklığını ve anlayışını iletecek şekilde iletişimi kolaylaştırmalıdır.[531]

[529] Smart, Katy, The Value of Spending Quality Time with Their Child. In Parenting Programmes: What the Parents Say (2020). (pp. 63–75). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59502-9_4.

[530] Brack, Lassıter, P. S., Hıll, M. B., & Moore, S. A. (2011). Ecosystemic Complexity Theory of Conflict: Understanding the Fog of Conflict. Journal of Humanistic Counseling, 50(1), 3–15. https://doi.org/10.1002/j.2161-1939.2011.tb00102.x.

[531] Parkinson, Lisa, Wider Perspectives in Family Mediation: An Ecosystemic Approach. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, (2019), 40(1), 62–73. https://doi.org/10.1002/anzf.1345.

3. Aile Arabuluculuğu Uygulama Yöntemleri

3.1. Online Arabuluculuk

Online Dispute Resolution (ODR)[532] anlaşmazlıkların çözümünde teknolojinin kullanılmasıdır. ODR, uyuşmazlık çözümü ile teknolojinin kesiştiği noktada yer alan bir alandır.[533] Geleneksel çevrimdışı yöntemlerden farklı olarak, ODR, doğasında çatışmayı çözmek için Bilgi Teknolojisini, (Information Technology) (IT), kullanılmak vardır. Çevrimiçi bağlamda iletişim esasen elektroniktir ve Bilgi Teknolojisinin kritik bir rolü vardır. Çevrimiçi çatışma çözümü açısından, aşağıdaki paydaşlar tanınmıştır.[534]Anlaşmazlığı yaşayan taraflar; Bağımsız ve tarafsız üçüncü taraf (arabulucu, hakem, uzlaştırıcı); Dördüncü taraf olarak anılan teknoloji. 23 ve 24 Mayıs 2016'da Hollanda'nın Lahey kentinde düzenlenen 15. ODR Konferansı, ODR kullanımına olan ilgiyi arttırdı. Ana odak noktası, ODR' nin mahkemelere gerçekten fayda sağlayıp sağlayamayacağı ve adalete erişimi iyileştirip iyileştiremeyeceğiydi. İncelenen konu arasında şunlar yer aldı:1. Çevrimiçi veri toplama; 2. Çevrimiçi tavsiye; 3. Aile içi şiddet müdahale kararları gibi çevrimiçi adli müdahale.[535]

Gerçekten de 2020 Uluslararası ODR Forumu için önerilen program, aşağıdaki gibi konuları dahil ederek bu ivme üzerine inşa edilmiştir: 1. Aile içi anlaşmazlıklara odaklanarak ODR'nin toplumda kullanımı; 2. Veri gizliliği ve veri koruma hususları; 3. ODR teknolojisi ve ODR'de adaletin geleceği hakkında en son gelişmeleri paylaşmak. Hukuk dünyası nihayet ODR'nin yirmi yıl sonra Adalete Erişimi iyileştirme potansiyelini görüyor. Aile arabuluculuğu çevrimiçi araçların kullanımıyla iyi bir şekilde desteklenebilir, geliştirilebilir, çünkü daha önceki birçok anlaşmazlıktan tecrübelerimizi arttırabiliriz. JD programında, Chicago Kent Hukuk Fakültesi, Erişim Adaleti ve Teknolojisi kursu sunmaktadır. [536] Geçerli, kapsamlı bir Çevrimiçi Aile Uyuşmazlığı çözümüne sahip olmak için aşağıdaki konuların daha yakından araştırılması gerekir;

---

[532] Also known as Technology Assisted Dispute Resolution, Technology Facilitated Dispute Resolution and Technology Based Dispute Resolution—see Wahab et al. (2012), p. 3.
[533] Rainey, Katsh, M. E., & Abdel Wahab, M. S. (2021). Online dispute resolution: theory and practice (Rainey, M. E. Katsh, & M. S. Abdel Wahab, Eds.; Second Edition.). Eleven.
[534] Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Online Family Dispute Resolution Evidence for Creating the Ideal People and Technology Interface. Springer International Publishing AG.
[535]https://20160dr.wordpress.com/.
[536] https://www.kentlaw.iit.edu/courses/law-671-access-to-justice-and-technology.

3.1.1. Aile Arabuluculuğu Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Eğitimi

Uyuşmazlık çözüm süreci sırasında uygun davranışı teşvik etmek için kitap ve video sağlanması; Ebeveyn çatışmasının üzerindeki etkisi hakkında ebeveynleri eğitmek veya netleştirmek; İşbirlikçi ortak ebeveynlik biçimlerini teşvik etmek,[537] Ebeveynleri pratik, duygusal ve bilişsel olarak arabuluculuk sürecine hazırlamak; Ebeveynlerin danışmanlık ve/veya diğer ebeveynlik programları gibi diğer kaynaklara yönlendirmek.[538]

ODR 'nin makul olmayan davranışları azaltacağı, anlaşmazlıkların daha az kavgacı olacağı ebeveynlerin kendi arzularından çok çocuklarının çıkarlarına odaklanmasına[539] ve anlaşmazlıkların daha hızlı çözülmesine imkân sağlayacağına inanılmaktadır.[540]

3.1.2. Müzakere Stratejileri Hakkında Tavsiye Verilmesi

İşbirlikçi oyun teorisi ilkeleri Family Winner sistemlerinde kullanılmıştır. Family Winner yazılımı, boşanmada taraflardan hangisinin her bir tarafça değer verilen belirli öğeleri kazanacağına karar vermek için bir strateji geliştirir. Program, oyun teorisini ve temel kurallar sistemini kullanır. Öğeyi kimin kazandığına ve kimin kaybettiğine bağlı olarak sorunların dinamik bir derecelendirmesi vardır. Program, eşyaları onlara en çok değer veren tarafa dağıtır ve diğerini bir sonraki eşya için ekstra puan vererek telafi eder. Bu tür yazılımlar ebeveynlik planlarının hazırlanmasında destek sağlama potansiyeline sahiptir.[541]

3.1.3. Çevrimiçi Aile Uyuşmazlık Çözüm Sistemlerinin Yönetişimi

ODR sistemlerin nasıl çalıştığına veya verdikleri tavsiyelere ilişkin güven konusu çok önemlidir. Aile alanında güven daha da önemlidir. Çoğu durumda, uyuşmazlık çözüm hizmetleri arayan çiftler kendi aralarındaki güven ilişkisini koparacaklardır, bu nedenle

---

[537] Riofrío-Calderón, & Ramírez-Montoya, M.-S. (2022). Mediation and Online Learning: Systematic Literature Mapping (2015–2020). Sustainability (Basel, Switzerland), 14(5), 2951–. https://doi.org/10.3390/su14052951.

[538] Rossi, Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., Beck, C. J., Adams, J. M., & Hale, D. F. (2017). Shuttle and online mediation: a review of available research and implications for separating couples reporting intimate partner violence or abuse. Family Court Review, 55(3), 390–403. https://doi.org/10.1111/fcre.12293.

[539] Dedkova, & Smahel, D. (2020). Online Parental Mediation: Associations of Family Members' Characteristics to Individual Engagement in Active Mediation and Monitoring. Journal of Family Issues, 41(8), 1112–1136. https://doi.org/10.1177/0192513X19888255.

[540] Dedkova, & Smahel, D. (2020). Online Parental Mediation: Associations of Family Members' Characteristics to Individual Engagement in Active Mediation and Monitoring. Journal of Family Issues, 41(8), 1112–1136. https://doi.org/10.1177/0192513X19888255.

[541] Gingras, Darren & Morrison, Joshua Artificial intelligence and family ODR. Family Court Review, (2021), 59(2), 227–231. https://doi.org/10.1111/fcre.12569.

bu konuda güven duyabilmeleri gerekir. Ebeveynler kime güvenmeli, hayati bir sorudur: Burada hükümet, Aile Mahkemesi, Aile uyuşmazlıklarının çözümünü sağlayan sivil toplum kuruluşları veya özel yazılım sağlayıcıları konusu önemle irdelenmelidir.[542]

Ayrıca ODR sistemleri, tutarlılık, şeffaflık, verimlilik ve farkındalık doğuracaktır. Karar destek sistemleri kararların alınma şeklini kopyalayarak yasal karar vermede tutarlılığın sağlanmasını teşvik eder. Yasal kararların toplum tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlar. Mahkemelerin ve hukuk ofislerinin daha verimli çalışmasını sağlar ve davanın olası sonucunun farkında olunmasını sağlayarak tarafların duygusal stresten uzaklaşmalarını sağlar. Yapay zekayı hukuk ve adalet uygulamalarına entegre etmenin, insan müzakeresindeki zayıflıkları telafi etmeyi sağlayan birçok avantajı vardır. Teknolojinin benzersiz yeteneklerinin, belki de insan kapasitelerini aşmak için en üst düzeye çıkarılması gerektiğini öne sürerek, yapay zekayı insan yeteneğini eşleştirmek ve taklit etmek için tasarlamaya yönelik çağdaş çabalara karşı bir sav sağlar. Tüm alternatiflerin tanınmaması; daha azına razı olmak, gereğinden fazla taviz vermek; yetersiz müzakere hazırlığı, bilişsel ve mantık hataları; optimal müzakereyi engelleyen duygusal tepkiler, birden fazla konunun ve birçok tarafın varlığından bunalmış olmak tatmin edici sonuçların ortaya çıkmasını engelleyen sorunlar olarak gösterilmiştir. Bu tespitler özellikle boşanma anlaşması ve çocuk velayeti ebeveynlik planları sürecinde birçok konunun çekişme içinde olduğu aile hukuku alanıyla ilgilidir. Sorunları tek tek yönetmeye yönelik insan müzakere yönteminin optimal olmayan sonuçlara yol açtığı bulunmuştur. Yapay zekanın müzakere süreçlerine dahil edilmesi, karmaşıklığı kolaylıkla ele alarak, ihtilaflı tarafların bilişsel yükünün azaltılmasına yardımcı olabilir. Bu sorun yapay zekâ ile azaltılabilir. Benzer olaylar geri çağırılarak taraflar arasındaki iletişim geliştirilebilir. Yapay zekâ, insan müzakeresinde var olan önyargıların üstesinden gelerek birinin adil sonuca ulaşmasını engelleyecek duygusal tepkilerden uzak olduğundan daha nesnel, analitik ve rasyonel sonuçlar sağlar.[543] Ancak bu noktada

[542]Jang, Sukwoo & Nam, Ki-Young.Designing Online Mediation for the New Normal. Design Management Review, (2021), 32(2), 26–33. https://doi.org/10.1111/drev.12261.
[543]Chan. (2022). EEOC Survey Reports: Online Mediation Works. Online Mediation Is Better? Alternatives to the High Cost of Litigation (2001), 40(7), 106–120. https://doi.org/10.1002/alt.21956.

değerlerden uzak sonuçlar çıkacağını düşünmemek gerekir. Bunlar program geliştiricilerinin de dikkatindedir. [544]

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL), 2010 yılında sınır ötesi ODR'nin kullanımını araştırmaya başladı; 2012 yılından bu yana e-ticaret işlemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar için ODR Kuralları geliştirmektedir.2013 yılında Avrupa Birliği'nde (AB) iki yeni uyuşmazlık çözümü yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. ADR Direktifi olarak bilinen ilki, genel olarak tüketici uyuşmazlıkları için ADR'nin kullanılmasını teşvik eder; ODR Düzenlemeleri olarak bilinen ikincisi, çevrimiçi işlemlerle ilgili sınır ötesi anlaşmazlıklar için ADR ve ODR'nin kullanımını teşvik etmeyi amaçlayan merkezi bir ODR platformu oluşturur. Bu mekanizmalar aracılığıyla ADR ve ODR' nin gelişimini tam olarak tartışmak için henüz çok erken olmasına rağmen, bunlar ODR' nin kurumsallaşması, tanınması ve yaygınlaştırılmasında yeni bir aşamayı temsil etmektedir.[545]

Önde gelen ulusal aile arabuluculuk kuruluşları, yirmi yılı aşkın bir süredir aile arabuluculuğu için genel olarak ortak standartlara uymaktadır. Aile arabuluculuğu için iyi geliştirilmiş ve yaygın olarak benimsenen bu standartların, arabuluculuk iletişimlerinin artan bölümlerinin ve bazen tüm arabuluculuk iletişimlerinin artık "çevrimiçi olarak gerçekleştiği" gerçeğini ele alacak şekilde güncellenmesi gerekmektedir. Mevcut Model Standartlarını[546] çevrimiçi anlaşmazlık çözüm standartlarıyla tutarlı hale getirmek, aile arabuluculuğunda ve belki de bir arabuluculuk sonrasında çevrimiçi iletişimin kullanımını optimize etmek için yeni standartlar önerilmiştir.[547]

---

[544] Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Artificial Intelligence and Online Family Dispute Resolution. In Online Family Dispute Resolution (p. 18). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64645-5_2.

[545] The ADR Directive (Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes) is available at eur-lex. europa. eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri = 0J: L: 2013:165:0063:0079:EN:PDF ODR Regulations (Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative disputes) consumer resolution for disputes) can be found at eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri = OJ:L:2013:165:0001:0012:EN:PDF.

[546] https://icodr.org/.

[547] Melamed. (2021). Establishing ethical standards for online family mediation. Family Court Review, 59(2), 244–249. https://doi.org/10.1111/fcre.12571.

3.1.4. Online Uyuşmazlık Çözümünün Aile Arabuluculuğu Açısından Yararları

Online uyuşmazlık çözümünde taraflar karşı karşıya gelmedikleri için şiddet geçmişi varsa çok yararlı olacaktır. [548] Online uyuşmazlık çözümünde taraflar farklı ülkelerde ise katılımcıların herhangi bir zamanda katılım sağlaması mümkündür. Online yöntemlerin kullanılması ile farklı coğrafi konumda olan taraflar arasında anlaşmalarında hızlı veya neredeyse anında yapılmasına olanak sağlar. Online uyuşmazlık çözümü, toplantıdan önce hikâyeleri ve sorunları netleştirmek ve FDR oturumu sonrası eylemleri, müzakereleri ve uzlaştırma şartlarının taslağını hazırlamayı kolaylaştırmak için yüz yüze uyuşmazlık çözümü ile birlikte kullanılabilir.[549] Online uyuşmazlık çözümü, aile içi şiddet, güç dengesizliği veya istismarın olduğu bir ilişkide[550] iletişimi daha az tehdit edici şekilde yönetme fırsatı sunar.[551] Duygu yerine konuya daha fazla odaklanmaya yol açan daha resmi bir ton benimsenebilir. Kolaylık, esneklik ve maliyet etkinliği, zaman verimliliği, netrokrasi ve ağırlaştırıcı veya dikkat dağıtıcı sözel olmayan ipuçlarının en aza indirilmesi, ebeveynin kendi kaderini tayin hakkını geliştirir ve aile mahremiyetini arttırır.[552] İletişimin kaydını tutar ve bazı kişiler için yazılı anlatım sözlü anlatımdan daha uygun olabilir. Güvenlik, belge paylaşımı, kişinin tepkilerini veya davranışlarını ayarlamasına yardımcı olabilecek video konferans platformlarında kendini gözlemleme yeteneği, zaman dilimi farklılıklarına uyum sağlama ve küçük topluluklardaki çıkar çatışmalarının ve mahremiyet endişelerinin azaltılması, Asenkron iletişim, ODR sistemlerinin benzersiz bir bileşenidir ve yansıtma için zaman tanımak için gecikmiş iletişim yeteneği, dikkate alınan tepkiler, ılımlı duygular ve aktif dinleme veya okuma gibi ek avantajlara sahiptir.[553]

---

[548] Lavi Dafna, Mediation-arbitration (med-arb) and online mediation: Two proposals for improved ADR mechanisms in divorce disputes involving violence. In Alternative Dispute Resolution and Domestic Violence (2018), (1st ed., pp. 167–208). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781351104487-5.

[549] Gibbons, Kennedy, R. M., & Gibbs, J. M. (2002). Cyber-mediation: computer-mediated communications medium massaging the message. New Mexico Law Review, 32(1), 27–.

[550] Rossi, Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., Beck, C. J., Adams, J. M., & Hale, D. F. (2017). Shuttle and online mediation: a review of available research and implications for separating couples reporting intimate partner violence or abuse. Family Court Review, 55(3), 390–403. https://doi.org/10.1111/fcre.12293.

[551] Grillo. (2021). The mediation alternative: Process dangers for women. In Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (pp. 151–156). https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0031; Grıllo. (1991). The Mediation Alternative: Process Dangers for Women. The Yale Law Journal, 100(6), 1545–1610. https://doi.org/10.2307/796781

[552] Folberg, Milne, A., & Salem, P. (2004). Divorce and family mediation models, techniques, and applications. Guilford Press.

[553] Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Current Research and Practice in Online Family Dispute Resolution. In Online Family Dispute Resolution (p. 43). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64645-5_3.

3.1.5. Online Uyuşmazlık Çözümünün Yararlarının Yanında Sakıncaları

Sahtekârlık potansiyeli, bilgilerin gizliliğine ilişkin endişeler, duygusal ifadeye yer olmaması, süreçten ayrılma, bilgi "ince" ve daha az terapötik, düşük bilgisayar okuryazarlığı veya kültürel farklılıklara uyum sağlanamaması veya işitme veya görme engelli bireyler nedeniyle güçsüzleşme, teknolojiyi hizmetlere dahil etmek, dezavantajlı veya coğrafi olarak izole alanlarda düşük kaliteli teknoloji , arabulucunun niteliklerini doğrulamada zorluk ve güvenlik endişeleri biraz zaman alabilir, gecikmiş tepkiler ve teknoloji yorgunluğundan kaynaklanan hayal kırıklığı, uyumun gelişmesi biraz zaman alabilir ve iletişim yanlış yorumlanabilir, taraflardan birinin teknoloji konusunda daha yetkin olması durumunda teknik arızalar ve eşitsizlik. Bununla birlikte, Arabulucular bu zorlukların üstesinden gelmek için tüm taraflarca üzerinde anlaşmaya varılan yönergeler geliştirip uygulayabilirler. Arabuluculuk sürecinde tarafların nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin bu kurallar, MediateBC'nin Mesafeli Arabuluculuk Projesi'nde, tüm tarafların arabuluculuk başlamadan önce imzalaması gereken bir anlaşma olan "Arabuluculuk Sözleşmesi/Anlaşması" olarak anılır.[554] İletişim teknikleri, konuşma hâkimiyeti, ses düzeyi veya beden dili aracılığıyla etkileşimleri kendi başlarına yönlendirebilen iyi yüz yüze müzakereciler online olarak yetersiz kalabilir. Arşivlenmiş materyaller, video veya metin olarak korunur; taraflardan biri bir müzakere toplantısında bir şey paylaştığında veya kaydedilmiş bir video konferansa katıldıktan sonra, sözleri artık onun hâkimiyet alanının dışındadır. Bu nedenle internet güvenliğinde kesin bir garanti bulunmamaktadır. İngiltere'de FMC, Eylül 2016 tarihinde online arabuluculuğa dair bir rehber yayımlamıştır. [555] Rehberde, online video bağlantısı kullanmanın, aile arabuluculuğunu kullanmayı arttırabileceğine dikkat çekilmiştir.[556]

Rehberin ilk hükmü "online arabuluculuk sözleşmesi/anlaşması" dir. Katılımcılar online arabuluculuğa başlamadan önce şartları onaylamak zorundadırlar. Rehberin ikinci hükmü, toplantının gizliliğinin korunmasıdır. "Gizliliği koruma anlaşması" başlıklı hükümdür. Hiç kimsenin video veya ses kaydı yapamayacağı; arabulucunun buna izin vermeyeceği, arabuluculuk oturumlarında yalnızca arabuluculuğa katılanlar ve sözleşmeyi imzalayanların bulunabileceği vurgulanmıştır. Rehberin üçüncü hükmü

[554] https://www.mediatebc.com/.
[555] FMC Guidance for Online Video Mediation, September 2016, s. 1.
[556]Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Current Research and Practice in Online Family Dispute Resolution. In Online Family Dispute Resolution (p. 44). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64645-5_3.

"online arabuluculuğa uygunluğun değerlendirilmesi" hakkındadır. Rehberin diğer hükmü "online arabuluculuk düzenlemeleri" hakkındadır. Online arabuluculuk oturumu sırasında katılımcıların nerede olacağı; online arabuluculuk oturumu sırasında katılımcıların kesintiye uğramamasının sağlanması için gereklilikler, arabulucunun oturumu askıya alıp alamayacağı ya da nasıl uzatabileceği konuları geniş bir şekilde anlatılmıştır. Rehberin beşinci ve altıncı hükümlerinde ise "güvenlik, veri koruma ve teknik konular" açıklanmıştır.[557]

3.1.6. Etik Konular

Önde gelen ulusal aile arabuluculuğu kuruluşları, yirmi yılı aşkın bir süredir aile arabuluculuğu için genel olarak ortak standartlara uymaktadır. Bu standartlarda değişiklik önerileri ile birlikte, çevrimiçi aile arabuluculuğu sorunlarını ele almak için bu standartların şimdi yeniden ele alınması ve güncellenmesi için Uluslararası Çevrimiçi Uyuşmazlık Çözümü Konseyi (International Council for Online Dispute Resolution) (ICODR) ODR için bazı yeni standartlar önermiştir.

- **Erişilebilirlik;** ODR, tarafların bulması ve katılması kolay olmalı ve temsil haklarını sınırlamamalıdır. ODR hem mobil hem de masaüstü kanallarından erişilebilir olmalı, katılımcılar için maliyetleri en aza indirmeli ve farklı fiziksel yetenek seviyelerine sahip kişiler tarafından kolayca erişilebilir olmalıdır.
- **Sorumlu;** ODR sistemleri, hizmet ettikleri kurumlara, yasal çerçevelere ve topluluklara karşı sürekli olarak hesap verebilir olmalıdır.
- **Yetkin;** ODR sağlayıcıları, hedef alanlarında yetkin, etkili hizmetler sunmak için gerekli olan anlaşmazlık çözümü, yasal, teknik uygulama, dil ve kültür konusunda ilgili uzmanlığa sahip olmalıdır. ODR hizmetleri zamanında olmalı ve katılımcı zamanını verimli kullanmalıdır.
- **Gizli;** ODR, (a) hangi verileri kimin göreceğine ve (b) bu verilerin nasıl kullanılabileceğine ilişkin kamuya açıklanması gereken politikalar doğrultusunda taraf iletişimlerinin gizliliğini korumalıdır.
- **Eşit;** ODR, tüm katılımcılara saygılı ve onurlu davranmalıdır.

[557] Lo Cricchio, Palladino, B. E., Eleftheriou, A., Nocentini, A., & Menesini, E. (2022). Parental Mediation Strategies and Their Role on Youths' Online Privacy Disclosure and Protection A Systematic Review. European Psychologist, 27(2), 116–130. https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000450.

- **Adil/Tarafsız/Önyargısız;** ODR, bireyler, gruplar veya kuruluşlar için veya aleyhine önyargı veya çıkar gözetmeden tüm taraflara eşit ve yasal süreçlere uygun olarak davranmalıdır. Sağlayıcıların, katılımcıların ve sistem yöneticilerinin çıkar çatışmaları, ODR hizmetlerinin başlamasından önce açıklanmalıdır.
- **Yasal;** ODR, ilgili tüm yargı alanlarındaki yasalara uymalı ve bunları korumalıdır.
- **Güvenli;** ODR sağlayıcıları, toplanan verilerin ve ODR ile uğraşanlar arasındaki iletişimin yetkisiz taraflarla paylaşılmamasını sağlamalıdır. Kullanıcılar herhangi bir ihlal hakkında zamanında bilgilendirilmelidir.
- **Şeffaf;** ODR sağlayıcıları, (a) anlaşmazlık çözüm süreçlerinin ve sonuçlarının biçimini ve uygulanabilirliğini ve (b) katılımın risklerini ve yararlarını önceden açıkça açıklamalıdır. ODR' deki veriler, yanlış temsil edilmemesini veya bağlam dışı kalmamasını sağlayacak şekilde toplanmalı, yönetilmeli ve sunulmalıdır.[558]

3.1.7. ODR' de Arabulucu Yetkinlikleri, İhtiyaçları ve Becerileri

Online arabuluculuk, deneyimsiz veya yetersiz desteklenen arabulucuları kolayca bunaltabilecek karmaşık bir süreç olabilir. Mesafeli Aile Arabuluculuğu Projesi'nden geliştirilen MediateBC' nin Uygulama Kılavuzları, bu anlamda arabulucular için önemli bir kaynaktır. Arabulucu sözel olmayan ipuçlarının en aza indirilmesinin üstesinden gelmek ve bir vakanın çevrimiçi müdahale için uygun olup olmadığını değerlendirmek zorundadır. Arabulucunun online platformlarda sahip olması gereken benzersiz beceriler şu şekilde özetlenebilir. Çevrimiçi platformlarda gerekli olan benzersiz arabulucu becerileri şunları içerir: Birden fazla çevrimiçi toplantı odasını yönetmek; taraflara teknolojiyi kullanmada yardımcı olmak ve çevrimiçi yakınlık ve güven oluşturmak;[559] arabuluculuk becerilerini çevrimiçi ortama ve teknolojik yeterliliğe çevirmek; dikkat dağıtıcıları, teknik zorlukları ve sessizlikleri yönetmek; her eyalet veya ülkeyi yöneten farklı yasaların farkında olmak; teknolojideki gelişmelerin zirvesinde kalmak; ve her eyalet veya ülkede bulunan farklı kaynaklar ve sevk kurumlarının farkında olmak. Online arabuluculuğa geçiş yüksek bilişsel yüke yol açabileceğinden bir profesyonelin online

[558] Melamed, James C. Establishing ethical standards for online family mediation. Family Court Review, (2021), 59(2), 244–249. https://doi.org/10.1111/fcre.12571.
[559] Terekhov. Victor, Onlıne Medıatıon: A Game Changer or Much ado About Nothıng? Access to Justice in Eastern Europe, (2019). 2(3), 33–50. https://doi.org/10.33327/AJEE-18-2.4-a000018.

platformlara geçmeden önce öncelikle arabuluculuk konusunda güçlü becerilere sahip olması gerekir.[560]

Aile anlaşmazlıklarının çözümü için çevrimiçi teknolojilerin faydası ve etkisi hakkında herhangi bir kesin ifadede bulunulamaz ancak gelecekteki program geliştirme ve araştırmaya yardımcı olabilecek bazı anahtar temalar tanımlanabilir. Her şeyden önce, çocukların üstün yararına, ayrılan ebeveynlerin özel ilgi ve ihtiyaçlarına öncelik verilir. Bununla birlikte, bu ebeveynlik ve yasal kararların etkilediği çocukların sesleri, literatürde büyük ölçüde yoktur ve arabuluculuk süreçlerine katılıp katılmamaları konusunda farklı görüşler vardır. Ayrışan aileleri geçişleri boyunca desteklemek için çok çeşitli hizmetler mevcuttur, ancak online platformu kullanma kararı duruma göre belirlenmelidir. Tüm ihtilaflar teknolojik müdahale için uygun olmayacaktır ve Online Family Dispute Resolution (OFDR) platformlarını kullanmadan önce sadece kolaylık ötesinde bir dizi faktörün arabulucu tarafından dikkatlice değerlendirilmesi gerekir. Teknoloji kullanıldığında, arabulucular ve program geliştiriciler, yüz yüze uygulamaları çevrimiçi ortama aktarmak yerine, teknolojinin sunduğu benzersiz yeteneklerden yararlanmalıdır.[561] Genel olarak, şu anda mevcut olan kanıtlar, teknolojilerin FDR uygulamasını geliştirebileceğini ve stresli bir yaşam olayının ortasında aile refahına katkıda bulunabileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, potansiyel teknoloji kullanıcıları uygun şekilde dikkatli olmalı ve çevrimiçi programların ve hizmetlerin dezavantajlarının olmadığını kabul etmelidir. Yeterli eğitim, sistemin sınırlamalarına saygı ve farklı ihtilaflı tarafların ihtiyaçlarının takdir edilmesi ile OFDR platformları, ayrılan ailelerin eşitlikçi ve adil sonuçlar elde etmesine yardımcı olabilir. Aile hukuku, ebeveynlerin ve çocukların halihazırda yüksek düzeyde savunmasızlık ve yüksek duygular yaşadığı bir alandır, bu nedenle hizmetlerin etik olması için etkililik ve kalite göstermesi kritik önem taşır. [562]

[560] Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Current Research and Practice in Online Family Dispute Resolution. In Online Family Dispute Resolution (p. 51). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64645-5_3.
[561] Schmitz, Amy J. & Wing, Leah, Beneficial and ethical ODR for family issues. Family Court Review, (2021), 59(2), 250–267. https://doi.org/10.1111/fcre.12572.
[562] Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Current Research and Practice in Online Family Dispute Resolution. In Online Family Dispute Resolution (p. 54). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64645-5_3.

3.2. Eş Arabuluculuk (Co-Mediation)

Çoğunlukla aile hukuku uyuşmazlıklarında daha fazla uygulanan eş arabuluculuk yöntemi en az iki veya daha fazla arabulucu ile uyuşmazlığın çözülmesini hedeflemektedir. [563] Eş arabuluculuk yönteminin kullanıldığı aile arabuluculuğunda, arabulucu, taraflar için danışmandan arabulucuya ve hukuk danışmanına kadar uzanan bir dizi rol üstlenmiştir. Arabulucu teknik anlamda bir temsilci olmamakla birlikte, birçok durumda, boşanma davalarında arabulucular, arabuluculuğun sonunda anlaşma oldu ise birçok nihai belgelerinin hazırlanması sorumluluğunu da üstlenirler. Bu nedenle eş arabuluculuk yaygın şekilde kullanılmaktadır. Eş-arabuluculuk modelinde süreç için ortak bir sorumluluk vardır. Hiçbir zaman tamamen eşit bir iş bölümü olmamasına rağmen, ortak arabuluculuğun altında yatan temel faydalardan biri, bireylerin, uyuşmazlığın konularının çeşitli yönlerinde uzmanlık da dahil olmak üzere farklı yetenek ve becerileri sürece katabilmeleridir. Anlaşmazlığın temelinde cinsiyet, ırk veya kültürün olduğu durumlarda, dengeli bir arabuluculuk ekibine sahip olmak, tarafların süreci tarafsız olarak algılamasına yardımcı olabilir. Dahası, bir eş arabulucu sürece yardımcı olabilecek ek göz, kulak ve beyindir. İki arabulucu bulunduğunda, birlikte çalışmaları da taraflar için etkili iletişim ve iş birliği için örnek bir model sunar.[564] Arabulucular, birbirleriyle çalışmaktan çok şey öğrenebilir, çok taraflı arabuluculuk müzakerelerinde zaman kaydı önlenebilir, arabuluculuğun temposu hızlanır.[565]

Eş-arabuluculuk modelinde bazı zorluklar da ortaya çıkabilir. Birbirlerini tanımayan eş arabulucular süreci yürütmekte zorluk çekebilirler, sorgulama daha uzun sürebilir arabulucuların arabuluculuk sürecine yönelik farklı yaklaşımları, eş-arabulucular arasında çatışma ve rekabet yaratabilir ve bu hemen çözülmediği takdirde oturum için felaket anlamına gelebilir.[566] Uyuşmazlığın çözümü açısından eş arabuluculuğun uygulanması söz konusu olduğunda finansal açıdan maliyetin yükselmesi de söz konusu olabilecektir.[567]Aile hukuku eş-arabuluculuk ekibi genellikle bir terapist veya sosyal bilimler ve davranış bilimlerinden başka bir kişi ve bir avukattan oluşabilir. Vakanın odak

[563] Seda Özmumcu, "Hukuk Uyuşmazlıklarının Çözümünde Eş Arabuluculuk (Co-Mediation) Modelinin Değerlendirilmesi", BAÜHFD, C. 13, S. 161-162, Ocak-Şubat 2018, s. 12-14; Seda Özmumcu," Arabuluculuk Modelleri" İstanbul,2021, s.311.
[564] Alexander, Nadja. Global trends in mediation (2nd ed.). Kluwer Law International. (2006).
[565] Epstein, & Epstein, S. (2006). Co-mediation. Colorado Lawyer, 35(6), 21–.
[566] Alexander, Nadja. Global Trends in Mediation (2nd ed.). Kluwer Law International. (2006). p.407.
[567] Erickson, Beth M, Therapeutic mediation: A Saner Way of Disputing. The Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, (1997), 14(2), 255–.

noktası varlık paylaşımı ve mali konular olduğunda bazen bir uzman da dahil edilebilir.[568] Türk Hukuku'nda arabulucular ve eş arabulucuların hukukçu olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle tarafların ihtiyaç duyması halinde yine tarafların rızası ile terapistler uzman sıfatı ile müzakerelerde yer alabilirler (HUAK m. 15/6).

Eş arabuluculuğun etkinliğini sağlamak için arabulucular arasındaki uyumun sağlanması, eş arabuluculara liderlik rolü kazandırılması, oturum düzeninin planlanması, arabulucular arasında iş bölümü yapılması gereklidir. [569]

3.3. Mekik Arabuluculuğu (Shuttle Mediation)

Bir arabuluculuk için en iyi formatı seçmek bilimden çok bir sanattır ve arabulucular, tarafların amaçlarına en iyi şekilde yalnızca ortak oturumlar mı, kapsamlı toplantılar mı yoksa bu yaklaşımların bir kombinasyonunun mu hizmet edeceğini taraflarla birlikte değerlendirmelidir. Birçok ülkede ticari ve diğer arabuluculuk türleri dünyasında, arabulucular genellikle, arabulucunun ihtilaflı taraflar arasında gidip geldiği, bu ayrı toplantıları çatışmayı tartışmak ve ilerlemek için kullandığı özel toplantı oturumlarını kullanır.[570] Arabuluculuğun temel ilkelerinden biri, tarafların anlaşmaya varıp varamayacaklarını ve eğer öyleyse hangi şartlarla anlaşacaklarını özgürce seçmeleridir. Zorlayıcı ilişkiler tarafları kendi kaderini tayin hakkını çalar. Her şeyden önce arabuluculuk, tarafların ihtiyaçlarına, ilgi alanlarına, yeteneklerine ve benzersiz koşullarına duyarlı olmayı gerektirir. Arabuluculuk sürecini uyarlamak bilimden çok sanat içerir ve mekik diplomasisinin kullanılması bu işte hayati bir rol oynayabilir. Bazı arabuluculuklarda, özellikle yüksek ihtilaflı durumlarda, taraflardan biri veya birkaçı o kadar yıpratıcı iletişim kurar ki diğer taraf aynı odada olmaya dayanamaz. Bu bir iletişim engelidir. Bu tür durumlarda suçlamalar, karşılıklı suçlamalar, küçümseme, kişisel saldırılar, çekişmeler ve aralıksız kesintiler yaygındır. Bazen duygusal engeller vardır. Çatışma son derece kişisel olduğunda veya bir taraf diğer tarafın iyi niyetle pazarlık yapmadığına inandığında, genellikle yoğun duygular uyandırır. Arabuluculuğun sorunu çözememesi durumunda tarafların yargıya yönlendirildiği durumlarda, arabulucuya bazen bir grup oturumunda gizli olarak karşı tarafça bilinmeyen kritik bilgiler verildiğinde bilgi engelleri vardır. Bazı arabuluculuklarda, ırk, kültür, cinsiyet, sınıf ve

[568] Alexander, Nadja. GlobalTrends in Mediation (2nd ed.). Kluwer Law International. (2006). p.407
[569] Stulberg, Joseph B; Montgomery, B. Ruth, Design Requirements for Mediator Development Programs. Hofstra Law Review, (1987). 15(3), 499–.
[570] Gottardi, Piero; Mezzetti, Claudio, Shuttle Diplomacy. Ideas Working Paper Series from RePEc. (2022).

diğer farklılıklar tarafların arasında kültürel engeller doğurur ve çatışmaya neden olabilir. Bazen bir taraf bazı stratejik bilgilerin karşı tarafça kötüye kullanılacağı korkusuyla arabulucu veya karşı tarafla gerçek bilgilerini paylaşmak istemez. Bazen de taraflar gerçekçi olmayan beklentiler içinde olabilir, beyin fırtınası yapmak isteyebilir ancak bunu ortak oturumlarda yapmak istemeyebilirler Tarafların yüz-göz olmak istememesi de mekik arabuluculuğunun tercih edilmesi için bir sebep oluşturabilir. Böyle durumlarda mekik diplomasisi uygulamak iyi sonuçlar doğurabilir.[571]

Mekik arabuluculuğu aile arabuluculuğuna çok uygun bir yöntem değildir. Zira aile uyuşmazlıklarının arabuluculukla çözülmesindeki esas amaç kopmuş bir aile ilişkisinde tarafların yeniden iletişim kurmasını sağlamaktır. Ancak aile içi şiddet geçmişi varsa tarafların yüz yüze görüşmeyi reddettiği durumlarda süreci yürütebilmek için mekik arabuluculuğuna başvurulabilir. Sınır ötesi arabuluculuklarda da uygulanabilir. [572]

[571] Hoffman, David A. Mediation and the Art of Shuttle Diplomacy. Negotiation Journal, (2011), 27(3), 263–309. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2011.00309.x.
[572] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s.110.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE HUKUKUNDAN KAYNAKLANAN UYUŞMAZLIKLARDA ARABULUCULUĞA ELVERİŞLİLİK

1. Genel Olarak

1.1.Mevzuat

Dava şartı arabuluculuk,[573] 2017 yılında 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu 3. Md. gereğince iş hukuku uyuşmazlıkları için hukuk sistemimize girmiştir. Türk Ticaret Kanunu 5/A md gereğince ticari uyuşmazlıklarda da uygulanmaya başlanmış son olarak 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu 73/A md ile de belli meblağın üzerindeki uyuşmazlıklar için uygulanır hale gelmiştir. Aile arabuluculuğu bakımından henüz bir uygulama başlamamış olsa da HUAK 1/ 2 md.' de aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmadığı hakkında bir hüküm bulunmakta ve ayrıca 18/3 md. göre tarafların anlaşmış olması halinde icra edilebilirlik şerhi verilmesinde arabuluculuğa elverişli olan aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda incelemenin duruşmalı olarak yapılacağı hükme bağlanmıştır. [574]

Aile hukuku uyuşmazlıklarında Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair 4787 Sayılı Kanun'un 7. Maddesinde; "*Aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir."* hükmü bulunmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 137'nci maddesinde, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda hâkimin tarafları sulhe teşvik edeceği ve bu bususun tutanağa geçirileceği düzenlendikten sonra; 139'uncu maddesinde çıkarılan davetiyede, taraflara sulh için gerekli hazırlıkları yapmalarının ihtar edileceği; 140'ncı maddenin ikinci fıkrasında, uyuşmazlık konularının tespitinden sonra hâkimin tarafları sulhe teşvik edeceği; bu konuda bir sonuç alınacağı

[573] Elif Kısmet Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, 6325 sayılı Kanuna Göre Güncellenmiş bs., Ankara 2016, s. 18-22.
[574] https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6325.pdf.

kanaatine varması halinde gerekirse taraflara bir defaya mahsus süre verebileceği; aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise, ön inceleme duruşmasının sonunda, tarafların sulh faaliyetinden bir sonuç alıp almadıkları, sonuç alamadıkları takdirde anlaşamadıkları hususların nelerden ibaret olduğunun tutanağa gerekçesini de belirtmek şartıyla, yeni delil sunulmasına izin verebilir. Bu şekilde delil sunma kuralına istisna getirilmesi, hukuki dinlenilme hakkının tabii bir sonucudur. Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 145'in madde gerekçesinden, "Bu aşamanın önemli bir amacı da tarafları sulhe ve özünde sulhu hedefleyen bir kurum olan arabuluculuğa gitmeye teşvik etmek, böylelikle onlar arasında bir anlaşma sağlanmasına uygun ortamı yaratmak suretiyle, uyuşmazlığın daha ileriki aşamalara gitmeden çözüme kavuşturulmasını gerçekleştirmektir." Ayrıca, tarafları sulhe özendirmek bakımından, sulh müzakereleri sırasında yapılan ikrarların tarafları bağlamayacağı yönün de bir hüküm de sevkedilmiştir. (m. 188/3) Sulhe teşvike ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi için, dava konusu üzerinde tarafların serbestçe tasarruf edebilmeleri gerekir. Tarafların üzerinde tasarruf yetkisi olmayan hallerde sulhe teşvike ilişkin hükümlerin uygulanması söz konusu olmaz. [575]

6325 sayılı, Hukuk uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, (HUAK) 1. Maddenin 1. Fıkrasında; *"Bu Kanunun amacı, hukuk uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinde uygulanacak usul ve esasları düzenlemektir."* Kanunun 2. Fıkrası ise "(*2) Bu Kanun, yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır. Şu kadar ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir."* denilmek suretiyle, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği iş ve işlemlerden olma ve uyuşmazlığın özel hukuk uyuşmazlığı olması gerektiği şartı getirilmiştir. Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği iş ve işlemlerden olma kuralı, HMK' nın 24. Madde' sinde karşımıza çıkmaktadır.[576] HUAK'ın 1. maddesinin 2. fıkrasında yer alan "Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemler" ifadesi HMK' nun 24. maddesinin 3. fıkrası ile örtüşmektedir." *Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri dava konusu hakkında, dava açıldıktan sonra da tasarruf yetkisi devam eder." Özel hukuk uyuşmazlığı olması şartı ise* tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği özel hukuk

[575] Ermenek, İbrahim, Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Ön İnceleme, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:2 Sayı:1 Yıl:2011, s.162
[576] https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6100.pdf.

uyuşmazlıklarıdır. HUAK, özel hukuk uyuşmazlıklarının neler olabileceğini ayrıca göstermemiş ancak "sulh" yolu ile sona erdirilebilecek uyuşmazlıkların arabuluculuğa da uygun olacağı konusu vurgulanmıştır.[577]

Türk Medenî Kanunu'nun "Aile Hukuku" adını taşıyan ikinci kitabının birinci kısmında evlilik hukuku düzenlenmiştir. Bu kısım dört bölüme ayrılmış; birinci bölümde evlenme (m.118-160), ikinci bölümde boşanma (m.161-184), üçüncü bölümde evliliğin genel hükümleri (m.185-201) ve dördüncü bölümde eşler arasındaki mal rejimleri (m.202-281) yer almıştır.[578]

Aile hukuku diğer özel hukuk dallarından farklıdır ve aile hukukunun bir takım temel ilkeleri vardır. Tarafların karşılıklı iradeleri ile aralarındaki ilişkiyi ortadan kaldıramayacaklarını ifade eden "süreklilik ilkesi", aile üyelerinin birbiri ile bağlantı kurmasını açıklayan "birlik ilkesi", aile içinde zayıf konumda olanların korunması ilkesi, aile hukukunu ilgilendiren işlerde irade serbestisinin olmaması, devletin müdahaleciliği ilkesi ve eşitlik ilkesidir. Aile hukukuna ilişkin ihtilafların bazıları arabuluculuğa elverişli değildir. Boşanma sürecinde TMK m. 184/I, b.5 gereğince «*Boşanma veya ayrılığın fer'i sonuçlarına ilişkin anlaşmalar, hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz*».[579]

Arabuluculuk yolu ile yapılan anlaşma TMK m.184/b.5 ve TMK m. 166/3 gereğince hâkim onayı ile geçerlilik kazanacaktır. Bir hukuki durumun kurulması, kaldırılması veya değiştirilmesi için inşai dava açmak gerekiyor ise, bu konuda tarafların arabuluculuk ile anlaşma sağlaması mümkün değildir. Aile hukukuna ilişkin davalardan boşanma, evliliğin butlanı (TMK 146 md.), soy bağı ile ilgili davalar (TMK 286 md.), (TMK 301 md.), vesayet (TMK 397 md.), velayetin kaldırılması TMK 183 md.), boşanmanın veya evliliğin iptali (TMK 145 md.), kişisel ilişki tesisi (TMK 182 md.TMK 323 md.) gibi konularda arabuluculuk mümkün değildir.[580]

Ancak nişanın bozulmasından doğan davalar, mal rejimi tasfiyesinden kaynaklanan talepler boşanmanın kesinleşmesinden sonra ileri sürülebilen tazminat talepleri, eşler arasındaki nafaka talepleri ve ziynet eşyası alacağı davası, eşya alacağı davası gibi

[577] Uyumaz, Alper, Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 1, 2015, s. 119-169.
[578] Doğan, Murat, Türk Medenî Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler,2003, s.98; Akıntürk, Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 101-102.
[579] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf.
[580] Uyumaz, Alper; Erdoğan Kemal, Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 1, 2015, s. 119-169.

uyuşmazlıklar 6325 sayılı HUAK kapsamında arabuluculuğa elverişlidir. Aile hukukuna ilişkin ihtilaflar mahkeme bağlantılıdır. Aile hukukuna ilişkin ve aynı zamanda arabuluculuğa da elverişli bir konuda taraflarca anlaşma sağlanır ve bu arabuluculuk anlaşması için icra edilebilirlik şerhi alınmak istenir ise anlaşmanın içeriğinin arabuluculuğa ve cebri icraya uygun olup olmadığının incelemesi sulh hukuk mahkemesi tarafından duruşmalı olarak yapılacaktır. (HUAK 18/3, c.2). Dava açılmadan önce arabuluculuğa başvurulmuşsa, icra edilebilirlik şerhi Aile Mahkemesi tarafından verilmelidir. Taraflar ve avukatları ile arabulucunun birlikte imzaladıkları anlaşma belgesi, icra edilebilirlik şerhi aranmaksızın ilam niteliğinde belge sayılır. (HUAK m.18 b.4)[581]

1.2.Aile Hâkimlerinin Tarafları Aile Arabuluculuğuna Yönlendirebilmesi

Türkiye' de henüz dava şartı aile arabuluculuğu uygulanmamaktadır. Ancak HUAK 13. Madde,[582] göre, taraflar gerek dava açmadan önce gerek dava açıldıktan sonra anlaşarak arabulucuya başvurmayı kararlaştırabilirler. Mahkeme de davanın görülmesi sırasında tarafları arabulucuya başvuru konusunda bilgilendirip teşvik edebilir. HUAKY 15. maddeye göre, taraflar dava açılmadan önce veya davanın görülmesi sırasında arabulucuya başvurma konusunda anlaşabilirler. Mahkeme de tarafları arabulucuya başvurmak konusunda; arabuluculuğun esasları, süreci ve hukuki sonuçları hakkında aydınlatıp, arabuluculuk yoluyla uyuşmazlığın çözülmesinin sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan faydalarının olabileceğini hatırlatarak onları teşvik edebilir. Arabuluculuk Yönetmeliği 17/7. maddeye göre, dava açıldıktan sonra tarafların birlikte arabulucuya başvuracaklarını beyan etmeleri hâlinde yargılama, mahkemece üç ayı geçmemek üzere ertelenir. Bu süre, tarafların birlikte başvurusu üzerine bir defaya mahsus olmak üzere üç aya kadar uzatılabilir.

4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 7. Maddesi gereğince, aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir. HMK

[581] Uyumaz, Alper; Erdoğan Kemal, Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 1, 2015, s. 132.
[582] RG. 02.06.2018 S. 30439.

madde 137/1 md. ve 140/2 md. düzenlemelerinden de anlaşıldığı üzere; dava şartı olarak arabuluculuğun uygulanmadığı konularda, yazılı yargılama usulünün uygulandığı davalarda ön inceleme aşamasında uyuşmazlık konularının tespitinden sonra mahkeme tarafları sulh veya arabuluculuğa teşvik eder ve tarafları arabuluculuk süreci, esasları ve hukuki sonuçları hakkında bilgilendirir. Bu maddeyle hâkime teşvik ödevi verilmiştir, hâkimin arabuluculuğa teşviki kanundan doğan yükümlülüğüdür. Tahkikat aşamasında da uygun gördüğü her an tarafları arabuluculuğa teşvik edebilir.[583] Bu anlamda karşılaştırmalı hukukta da görüldüğü üzere tarafları bilgilendirme ve değerlendirme toplantısına yönlendirmesi de mümkün olmalıdır.[584]

Bu aşamada taraflar gerek dava açmadan önce gerek dava açıldıktan sonra anlaşarak arabulucuya başvurmayı kararlaştırabilirler (TMK 195).[585] Ön inceleme aşamasından sonra da yargılamanın her aşamasında anlaşma ihtimalinin bulunduğu durumlarda mahkeme tarafları arabuluculuğa teşvik edebilir (HUAK m. 13/1). Taraflardan biri arabuluculuğa başvuru konusunda karşı tarafa teklifte bulunmuş ve otuz gün içinde kabul edilmemişse bu teklif reddedilmiş sayılır (HUAK m. 13/2). Tarafların arabulucuya başvuru konusunda anlaşmaları halinde yargılama mahkeme tarafından üç ayı geçmemek üzere ertelenir. Tarafların talebi halinde bu süre üç ay daha uzatılabilir. (HUAK m. 15/5). Mahkeme bağlantılı arabuluculukta hâkim arabulucuyu atar. Mahkeme dışı arabuluculukta taraflar serbestçe arabulucuyu seçebilirler. [586] Arabulucunun konusunda uzman kişilerden olması başka uzmanlara ihtiyacı azaltabilir ancak gerekiyorsa uzman kişilerden destek alınabilir veya taraflar uzman kişilere yönlendirilebilir ve tarafların beklentilerine uygun ve kalıcı çözümler üretilmesi mümkün olabilir.[587]

---

[583] Tanrıver, "Türk Aile Mahkemesi Hâkimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi", s. 199; Akkaya, Tolga "Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı", Ankara Barosu Dergisi, 2014. s. 39.

[584] Parkinson, Aile Arabuluculuğu, s. 11.

[585] Uyumaz- Erdoğan, "Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları", s. 134; Aras, Bahattin, "Aile Mahkemelerinde Tarafların Sulh Yoluyla Çözüme Teşviki", YD, C. XXXI, S. 3, 2005. s. 304.

[586] Tanrıver, "Aile Mahkemeleri Üzerine Bazı Düşünceler", s. 952; Tanruver, "Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk", s. 173; Tanrıver, "Türk Mahkemesi Hakimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi", s. 200; Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s. 81; Akkaya, Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Ankara 2017. s. 381; Bilge Öztan, Aile Hukuku, s. 718.

[587] Ildır, Gülgün, "Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü", TBB 75.Yaş Günü İçin Baki Kuru Armağanı, Ankara, s. 389. Ildır, s. 389; Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 288; Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, s. 86.

Tarafların dava açılmadan arabulucuya başvurması halinde, tarafların ilk toplantıya daveti üzerine arabulucu ile arabuluculuk sürecinin devamı konusunda anlaşmaya varılması ve durumun tutanakla tespiti ile arabuluculuk süreci başlayacaktır. Dava açıldıktan sonra ise mahkemenin arabuluculuğa davetinin taraflarca kabul edilmesi veya arabuluculuğa başvurma konusunda anlaştıklarını yazılı olarak beyan ettiği ya da tutanağa geçirildiği tarihten itibaren süreç işlemeye başlar. Davanın açılmasından sonra tarafların arabulucuya başvurmaya karar vermeleri halinde mahkeme tarafından dava, üç ayı geçmemek üzere ertelenir. Bu süre tarafların talebi ile bir defaya mahsus olmak üzere üç aya kadar uzatılabilir (HUAK m.15, HUAKY m.19/6). Süreç 6 ay içinde sonuçlandırılmaz ise taraflar davaya devam eder, taraflar davaya devam etmez ise mahkeme davanın açılmamış sayılmasına karar verir. Bu süreç içinde zamanaşımı ve hak düşürücü süreler işlemez. Tarafların anlaştıkları veya anlaşamadıkları hususunun arabulucu tarafından tutanakla tespiti ile arabuluculuk süreci tamamlanmış olur.[588]

Arabuluculuk esnek bir süreçtir. Bu nedenle aile uyuşmazlıkları için uygun bir süreçtir.[589] Arabuluculukta birçok yöntemin ayrı ayrı veya birlikte kullanılması mümkündür. Bu esnek sürecin güven verici olması için asgari kalite standartlarının bulunması gerekir. Taraflar sürece asil olarak ve özel yetkili vekilleri ile birlikte katılabilirler.[590]Arabuluculuk faaliyeti, tarafların anlaşmaya varması (HUAK m. 17/1/a), arabuluculuk için daha fazla çaba sarf edilmesinin gereksiz olduğu durumlarda HUAK m. 17/1/b), taraflardan birinin karşı tarafa veya arabulucuya, arabuluculuk faaliyetinden çekildiğini bildirmesi ile (HUAK m. 17/1/c), tarafların anlaşarak arabuluculuk sürecini sona erdirmesi ile (HUAK m. 17/1/ç), uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olmadığının tespit edilmesi ile (HUAK m. 17/1/d), aile içi şiddet durumlarında sona erer. 6325 sayılı HUAK'ta 7036 Sayılı Kanunu'nun 22. maddesiyle meydana gelen değişiklik ile HUAK 15. maddeye eklenen 7. fıkrayla arabulucuya tarafların çözüm üretemedikleri durumda çözüm önerisinde bulunma imkânı verilmiştir. Arabulucu; tarafların anlaştıkları, anlaşamadıkları veya arabuluculuk faaliyetinin nasıl sonuçlandığını içeren bir tutanak düzenler ve bu tutanak arabulucu, taraflar, kanuni temsilciler veya avukatlar tarafından

[588] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü.
[589] Shaffer, M. (1988). Divorce mediation: a feminist perspective. University of Toronto Faculty of Law Review, 46(1), 162–.
[590] Özmumcu, Seda, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış", s. 836; Özmumcu, Seda, "Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk", s. 1366-1367.

imzalanır (HUAK m. 17/2) ve ilgili belgeler arabulucu tarafından beş yıl süre ile saklanmak zorundadır.[591]

HUAK 18. Maddeye göre taraflar anlaşmaya vardılar ise bir anlaşma belgesi düzenlenir. Anlaşma belgesi taraflar ve arabulucu tarafından imzalanır (HUAK m. 18/1). Anlaşmanın kapsamı ve şekli taraflarca serbestçe kararlaştırılabilir. Anlaşma belgesi taraflar ve taraf vekilleri ile birlikte imzalanır ise, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 38. maddesi anlamında ilam niteliğinde belge sayılır (Av. K. m. 35/A, HUAK m. 18/4). Boşanma davası açılmadan önce tarafların arabuluculuğa başvurması halinde anlaşma belgesi taraflar ve arabulucu tarafından imzalanır ise ilam niteliğinde belge olabilmesi için arabulucunun görev yaptığı yer Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından icra edilebilirlik şerhinin verilmesi gerekmektedir.[592] Ancak aile uyuşmazlıklarında icra edilebilirlik şerhi aile mahkemesi tarafından verilmelidir. Dava şartı veya ihtiyari arabuluculuk süreçlerinde aile hukukunu ilgilendiren iştirak nafakası, velayet, çocukla kişisel ilişki kurma, maddi-manevi tazminat, yoksulluk nafakası, mal rejimi tasfiyesi gibi konularda arabuluculuk anlaşma ile sonlandırılır ise taraflar arasındaki sözleşmeye icra edilebilirlik şerhi boşanma kararını verecek mahkeme tarafından verilmelidir. Dava açılmadan önce arabuluculuğa başvurulması ve boşanma davasının açılmasıyla arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkemeye sunulması durumunda bu sözleşme mahkeme dışı sulh sözleşmesi niteliğindedir. Mahkeme tarafından onaylandığı anda mahkeme içi sulh sözleşmesine dönüşür ve sulh kesin hükmün sonuçlarını doğurur (HMK m. 315/1). Özellikle boşanmanın fer' i olan konularda arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme içi sulh sözleşmesine dönüştürülmesi zorunludur.[593]

Boşanma davası açıldıktan sonra tarafların arabuluculuğa başvurması halinde icra edilebilirlik şerhi davanın görüldüğü görevli ve yetkili aile mahkemesi tarafından verilir (HUAK m. 18/2). Boşanma kararının kesinleşmesinden sonra iştirak nafakası, velayet, çocukla kişisel ilişki kurma, maddi-manevi tazminat, yoksulluk nafakası ve mal rejimi tasfiyesi konularında arabuluculuğa gidildiği takdirde bu konularda görevli mahkeme aile

[591] Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s. 369.
[592] Bulur, "6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ve Uygulaması Hakkında Değerlendirmeler", s. 506.
[593] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1260.

mahkemesi olmalıdır. Yetkili mahkeme ise arabulucunun görev yaptığı yer mahkemesidir (HUAK m. 18/2). [594]

İcra edilebilirlik şerhi vermek çekişmesiz yargı işi olduğundan kesin yetkili mahkeme bulunmamaktadır. İcra edilebilirlik şerhi alınmamış bir sözleşme mahkeme dışı sulh belgesi olarak kalır. Sadece tarafları bağlar ancak icra edilebilirlik şerhi sözleşmeyi üçüncü kişilere karşı da geçerli kılar. İcra edilebilirlik şerhi talebi incelemesi dosya üzerinden yapılır aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda inceleme duruşmalı olarak yapılır. İncelemenin kapsamı anlaşmanın içeriğinin arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olup olmadığıyla sınırlıdır (HUAK m. 18/3). Avrupa Konseyi icra edilebilirlik şerhinin kanuna, ahlaka, kamu düzenine veya taraflardan herhangi birinin meşru menfaatlerini ihlal etmediğine dair inceleme yapılmasını önermiştir.[595] Anayasa Mahkemesi'nin (AYM), 10.07.2013 T., 2012/94 E. 2013/89 K. Sayılı kararında HUAK'ta belirtilen hususlar yanında emredici hukuk kuralları ve kamu düzenine aykırılık bakımından da sözleşmeler re 'sen incelenebilecektir.[596]

İcra edilebilirlik şerhi verilebilmesi için arabuluculuk anlaşma belgesinin eda hükmü içermesi ve şüphe uyandırmayacak şekilde belirli, açık ve şarta bağlanmamış olması gerekir. İcra edilebilirlik şerhinin verilmesi çekişmesiz yargı faaliyetidir. Bu karar usuli nitelikte inşai bir karardır.[597] İcra edilebilirlik şerhi talebi üzerine mahkemenin vereceği kararlara karşı istinaf yoluna gidilmesi halinde maktu harç alınır (HUAK m. 18/3). İcra edilebilirlik şerhine ilişkin kararlar maddi anlamda kesin hüküm niteliğine sahip değildir. HUAK 18. maddenin 5. fıkrasına göre arabuluculuk faaliyeti sonunda uzlaşılan hususlar hakkında dava açılamaz. Ancak irade fesadı hallerinde dava açılabilir.[598]

İlamlar ve ilam niteliğinde belgeler hukuki nitelikleri bakımından birbirinden farklıdır. İlamlar maddi anlamda kesin hüküm niteliğine sahiptir. İlam niteliğinde belgeler ise kesin hüküm niteliğine sahip değildir. İcra edilebilirlik şerhi verecek mahkeme anlaşma içeriğinin tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği konular arasında olup olmadığını ve cebri icraya elverişli olup olmadığını araştıracaktır. Mahkemenin

[594] Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabuluculuk Hak ve Yükümlülükleri, s. 382.
[595] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1261; Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s. 195; Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, s. 207.
[596]Gündoğdu, Tansu," Boşanma Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk", Ankara,2022, s.130.
[597] Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1261.
[598] Dür, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s. 393.

arabuluculuk anlaşmasını inceleme alanı sadece bu konular ile sınırlıdır. Bununla birlikte icra edilebilirlik şerhi çekişmesiz yargı işidir. Çekişmesiz yargı işlerinde aksine hüküm olmadıkça re'sen araştırma ilkesi mevcuttur. Dolayısıyla aile mahkemesinden istenecek icra edilebilirlik şerhi incelemesinde, hâkim re' sen araştırma ilkesi gereğince, sınırlı bir inceleme ile kalmayıp duruşmalı olarak gerekli inceleme ve değişiklikler yaparak karar verebilir. Bu nedenle aile mahkemelerinde icra edilebilirlik şerhi incelemesi, kanunun öngördüğü şekil ile sınırlı değildir.[599]

Aile hukukunda arabuluculuğa uygun olan uyuşmazlıklar aşağıda sırayla incelenecektir.

1.3.Mahkeme Uzmanları ve Mahkeme Personelinin Durumu

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü[600] (ADM) bünyesinde yer alan uzmanlar, özellikle çocukları ilgilendiren konularda, taraflar ve idrak kabiliyetine sahip çocuklarla özel görüşmeler yapmaktadır. Bu raporlar mahkemeye sunulmakta ve Mahkeme bu raporları inceleyerek kararını oluşturmaktadır. Ayrıca 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu 6/son Madde gereğince bu uzmanlar, mahkemece verilecek tedbir kararlarının mahkemece uygulanmasında da görevlendirilirler. Özellikle çocuk tesliminde de görevlendirilebilecekleri söz konusu iken 7343 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un [601] 32. maddesi ile çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin tüm maddeler (İİK m. 25, 25/a, 25/b, 341) İcra ve İflas Kanunu'ndan (İİK) çıkarılmıştır.[602] Türkiye' de Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Başkanlığı tarafından 47 il ve 195 ilçe de "Çocuk Görüşme Merkezleri" kurulmuştur. Aile mahkemesi personellerinin de aile arabuluculuğu eğitimi alması düşünülmelidir.[603]

2. Nişanlanma ve Sonuçlarında Arabuluculuk

Nişanlanma hükümleri TMK' nun 118-123 maddeleri arasında düzenlenmiştir. TMK 118 md. göre " *Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur.*" Nişanlanma şekle bağlı olmayan bir aile hukuku ilişkisidir. [604] Evlenme vaadini içeren irade beyanı ve bu beyanın kabulü ile

[599] Işıktaç Yasemin, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu, İstanbul,2014, s.42.
[600] https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adm-nedir.
[601] RG. 30.11.2021, S. 31675.
[602] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.2004.pdf.
[603] Sunay İl, Aile Arabuluculuğu, 2009, s.23.
[604] Mustafa Dural/Tufan Öğüz/Mustafa Alper Gümüş, Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, 11. Bası, İstanbul 2016, N. 73-76.

nişanlanma gerçekleşmiş olur.[605] Bu irade beyanlarının açık ya da zımni olarak da yapılması mümkündür. Nişanlanmanın var olduğunu ispat yükü nişanlanmanın var olduğunu iddia eden tarafa aittir. Her türlü ispat aracı ile ispat edilebilir. Nişanlanma şahsa sıkı sıkıya bağlı haklardandır ve temsil geçerli değildir. Nişanlanmanın geçerli olması bazı şartlara bağlıdır. Nişanlanma engelleri kanunda sayılmamıştır. Nişanlıların ileride evlenecekleri de dikkate alındığında evlenme engelleri aynı zamanda nişanlanma engeli olarak geçerlidir. Bu engeller, evlenmesinde tıbben sakınca yaratan akıl hastalığı, taraflardan birinin halen evli olması, evlenmeye engel kan veya sıhri hısımlık, aynı cinsiyette olma' dır.[606]

Ayrıca nişanlanmanın, emredici hukuk kurallarına, ahlak ve adaba aykırı olmaması ya da imkânsız olmaması gerekir, (nişanlandıktan sonra taraflardan birinin cinsiyet değiştirmesi veya muvazaalı nişanlanma). Hata, hile, ikrah gibi iradeyi sakatlayan sebeplerden biri ile iradesi bozulan kişi, tek taraflı irade açıklamasıyla nişanı bozabilir ve bu hallerde nişanın bozulması ya da ölüm nedeniyle bozulması hallerinde ortaya çıkacak talepler de geçersiz olacaktır. Bu durumlarda taraflar Türk Borçlar Kanunu sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre dava yoluna gidebilirler.[607]

Nişanlı olmasına rağmen evlenmek istemeyen tarafı evlenmeye zorlamak mümkün değildir. Ancak evlenmekten kaçınan nişanlıya karşı diğer taraf tazminat davası açabilir. Nişanlılık, evlenme dışında, ölüm-gaiplik, çifte nişanlanma, kesin evlenme engelinin ortaya çıkması, imkânsızlık, karşılıklı anlaşma, irade bozukluğunun varlığı hâlinde derhal yapılacak tek taraflı bir irade beyanı ile nişanlılardan birinin, herhangi bir sebep göstermeksizin dilediği zaman tek taraflı irade beyanıyla (Bu son hâlde nişanı bozan taraf, sonuçlarına katlanır, diğer taraf maddi ve manevi tazminat davası açabilir) sona erebilir.[608]

[605] Selahattin Sulhi Tekinay, Türk Aile Hukuku, 7. Bası, İstanbul 1990, s. 7-8; Nişanlılığın gerçekleşmesi hakkında geniş bilgi için Bkz.Ömer Uğur Gençcan," Aile Hukuku," Ankara,2011, s.190 vd.
[606] Yıldız Abik, "Nişanlanma ve Nişanlılık", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2005, Cilt: 54 Sayı: 2, s. 65 vd.
[607] Turgut Akıntürk/Derya Ateş Karaman, Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 2. Cilt, 18. Bası, İstanbul 2016, s. 51.
[608] Turgut Akıntürk/Deıya Ateş Karaman, Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 2. Cilt, 18. Bası, İstanbul 2016, s. 30; Nişanlılığın sona erme sebeplerihakkında ayrıca Bkz.Gençcan, "Aile Hukuku," s.219 vd.

2.1. Nişanın Bozulmasından Sonra Açılabilecek Davalar

2.1.1. Maddi Tazminat Davası

TMK 120 md. göre; *Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddî fedakârlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural nişan giderleri hakkında da uygulanır. Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de aynı koşullar altında yaptıkları harcamalar için uygun bir tazminat isteyebilirler."*

Kanunun metninden açıkça anlaşılacağı gibi maddi tazminat isteme hakkı,[609] nişanın, nişanlılardan birinin haksız yere veya diğer nişanlının kusuru nedeniyle bozulması halinde mümkündür. Buradaki zarar menfi zararlardır. Yani tazminat isteyen tarafın evlenmenin gerçekleşeceğine inanarak uğradığı zararlardır. Menfi zarar kapsamına nişan masrafları ve evlenme amacıyla yapılan masraflar girer. Örneğin, ev eşyalarının alınması, evin kiralanması, balayı tatili için yapılan masraflar gibi masraflar bu kapsamda sayılabilir. Davacı taraf, diğer nişanlı ve/veya onun ana babası ya da onlar gibi davranan üçüncü kişiler olabilir. Maddi tazminat nişanın bozulmasına sebep olan kusurlu nişanlıdan istenebilir. Davalı sıfatı sadece bu kusurlu nişanlıdır. Onun ana babasına karşı bu dava açılamaz.[610] İstenecek maddi tazminatın kapsamı ise, nişan giderleri, evlenme amacı ile yapılan harcamalar, evlenme amacı ile yapılan fedakârlıklardır. (İş değiştirme, işten ayrılma, şehir/ ülke değiştirme vb.)[611]

2.1.2. Manevi Tazminat Davası

TMK 121 md. göre; "*Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir."*

Kanunun metninden açıkça anlaşılacağı gibi manevi tazminat isteme hakkı;[612] davacı ve davalı sıfatı nişanlı taraflara aittir. Davacı tarafın nişanın bozulmasında kusursuz olması

[609] Maddi tazminat isteme bakımından Bkz.Gençcan," Aile Hukuku," s.229 vd.
[610] Koç, Nevzat: Türk – İsviçre Hukukunda Nişanlanma Sözleşmesi, İzmir 2002, s. 106.
[611] Ergüne, M. S. "Pecunıary Damages In Case Of Breach Of Engagement". Journal of Istanbul University Law Faculty 74 (2016): 757-772.
[612] Manevi tazminat isteme bakımından Bkz. Gençcan, "Aile Hukuku," s.236 vd.

gerekmez, diğer tarafın kusurundan daha az kusurlu olması da yeterlidir.[613] Davacı nişanlının, nişanın bozulmasından dolayı kişilik hakları saldırıya uğramış olmalıdır. [614]

Davalı nişanı bozan taraftır, nişanı bozan tarafın anne ve babasına karşı açılamaz. Eğer üçüncü kişilerin kusurlu davranışları nedeniyle nişan bozulmuşsa, koşulları varsa onlara karşı genel mahkemelerde TMK m. 25 ve TBK m. 58'e göre ayrı dava açılabilir. Manevi tazminat talebi kişiye sıkı sıkıya bağlı bir haktır. Ancak yasal temsilciler de manevi tazminat davasını açabilirler. Dava açmadan önce dava açmak isteyen taraf ölmüşse, dava hakkı mirasçılarına geçmez (TMK 25/4 md.). Ancak, ölmeden önce manevi tazminat talebini karşı tarafa herhangi bir şekilde ileri sürmüş ise, mirasçılar bu davayı açabilir (TMK 25/ 4 md.). [615]

2.1.3. Hediyelerin Geri Verilmesi

TMK 122 md. göre; *Nişanlılık evlenme dışındaki bir sebeple sona ererse, nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi davrananların, diğer nişanlıya vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler, verenler tarafından geri istenebilir. Hediye aynen veya mislen geri verilemiyorsa, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır."*

Kanunun metninden açıkça anlaşılacağı üzere; nişanlılık ilişkisi dolayısıyla verilen hediyeler geri istenebilir.[616] Nişanlanmadan önce verilen hediyeler Borçlar Hukuku genel hükümlerine göre talep edilebilir.[617] Nişanlılık ilişkisi evlenme dışında herhangi bir nedenle hatta nişanlılardan birinin ölümü ile sona ermiş olsa bile tarafların kusurlu veya kusursuz olmasına bakılmaksızın ileri sürülebilir. Alışılmışın dışında hediyeler geri istenebilir. Tarafların sosyo ekonomik durumlarının da değerlendirilmesi gereklidir. Nişanlıların birbirine veya ana baba ya da onlar gibi davrananların diğer nişanlıya verdiği hediyeler bu dava ile talep edilebilir. Diğer üçüncü kişilerin, örneğin yakın akrabaların nişan töreninde taktığı takıları bu dava ile geri istemeleri mümkün değildir. Kanun gereği geri verme borcu öncelikle aynen, olmadığı takdirde mislen hediyenin geri verilmesi yönündedir. Mislen geri verilmesi mümkün olmayan hediyeler için sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır (TBK m. 79-80). Koşulları varsa, genel mahkemelerde sebepsiz zenginleşme veya bağıştan geri dönme davası açılabilirler. TMK 123 md. göre;" nişanın

[613] Tekinay, Selâhattin Sulhi: Türk Aile Hukuku, 7. Bası, İstanbul 1990, s. 54.
[614] Akıntürk, Turgut: Türk Medeni Hukuku, İkinci Cilt, Yeni Medeni Kanun'a Uyarlanmış Aile Hukuku, 9. Bası, İstanbul 2004, s. 52.
[615] Öztan, Bilge: Aile Hukuku, 5. Bası, Ankara 2004, s. 87.
[616] Bkz.Gençcan, "Aile Hukuku" s.240 vd.
[617] Öztan, Bilge: Aile Hukuku, 5. Bası, Ankara 2004, s. 64.

sona ermesinden doğan davalar, yani maddi ve manevi tazminat ile hediyelerin iadesi davası, nişanın sona ermesi üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar." (TBK m. 77vd. veya m. 295)[618]

2.1.4. Nişanın Bozulmasından Doğan Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği

Nişanlılığın sona ermesi sebebiyle açılabilecek maddi ve manevi tazminat davaları ve hediyelerin iadesi istemlerine ilişkin talepler, kanaatimizce aile arabuluculuğuna elverişli uyuşmazlıklardır. Zira bu talepler niteliği gereği özel hukuk ihtilaflarıdır ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıklardır. Diğer taraftan bu uyuşmazlıklarda tarafların üzerinde serbestçe tasarruf etme hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla taraflar bu türden uyuşmazlıklarını arabuluculuk yoluyla çözebilirler. Arabuluculuk yöntemini sadece nişanlılar değil, maddi tazminat ve hediyelerin iadesini açısından diğer kişilerde kullanabilir. (TMK 120 md., TMK 122.md) Bu kapsamda nişanlı taraf ile diğer nişanlının ana ve babası veya onlar gibi hareket eden diğer kişiler aralarındaki hediyelerin iadesine yönelik uyuşmazlıklarını arabuluculuk yöntemiyle çözebilirler. Aynı şekilde maddi tazminat talepleri için de arabuluculuğa başvurabilirler.[619]

3. Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Arabuluculuk

TMK 185 md. "evliliğin genel hükümleri" başlığı altında eşlerin hak ve yükümlülüklerini emredici, fakat her iki eş için eşit kurallara bağlamıştır. [620]Evlilik birliğinin korunması amacı ise, "birliğin korunması" başlığı altında 195,196,197,198 ve 199 maddeler ile açıkça kabul edilmiştir. Boşanma davalarında 169 madde ve 170.maddeler ile de ayrılık kararı ve buna ilişkin tedbirler için hâkime geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır. Yeni yasal mal rejimimiz olan edinilmiş mallara katılma rejimi ile ilgili ayrıntılı kural ve teknikler getirilmiş ve yine hâkime zina ve hayata kast sebebiyle eşlerin mal rejimi tasfiyesi sebebiyle doğacak alacak hakları üzerinde de hâkime geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır (TMK 236/2). Tarafların hâkimin müdahalesini istediği bu davalarda arabuluculuk

[618] Öztan, Bilge: Aile Hukuku, 5. Bası, Ankara 2004, s. 74.
[619] Duygu Dağlıoğlu, "Aile Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk", ASBÜ Hukuk Fa-kültesi Dergisi (2020/2), s. 567-568.
[620] Gümüş, M. A.: Teoride ve Uygulamada Evliliğin Genel Hükümleri ve Mal Rejimleri (TMK. m. 185 – 281), İstanbul 2008.

mümkündür. Hâkim tarafları sulhe ve arabuluculuğa teşvik edebilir ve sonuca göre tarafların anlaştığı hususları onaylayarak hüküm tesis edebilir. [621]

Evliliğin genel hükümleri TMK 185-201 maddeler arasında düzenlenmiştir. Evlenme ehliyeti TMK 124. ile 128. Maddeler arasında düzenlenmiştir.[622] Maddeye göre, ayırt etme gücü, evlenme yaşı, evlenecek kişi sınırlı ehliyetsiz ise yasal temsilcisinin onayı, evlenme engelinin bulunmaması gereklidir. Evlenme ehliyeti bakımından evlenme engellerinin bulunmaması gerekir. Evlenme engelleri TMK 'nın 129. md ve 133. md arasındadır. Maddeye göre evlenme engelleri hısımlık, önceki evlilik ve akıl hastalığı başlıkları altında anlatılmıştır.[623] Ayrıca TMK 130 md, 131.md ve 132. Md. gereğince gösterilen önceki evliliğin sona ermesi, evliliğin feshi hallerinde kadın evliliğin sona ermesinden 300 gün geçmedikçe evlenemez. Hâkim, kadının doğum yapması, önceki evliliğinden hamile olmadığının ispatı veya eski kocası ile yeniden evlenmek istemesi halinde süreyi kaldırabilir. Bulaşıcı hastalığın tedavi edilmiş olduğuna dair rapor alınması halinde hâkim süreyi kaldırabilir. Yine de her nasılsa evlilik yapılmış ise evlilik geçerlidir. Evlenme başvurusu ve batıl evlenmeler, 134. Ve 160. Maddeler arasında düzenlenmiştir. Evlilik ilişkisi, evlenme sözleşmesinin kurulmasıyla birlikte hak ve hükümlerini her iki eş bakımından da doğurur. Kadın, evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yazılı başvuru yaparak kocasının soyadının önünde önceki soyadını da kullanabilir. (TMK m. 187) Eşlerden her biri meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir. (TMK 192 md.) Ailenin sürekli ihtiyaçları için her eş, diğerinin katılımına gerek kalmaksızın, evlilik birliğini temsil eder; sürekli ihtiyaçlar bakımından üçüncü kişilere karşı müteselsil sorumluluk esastır. (TMK 189 md.) Evlilik birliği içinde gecikmesinde sakınca görülen hallerde hâkim evliliğe müdahale edebilir. TMK 195 md.) Yetkili mahkeme aile mahkemesidir. Eşlerden birini temsil yetkisi hâkim kararı ile kısıtlanabilir ya da kaldırılabilir. (TMK 190 md.) Aile mahkemesi hâkimi tarafların ayrı yaşamasına da karar verebilir. Ayrı yaşama mahkeme kararı olmadan da mümkündür. Ancak tarafların anlaşamaması halinde aile konutu, çocukların kimin yanında kalacağı, eve yapılacak maddi katkı, eşyalardan yararlanma, eşlerden birinin tasarruf yetkisinin kısıtlanması, (TMK 199 md.) bir eşin borçları için, diğer eşe ödeme emri gönderilmesi gibi tedbir kararlarında mutlak hâkim kararı gereklidir. Arabuluculuk, tarafların üzerinde

[621] Uyumaz- Erdoğan, "Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları", s. 136.
[622] Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Gençcan," Aile Hukuku", s.259 vd.
[623] Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Gençcan," Aile Hukuku", s.289 vd.

serbestçe tasarruf edemeyecekleri konularda, mutlaka hâkim kararının gerekli olduğu konularda uygulanamaz. Hâkim kararı gerektiren inşai davalar 6325 sayılı Arabuluculuk Kanunu kapsamında arabuluculuğa elverişli değildir.[624]

3.1.Evliliğin Genel Hükümlerine İlişkin Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği

TMK 195 md gereğince, evlilik birliğinin yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi veya tarafların önemli konularda anlaşmazlığa düşmeleri halinde eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Hâkim bu aşamada eşleri uzlaştırmak için uzman kişilerden yararlanabilir. Bu alanda da arabulucular çalışabilir.[625]

İngiltere' de sadece boşanma aşamasında değil eşlerin uyuşmazlık yaşamaları halinde de Family Mediation Council (FMC) tarafından yayınlanmış kurallarda da açıklandığı üzere aile arabuluculuğunun uygulanabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde de "marital mediation," "evlilik arabuluculuğu" sistemi uygulanmaktadır. Bir evlilik arabulucusu, çiftlerin anlaşmazlıkları mahkeme salonu ortamı dışında çözmelerine yardımcı olur. Bu anlaşmazlıklar, çocuk velayeti düzenlemeleri veya boşanma anlaşmaları ile ilgili olabilir. Evlilik arabuluculuğu uygulaması da aile hukukunun bir bileşeni olarak kabul edilebilir. İlişkileri geliştirmek için yerleşik arabuluculuk tekniklerini kullanan bir süreç olan evlilik arabuluculuğu sürece psikolojik bir perspektiften bakar ve evlilik danışmanlığın başarısız olduğu durumlarda evlilik arabuluculuğuna ihtiyaç duyulabilecektir.[626]

4. Boşanma ve Sonuçlarında Arabuluculuk

Boşanma ile ilgili hükümler TMK nın 161 ve 184. Maddeleri arasındadır. Boşanma taraflardan birinin boşanma davası açması ile ve hâkimin boşanmaya karar vermesi ile mümkün olduğundan boşanma davası inşai bir dava olup arabuluculuğa uygun değildir. Boşanma sebepleri TMK' da sayılmıştır. Özel boşanma sebepleri ve genel boşanma sebepleri TMK' da gösterilmiştir.[627]

---

[624] Börü, "Aile Arabuluculuğu Konusunda Güncel Gelişmeler", s. 1052; Dural, M., Öğüz, T., Gümüş, M.A. (2010). Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku. 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, s.95.

[625] Tanrıver, "Aile Mahkemeleri Üzerine Bazı Düşünceler", s. 952; Taşpolat Tuğsavul, Türk Hukukunda Arabuluculuk, s. 81; Bilge Öztan, Aile Hukuku, s. 718.

[626] Boardman. (2013). Practice Note: Marital Mediation: A Psychological Perspective: Practice Note: Marital Mediation. Conflict Resolution Quarterly, 31(1), 99–108. https://doi.org/10.1002/crq.21081.

[627] Tanrıver, Türk Aile Mahkemeleri, s. 88.

4.1.Özel Boşanma Sebeplerinde Arabuluculuk

TMK 161md.' ye göre zina sebebiyle;[628] TMK 162 md.' ye göre 4.1.2. Hayata Kast, Pek Kötü Muamele veya Onur Kırıcı Davranış Sebebiyle; TMK 163 md.' ye göre Suç İşleme veya Haysiyetsiz Hayat Sürme sebebiyle; TMK 164 md. 'ye göre Terk sebebiyle, TMK 165 md.' ye göre Akıl Hastalığı sebebiyle açılan boşanma davaları hâkim kararına ihtiyaç duyulan bir inşai davalar olduğundan "boşanma" arabuluculuğa uygun değildir.[629]

4.2.Genel Boşanma Sebeplerinde Arabuluculuk

4.2.1. Evlilik Birliğinin Sarsılması

TMK 166 md. göre, evlilik birliğinin temelinden sarsılması, eşlerin boşanma hususunda anlaşmaları, ortak hayatın kurulamaması veya fiili ayrılık hâli genel boşanma sebepleridir. TMK 166 md. gereğince eşlerin ortak hayatı sürdürmelerinin kendilerinden beklenemeyecek derecede sarsılmış olması halinde evlilik temelinden sarsılmış kabul edilir.[630] Tarafların anlaşarak boşanma yolunu tercih etmeleri halinde ise evliliğin 1 yıl sürmüş olması, eşlerin ya birlikte mahkemeye başvurması ya da bir tarafın açtığı davayı diğer eşin kabul etmesi ve hâkimin tarafların yaptığı anlaşmanın hâkim tarafından uygun görülmesi ve hâkimin asil tarafları dinlemesi gereklidir.[631] Yapılan anlaşmanın da hâkim tarafından uygun bulunması ve hâkim tarafında yapılacak değişikliğin de taraflarca kabul edilmesi halinde yine hâkim kararına ihtiyaç duyulan bir inşai dava söz konusu olduğundan "boşanma" arabuluculuğa uygun değildir.[632]

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır. Anayasa' nın 41 maddesi "*Ailenin korunması ve çocuk hakları" başlığı ile başlayan maddede "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı*

---

[628] Ömer Uğur Gençcan, Boşanma Hukuku, Ankara, 2013; Ayrıca bak. Mustafa Dural/Tufan Öğüz/Alper Gümüş, Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku, 2015, İstanbul.

[629] Tanrıver, Türk Aile Mahkemeleri, s. 88.

[630] Öztan, Bilge, "Türk Medeni Kanunu'na Göre Evliliği Sona Erdiren Sebepler, Özellikle Boşanma,"; Gençcan, Ömer Uğur, Aile Mahkemesi Davaları-Açıklama-Dilekçe Örnekleri, Genişletilmiş 4. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 336; Gençcan, Ömer Uğur, Boşanma Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 975; Tutumlu, Mehmet Akif, Evliliğin Butlanı, Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2006, s. 239; Tutumlu, Mehmet Akif, Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, C: 2, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 1065; Ünal, Akın, "Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1-2, Kayseri, 2007, s. 291.

[631] Kemal Oğuzman/Mustafa Dural, Aile Hukuku, İstanbul, 1998 s. 112 vd.

[632] Tanrıver, Türk Aile Mahkemeleri, s. 88.

kurar." hükmünü içerir. Ailenin toplumun temeli olduğu, ana ve çocukların korunması için devletin gerekli olan tüm tedbirleri alması gerektiği vurgulanmıştır. Aile hukuku uyuşmazlıklarında geçerli olan ilkeler diğer hukuk uyuşmazlıklarında geçerli olan ilkelerden farklıdır.[633] 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu' nda yer alan tasarruf ilkesi (HMK m. 24), taraflarca getirilme ilkesi (HMK m. 25),[634] taleple bağlılık ilkesi (HMK m. 26),[635] yargılamaya hâkim olan ilkelerdendir. Fakat kamu düzenine ilişkin davalarda re'sen araştırma ilkesi ve re'sen harekete geçme ilkesi uygulanır. Boşanma davalarında bazı istisnai düzenlemeler dışında tasarruf ilkesi uygulanmaktadır. Boşanma davasında tasarruf ilkesine bazı istisnalar getirilmiştir. Bu istisnalar TMK 184. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre taraflara yemin önerilmez, tarafların ikrarı hâkimi bağlamaz. Tasarruf ilkesinin birden çok görünümü vardır.[636] Tasarruf ilkesinin ilk görünümü, hiç kimsenin kendiliğinden, kendi lehine bir dava açmaya zorlanamayacağı noktasında kendini gösterir. Hâkim tarafların talebi olmadan re'sen davayı inceleyemez, karar veremez. (HMK m. 24/1,2). Boşanma davalarında kendiliğinden dava açılma söz konusu değildir. Tasarruf ilkesinin bir diğer görünümü ise dava konusunun belirlenmesinde tasarrufun taraflara ait olmasıdır. Boşanma davasında tasarruf ilkesinin istisnası TMK 170/3 de yer almaktadır. Bu maddeye göre boşanma davası açılmasına rağmen, ortak hayatın yeniden kurulma ihtimali bulunması halinde hâkim ayrılık kararı verebilir. Taraflardan biri veya her ikisi boşanma değil ayrılık talep etmiş olabilir. Hem ayrılık hem de boşanma kararı hâkim tarafından verilir. Ancak anlaşmalı boşanma talep edilmiş ve dava fiili ayrılığa dayanıyorsa hâkim ayrılık değil boşanma kararı verecektir.[637]

Doktrinde, boşanma sistemindeki özel sebeplerin kaldırılarak rızai (anlaşmalı) boşanma veya ayrı yaşamaya ilişkin boşanma sebeplerine yer vermenin isabetli bir yaklaşım olacağı, kusur ilkesinden vazgeçilerek evliliğin sarsılması prensibinin hayata geçirilmesi,

---

[633] Ercan, İ. (2016). Boşanma Davalarında Geçerli Olan Yargılama İlkeleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (2), 249-269. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduhfd/issue/22956/245693.

[634] Pehlivan, A. (2003). Medeni usul hukukunda dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi (Order No. 28553656). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2606902162). Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login?url=https://www.proquest.com/dissertations-theses/medeni-usul-hukukunda-dava-malzemesinin/docview/2606902162/se-2.

[635]Ünal Kaya. (2020). Medeni yargıda istinaf sebepleriyle bağlılık kuralı. İstanbul Hukuk Mecmuası, 78(4), 1899–1919. https://doi.org/10.26650/mecmua.2020.78.4.0006.

[636] Meriç, Nedim. (2016). Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (2), 23-63. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduhfd/issue/22956/245688.

[637]Özgül, M. E. (2021). Ortak Hayatın Kurulamaması (Fiili Ayrılık) Sebebiyle Boşanma Davası. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29 (3), 2347-2385. DOI: 10.15337/suhfd.942620, s.25.

çocukların menfaatlerinin özel olarak korumaya alınması, boşanmanın sonuçları adil bir şekilde düzenlenmesi, nafakanın ödenmemesi halinde Devletin mağduriyetleri giderici bir müdahalesinin olması konuları tartışılmaktadır. [638] TMK 166.md de gösterilen boşanma sebeplerinden "eşlerin 3 yıl bir araya gelmemesi sebebiyle açılan "fiili ayrılık sebebine dayalı boşanma davası," kusura dayanmayan bir boşanma sebebidir.[639] Ret ile sonuçlanan önceki boşanma davasında daha az, daha fazla veya hiç kusursuz olma durumları, bu davayı açma bakımından önem taşımaz.[640] Davayı açan eşin fiili ayrılık süresince, ortak hayatı kurmaktan kaçınan taraf olması da bu sonucu değiştirmez.[641]

Türk Medeni Kanunu'nda 166/4 maddesinde yer alan ortak yaşamın kurulamaması sebebiyle boşanma genel, kusura dayanmayan ve mutlak bir boşanma sebebidir. Kusura dayanmamasının da etkisiyle modern boşanma hukuklarında fiili ayrılığın ve anlaşmalı boşanmanın tercih edilen boşanma sebepleri olduğu, ayrıca özel boşanma sebepleri düzenleme yaklaşımından gittikçe uzaklaşıldığı görülmektedir. Değişen dünya düzeniyle birlikte hukukumuzda da ilerde yapılacak düzenlemelerin, kusur esasından uzak boşanma sebepleri olması çok mümkündür. Bu nedenle halihazırda var olan fiili ayrılık sebebiyle boşanma sebebi ve onun yıllar içindeki uygulaması önem taşımaktadır. İsviçre ve Alman boşanma hukukunda bu şekilde bir dayanak dava aranmamaktadır. Ayrıca üç yıllık sürenin, tüm prosedür düşünüldüğünde ve boşanmanın çok daha uzun yıllarda gerçekleşebileceği göz önüne alındığında, uzun bir süre olduğu görülür. Bu nedenle doktrinde genel eğilim sürenin kısaltılması, bir ya da iki yıl olması yönündedir. Ayrıca sürenin dayanak davanın reddedilmesinden değil, açılmasından itibaren başlatılarak altı yedi yıl sürebilecek olan boşanma sürecinin kısaltılmasının mümkün olabileceği de dile getirilmektedir. Bu şekilde uygulamada göstermelik dava açıp feragat ederek davayı kesinleştiren ve istediği sonuca ulaşmaya çalışanlarla, uzun dava süreci yaşayanlar arasındaki hakkaniyete aykırı olabilecek durum da giderilmiş olabilecektir. Etkili bir

[638] Oktay Özdemir, Saibe. "A Revision Requirement In Turkish Divorce Law". Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 35 (2015): 29-46.
[639] Ünal, Akın, "Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1-2, Kayseri, 2007, s. 291-311; Gençcan, Ömer Uğur, Boşanma Hukuku, 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021 (Boşanma).
[640] Tutumlu, Mehmet Akif, Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, C: 2, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005 (Boşanma Yargılaması) s. 251; İpek, Ali İhsan, Türk Hukukunda Genel Boşanma Sebepleri, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008. s. 136; Ünal, Akın, "Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1-2, Kayseri, 2007, s. 291-311. s. 299.
[641] Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper, Türk Özel Hukuku, C: III, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019. S.127.

çözüm olarak boşanma hukukumuzda yapılacak kökten ve yeni düzenlemelerle artık kusura dayalı boşanma sebeplerinden uzaklaşılması, fiili ayrılıkla ilgili düzenlemenin yeniden yapılarak, aranılan dayanak davanın tamamen kaldırılması, ortak hayatın kurulamaması için aranan sürenin de kısaltılması düşünülmelidir. Kusura dayalı boşanmadan uzaklaşılması, eşlerin özel hayatlarının ortaya dökülmesine, mahremiyetlerinin zedelenmesine yol açan ve yıllar süren boşanma davalarının da azalmasını sağlayabilir. [642]

4.3.Boşanmanın Fer' i Sonuçlarında Arabuluculuk

4.3.1. Nafaka Davalarında Arabuluculuk

Türk hukukunda nafaka, bakım ve yardım nafakası[643] olarak ikiye ayrılmakta, bakım nafakaları ise tedbir, yoksulluk ve iştirak nafakası olarak ayrılmaktadır.[644]

4.3.1.1.Yoksulluk Nafakası

Türk Medeni Kanunu m. 175'te düzenlenen yoksulluk nafakası, boşanmanın mali sonuçları arasındadır ve bir bakım nafakası türüdür. TMK m. 175, boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek olan eşin, diğer eşten mali gücü oranında süresiz olarak nafaka talep edebileceği düzenlemesini içermektedir. Madde metnindeki "süresiz" tabiri öğretide tartışmalara neden olmuştur. Yargıtay, TMK m. 175'i emredici hüküm olarak yorumlamakta ve "süresizlik" hususunda hâkimin takdir yetkisi olmadığından hareketle kararlar vermektedir. Süresiz yoksulluk nafakası, TMK m. 175 hükmüne dayanmamaktadır. Hüküm hem lafzen hem amaca göre incelendiğinde, bu sonucun açıkça ortada olduğu anlaşılmaktadır. Yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedilmesi içerisinde "sürekli kadın lehine" nafaka sorununu da barındırmaktadır. Süresiz nafaka, uygulamada gerek nafaka borçlusu gerek nafaka alacaklısı açısından birçok mağduriyete

---

[642] Özgül, M. E. (2021). Ortak Hayatın Kurulamaması (Fiili Ayrılık) Sebebiyle Boşanma Davası. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29 (3), 2347-2385. DOI: 10.15337/suhfd.942620.

[643] Helvacı, Serap/Erlüle, Fulya; Medeni Hukuk, 2. bs., İstanbul 2011; Yardım nafakası, (TMK m.364) kişinin yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan altsoy, üstsoy ve kardeşlerine gerekli yardımı sağlamayı amaçlayan ve yardımın şartlarını düzenleyen bir aile kurumudur. Ana ve babanın çocuk üzerindeki bakım borcu, çocuk ergin olmasına rağmen ana ve babadan durum ve koşullara göre beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitim süresi bitene kadar devam etmektedir. Ergin çocuğun eğitiminin yurt içinde veya yurtdışında devam etmesi bakım borcunun belirlenmesinde kullanılan bir ölçüt değildir. Yani çocuk yurtiçinde bir eğitim kurumunda da eğitimine devam etse yurtdışında bir eğitim kurumunda da eğitimine devam etse ailenin bakım ve çocuğun eğitim giderlerine katılması gerekmektedir. Yardım nafakasının kaldırılması, azaltılması, arttırılması, artış oranının belirlenmesi konuları tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri konular olduğundan taraflar arasındaki nafaka uyuşmazlığı aile arabuluculuğu ile çözülebilir.

[644] Aşık, Gülşah, (2021). Türk Medeni Kanunu ve Yargıtay Kararları Kapsamında Yardım Nafakası. ProQuest Dissertations Publishing.

sebep olmaktadır. Bu kapsamda anayasal hakların ve medeni hukuk anlamında kişilik haklarının ihlali gündeme gelmektedir. Boşanarak birbirleriyle olan her türlü ilişkinin bir an önce sona erdirilmesini talep eden eski eşleri, yoksulluk nafakası aracılığıyla bir ömür boyu karşı karşıya getirmenin hakkaniyete aykırı olduğu savunulmaktadır. Sözü geçen bu mağduriyetleri önleyebilmek üzere bir defaya mahsus ödenen ve tazminat niteliği taşıyan bir boşanma tazminatının gündeme getirilmesi önerilmektedir.[645]

Yargıtay ve öğretideki baskın görüş, hâkimin nafaka süresini sınırlama konusunda bir takdir yetkisi olmadığını kabul etmektedir. Yargıtay'ın bu uygulaması, ömür boyu nafaka ödeme yükümlülüğünün, bazı hallerde, özellikle kısa süren ve çocuksuz evliliklerde, nafaka yükümlüsü aleyhine hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurmasına yol açmıştır. Yaşanan mağduriyetler nedeniyle, yoksulluk nafakasına süre sınırı getiren olası bir kanun değişikliği, Aile Bakanlığı'nın ve parlamento komisyonunun gündemine gelmiştir. Bu makalede yoksulluk nafakasının süresi de lege lata ve de lege ferenda olarak değerlendirilmektedir.[646]

Yoksulluk nafakası boşanma davasının fer'i hükmüdür. Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri bir konudur. Taraflar yoksulluk nafakasını karşılıklı olarak kararlaştırabilir ve boşanma davasında boşanma protokolü içinde aile mahkemesine sunarak protokoldeki şekilde aile mahkemesinin hüküm tesis etmesini sağlayabilirler. Boşanma davasından ayrı bir yoksulluk nafakası davası açılmış ise bu davada da taraflar anlaştıkları şekilde yoksulluk nafakası bağlanması hakkında mahkemenin hüküm tesis etmesini sağlayabilirler. Bu anlamda yoksulluk nafakasının kaldırılması, azaltılması, arttırılması, artış oranının belirlenmesi konularında arabuluculuk mümkündür.[647]

4.3.1.2.İştirak Nafakası

İştirak nafakası, boşanmaya karar verilmesi hâlinde velayeti kendisine verilmeyen eş aleyhine, ergin olmayan çocuk lehine herhangi bir talep olmaksızın da hâkim tarafından hükmedilen nafaka türüdür (TMK m. 182/2). Türk Medeni Kanunu'na göre çocuğun

[645] Baş, Seda," Yoksulluk Nafakasında Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartışılması ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminatı". (2022). Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1), 328–383.
[646] Yağcı Küşat, Paslı, Ali, (2018). Yoksulluk nafakasında "süresizlik" sorunu. İstanbul Hukuk Mecmuası, 76(1), 323–358. https://doi.org/10.26650/mecmua.2018.76.01.0012.
[647] Uyumaz-Erdoğan, "Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları", s. 151, 153, 154; Kaplan Güler, Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk, s. 123, 128, 140; Bilge, "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Açısından Kamu Düzeni Kavramı", s. 104; Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 848 v.d.

bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır (TMK m. 327/1). İştirak nafakasına dair bir başka örnek babalık davası ile nafaka istenmesi ve hâkimin babalık olasılığını kuvvetli bulması halinde, hükümden önce çocuğun ihtiyaçları için uygun bir nafakaya karar vermesidir (TMK m. 333).

Yabancı hukuk sistemlerine baktığımızda örneğin İngiltere'de Aile Arabuluculuğuna Yönelik Uygulama Kurallarına göre iştirak nafakası, aile arabuluculuğunun alanı içerisindedir (FMC m. 4.1-c). [648] Diğer taraftan bu düzenlemede arabulucunun, her zaman ailenin çocuğunun refahına özel bir önem vermesi ve katılımcıları, kendilerine olduğu kadar çocukların ihtiyaç ve çıkarlarına da odaklanması için onları teşvik etmesi gerektiğine de işaret edilmiştir (FMC m. 5.3). Benzer şekilde Amerikan Barolar Birliği Delegeler Meclisi tarafından kabul edilen Aile ve Boşanma Arabuluculuğuna Yönelik Model Uygulama Standartları'na göre aile arabulucusunun, katılımcılara çocuğun üstün yararını nasıl koruyacaklarını belirlemede yardımcı olacağını öngörmüştür (Standart VIII).[649]

Özellikle Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde ebeveynlik planından bahsedilmektedir. Ebeveynlik planı, çocukların programları ve ebeveynlerin karar verme süreçleri hakkında dikkatlice belirlenmiş bir anlaşma olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan, bazı eyaletlerin "velayet (custody)" ve "ziyaret (visitation) "çocukla kişisel ilişki kurulması" veya "yasal veya fiziksel velayet (legal or physical custody)" terimlerini tamamen kaldırarak bunun yerine kanunların, "ebeveyn hakları ve sorumlulukları (parental rights and responsibilities)", "ikamet ve karar verme (residence and decision making)" veya sadece "ebeveynlik planı (parenting plan)" terimlerine atıfta bulunduğu belirtilmektedir. Ebeveynler bir ebeveynlik planı oluştururken, genellikle çocuklarının parasal ihtiyaçlarını mali olarak nasıl destekleyecekleri konusunda da anlaşmalar yapmak isterler. Arabuluculukta çocuk yetiştirmenin tüm maliyetlerini belirlemek ve daha ayrıntılı bir iştirak nafakası düzenlemesi oluşturmak mümkündür. Kişisel yaşam giderleri ve çocuk masrafları giderlerini inceledikten sonra, çoğu çift, daha yüksek gelirli eşin, çocuk giderlerinin daha büyük bir kısmını karşılaması gerektiği konusunda hemfikir olabilir. Öte yandan, ABD'de bugün bütün eyaletler iştirak nafakasını hesaplamak için programlar kullanmaktadır. Programlar eyaletten eyalete farklılık gösterir, ancak bunların çoğu her

[648] https://www.familymediationcouncil.org.uk/.
[649] https://cdn.ymaws.com/acrnet.org/resource/resmgr/docs/Model_Standards_of_Practice_.pdf.

ebeveynin gelirinin bir kısmını iştirak nafakasına ayırır. ABD'nin tüm eyaletlerinde 1984 ve 1988'de yürürlüğe giren federal mevzuatın bir sonucu olarak iştirak nafakası programları benimsenmiştir.[650]

İştirak nafakası kamu düzeni kavramının ağır bastığı bir konudur. Velayet, kişisel ilişki kurma ve iştirak nafakası gibi kamu düzeninin ağır bastığı konularda ise yine tarafların arabuluculuğa gidebilmeleri mümkün olmalıdır. Zira aile ilişkilerinin süreklilik arz etmesi ve evliliğin sona ermesi sonrasında da devam etmesi nedeniyle çekişmeli olan dava sürecinin eşler ve çocuklar yönünden yıpratıcı sonuçlar doğurduğu açıktır.[651]

İştirak nafakası hukuki niteliği itibarıyla bir bakım nafakasıdır ve tarafların üzerinde serbestçe karar verebilecekleri bir konudur. İştirak nafakasının kaldırılması, azaltılması, arttırılması, artış oranının belirlenmesi konularında arabuluculuk mümkün olmalıdır.[652]

Hukukumuzda iştirak nafakası açısından çocuğun durumu ve TMK'da yer alan düzenlemeler bir soru işareti olarak karşımıza çıksa da çocuğun üstün yararı ilkesi ve yapılacak yasal değişiklikler çerçevesinde bu sorunu aşmak mümkündür. Bu kapsamda aile arabuluculuğunda çocuklardan bahsedilirken gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemelerde ifade edilen "çocuğun üstün yararı" göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine ait 21 Ocak 1998 tarih R (98) 1 sayılı Aile Arabuluculuğu Hakkında Tavsiye Kararına göre arabulucunun, çocukların refahı ve üstün yararı için özel bir ilgisinin olması, ebeveynleri çocukların ihtiyaçlarına odaklanmaya teşvik etmesi ve ebeveynlere çocuklarının refahı ile ilgili temel sorumluluklarını ve çocuklarını bilgilendirme ve onlara danışma ihtiyacını hatırlatması gerektiği ifade edilmiştir. Benzer şekilde "Çocuk Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" ne [653] "*European Convention on the Exercise of Children's Rights"* göre bir yandan aile uyuşmazlıklarının adli merciiler önüne gelmeden çözümü önerilirken

[650] Bala, & Himel, M. J. A. (2021). The "AFCC-Ontario" parenting plan guide and template: Jurisdictionally-specific resources for family justice professionals and parents. Family Court Review, 59(3), 555–570. https://doi.org/10.1111/fcre.12542.
[651] Mnookin, R. H., & Kornhauser, L. (2021). Bargaining in the shadow of the law: The case of divorce. In Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (pp.3–8). https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0001.
[652] Özbek, Mustafa Serdar; Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C. 2, 4. bs., Ankara 2016, Özbek, C. 2, S.862.
[653] https://rm.coe.int/cocuk-haklar-n-n-kullan-lmas-na-iliskin-avrupa-sozlesmesi/1680a40f34.

diğer taraftan çocuğun haklarının ve üstün yararlarının göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. [654]

4.3.1.3.Tedbir Nafakası

Tedbir nafakası, (TMK m.169) hukuk yargılamasında hâkimin taleple bağlılığı ilkesinin istisnasıdır. Boşanma veya ayrılık davası açılmakla davanın devamı süresince gerekli olan önlemlerin hâkim tarafından talep olmaksızın re'sen alınması zorunludur.[655] Yargıtay uygulaması da aynı yönde olmakla birlikte bir görüşe göre de birlikte yaşamaya ara verilmesi veya boşanma davasının açılması gibi birlikte yaşamanın mümkün olmadığı hallerde hakim, eşlerden birinin istemi üzerine, birinin diğerine yapacağı parasal katkıya, konut ve ev eşyalarından yararlanmaya ve eşlerin mallarının yönetimine ilişkin önlemleri alacaktır.[656]

Lehine tedbir nafakasına hükmedilmesi gereken eş, bu hakkından açıkça feragat etmiş ise mahkemenin bir tedbir kararı almasına gerek yoktur. Fakat sona eren nafaka alacağı işlemiş olan nafaka alacağıdır. Doğmuş olan nafaka hakkından feragat, feragat iradesinin açıklandığı anda sona erer ve kesin hükmün sonuçlarını doğurur. Çocuklar aleyhine tedbir nafakasından feragat edilip edilemeyeceği konusunda doktrin ve uygulama arasında görüş farkı vardır. Çoğunluk görüşüne göre çocukların kendilerine takdir olunan nafakayı talep hususunda müstakil hakka sahiptirler. Bu nedenle anne veya babanın çocukların zararına olarak bu nafakadan feragat edemezler.[657] Eşlerin çocuklara yönelik tedbir talepleri konusunda anlaşmalarının hâkimin anlaşmayı göz önünde bulundurmak dışında takdirini etkilemeyecektir. Çocuk için istenen tedbir nafakası çocuğun korunması bakımından yeterli değilse, hâkimin talebin daha fazlasına karar verebilecektir. [658] Tedbir

---

[654] https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-s-rights/1680a40f72.
[655] Ruhi Ahmet Cemal, 2005 yılı Yargıtay İçtihatları ile Nafaka Hukuku, B.II, Ankara 2005; s.43; Akıntürk Turgut, Yeni Medeni Kanun'a Uyarlanmış Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku,
C:2, B10, İstanbul 2006, s.237–240; Öztan Bilge, Aile Hukuku B.4, Ankara 2004, s.445; Gençcan Ömer Uğur, Öğreti ve Uygulamada Boşanma, Tazminat-Nafaka, Ankara 2000, s.46.
[656] Kaçak Nazif, Açıklamalı-İçtihatlı Boşanma, Nafaka, Mal Rejimleri, Velayet, Ankara 2004
[657] Petek Hasan, Medeni Usul Hukukuna Hâkim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları,
İzmir Barosu Dergisi, SH.2000/3, sh.47; AYAN Serkan, Evlilik Birliğinin Korunması, Türkiye Barolar Birliği, s.292.
[658] Öztan Bilge, Aile Hukuku B.4, Ankara 2004, s.456.

nafakası takas edilemez, temlik edilemez, üzerinde rehin tesis edilemez, mirasçılara geçmez, haczedilemez, nafaka borçlusunun kusuru aranmaz.[659]

Yargıtay ise 1956 tarihli İçtihadı Birleştirme Kararı ile gerek nafakanın bağlanması ve gerekse nafakanın azaltılıp çoğaltılmasında davanın açıldığı tarihinin esas alınması gerektiğine hükmetmiş ve talep tarihi itibari ile nafakaya hükmedilemeyeceği kararları ile bu doğrultuda içtihadını yerleştirmiştir.[660]

Hâkimin tedbir nafakasına re ‘sen karar vermesi gerektiği kanunda belirtilmiştir ve bu aşamada arabuluculuğa başvurulamaz. Ancak tedbir nafakasının kaldırılması, azaltılması, arttırılması, artış oranının belirlenmesi konusunda arabuluculuk mümkün olabilir. Zira arabuluculuk sonunda hazırlanan anlaşma belgesinin mahkemeye onaylatılmak suretiyle daha yüksek belirlenmesi ve mahkeme hükmü haline getirilmesi de mümkündür.[661]

4.3.2. Velayet ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulması Konusunda Arabuluculuk

Velayetin arabuluculuk vasıtasıyla kurulması yabancı hukuk sistemlerinde örneklerine rastlanılan konulardan biridir. Örneğin, Fransız Medeni Kanun’unun 373-2-10. maddesinde hâkimin taraflar arasında velayete ilişkin konularda anlaşmazlık olması halinde onları uzlaştırmaya çalışacağı; ikinci fıkrada ise tarafların da görüşünü alarak, anlaşmaları için, bir aile arabulucusu atayabileceği öngörülmüştür.[662] .

Yine İskandinav ülkeleri, ebeveynleri, sorunlarını mahkeme dışında çözmeye özendirmektedir. Örneğin Norveç'te, ebeveynlerin yalnızca %10-15'i velayet davaları için mahkemeye başvurmaktadır. Diğer taraftan, Norveç’te çocuk velayeti uyuşmazlıklarında çözüm sistemi üç aşamalı olup üç aşamanın tamamı da Çocuk Kanunu ile düzenlenmiştir.

---

[659] Gedikli, H. (2006). Boşanma ve ayrılık davalarında alınacak geçici önlemler ve tedbir nafakası (Order No. 28558339). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2606867907). Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login?url=https://www.proquest.com/dissertations-theses/boşanma-ve-ayrılık-davalarında-alınacak-geçici/docview/2606867907/se-2.

[660] “…nafakanın bağlanmasında olduğu gibi arttırılma veya eksiltilmesine dair taleplerin kabulünde de buna dava tarihinden itibaren hükmolunması icap ettiğine…karar verildi.”Yargıtay İBK, T:28.11.1956, E:1956/15, K:1956/15 (KAÇAK Nazif, Açıklamalı-İçtihatlı Boşanma, Nafaka, Mal Rejimleri, Velayet, Ankara 2004,s.422).;“…dava tarihinden geçerli olmak üzere, kadın yararına uygun miktarda tedbir nafakasına hükmedilmesi gerekirken yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırıdır...” Yargıtay HGK,T:17.10.2001, E:2001/2–701, K:2001/727 (Kaçak Nazif, Açıklamalı-İçtihatlı Boşanma, Nafaka, Mal Rejimleri, Velayet, Ankara 2004,435–450).

[661] Kaplan Güler, Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk, s. 123, 128, 140.

[662] Art. 373-2-10 In case of disagreement, the judge shall endeavour to conciliate the parties. For the purpose of making easier the search by the parents of a consensual exercise of parental authority, the judge may offer them a measure of mediation and, after gaining their agreement, designate a family mediator who will initiate it. He may call upon them to meet a family mediator who will acquaint them with the subject and progress of such a measure.

İlk iki aşama, mahkeme dışı arabuluculuktan oluşmakta ve 16 yaşın altındaki çocuğu olan ebeveynlerin ayrılık veya boşanmalarında arabuluculuğa başvuru zorunludur. Üçüncü aşama ise, pratikte neredeyse yalnızca mahkemeye bağlı arabuluculuk niteliğindeki, mahkemeye bağlı alternatif uyuşmazlık çözüm süreçleridir.[663] Norveç'te önceden arabuluculuğun amacı, ebeveynlerin boşanmaması için ilişkilerini düzeltmelerine yardımcı olmak iken bugün amaç, çocuğun yararına olan bir anlaşmaya varmalarına yardımcı olmaktır.[664] Öte yandan, Norveç ve İngiltere, davalara nazaran arabuluculuğu giderek daha fazla tercih ettikleri için boşanma konusunda benzer yaklaşımlar ortaya koymuşlardır ve hukuk sistemleri geleneksel olarak karar verme sürecine katılan çocuğun ifade ettiği dilek ve duyguları yerine, çocuğun üstün yararına dayalı karar vermeyi vurgulamaktadır.[665]İsviçre Hukuku'nda boşanma davasına bakan hakimin çocukla kişisel ilişkiyi veya ebeveynlerin çocuğun bakımına ilişkin paylaşımlarını düzenlemesi gerektiği İsviçre Medeni Kanunu'nda 133. Madde hükmünde düzenleme altına alınmıştır.[666]

ABD'nin California eyaletinde, velayet arabuluculuğu, uyuşmazlık içindeki ebeveynler için teklifte bulunulduktan veya dilekçe verildikten sonra birkaç hafta içinde arabuluculuk randevusu alınması gereken bir erken müdahale olup, tarafların arabuluculuk oturumuna katılımı zorunludur ve hizmetler ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Bu eyalette aile hukukuna dair sorunları çözmek için zorunlu aile arabuluculuğuna geçiş, 1939'da Uzlaştırma Mahkemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Bugün, velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulması için zorunlu aile arabuluculuğu, büyük ölçüde California aile adalet sisteminin olumlu bir özelliği olarak görülmektedir.[667] Benzer şekilde Avustralya'da ise 1 Temmuz 2007'den bu yana ayrılan ebeveynler, ebevenylikle ilgili karar verebilmesi için mahkemeye çocuk velayeti sorunlarıyla ilgili uyuşmazlıklarını FDR ile çözme çabalarını gösteren, akredite FDR uygulayıcısı tarafından verilmiş bir belge sunmak zorundadır.[668]

---

[663] Salminen. (2018). Mediation and the best interests of the child from the child law perspective. In Nordic Mediation Research (pp. 209–222). https://doi.org/10.1007/978-3-319-73019-6_11.
[664] https://link-springer-com.proxy.bib.uottawa.ca/chapter/10.1007/978-3-319-73019-6_2 (05.10.2021
[665] Adrian L. James/Gry Mette D. Haugenb/Minna Rantalaiho/Rebecca Marples, "The Voice of the Child in Family Mediation: Norway and England", *International Journal of Children's Rights 18* (2010), s. 328.
[666] Bu konuda geniş bilgi için Bkz.Erlüle,Fulya, "Boşanmada Birlikte Velayet" Ankara, 2019, s.242.
[667] Kelly. (2004). Family mediation research: Is there empirical support for the field? Conflict Resolution Quarterly, 22(1-2), 3–35. https://doi.org/10.1002/crq.90.
[668] O'Neill, Bussey, K., Lennings, C. J., & Seidler, K. M. (2018). The Views of Psychologists, Lawyers, and Judges on Key Components and the Quality of Child Custody Evaluations in Australia: Quality of CCES. Family Court Review, 56(1), 64–78. https://doi.org/10.1111/fcre.12323.

Japonya'da arabuluculuğun[669] usuli kuralları kanunda düzenlenmediği için, arabuluculuk kurulları aile mahkemesinin karar verirken kullandığı ölçütü dikkate alarak gereğini yerine getirmektedir. Bu kapsamda ergin olmayan çocuklar için "çocuğun yararına en uygun olma" ölçütü ve Japon hukuk sisteminde yer alan "cinsiyet eşitliği" anayasal prensibi akla gelen ölçüt ve prensiplerdir. Ayrıca anne babanın finansal durumu, yaşamları, çevresel koşulları ile gündelik yaşamdaki tutum ve davranışları arabuluculuk kurulu tarafından incelenecek; ebeveynlerin çocuğa karşı sevgi, şefkat ve samimiyetleri çocuğa bakım amacıyla araştırılacaktır. Ayrıca çocuğun yaşı, geçmişi, gelişimi, sağlığı, ebeveynlerine bağlılığının derecesi ile arkadaşlık ilişkisi de incelenecektir. Japonya'da çocukların velayetinin belirlenmesinde temel kaynak Medeni Kanun'dur. Japonya'nın velayet belirleme konusundaki yaklaşımını daha iyi anlamak için, Japon aile hukuku sisteminin yanı sıra Japon çocuk velayeti kararlarını etkileyen kritik kültürel normları incelemek faydalı olacaktır. Köseki Sistemi veya Aile Kayıt Yasası, ilk kez başkent Kyoto'da güvenlik amacıyla oluşturulmuş bir hane kayıt sistemidir. Sistem, her ailenin köseki adında bir sicile sahip olmasını sağlar. Köseki, doğumları, evlilikleri belirtir ve boşanmadan sonra çocukların yasal velayetini alır ve sonuç olarak Japonya'daki insanlar için temel kimlik kaynağı olarak anılır. Köseki, evlilik ve boşanmanın izini sürer. İki Japon evlendiğinde kendi kosekilerini oluşturarak "aile olarak kendi yasal statülerini" oluştururlar. Köseki sisteminde ortak ebeveynlik için bir hüküm bulunmadığından, evlilikte doğan çocuklar yalnızca bir ebeveynin ailesine atanır. Japonya' da İki tür velayet söz konusudur. "Shinken" ve "kangoken." "Shinken" yasal velayet anlamına gelirken, "kangoken" fiziksel velayet anlamına gelmektedir. Shinken iki unsurdan oluşur: "(1) bir çocuk adına yasal işlem yapma ve mülkü yönetme yetkisi (2) eğitimine ve çocuk yerine karar verme hakkı da dahil olmak üzere bir çocuğun yetiştirilmesiyle ilgili haklar ve yükümlülükleri içerir. Shinken'in yetkisi, boşanma, çocuğun yirmi yaşını doldurması veya çocuk istismarı nedeniyle adli takibat yoluyla sonlandırılıncaya kadar devam eder. Shinken, kamu bilgisi ve üçüncü taraflar için kolayca fark edilebilir hale gelmesi için fiziksel velayetten farklı olarak aile siciline kaydedilir. Bir çift evliyken, shinken ve kangoken her iki ebeveyne de yetki verir ve haklarını müştereken ve müteselsilen kullanmalarına izin verir. Boşanma üzerine hem shinken hem de kangoken tipik olarak yalnızca bir ebeveyne verilir ve bu ebeveyne tam ebeveynlik yetkisi verilir. Japonya'da,

[669] Özmumcu," Uzak Doğu", s.64.

çocuk velayeti uyuşmazlıklarında mahkemenin izlemesi için kesin olarak tanımlanmış yasal yönergeler veya yasal olarak zorunlu kriterler yoktur. Sonuç olarak, çocuk velayeti uyuşmazlıkları neredeyse tamamen aile mahkemesi yargıçlarının takdiriyle, çocuğun yüksek yararını korumayı amaçlayan müfettişler ve arabulucular ile aile mahkemesinin yardımıyla çözülür. Diğer taraftan Japon hukukunda çocuğun bakımı için göz önünde bulundurulacak ilkelerden bir diğeri de "mevcut durumu koruma" ile eskiden daha güçlü olmasına rağmen hala uygulama alanı olan küçük çocuklara dair uyuşmazlıklarda özel koşullar gerektirmedikçe "anneye öncelik hakkı" ve aile mahkemelerinde uygulanan "kardeşleri ayırmama" ilkeleridir.[670]

Uluslararası düzenlemelere baktığımızda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine ait 21 Ocak 1998 tarih, R (98) sayılı tavsiye kararı devletlerin, uluslararası unsur taşıyan durumlarda uygun olduğunda, özellikle çocuklarla ilgili tüm konular başta olmak üzere ve ebeveynlerin farklı ülkelerde yaşadığı ya da farklı ülkelerde yaşamayı düşündüklerinde velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili konularda, arabuluculuktan faydalanılabilmesi için mekanizmalar kurmayı düşünmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca düzenleme uluslararası arabuluculuğun, ebeveynlerin velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulmasını düzenlemelerini veya yeniden düzenlemelerini ya da bu konularla ilgili olarak verilen kararların ardından ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmelerini sağlamak için uygun bir süreç olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak, çocuğun kanuna uygun olmayan bir şekilde yerinin değiştirilmesi veya alıkonulması durumunda, uluslararası arabuluculuğun çocuğun derhal geri dönüşünü geciktirecek olması halinde kullanılmamasını da vurgulamıştır.[671]

Türk aile hukukunda velayet (TMK m. 337, 340, 342 ve 346) konusu kamu düzeninden olması sebebiyle taraflar bu konuda arabuluculuk anlaşması yapamazlar. Tarafların anlaşmış olması hâkimi bağlamaz, hâkimi bağlayan husus "çocuğun üstün yararı" esasıdır. Velayete dair uyuşmazlıkların çözümünde tarafların bunu aile arabuluculuğu ile gerçekleştirebilmeleri konusunda öğretide bunun mümkün olmadığı savunulmaktadır. Bu konuda aile arabuluculuğunun avantajlı olabileceği de düşünülmektedir. Çocukla kişisel ilişki kurulmasında da karar yine çocuğun üstün yararı dikkate alınarak oluşturulmaktadır. Anne baba çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesinden birlikte

[670] Horvath, & Ryznar, M. (2015). Protecting the parent-child relationship. The George Washington International Law Review, 47(2), 303–.
[671] Özbek, Mustafa Serdar; Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C. 2, 4. bs., Ankara 2016, (Özbek, C. 2).

sorumludur. Bu detayların en dikkatli şekilde oluşturulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için anne ve babanın konuya odaklanmalarının bir arabulucu ile sağlanarak çocuğun üstün yararı gereğince karşılıklı konuşabilmesinin sağlanması faydalı olacaktır. Örneğin, sırf mahkeme kararına dayalı olarak belirlenen velayet hakkının kullanımı, değiştirilmesi, kaldırılması davaları eşlerin birbirlerine düşmanca tavır sergilemelerine sebep olabilir. (TMK 324 md.) Diğer taraftan, velayetin kime verileceği kişisel ilişki kurulmasını da etkileyecektir. Dolayısıyla bu tür uyuşmazlıklarda arabuluculuk yöntemiyle çözümü, mahkeme yönlendirmeli olarak mümkün olabilmeli [672] ve çocuğun velayetini belirlemeye yönelik standartlar geliştirilmelidir.[673]

Zira aile ilişkilerinin süreklilik arz etmesi ve evliliğin sona ermesi sonrasında da devam etmesi nedeniyle çekişmeli olan dava sürecinin eşler ve çocuklar yönünden yıpratıcı sonuçlar doğurduğu açıktır.[674]

4.3.3. Tazminat Talepleri

4.3.3.1.Maddi Tazminat

Maddi tazminat (TMK m. 174/1) mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu tarafa kusurlu tarafça ödenen tazminattır. Mevcut ve beklenen menfaatler geniş yorumlanmalıdır. Evlenme sebebiyle işini bırakmış olmak veya evlilik sebebiyle yapılan masraflar örnek olarak gösterilebilir. Maddi tazminat konusu tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edeceği konulardandır. Bu nedenle arabuluculuğa uygun olabilmelidir.[675] Maddi tazminat kamu düzeninden sayılan konulardan değildir. Ancak devletin tarafların serbestçe tasarruf edeceği konular için dahi anlaşmaları uygulamak ve taraflar anlaşamadığında anlaşmazlıkları çözmek için etkili ve adil bir mekanizma sağlama yükümlülüğü yine vardır.[676]

---

[672]Velayete dair uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmadığı yönünde bkz. Şıpka, Aile Arabuluculuğu Çalışmaları, s. 60; Çocuğun velayeti konusunda aile arabuluculuğundan yararlanılabileceği hususunda bkz. Özbek, C. 2, s. 862.

[673] Folberg, J. (1985). Mediation of child custody disputes. Columbia Journal of Law and Social Problems, 19(4), 413–413.

[674] Mnookin, R. H., & Kornhauser, L. (1979). Bargaining in the Shadow of the Law: The Case of Divorce. The Yale Law Journal, 88(5), 950–997. https://doi.org/10.2307/795824.

[675] Bkz. Genel Boşanma Sebeplerinde Arabuluculuk, s.220.

[676]Uyumaz-Erdoğan, "Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları", s. 151, 153, 154; Kaplan Güler, Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk, s. 123, 128, 140;.; Başözen, "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı Üzerine Değerlendirme", s. 236; Akkaya, "Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hakimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci(Aile) Danışmanlığı", s. 28; Demircioğlu, "Aile

4.3.3.2.Manevi Tazminat

Manevi tazminat (TMK m.174/ 2) boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan tarafa kusurlu tarafça ödenen tazminattır. Manevi tazminat istenebilmesinin temel şartı boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik haklarının saldırıya uğramasıdır ancak bunun ağır olması gerekmez. Şiddetin her türlüsü kişilik hakkına saldırı olarak kabul edilecektir. TMK 178 md. göre boşanmanın sona ermesinden sonra 1 yıl içinde açılacak manevi tazminat davasında da yine taraflar arabuluculuğa gidebilmelidirler. Manevi tazminat tarafların serbestçe tasarruf edebileceği konulardan olup arabuluculuğa uygun olabilmelidir. HUAK 1/2 madde gereğince şiddetin varlığı arabuluculuğa engeldir. Ancak ailedeki şiddetin niteliğinin de değerlendirilerek arabuluculuğa uygun olup olmadığı somut olayın özelliklerine göre de değerlendirilebilir.[677]

5. Anlaşmalı Boşanma Protokolündeki Yükümlülüklerden Doğan Davalar

1988 yılında 3444 sayılı Kanun ile Türk hukukuna giren, sonrasında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 166. maddesinin üçüncü fıkrası ile varlığını sürdüren anlaşmalı boşanma müessesesi ile evlilik birliğini devam ettirmek istemeyen eşlere daha kolay ve hızlı biçimde boşanma imkânı tanınmıştır. Eşlerin bir an önce evlilik birliğini sona erdirmelerine imkân veren anlaşmalı boşanma, onların kusurlu olup olmamalarına ilişkin değerlendirmelerden bağımsızdır. Kanunda yer alan koşulların gerçekleşmesi ile boşanma kararı verilebilir. Hâkimin anlaşmalı boşanmaya karar verebilmesi için gereken koşullardan ilki evliliğin en az bir yıl sürmüş olmasıdır. Bir yıllık süre evlilik tarihinden itibaren işlemeye başlar ve eşlerin bu süre zarfında fiilen bir arada yaşamaları şartı aranmaz.[678] Anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesi için gereken bir diğer şart da hâkimin eşleri bizzat dinlemesidir. Hâkim, eşlerin boşanmaya özgür iradeleri ile karar verip vermediklerini bu sayede tespit eder. Eşlerin dinlenilmesi aynı veya farklı celselerde

---

Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun Uygulanabilirliği", s. 75; Özbek, "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 'Aile Arabuluculuğu' Konulu Tavsiye Kararı", s. 85.

[677] Bilge, "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Açısından Kamu Düzeni Kavramı", s. 104; Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 848 v.d; DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan /GÜMÜŞ, Mustafa Alper; Türk Özel Hukuku C. III Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş 9. bs., İstanbul 2014; Bkz. Genel Boşanma Sebeplerinde Arabuluculuk, s.220.

[678] Dural/Öğüz/Gümüş, N. 648-649; Özdemir, Nevzat (2003) "Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma" (Doktora), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 148; Demirbaş Feride, Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynî Haklara İlişkin Hükümleri ile İlgili Bazı Hukuki Sorunlar, YBHD, 2020, s. 561.

gerçekleşebilir. Eşlerin anlaşmalı olarak boşanma iradelerini temsilci aracılığıyla değil, bizzat ifade etmeleri gerekmektedir. Eşler ayrı ayrı veya birlikte dinlendiklerinde, ifadeleri duruşma tutanağına geçirilmelidir.[679] Eşlerin yaptıkları anlaşmanın zorunlu içeriğini boşanmanın mali sonuçları ve ergin olmayan çocukların durumu hakkındaki uzlaşma oluşturmaktadır. Eşlerin, maddi ve manevi tazminat, yoksulluk nafakası, çocukların velayetinin kime bırakılacağı ve velayet kendisine bırakılmayan eşin çocuklarla kişisel ilişkisinin nasıl tesis edileceği hususunda anlaşmış olmaları gerekmektedir. Eşlerin mal rejiminin tasfiyesine ya da aile konutuna ilişkin olarak da anlaşmaları mümkündür fakat bu konular boşanma anlaşmasının zorunlu içeriğine dâhil olmayıp ihtiyari içeriğini oluşturabilir. Özellikle hâkim, eşlerin yapmış oldukları protokolü uygun bulmazsa bu protokole müdahale ederek, çeşitli değişiklikler yapılmasını önermelidir.[680] Hâkim, uygun gördüğü değişiklikleri eşlere dayatamaz, eşler anlaşmada yapılan değişiklikleri kabul ederlerse boşanmaya karar verebilir.[681]

Boşanma protokolüne boşanma ve boşanma davasının fer' i olan hususlar ile edinilmiş mallara katılma rejiminden kaynaklanan mal rejimi tasfiyesi konusunda, katılma alacağı, değer artış payı alacağı, katkı payı alacağı ve tasfiye dışında da başka yükümlülükler de eklenebilir. En çok karşımıza çıkanlar kanundan ve sözleşmeden doğan kişisel mallar, mehir senedinden doğan alacak talepleri, altın alacaklarından doğan alacaklardır. Boşanma protokolü, hâkim tarafından uygun bulunana kadar kendine özgü bir aile hukuku sözleşmesi, hâkimin bu anlaşmayı uygun bulmasıyla birlikte artık verilen mahkeme kararının içeriğini oluşturması sebebiyle "ilam" olarak nitelendirilmelidir.[682]

HMK m. 388 gereğince çekişmesiz yargı kararları kural olarak kesin hüküm teşkil etmemekle birlikte yenilik doğuran (inşaî) etki taşıması sebebiyle anlaşmalı boşanma kararının maddi anlamda kesin hüküm niteliğinde olduğu kabul edilmektedir.[683] Hâkim anlaşmalı boşanmaya ilişkin hüküm verdikten sonra bunun değiştirilmesi mümkün değildir. Anlaşmalı boşanma yargılamasında boşanmanın gerçekleşebilmesi için hâkimin, eşlerin üzerinde uzlaştıkları boşanma protokolünü uygun bulması gerekir.

[679] Akıntürk/Ateş, s. 271.
[680] Özdemir, s. 211; Öztan, s. 695; Dural/Öğüz/Gümüş, N. 656.
[681] Özdemir, s. 211; Yılmaz Bilgin, s. 67; Dural/Öğüz/Gümüş, N. 656.
[682] Öztan, s. 695, Akkaya, s. 251.
[683] Özdemir, s. 226.

Hâkim tarafından uygun bulunan protokol, anlaşmalı boşanmaya ilişkin mahkeme kararının sonuç kısmında tereddütsüz, açık ve anlaşılır biçimde yer almalıdır.[684]

Anlaşmalı boşanma yukarıda belirtildiği üzere bir çekişmesiz yargı işi olarak kabul edilir. Bununla birlikte ilk derece mahkemesinin boşanma kararı vermesiyle hükmün inşaî etkisi ortaya çıkar, hükmün şekli anlamda kesinleşmesi ile birlikte artık hüküm bağlayıcı bir hal alır.[685]

Hâkimin boşanmak isteyen eşlerin yapmış oldukları anlaşmayı uygun bulması ile birlikte, anlaşma, hükümlerini doğurur, böylece hâkimin boşanma kararı verebilmesi için gerekli maddi şart yerine gelmiş olur. Hâkim buna dayalı olarak boşanma kararını verir ve tarafların anlaşmasını boşanma kararının hüküm fıkrasına geçirir. Anlaşmanın boşanma kararının hüküm fıkrasına geçirileceğine dair kanunda her ne kadar bir açıklık yoksa da Yargıtay uygulaması bu yöndedir. İsviçre'de ise bu husus kanunda özel olarak düzenlenmiştir.19 Aralık 2008 tarihli İsviçre (Federal) Medeni Usul Kanunu (Schweizerische Zivilprozessordnung), boşanma usulüne ilişkin ayrımda yer alan 279. maddesinin 2. fıkrasında, boşanmanın sonuçlarına ilişkin anlaşmanın mahkemenin onayı ile hüküm ifade edeceğini ve keza anlaşmanın boşanma kararının hüküm fıkrasına geçirilmesi gerektiğini açıkça hükme bağlamıştır. Boşanma kararı ile birlikte eşlerin yapmış oldukları anlaşma artık sözleşme karakterini kaybeder. Mahkeme kararının bir parçasını oluşturur. Bu sebepledir ki, hâkimin onayından sonra anlaşmanın iptali ancak kanun yoluyla olabilir. Bu arada anlaşmalı boşanma usulünde eşlerin yaptıkları düzenleme ilk planda bir sulh sözleşmesine benzemekle birlikte mutat sulh sözleşmelerinden farklıdır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, sulh, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıkları konu alan davalarda yapılabilir (HMK m. 313, f. 2). Bunun içindir ki, görülmekte olan bir davada tarafların yapacakları sulh anlaşmasının, hâkim tarafından uygun bulunması gerekmez. Sulh, ilgili bulunduğu davayı sona erdirir (HMK m. 315, f. 1, c.1). Hâkim, taraflar sulhe göre karar verilmesini istemezlerse, "esas hakkında bir karar verilmesine yer olmadığına" karar vererek yargılamayı sona erdirir (HMK m. 315, f. 1, c. 2 ve madde gerekçesi). Sulh anlaşması, mahkeme içi sulhte de anlaşma niteliğini muhafaza ettiğinden, irade bozukluğu ya da aşırı yararlanma (gabin) hallerinde "ortada mahkemece verilmiş bir hüküm bulunmadığından"

[684] Özdemir, s. 220; Seçer, s. 280.
[685] Akkaya, s. 259.

(madde gerekçesi) bunun iptali istenebilir (HMK m. 315, f. 2). Buna karşılık anlaşmalı boşanmada protokolün kapsamında yer alması gereken velayet, çocukla kişisel ilişki kurulması ve iştirak nafakası hususları, eşlerin üzerlerinde serbestçe tasarrufta bulunamayacakları hususlardır. Hâkimin, protokolü, tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilecekleri hususlar (yoksulluk nafakası, maddi ve manevi tazminat) da dâhil bütün olarak uygun bulması ve anlaşma hükümlerini hüküm fıkrasına geçirmesi gerekir. Böylece protokol anlaşma niteliğini kaybedip boşanma kararının bir parçasını oluşturur. Anlaşma niteliğini kaybeden ve artık boşanma kararının bir parçasını oluşturan protokol hükümlerinin iptali istenemez. Protokol, bir bütün olarak kararın maddi şartını oluşturduğundan, bundaki sakatlık sebebiyle ancak kanun yoluna başvurulabilir. Hâkimin onayı kurucu değil, tamamlayıcıdır. Hâkim kurulmuş ve taraflarının teyidi ile birlikte bağlayıcı olmuş bir sözleşmeyi onaylayarak onun hüküm doğurmasını sağlar.[686]

HMK m. 388 gereğince çekişmesiz yargı kararları kural olarak kesin hüküm teşkil etmemekle birlikte yenilik doğuran (inşaî) etki taşıması sebebiyle anlaşmalı boşanma kararının maddi anlamda kesin hüküm niteliğinde olduğu kabul edilmektedir.[687] Hükmün kesinleştiği andan itibaren geleceğe etkili olmak üzere eşlerin hukuki durumunda değişiklik meydana gelir.[688] İnşaî hükmün icrası için icra dairesine başvurmaya gerek bulunmamaktadır, fakat inşaî kararın yanı sıra fer'i sonuçlara ilişkin eda hükümlerine de boşanmanın sonucu olarak nafaka, maddi ve manevi tazminat alacaklarında olduğu gibi yer verilmişse ilamlı icra yoluna başvurulabilmesi mümkündür.[689]

Boşanma anlaşmasının zorunlu içeriğini oluşturması gereken boşanmanın mali sonuçları ve ergin olmayan çocukların durumuna ilişkin herhangi bir protokol hükmü bulunmamasına rağmen hâkim eşlerin anlaşmalı olarak boşanmasına karar vermişse, eşlerin daha sonra bu konulara ilişkin taleplerini dava edip edemeyecekleri hususu tartışmalıdır. Eşlerin protokolde yoksulluk nafakasına veya maddi ve manevi tazminata ilişkin herhangi bir hükme yer vermeyip boşanma kararı kesinleştikten sonra bu taleplere ilişkin dava açmaları halinde boşanma hükmünün bu konularda kesin hüküm oluşturduğu

[686]Nomer, Haluk Nami "Anlaşmalı Boşanma Protokolünden Dönülebilir mi?", YÜHFD, C.XVIII, 2021/2, s.583-591.
[687] Özdemir, Nevzat (2003) "Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma" (Doktora), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
[688] Pekcanıtez, Hakan (2017) Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku C. II, 15. Bası, On İki Levha Yayınları, İstanbul, s. 985-987.
[689] Pekcanıtez, s. 988.

kabul edilmektedir. Fakat çocuğun velayetine, çocukla kişisel ilişki kurulmasına ve iştirak nafakasına ilişkin olarak aynı sonuca ulaşılmamakta bu konularda daha sonra dava açılabileceği kabul edilmektedir. Öğretide savunulan ikinci görüşe göre ise anlaşmalı boşanma protokolünün ve dolayısıyla boşanma hükmünün zorunlu içeriğini oluşturması gerekmesine rağmen maddi tazminat ile yoksulluk nafakasına değinmeden boşanma kararı verilmiş ise, karar kesinleştikten sonra bu konular yeni bir davanın konusu olabilmelidir.[690]

Ortak çocuğun velayeti ve çocukla kişisel ilişki kurulması konularında mahkemelerin re'sen araştırma, önlem alma, harekete geçme yetkileri bulunduğu için, bu iki konuda anlaşılmış ve bu anlaşma hâkim tarafından uygun bulunmuş olsa bile, bu konuların boşanmanın fer'i sonuçlarından ve iştirak nafakasından ayrı değerlendirilmesi gerekir. Bu iki konu bakımından, her zaman çocuğun üstün yararına göre değişiklik yapılabilmesi mümkün olduğu için (TMK m. 182-183), hâkim tarafından uygun bulunan boşanma protokolü, maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmez. Boşanmanın mali sonuçları, ortak çocukların velayeti ve çocuklarla kişisel ilişki kurulması konuları boşanma anlaşmasının zorunlu unsuru olmasına rağmen bu konuya ilişkin açık bir anlaşma hükmü içermeyen bir boşanma kararı verilmiş ve bu karar kesinleşmişse, daha sonra bu konuların her biri dava konusu olabilmelidir. Zira boşanma kararı veren hâkimin bu hususlar bakımından eksiklik barındıran bir karar vermiş olmasının dezavantajlı hukuki sonuçlarına taraflar katlanmamalıdır. Hâkimin bu yargılama faaliyetini özenli biçimde gerçekleştirmesi ve TMK m. 166/III hükmündeki konulara ilişkin açık, anlaşılır bir hüküm tesis etmesi gerekir. Zira bu konular, hâkimin incelemesi gereken konular olarak değerlendirilip, söz konusu incelemenin gerçekleşmemesi, taraflar bakımından bir hak kaybına neden olmamalıdır. Ancak Yargıtay uygulaması aksi yönde gelişmiş olup, boşanma hükmünde boşanmanın fer'i sonuçlarına ilişkin hüküm bulunmaması bu konuya ilişkin kesin hüküm olarak nitelendirilmektedir.[691]

Boşanma protokolünün zorunlu içeriğine dâhil olmasa bile taşınmazlara ilişkin ayni hakların anlaşmalı boşanma aşamasında özel bir önem taşıdığı, özellikle aile konutunun mülkiyeti, boşanmak isteyen eşlerden birine, ortak çocuk ya da çocuklara devredilmek istenebilmektedir. Zaman zaman eşlerin, boşanmanın ekonomik sonuçlarına ilişkin olası

[690] Öztan, Bilge (2015) Aile Hukuku, 6. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
[691] Demirbaş Feride, Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynî Haklara İlişkin Hükümleri ile İlgili Bazı Hukuki Sorunlar, YBHD, 2020, s. 575.

bir uyuşmazlığı bertaraf etmek için boşanma protokollerinde taşınmaz mülkiyetinin devrine ya da taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin hükümlere yer verdikleri görülmektedir. Benzer şekilde, mal rejiminin tasfiyesi ya da maddi ve manevi tazminat talepleri nedeniyle nakit ödeme gücü bulunmayan eşlerin taşınmaz üzerindeki ayni hakları boşanma protokollerine konu ettikleri bilinmektedir. İşte bu gibi sebeplerle boşanma protokolünde yer alan taşınmazlar üzerindeki ayni haklara ilişkin hükümler, birçok hukuki sorunu beraberinde getirebilmektedir. TMK m. 706 ve 2644 sayılı Tapu Kanunu m. 26 uyarınca taşınmaz mülkiyetini devir borcu doğuran sözleşmelerin geçerli biçimde sonuç doğurabilmesi için resmi şekilde yapılmaları gerekmektedir. Fakat hâkimin boşanma protokolünü uygun bularak protokolün kararın icra edilebilir nitelikteki içeriği haline gelmesiyle birlikte, artık boşanma anlaşmasının ne şekilde yapılmış olduğunun önemi kalmaz. Bu nedenle tapuda gerçekleştirilen tescil, mahkeme kararı gereği gerçekleşen açıklayıcı tescil işlemi olarak nitelendirilmelidir. Anlaşmalı boşanmak isteyen eşler, anlaşma müzakereleri sırasında birine ait olan bir taşınmazın mülkiyetini diğerine devretmiş yahut bir sınırlı ayni hak kurmuş ve sonrasında anlaşma sağlanarak boşanma gerçekleşmişse, boşanma protokolü ve kısa kararın içeriği haline gelmiş protokol hükümlerinin icrası, bu açıdan hukuki bir sorun teşkil etmemektedir. Zira ayni hakkın devri, mahkeme kararından önce gerçekleşmiş demektir. Fakat, bir taşınmaz üzerinde eşlerden birine ait olan mülkiyet hakkının devri veya sınırlı ayni hakkın kurulması daha önceki bir aşamada değil de boşanma anlaşması ile kararlaştırılmışsa, bu durumda anlaşmanın kısa kararın (hüküm fıkrasının) içeriği haline gelmiş olup olmaması, yargı uygulamasında hukuki sürecin devamı bakımından belirleyici rol oynamaktadır. Tapuya kayıtlı bir taşınmazın mülkiyetinin diğer eşe devri veya diğer eş lehine sınırlı ayni hak kurulması konusunda uzlaşılmış, yazılı anlaşma veya sözlü olarak gerçekleşip tutanağa geçirilmiş irade beyanları açık, anlaşılır, icra edilebilir bir kısa karar halini almışsa, ayni hak, kararın kesinleşmesiyle diğer eş tarafından tescilsiz olarak kazanılmış olur.[692] Zira artık bu "anlaşma", "ilam" haline gelmiştir. TMK m. 705/II uyarınca mahkeme kararı, taşınmaz mülkiyetinin tescilsiz kazanıldığı hallerden biridir. Boşanma kararının şekli anlamda kesinleşmesi ile birlikte inşaî etki ortaya çıkar ve ayni hak kazanımı gerçekleşir. Bu olasılıkta, ayni hakkı kazanan kişi, doğrudan doğruya tescil işlemini yaptırabilir (TMK m. 716/II, TMK m. 1013/III). Boşanma kararını veren

[692] Oğuzman, M. Kemal, Seliçi; Özer, Oktay-Özdemir, Saibe (2017) Eşya Hukuku, 20. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, N. 1505.

mahkemenin, ilamı evrak-ı müsbite olarak ilgili tapu sicil müdürlüğüne göndermesi ve tapu müdürlüğünün tescil işlemini re'sen yapması gerekmektedir (İİK m. 28).[693]

Protokol, kararın ekinde yer almasına rağmen kısa kararda doğrudan doğruya ve açıkça yer almıyorsa doktrinde kısa kararda "protokolün aynen tasdikine" ilişkin bir ifade yer alıyorsa protokol hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Bu ifade yer almasa bile protokol hükümleri kısa kararda zikredilmişse, protokol hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Kısa kararda "protokolün aynen tasdikine" ifadesi yer almamasına rağmen kararın ekinde protokol hükümlerine yer verildiği hallerde de artık boşanma kararının ve dolayısıyla protokol hükümlerinin icra edilebilir nitelikte olduğu ileri sürülmektedir. Tapu sicil müdürlüklerince de kısa kararda yer almayan, ancak kararın eki haline gelmiş olan ve taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasını veya mülkiyetin devrini içeren protokol hükümlerinin gereği olarak tescil işlemi yapmaktan imtina edilmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Hukuk Müşavirliği tarafından yapılan değerlendirmeye göre kısa kararda "tescil" ifadesi yer almadıkça tapu sicil müdürlükleri boşanma kararı uyarınca tescil işlemi yapmamalıdır. Bu durumda çoğunlukla tapu iptal tescil davaları açılmaktaysa da "tescile zorlama "davası açılabilir. Boşanma hükmünün içeriği haline gelen protokolde mülkiyetin devri veya sınırlı ayni hakkın kurulması için bir vade kararlaştırılmış ise kararın şekli anlamda kesinleşmesi anında henüz vade gelmemişse, mülkiyetin veya sınırlı ayni hakkın kazanılması, tescilsiz kazanma hallerinden olan mahkeme kararı (TMK m. 705/II) ile gerçekleşememektedir. Tapuda devir işleminden kaçınan davalıyı devre zorlamak için ikinci bir dava açılması gerekmektedir. Yargı uygulaması da bu yönde gelişmiştir. Boşanma protokolü ile bir taşınmaz üzerindeki mülkiyetin veya sınırlı ayni hakkın üçüncü kişiye devri veya üçüncü kişi lehine kurulması vaat edilmiş olabilir. Bu sözleşmelerin hukuki niteliği tam üçüncü kişi yararına sözleşmedir. Zira boşanmak isteyen eşlerin dışında, başka birinin, çoğu kez ortak çocuğun bu kazandırmadan yararlanması amaçlanmakta ve bu şartla eşler boşanmaya razı olmaktadır. Hâkim tarafından uygun bulunup kararda kendisine yollama yapılan boşanma protokolü uyarınca tapuda ferağa yanaşmayan, tasarruf işlemi yapmaktan kaçınan eşe karşı açılacak olan tescile zorlama davası hem eş hem de

[693] Akkaya, s. 258-259. Mülkiyet hakkının mahkeme kararı ile tescilden önce kazanılabilmesi için inşai bir kararın gerekli olduğu yönünde bkz. Oğuzman/Seliçi/Özdemir, N. 1500.

yararlanan üçüncü kişi tarafından açılabilmelidir.[694] Boşanma protokolünün eşlerin aralarındaki ihtilafın sürmesini engellemek ve hızlı bir çözüme kavuşmak adına özellikle boşanma protokolünün zorunlu içeriğine ilişkin konularda hâkimin açık, anlaşılır, icra edilebilir nitelikte bir hüküm elde edinceye kadar tarafları anlaşmaya teşvik etmesi ve eşlerin üzerinde anlaştığı konuları uygun buluyorsa boşanma hükmünün içeriği haline getirmesi gerekir.[695] Doktrinde anlaşmalı boşanma protokollerinin arabuluculuğa uygun olmadığı da savunulmaktadır.[696]

Sonuç olarak bir anlaşmalı boşanma protokolü arabuluculuk anlaşması yolu ile hazırlanabilir ve boşanma hükmünün içeriği haline getirilerek kesin hüküm haline getirilebilir. Anlaşmalı boşanma protokolünün dava açılmadan önce hazırlanması aşamasında taraflar konusunda uzman bir arabulucu ile birlikte tüm hak ve menfaatlerinin gerektirdiği detaylı bir anlaşma protokolü hazırlayabilirler. Konusunda uzman arabulucu taraflara bu aşamada destek verebilir. Arabuluculuk sürecinde tarafların açık bir şekilde konuya ilişkin bilgi ve belgeleri paylaşmaları halinde ve avukatlarından da hukuki bilgi alarak bir anlaşma protokolü düzenlemesi mümkündür. Ancak tarafların konu ile ilgili bilgi ve belgeleri açık bir şekilde paylaşmaması halinde bir taraf açısından mağduriyetler de doğabilir. Zira boşanmanın fer' i olan konular dışında boşanmanın fer' i olmayan konular hakkında da bu protokole hükümler konulacak ise gereken bilgi ve belgelerin açık bir şekilde paylaşılmaması taraflardan birini ya da her ikisini de mağdur edebilecek bir sonuç doğurabilir. Tarafların anlaşmalı boşanma davası açılmadan önce arabulucu ile birlikte hazırlamış oldukları protokol aile mahkemesine dava dilekçesi ekinde sunularak mahkemenin boşanma kararı ile birlikte anlaşmayı onaylanması sağlanabilir. Burada verilen boşanma kararı inşai bir karardır. Protokol boşanma kararı ile birlikte aynı anda onanır. Bu durumda mahkeme bir icra edilebilirlik şerhi değil bir inşai karar vermektedir. İcra edilebilirlik şerhi çekişmesiz yargı işidir ve her zaman yeni bir karar ile ortadan kaldırılabilir. Ayrıca çekişmesiz yargıda hâkimin re' sen araştırma görevi vardır. Bu nedenle re' sen araştırma yaparak protokolü inceleyebilir, uygun görmediği konularda

[694] Şimşek, Erdem; "Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü için Düzenlenmesi Gereken Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu ile İlgili Değerlendirme/Evaluation of the Planned Law on Mediation in Family Law Disputes", Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara 6-7 Aralık 2018, s. 57-76.

[695] Demirbaş Feride, Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynî Haklara İlişkin Hükümleri ile İlgili Bazı Hukuki Sorunlar, YBHD, 2020, s. 575.

[696] Akkaya, Tolga; Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Ankara 2017, (Akkaya, Boşanma Davası).

protokol içeriğinde değişiklik ve düzeltmeler yapabilir hatta gerekli görülür ise anlaşmalı boşanma protokolüne bağlı olarak açılmış olan anlaşmalı boşanma davası, TMK 166/1 gereğince evlilik birliğinin temelinden sarsılması sebebine ilişkin boşanma davasına dönüştürülerek daha geniş bir araştırma ile çekişmeli boşanma davası olarak devam ettirilebilir. Bunu taraflardan biri de yapabilir. Taraflar protokolün yerine getirilemeyeceği endişesi taşıyor ise gabin varsa veya irade fesadı halleri söz konusu ise veya taraflardan biri konuya ilişkin tüm bilgi ve belgelere ulaşmadan bu protokolün yapıldığı endişesini taşıyor ise dava çekişmeli boşanma davasına dönüştürülebilir. Bu durumda hâkimin vereceği karar boşanma kararıdır. İnşai bir karardır. Kesin hükümdür.

6. Soybağı

TMK'nda soybağı, kan bağından doğan ve evlat edinmeden doğan soybağı olarak ayrılmıştır. [697]

6.1.Kan Bağından Doğan Soybağı

6.1.1. Ana ile Soybağının Kurulması

TMK 282 md gereğince; Çocuk ile ana arasında soybağı doğumla kurulur. Çocuk ile baba arasında soybağı, ana ile evlilik, tanıma veya hâkim hükmüyle kurulur. Soybağı ayrıca evlât edinme yoluyla da kurulur. Bu kesin bir karinedir. Ancak Türkiye' de yasak olmakla birlikte suni dölleme yolu ile çocuğun taşıyıcı anne tarafından doğurulması halinde onu doğuran anne ile arasında soybağı kurulur. Çocuğun anne ile soybağının kurulması için çocuğun o anne tarafından doğurulmuş olduğunun ispatı yeterlidir. Aksinin ispatı için Asliye Hukuk Mahkemesi'nde "nüfus kaydının düzeltilmesi davası, (kişisel durum sicilinde değişiklik)" açılması gereklidir. TMK 39 md, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu 35 md. İhtilaf, kamu düzeninden olması sebebiyle arabuluculuğa elverişli değildir.

6.1.2. Baba ile Soybağının Kurulması

Çocuk ile baba arasındaki soybağı ana ile evlilik, babalık davası ve tanıma ile olur. Soybağı ayrıca evlat edinme yolu ile de kurulur. TMK m. 285/1 gereğince evlilik sona ermiş olsa dahi evliliğin sona ermesinden itibaren 300 gün içinde doğan çocuğun babası kocadır. Bu kural çocuk lehine bir karinedir. Aksini iddia eden kişi "soybağının reddi davası" açabilir (TMK 286 md, TMK 291 md.). TMK 290 md. gereğince; " *Çocuk evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün içinde doğmuş ve ana da bu arada*

[697] Uyumaz, Murat; Soybağı Davalarında Usule İlişkin Hükümler, Ankara 2015.

yeniden evlenmiş olursa, ikinci evlilikteki koca baba sayılır. Bu karine çürütülürse ilk evlilikteki koca baba sayılır." Evlilik, her nasılsa 300 gün bitmeden (TMK 132 md) yapılmış ise ve çocuk da bu süre içinde doğmuş ise ikinci koca baba sayılır. (TMK 290 md.) İkinci evlilikteki koca soybağını, soybağının reddi davası açarak reddettirirse ilk evlilikteki koca, baba sayılır. Kocanın gaipliğine karar verilmiş ise 300 günlük süre, ölüm tehlikesi ya da son haber tarihinden başlar (TMK m. 285/f.3). Kadının ayrıca evliliğini feshettirmesi gerekmez. Soy bağının reddi davasını koca, çocuk ve özel durumlarda diğer ilgililer açabilirler. Dava açabilecek olanlar kocanın alt soyu, ana babası ve baba olduğunu iddia eden kişidir. (TMK 291 md.) Soy bağının reddi davası aile mahkemesinde açılır. Bu ihtilaf kamu düzeninden olup, arabuluculuğa elverişli değildir. Tanıma, Türk Hukuku'nda, babanın nüfus memuruna veya mahkemeye yazılı başvuru, resmi senet ya da vasiyetnamede yapacağı beyanla evlilik dışı çocuğunu tek taraflı irade beyanı ile tanıması ve nüfus siciline işlettirmesi ile yapılabilir ve çocuk ile baba arasında geçmişe etkili olarak soy bağı kurulmuş olur. (TMK 295 md.) Tanımaya karşı, tanıyan ve diğer ilgililer dava açabilirler (TMK 297 md. ve 298. Md). Evlilik dışı çocuğun biyolojik babasına karşı ana veya çocuk tarafından açılacak olan yenilik doğuran babalık davası sonucunda çocuk ile baba arasında doğum anı itibariyle soy bağı kurulmuş olur. (TMK m.301-304) Bu dava aile mahkemesinde açılır. Soy bağının bu yol ile kurulması kamu düzeninden olup, bu ihtilaf da arabuluculuğa elverişli değildir. [698]Ancak bu dava içinde TMK.m.304'ten kaynaklı ananın mali haklarına ilişin talepler, arabuluculuğa elverişlidir.

6.2.Evlat Edinmeden Doğan Soybağı

TMK m. 282/3 md. gereğince, evlat edinme yolu ile de evlat edinenler ile evlatlık arasında soybağı kurulur. 4721 sayılı TMK gereğince evlat edinme ilişkisi mahkeme kararı ile kurulur (TMK m. 315). Bu nedenle arabuluculuğa elverişli değildir. Mahkemenin resen araştırma yükümlülüğü söz konusu olup, mahkeme hükmü kurucu, inşai bir karardır. Evlat edinmenin kaldırılmasına ilişkin davalar da inşai dava olmakla arabuluculuğa elverişli değillerdir (TMK 317 md. ve 318 md.).[699]

[698] Tahiroğlu, Fatih, "Medeni Usul Hukuku'nda Re' sen Araştırma İlkesi" İstanbul,2021.
[699] Tahiroğlu, Fatih, "Medeni Usul Hukuku'nda Re' sen Araştırma İlkesi" İstanbul,2021.

7. Aile Hukukunda Yasal Mal Rejimi ve Tasfiyesi ve Arabuluculuk

7.1.Yasal Mal Rejimi ve Tasfiyesi

1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Medeni Kanun ile "edinilmiş mallara katılma" rejimi, yasal mal rejimi olarak kabul edilmiştir. Edinilmiş mallara katılma" rejimi evlilik devam ettiği sürece devam eder ve evliliğin iptali, boşanma davasının açılması, eşlerin başka bir mal rejimi seçmeleri, eşlerden birinin ölümü, ölüme benzer sonuçlar doğuran sebepler (ölüm karinesi, birlikte ölüm karinesi, gaiplik), mahkeme tarafından mal ayrılığı rejimine geçişe karar verilmesi ile sona erer. (TMK m.225) (*Mal rejimi, eşlerden birinin ölümü veya başka bir mal rejiminin kabulüyle sona erer. Mahkemece evliliğin iptal veya boşanma sebebiyle sona erdirilmesine veya mal ayrılığına geçilmesine karar verilmesi hâllerinde, mal rejimi dava tarihinden geçerli olmak üzere sona erer*." Evlilik bu sebeplerden herhangi biriyle sona erdiğinde taraflardan birinin ya da her ikisinin birden talebi ile mal rejimi tasfiyesi gerçekleşebilir.[700] Türk Medeni Kanunu 231. maddede de açıkça belirtildiği gibi, tasfiye çift taraflıdır. Her iki eşin de malvarlığının bu sisteme göre tasfiye edilmesi gerekir. Eşlerin birbirinden olan katılma alacağı, değer artış payı alacağı, katkı payı alacakları hesaplanarak, gerektiğinde denkleştirme hesaplaması yapılarak tasfiye sonucunda ortaya çıkan her eşin artık değeri birbirinden mahsup (takas) edilir. Sağ kalan eşin katılma alacağı ölen eşin terekesinin borcudur. Evlilik ölümle sona erdiğinde, sağ kalan eş bakımından mal rejimi tasfiyesinden doğan alacaklarla birlikte mirastan doğan alacak hakları da ortaya çıkmakta ve ölen eşin mirasçıları ile sağ kalan eş arasında bu alacak hakları konusunda ciddi hukuki ve kişisel uyuşmazlıklar yaşanmaktadır. [701]

Eşler arasında yasal mal rejimi olan edinilmiş mallara katılma rejimi TMK 202 md ve TMK 281 md arasında düzenlenmiştir ve uygulanması esastır. Eşler, mal rejimi sözleşmesiyle kanunda belirlenen diğer rejimlerden birini kabul edebilirler. (TMK 203 md.) [702] Evlilik devam ettiği sürece yine "Mal ayrılığı" rejiminde olduğu gibi eşler kişisel mallarının mülkiyeti, yönetimi ve bunlar üzerinde tasarruf yetkisine sahiptirler (TMK m.223/1). Ayrıca, yine her eş kişisel borçlarından kendi bütün malvarlığı ile sorumludur

[700] Şıpka Şükran -Özdoğan Ayça; Yargı Kararları Işığında Soru ve Cevaplarla Eşler Arasındaki Malvarlığı Davaları, 2. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017 s. 24 vd.
[701] Köroğlu, Emre," Edinilmiş Mallara Katılma Rejimini Sona Erdiren Sebepler ve Bu Mal Rejiminin Sona Erme Anı" ERÜHFD,2016, s.230.
[702] Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan /Gümüş, Mustafa Alper; Türk Özel Hukuku C. III Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş 9. bs., İstanbul 2014.

(TMK m.224). Mal rejimi sözleşmesi ayırd etme gücü olanlar tarafından yapılır, küçükler yasal temsilcilerinin iznini almak zorundadırlar.[703]

7.2.Seçimlik Mal Rejimleri ve Olağanüstü Mal Rejimi

7.2.1. Seçimlik Mal Rejimleri

Eşlerin seçebileceği mal rejimi tipleri kanunda sınırlı olarak düzenlenmiştir. Bunlar; 1) Mal ayrılığı (TMK 242-243), 2) Paylaşmalı mal ayrılığı (TMK 244-255), 3) Mal ortaklığı (TMK 256-281), şeklinde düzenlenmiştir. Mal Rejimi Sözleşmesi Tanımı: Mal rejimi sözleşmeleri, eşlerin yasada yer alan mal rejimlerinden birini ya tamamen ya da yasanın izin verdiği değişikliklerle seçebilecekler ve yine yasa gereği belirli şekle bağlı tutulmuş bir aile hukuku sözleşmesidir. Taraflar (eşle ve nişanlılar), evlenmeden önce veya sonra mal rejimi sözleşmesi yapabilirler. Ancak eşler arasında geçerli olan bir sözleşmesel rejim varsa, eşler daha sonra bu rejimden dönerek, Edinilmiş Mallara Katılma Rejimini de seçebilirler. (Özellikle bkz. TMK m. 208- 211) Evlenecek olan taraflarca (nişanlılar), herhangi bir zaman içinde, noterde düzenleme veya onama şeklinde yapılabileceği gibi, evlenme başvurusu sırasında yazılı olarak da seçim yapılabilir.[704]

Evlilik sürerken mal rejimi sözleşmesi yapabilmek için; Evlilik herhangi bir nedenle sona erinceye kadar her zaman (TMK m.238 ve 277/son), eşler yeni bir mal rejimi sözleşmesi yapabilirler. Bu mal rejimi sözleşmesi, m.205 gereği noterde düzenleme veya onaylama şeklinde, yani resmi şekilde olmak zorundadır. Ancak bu mal rejimi sözleşmelerinin evlenme başvurusu dışında, herhangi bir yetkili makam tarafından onanması ya da tescili sözkonusu değildir. TMK m.204 gereğince, mal rejimi sözleşmesi yapabilmek için (TMK m.503'te düzenlenen "miras sözleşmesi"nden farklı olarak) sadece ayırt etme gücüne sahip olma koşulu yeterli görülmüştür. Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar, yasal temsilcileri aracılığı ile bu sözleşmeyi yapamazlar. Aksi takdirde sözleşme TMK m.15 gereği batıldır.

Maddenin ikinci fıkrasında ise, küçük ve kısıtlıların yasal temsilcilerinin rızası aranmıştır. Bu hüküm gereğince, ayırt etme gücüne sahip olan küçük ve kısıtlıların, yasal

[703] Akıncı, Şahin, "Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminin Tasfiyesinde Karşılaşılan Bazı meseleler ve Çözüm Önerileri", s.166.
[704] Şıpka, Ş.: Türk Hukukunda Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar, 3. Baskı, İstanbul 2013.

temsilcilerinin rızası (ve işleme katılmaları) koşulu ile bu sözleşmeye taraf olabilecekleri anlaşılmaktadır.

7.2.2. Olağanüstü Mal Rejimi

Bu düzenleme ile eşlerden birine tek taraflı olarak "mal ayrılığı rejimine" dönüşüm ve bunun sonucunda da eşlerin önceki mal rejiminin tasfiyesinin sağlanması hakkı tanınmaktadır (TMK m.206). "Mal ayrılığına dönüşüm kararı" ile eşlerin bundan sonra edinecekleri malvarlığı değerlerinde birbirlerinden "beklenen hak" talepleri engellenmiş olmaktadır. 206. madde, düzenlendiği yer ve içeriği gereği, bir yandan yasal mal rejimi olan "edinilmiş mallara katılma rejimi", diğer yandan seçimlik rejim olan "paylaşmalı mal ayrılığı" ve "mal ortaklığı" rejimlerinde de uygulanabilecektir. Zira maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesinde, mevcut mal rejiminin mal ayrılığına dönüşmesi şeklindeki ifade bu sonuca yöneliktir.[705]

Söz konusu maddeden yararlanabilmek için "haklı bir sebebin varlığı" aranmıştır. Haklı sebeplerin neler olabileceği ise, yasa koyucu tarafından ikinci fıkrada yer alan toplam beş bend hâlinde örneklenmiştir. Bu nedenle haklı bir sebebin var olup olmadığı her somut olayda hâkim tarafından takdir edilebilecektir. Yargıtay kararlarında da her somut olayın özelliğine göre değerlendirme yapılmaktadır. Örneğin eşlerden birinin müşterek banka hesabındaki parayı çekerek kendi özel hesabına aktarması, vekâletname ile satılan evin satış bedelinin kendi kişisel hesabına yatırılması, ortak birikimler ile alınan otomobilin diğer eşe haber verilmeden satılması, davacının banka kartını elinde bulunduran davalı eşin harcamaları hakkında davacıya bilgi vermemesi, eşine danışmadan bir takım ekonomik kararlar alınması, eşlerden biri hakkında ceza ve tazminat davaları açılması, eşlerden birinin malvarlığının akıbeti hakkında bilgi vermekten kaçınması, diğer eşin verdiği para ve vekâlet ile diğer eş adına taşınmaz alması gerekirken vekâlet görevini kötüye kullanarak kendi adına taşınmaz almış olması haklı sebep olarak kabul edilmiştir.[706]

Bu madde kapsamında, mahkemece mal ayrılığına karar verilirse, önceki rejimin tasfiyesi de istenebilir. Hatta her iki talep (mal ayrılığına geçiş ve önceki rejimin tasfiyesi) aynı dilekçe içinde ileri sürülebilir. Bu durumda hâkim tasfiye talebini ayırarak, 206.

[705] Acar, Faruk, Aile Hukukumuzda Aile Konutu Mal Rejimleri, Eşin Yasal Miras Payı,5.Baskı, Ankara, 2016, s.145 vd.
[706] Şıpka, Ş./Aydoğan, A.: Eşler Arasındaki Malvarlığı Davaları, İstanbul 2015.

Maddeden kaynaklı davayı ön mesele olarak ele alacaktır. Bu davada mal ayrılığına dönüşümü gerektiren haklı sebebin varlığını takdir yetkisi hâkime aittir. Bu nedenle taraflar, bir arabuluculuk anlaşması ile mal ayrılığına dönüşümü sağlayamazlar. Mal rejimi sözleşmesinin resmi şekilde yapılması gerekliliği de arabuluculuk yöntemini etkisiz kılacaktır. Ancak, hâkim mal ayrılığına geçişe karar verdikten sonra, taraflar tasfiyeyi aralarında anlaşarak, arabuluculuk yöntemiyle yapabilirler.[707]

7.3.Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi Sona Ermesi

7.3.1. Eşlerden Birinin Ölümü

Evlilik ölüm ile ya da ölüm karinesi veya gaiplik kararı ile sona erdiğinde, mal rejimi de sona erer. Ölüm hâlinde mal rejimi de ölüm tarihi itibarıyla sona ermiş sayılır. Ölüm karinesi söz konusu ise, ölüm tehlikesinin vuku bulduğu tarihte, eğer gaiplik kararı alınmış ise, son haber tarihi ya da ölüm tehlikesinin olduğu tarih itibarıyla mal rejimi sona erer. Bu durumda miras tasfiyesinden bağımsız olarak aile mahkemesinde yasal mal rejimi tasfiyesi ve katılma alacağı, varsa değer artış payı veya katkı payı alacağı da talep edilebilir.[708]

7.3.2. Başka Bir Mal Rejiminin Kabulü

Eşler istedikleri bir zamanda başka bir mal rejimine geçmek için sözleşme yapabilirler (TMK m.202/f.2 ve 203). Böyle bir durumda sözleşme tarihi, eski mal rejiminin de sona erme anıdır. Eşler, yeni mal rejimini geçmişe etkili olacak şekilde (örneğin evlilik tarihinden geçerli olacağını) kararlaştıramazlar. Ancak eşler seçtikleri yeni mal rejiminin hüküm doğurmasını bir şarta ya da sonraki bir tarihe bağlamış iseler, bu durumda söz konusu şartın ya da sürenin gerçekleşmesi ile eski mal rejimi de o anda sona ermiş sayılacaktır.[709]

7.3.3. Boşanma ya da İptal Kararı Verilmesi

Bu durumlarda, dava boşanma ya da iptal kararı ile sona ermiş ise, mal rejimi bu davaların açıldığı tarihte sona ermiş sayılır.

---

[707] Şükran Şıpka, "Türkiye'de Aile Arabuluculuğu Çalışmaları", Medeni Hukuk Günleri II, Aile Hukuku Sempozyumu Bildiri Özetleri, İzmir (27-28 Nisan 2018), s. 59-60.
[708] Karamercan, F. Katkı-Değer Artış Payı –Katılma Alacağı Davaları, Ankara 2014; 2. Bası Ankara 2015; 3. Baskı Ankara 2016.
[709] Şükran Şıpka, "Türkiye'de Aile Arabuluculuğu Çalışmaları", Medeni Hukuk Günleri II, Aile Hukuku Sempozyumu Bildiri Özetleri, İzmir (27-28 Nisan 2018.

7.3.4. TMK 206 md. Gereği Mal Ayrılığına Dönüşüm Kararı Verilmesi

Bu madde kapsamında hâkim tarafından dönüşüme karar verilmesi hâlinde, bu davanın açıldığı tarihten itibaren eşler arasında mevcut mal rejimi sona erer ve kanun gereği olağanüstü rejim sayılan "mal ayrılığı" rejimi hüküm sürer. Olağanüstü mal rejimine dönüşüm kararı ile, TMK m.212 gereği, önceki rejimin tasfiyesi talep edilebilir.[710]

Yukarıda anlatılan 206 md. deki istisna dışında mal rejimi tasfiyesi arabuluculuğa uygundur ve taraflar arabulucu ile tasfiyeyi gerçekleştirebilirler. Bu tür uyuşmazlıklar HUAK 1/2. Madde gereğince tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıklardır. Tasfiyeye ilişkin anlaşmaların özel bir şekli bulunmamaktadır. Dilerlerse aile mahkemesi hakiminin huzurunda, sözleşmenin onaylamasını talep edebilirler. Taraflarca yapılan tasfiye anlaşmasına uyulmaması ve tarafların edimlerini yerine getirmemesi halinde taraflar aile mahkemesinden icra edilebilirlik şerhi alarak anlaşmanın icra edilmesini sağlayabilirler. İrade fesadı hallerinde yapılan anlaşmanın geçersizliği de dava edilebilir.[711]

8. Eşler Arasındaki Eşya ve Ziynet Alacağı Talepleri

Uygulamada çok sık karşılaşılan eşler arasındaki eşya ve ziynet alacağına dair uyuşmazlıklar aile arabuluculuğu yoluyla çözüme uygundur. Zira bu tür uyuşmazlıklar HUAK m. 1/2'de ifade edilen tarafların üzerinde serbestçe tasarrufta bulunma yetkisinin bulunduğu ve kamu düzenine aykırılık teşkil etmeyen uyuşmazlıklardır. [712]

9. Miras Hukuku' ndan Kaynaklanan Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk

Türk Hukuku' nda, sırasıyla 04.10.1926 öncesi Feraiz Hukuku'nun uygulanmakta olduğu, 04.10.1926 tarihli 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi ile karma sistem uygulamasının olduğu,[713] 1926 ile 14.11.1990 tarihli 3628 sayılı kanun arasında sağ kalan eşin 1/4 mülkiyet ve intifa hakkının bulunması ve seçimlik hakkının bulunmaması ancak ikinci zümreyle mirasçı ise seçim hakkının varlığı,[714] 2002 tarihli 4721 sayılı Türk

[710] Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, Aile ve Miras Hukukunda Uzman Arabuluculuk, Ankara,2020, s.121.
[711] Erdal Tercan, "Türk Aile Mahkemeleri", AÜHFD, 2003, C. LII, S. 3, s. 48.
[712] Ömer Uğur Gençcan, 6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Aile Mahkemesi Davaları, Ankara 2012, s. 720 ve 734.
[713] Oğuzman, K., Seliçi, Ö., Oktay-Özdemir, S. (2009). Eşya Hukuku. 12.Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi. s.665.
[714] Ayrıntılı bilgi için bkz: Kılıçoğlu, A. (1992). Miras Hukukunda Son Değişiklikler ve Eleştirisi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. s.174.

Medeni Kanunu, 2007 öncesi kardeşlerin saklı payı var iken, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu' muzda 04.05.2007 tarihinde 5650 sayılı kanun ile yapılan değişiklik ile kardeşlerin saklı payı kaldırılmış olmasına, miras bırakanın altsoyu, anne babası ve sağ kalan eşinin saklı paylı mirasçı olduğuna dikkat etmek gereklidir. Bu durumda 01.01.2002 tarihinden önceki uyuşmazlıklara yukarıdaki sıra ile geçerli olan kanun hangisi ise o kanunun uygulanması gerekmektedir. Türk Hukuku'nda 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı "Türk Medeni Kanunu" uygulanmaktadır. Miras Hukuku' nda murisin tasarruf özgürlüğü esastır. 4722 sayılı 03.12.20021 tarihli Türk Medenî Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun 17.madde gereğince, mirasçılık ve mirasın geçişi, miras bırakanın ölümü tarihinde yürürlükte olan hükümlere göre belirlenir. Hukukumuzda zümre sistemi vardır. [715] Murisin birinci zümre mirasçıları, kendi altsoyu, ikinci zümre mirasçıları; ana baba ve bunların altsoyu, üçüncü zümre mirasçıları ise; büyük ana ve babaları ile bunların altsoyudur. Her zümrenin başındaki kişiye kök mirasçı adı verilmektedir. Muris yasal mirasçıların saklı payları üzerinde ölüme bağlı tasarruflar yapamaz. Saklı paylı mirasçılar 04.05.2007 tarihinden itibaren 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 505 inci maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişiklik ile miras bırakanının altsoyu, anne ve babası ile sağ kalan eşidir. Sağ kalan eş zümre mirasçısı değildir.[716] Bu nedenle hayatta olması ve evliliğin hala devam ediyor olması şartı ile diğer zümrelerle birleşerek pay almaktadır.[717] Birden fazla sağ kalan eşin varlığı halinde, ölümün gerçekleştiği tarihteki birleşilen zümre ile alınacak pay, her bir kadına eşit olarak paylaştırılacaktır. [718] Saklı pay oranları TMK 499 md. ve 506.md lerde gösterilmiştir.[719] Miras bırakan (muris); ölümü nedeniyle hak ve borçları, hukuksal ilişkileri intikale elverdiği ölçüde başkalarına geçen gerçek kişidir. Tüzel kişi miras bırakan olamaz, mirasçı olabilir. Hukukumuzda yasal mirasçılığın belirlenmesinde, kan bağı, evlatlık bağı, evlilik bağı ve vatandaşlık bağı esas alınmıştır. Muris ölüme bağlı bir tasarrufla TMK 510 md. gereğince mirasçılarından birini ya da birkaçını mirasçılıktan çıkarabilir. TMK 578 md.de belirtilen mirastan yoksunluk sebeplerinden biri söz konusu ise kişi yasal mirasçı niteliğini kendiliğinden

[715] Dural, M., Öz, T. (2009). Türk Özel Hukuku Cilt IV Miras Hukuku. 4. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi. s.19.
[716] Canarslan, Gökçe,743 Sayılı kanundan Günümüze Sağ Kalan Eşin Mirasçılığı,2015.
[717] İmre, Z. ve Erman, H. (2006). Miras Hukuku. 6. Basım. İstanbul: Der Yayınları.s.47; Serozan, R., ve Engin, B. İ. (2012). Miras Hukuku, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.s.153.
[718] Antalya, Gökhan. (2009). Miras Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
[719] İmre, Zahit., Erman, Hasan. (2006). Miras Hukuku. 6. Basım. İstanbul: Der Yayınları, s.38.

kaybetmektedir. Bu sebepler sınırlı sayıdadır ve mirastan yoksunluk miras bırakanın affı ile ortadan kalkar.[720]

9.1.Miras Hukuku' nda Arabuluculuğa Elverişli Olan Uyuşmazlıklar

Mirasın paylaşılması, miras ortaklığının sona erme biçimlerinden biridir. Mirasın paylaşımı mahkeme kararıyla veya iradi olarak yapılabilir. Mirasın sözleşmeyle paylaşılabilmesi için tüm mirasçıların bu yönde anlaşması gerekir. Mirasın paylaşılması sözleşmesinde irade özgürlüğü prensibi esastır. Bu ilke kapsamında, öncelikle paylaşma her zaman istenebilir. Ayrıca, paylaşmanın ne şekilde yapılacağına dair hükümler emredici nitelikte değildir. Bir başka deyişle hem miras bırakan hem de mirasçılar, mirasın paylaşımı konusunda irade serbestîsi prensibine dayanarak kendi kurallarını belirleyebilirler. Miras hukukunda genellikle birden fazla taraf vardır. Bu durum, özellikle mirasçılara ulaşmayı ve mirasın mahkeme aracılığıyla paylaşılmasını zorlaştırır. Dolayısıyla, genelde uygulamada miras davaları oldukça uzun sürmekte ve epey masraflı olmaktadır. Bu noktada, yargılama süresini ve masrafını azaltmayı amaçlayan arabuluculuk yönteminin mirasın paylaşımına elverişliliği değerlendirilmelidir. Arabuluculuk yöntemi, gönüllülük ve bağımsızlık esasına dayanır ve süreç yargı yolundan daha esnektir. Gerek mirasçılar gerekse miras bırakanın alacaklıları bakımından, mirasın paylaşılmasının uzun süren dava yerine kısa sürede daha esnek çözümler sunan arabuluculuk yöntemiyle yapılması her bir taraf için daha yararlı olacaktır.[721] Miras hukukunda arabuluculuğa elverişli üç alan bulunmakta olup en başında tenkis davaları gelmektedir.

9.1.1. Tenkis Davası

Tenkis davasını sadece saklı paylı mirasçılar açabilir. Tenkis davasının konusu saklı payın ihlal edilmesidir. Saklı payın ihlal edilmesinin yaptırımı tenkis davası açmaktır. Tenkise tabi tasarruflar, ölüme bağlı tasarruflar TMK 560 md. ve tenkise tabi sağlararası tasarruflar TMK 565 md. Olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir.[722] Arabuluculuğa elverişlidir. [723]

---

[720] Sezen, C. C. (2008). Türk Miras Hukukunda Mirastan Çıkarma. ProQuest Dissertations Publishing.

[721] Özer Deniz. (2020). Mirasın Paylaşılması Sözleşmesi ve Bunun Arabuluculuk Bakımından Değerlendirilmesi. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26–38. https://doi.org/10.21492/inuhfd.630121

[722] Kılıçoğlu, Ahmet, Miras Hukuku, Ankara, 2018, s.213vd.

[723] Çekin, Mesut Serdar," Mal Rejimi Hukukunda Gerçekleştirilen Tasarrufların Miras Hukukuna Etkisi,2017, s.190.

9.1.2. Miras Ortaklığından Kaynaklanan Davalar

Miras bırakanın ölümüyle birlikte, mirasçıların arasında başka bir işleme gerek olmaksızın bir miras ortaklığı oluşur. Bu ortaklığın giderilmesi TMK 628 md. gereğince İzale-i Şuyu Davaları ile yapılmaktadır. TMK 640 md. gereğince ölümle mirasçılar arasında tüm terekeyi kapsayan miras ortaklığı oluşur. Taraflar kendi aralarında anlaşamıyor ise TMK 642 gereğince Sulh Hukuk Mahkemesi' nden mirasın paylaştırılmasını isteyebilir. Ancak mirasçılar kendi aralarında anlaşarak paylaşımı gerçekleştirerek de ortaklığı sonlandırabilirler. Arabuluculuk bu aşamada uygulanabilmelidir.

9.1.3. Mirasçılar Arasında Yapılan Miras Paylaşma Sözleşmesi

Miras paylaşma sözleşmesi "terekenin aktif ya da pasiflerinin tamamen veya kısmen, kime özgüleneceği belirlenmiş paylar şeklinde miras ortaklığından mirasçılara intikali için, mirasçıların oybirliğiyle yaptıkları, geçerliliği hemen ifa edilmesine veya yazılı şekle bağlı olan TMK m.676 gereği iki tür miras paylaşma sözleşmesi öngörülmüştür. Bunlar; "payların oluşturulması ve fiilen alınması" ile "paylaşma sözleşmesi" şeklinde adlandırılmıştır.[724] Miras paylaşma sözleşmesi mirasçılar bakımından karşılıklı borç doğuran bir sözleşme olup mirasçılar, miras bırakanın ölümüyle birlikte terekeye dahil olan malların mülkiyetini kendiliklerinden kazanırlar ve bu konudaki hak ve yetkilerini miras paylaşma sözleşmesi ile karşılıklı olarak devir ve teslim borcu altına girerler. Bu durum TBK m.97'de düzenlenen tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler kategorisinde yer almakta ve miras paylaşma sözleşmesi için de uygulanabilmektedir ve arabuluculuğa uygundur.[725]

9.1.4. Mirasta Denkleştirme

TMK m.669 ile 675 arasında düzenlenmiştir. Buna göre; Yasal mirasçılar, miras bırakandan miras paylarına mahsuben elde ettikleri sağlar arası karşılıksız kazandırmaları, birbirlerine karşı denkleştirmeyi sağlamak için terekeye geri vermekle yükümlüdürler. Arabuluculuğa uygundur. [726]

[724] Kılıçoğlu, Ahmet, Miras Hukuku, Ankara, 2018, s.398 vd.
[725] Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, Aile ve Miras Hukukunda Uzman Arabuluculuk, Ankara,2020, s.138.
[726] Kocayusufpaşaoğlu, Necip, Miras Hukuku, 3. Bası, İstanbul, 1987.

10. Yasal Mal Rejimi ve Miras Tasfiyesi İlişkisi

Eşler arasındaki mal rejimi, miras tasfiyesini de etkiler. Mal rejimi, eşe bir alacak hakkı vermekte ancak evliliğin ölüm ile sona ermesi ile eşe aynı zamanda bir miras hakkı yani bir ayni talep hakkı da vermektedir. Net terekenin tespit edilebilmesi için eşin mal rejiminden doğan alacaklarının hesaplanarak terekeden çıkarılması gerekmektedir. Mal ayrılığı rejimi hükümleri gereğince bir mal hangi eşin adına kayıtlı ise onun adına olduğu için ölümle mal tasfiyesine gerek yoktur. Terekeden indirilecek bir bedel yoktur. Sadece katkı payı alacağı söz konusu olabilir. Edinilmiş mallara katılma rejimi söz konusu ise ölüm ile önce mal rejimi tasfiyesi yapılarak eşin mal rejiminden doğan alacak hakkının terekeden çıkarılması ve net terekenin belirlenmesi gerekir. Burada hem mal rejimi tasfiyesi hem de miras tasfiyesi yapılacaktır. Mal rejimi tasfiyesi davaları 10 yıllık zamanaşımına tabidir. Bu süre boşanma dava tarihinden veya ölüm tarihinden başlamaktadır. Birlikte ölüm karinesinin varlığı halinde mirasçılar birbirine karşı dava açabilirler. Eşler birbirine mirasçı olamadıkları için ortada bir miras tasfiyesi olamayacak sadece mal rejimi tasfiyesi olacaktır. Miras paylaşımı yapılmamış ve mal rejiminden kaynaklanan haklar sözleşmeye dahil edilmemiş ise 10 yıl içinde tasfiye davası açılabilir. Mirasçılar aralarında bir miras paylaşımı sözleşmesi yapmışlar, birbirlerini ibra etmiş olabilirler. Bu durumda sözleşme Borçlar Kanunu gereğince geçerli bir sözleşme ise artık mal rejimi tasfiyesi söz konusu olamaz. Ancak sözleşmenin geçersizliği öne sürülür ise o takdirde mahkeme kararına göre tasfiye söz konusu olabilir.[727]

Boşanma veya evliliğin iptali davasının kesinleşmesi ile eşler birbirine mirasçı olamazlar. Daha önce ölüme bağlı tasarruflar ile kendilerine sağlanan hakları da kaybederler.[728]

Evlilik ölümle sona ermiş ise mirasçılar davaya devam ederek diğer eşin mirasçı olamayacağını tespit ettirirlerse sağ kalan eşin mirasçılığı sona erer. Ancak mal rejimi tasfiyesinden doğan alacak hakları devam eder, arabuluculuğa uygundur.[729]

Sağ kalan eşin zinası mirastan ıskat sebebidir ve ölen eş sağlığında ölüme bağlı bir tasarrufta bulunmuş ise sağ kalan eş mirasçı sayılır ve mirasçılar sağ kalan eşin

[727] Akçaal, Mehmet," Sağ Kalan Eşin Katılma Alacağı ve Bunun Mirasın Tasfiyesine Etkisi",2020, s.231.
[728] Şıpka/Çelikel; Boşanma Davası Devam Ederken Taraflardan Birinin Ölmesinin Maddi Hukuk Bakımından Sonuçları, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Mustafa Dural Anısına, Cilt:5- Sayı:1 Haziran 2017- Özel Sayı – 1.
[729] Karamercan, Fatih: Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminde Eşin Üçüncü Kişilere Karşı Dava Hakkı (TMK m. 229, 241), Ankara 2019, (Kısaltılmışı: Karamercan, TMK m. 241).

mirasçılığını engelleyemezler (TMK 510 md.).[730] Ancak hayata kast (TMK m.162) varsa bu mirastan yoksunluk sebebidir.[731] TMK 578/ b.1 Yasa gereği sağ kalan eş kendiliğinden mirasçılıktan çıkar. Edinilmiş mallara katılma rejiminde artık değere katılma kusurdan bağımsız olduğundan eşlerin birbirlerinden alacak haklarını engellemez, arabuluculuğa uygundur. [732]

[730] Baydar, Utku," Türk Medeni Kanunu'na Göre Mirasçılıktan Çıkarma", 2005.
[731] Kibar, Ahmet Fevzi, "Türk Hukukunda 'Hayata Kast' Sebebi ile Boşanma ve Doğurduğu Hukuki Sonuçların Değerlendirilmesi",2020, s.633.
[732] Ersöz, Oğuz, "Mirastan Cezalandırıcı Çıkarma", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi,2019, s.195.

SONUÇ

Yolunda gitmeyen bir evliliğin boşanma aşamasına gelmesi ve sonrasındaki hukuki süreçler, önce tarafları ve çocukları sonra da yakın çevreyi hem psikolojik hem de maddi açıdan olumsuz etkilemektedir. Aile içi şiddet varsa bu daha da üzücü ve yıkıcı olmaktadır. Bu yıkıcı durumdan çıkmak çok zor olabilmektedir. Evlilik matematiksel bir anlatımla bir birleşim kümesi değildir, bir kesişim kümesidir. Tarafların birbirinin alanlarına saygılı olmaması evlilikte pek çok sorunun kaynağı olabilmektedir. Bu nedenle boşanma aşamasına gelmiş olsalar da tarafların bir aile arabulucusu yardımıyla sorunu tanımlayabilir hale gelmeleri de önemli olabilir. Zira tartışan taraflar bazen asıl sorunun nerede olduğunun farkında dahi olmayabilirler. Bu farkında olmama hali önce eşlere daha sonra çocukların geleceklerine de yansıyan ve sorunları büyüten bir etken olmaktadır.

Aile arabuluculuğu, yabancılık unsuru taşısa da tarafların serbestçe tasarruf edebilecekleri alanlarda farklı model ve yöntemlerle pek çok ülkede başarıyla uygulanmaktadır.

Türk Hukuku' nda, TMK m. 184/I, b.5 ve m.166/3 gereğince; "Boşanma veya ayrılığın fer'i sonuçlarına ilişkin anlaşmalar, hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz." Bu sebeple arabuluculuk yolu ile anlaşmaya varılsa bile bu anlaşma ancak TMK m.184/b.5; m. 166/3 gereğince hâkim onayından geçmekle geçerlilik kazanabilir. Aile hukuku uyuşmazlıklarında Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair 4787 Sayılı Kanun'un 7. maddesine göre de hâkim tarafları sulh' e teşvik edebilir, bunun için taraflara süre verebilir. 6325 sayılı Arabuluculuk Kanunu'nda da hâkimin sulhe ve arabuluculuğa teşviki düzenlenmiştir.

Her bir parça, bütünün içinde anlamlıdır. Tüm arabuluculuk modelleri bir bütündür ve her bir model arabuluculuk süreci içinde ayrı ayrı ve birlikte sürekli birbirinin içinden geçer ve uygulanır. Aile arabuluculuğunda, tarafların psikolojik derinliklerini, acılarını, acılarının anlamını, taraflar kelimelere dökemese de onları anlayacak uygulayıcılar gereklidir. Aile arabulucusunun, taraflar için bazen tek başına bazen de uzman kişilerden, destek alarak çalışması veya aile arabuluculuğu sürecine kısa bir ara vererek uzman kişilerin yardımından sonra tekrar sürece devam etmek şeklinde ya da "eş arabuluculuk" ile süreci ilerletmesi de mümkün olabilir.

Katılımcıların arabuluculuğa getirdiği güçlü duyguları kabul etmek, bir arabulucunun temel becerilerinden biridir. Empati ile iletişim kurmanın kapısını açar. Empati kişisel bir nitelik değildir, iki yönlü bir iletişim gerektirir. Empati kurmak, başka bir kişinin duygusal iletişimini bunaltmadan dinlemek ve anlamak ve bunu diğer kişiye iletebilmektir. Bu karşılıklı iletişim, diğer kişinin duyguları ve tepkileri üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmasına, daha net düşünmesine ve daha fazla yardım isteyip kabul etmesine yardımcı olur.

Dinlenilmeye ve anlaşılmaya ihtiyaç duyan tarafların bütüncül bir şekilde, süreçte iyileşmesini ve geleceğe bakabilmesini başarı ile sağlamak hem tarafların hem de uygulayıcı ekibin birlikte uyumu ile mümkündür. Özellikle aile arabuluculuğu sürecinde "çocukların da seslerinin duyulması" onların da süreçte söz sahibi olmaları, endişe ve isteklerini dile getirebilmelerinin sağlanması gerekir. Ebeveynler çocuklarının ne istediğini hissedemeyecek ve anlamayacak kadar duygusal olarak birbirinden uzak yaşıyor olabilir. Bu, çocuklar için doğru çözümün bulunmasını zorlaştırabilir. Bu nedenle sürecin başarısı, uygulayıcının bu modelleri bilgelikle uygulayabilmesini ve her detayı göz önünde bulundurmasını gerekli kılar. Tarafların üzerinde güven duygusu oluşturmak ve sonuna kadar ellerini bırakmayacak birinin varlığını içlerinde hissetmelerini sağlamak sürecin başarısının en önemli adımıdır.

Konu hakkında bilgi ve beceri sahibi olan, iç görü, bilgelik ve şefkatle görebilen, kalbi ile beyni arasındaki mesafeyi kısaltabilmiş ve konusunda uzman aile arabulucularının yardımı ile aile arabuluculuğu başarılı şekilde uygulanabilir.

Arabuluculuk, tarafların sorunlardan sorumlu olduğu, arabulucunun ise süreçten sorumlu olduğu bir süreçtir.

Kanaatimizce, Türk Hukuku' nda aile arabuluculuğu, konusunda uzman kişilerce inşai davaya ihtiyaç duyulmayan her konuda uygulanabilir. Dava öncesinde ihtiyari olarak, dava açılacağı sırada tarafların bilgilendirme ve değerlendirme sürecine yönlendirilebilecekleri, dava açıldıktan sonra ise mahkeme yönlendirmeli olarak, çocuğun üstün yararı her aşamada gözetilerek ve şiddet ile ilgili geçmiş de dikkate alınarak başarılı sonuçlar elde edilebilir. Bu anlamda yapılan açıklamalar çerçevesinde eşler arasındaki mal rejimi tasfiyesi ve miras tasfiyesinde de aile arabuluculuğu başarıyla uygulanabilecektir.

KAYNAKÇA

Acar, Faruk," Aile Hukukumuzda Aile Konutu Mal Rejimleri, Eşin Yasal Miras Payı," 5. Baskı, Ankara, 2016.

Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, Aile ve Miras Hukukunda Uzman Arabuluculuk, Ankara,2020, s.138.

Adrian L. James/Gry Mette D. Haugenb/Minna Rantalaiho/Rebecca Marples, "The Voice of the Child in Family Mediation: Norway and England", International Journal of Children's Rights 18 (2010).

Akçaal, Mehmet," Sağ Kalan Eşin Katılma Alacağı ve Bunun Mirasın Tasfiyesine Etkisi",2020.

Akıncı, Ziya/Demir-Gökyayla, Cemile: "Milletlerarası Aile Hukuku", 2010, Vedat Kitapçılık.

Akıncı, Z. "Prag Kuralları ve Milletlerarası Tahkim". Public and Private International Law Bulletin, 2020, 40 (1). Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ppil/issue/52638/756456.

Akıncı, Ziya, "Milletlerarası Tahkim", Vedat Kitapçılık, Ankara, 2016, 4. Bası.

Akıncı, Şahin, "Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminin Tasfiyesinde Karşılaşılan Bazı meseleler ve Çözüm Önerileri",2016.

Akıntürk, Turgut: "Türk Medeni Hukuku, İkinci Cilt, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku", 9. Bası, İstanbul 2004.

Antalya, Gökhan. (2009). Miras Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Aras, Bahattin, "Aile Mahkemelerinde Tarafların Sulh Yoluyla Çözüme Teşviki", YD, C.XXXI, S. 3, 2005.

Akkaya, Tolga; "Medeni Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası", Ankara 2017.

Akkaya, Tolga "Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı", Ankara Barosu Dergisi, 2014.

Akkaya, T, Mülkiyet hakkının mahkeme kararı ile tescilden önce kazanılabilmesi için inşai bir kararın gerekli olduğu yönünde bkz. Oğuzman/Seliçi/Özdemir, N. 1500.

Akyüz Emine, "Çocuk Hukuku-Çocukların Hakları ve Korunması", Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2020, 7. Baskı.

Alexander, Callaghan, J. E. M., & Fellin, L. C. (2022). “Genograms in research: participants’ reflections of the genogram process”. Qualitative Research in Psychology, 19(1), 91–111. https://doi.org/10.1080/14780887.2018.1545066.

Alexander, Nadja. “Global trends in mediation” (2nd ed.). Kluwer Law International. (2006).

Allen Lemmon. Chapter 4. Divorce Mediation: Optimal Scope and Practice Issues. Mediation Quarterly, 1983, 1.

Anna Spain, "Integration Matters: Rethinking the Architecture of International Dispute Resolution," University of Pennsylvania Journal of International Law, 2010, Vol. XXXII, N. 1.

Antalya, Gökhan, “Miras Hukuku”, Vedat Kitapçılık, 2. Bası, İstanbul 2009.

Aşık, Gülşah, “Türk Medeni Kanunu ve Yargıtay Kararları Kapsamında Yardım Nafakası”, 2021. ProQuest Dissertations Publishing.

Astor. H. (2007). Mediator Neutrality: Making Sense of Theory and Practice. Social & Legal Studies, 16(2), 221–239. https://doi.org/10.1177/0964663907076531.

Atiyah.P.S. (2018). Common Law. In The New Palgrave Dictionary of Economics (pp. 1862–1868). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_594.

Badenhorst. (2014). Facilitative mediation - seeing more than the tip of the iceberg: feature. De Rebus, 2014(539).

Bahr, Irving, H. H., & Benjamin, M. (1996). Family Mediation: Contemporary Issues [Review of Family Mediation: Contemporary Issues]. Journal of Marriage and Family, 58(3), 805–805. National Council on Family Relations. https://doi.org/10.2307/353742.

Bala, & Himel, M. J. A. (2021). The “AFCC-Ontario” parenting plan guide and template: Jurisdictionally specific resources for family justice professionals and parents. Family Court Review, 59(3), 555–570. https://doi.org/10.1111/fcre.12542.

Ballard, Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., & Beck, C. J. A. (2011). Detecting İntimate Partner Violence in Family and Divorce Mediation: A Randomized Trial of Intimate Partner Violence Screening. Psychology, Public Policy, and Law, 17(2), 241–263. https://doi.org/10.1037/a0022616.

Barsky. (2017). Conflict resolution for the helping professions: negotiation, mediation, advocacy, facilitation, and restorative justice (Third Edition.). Oxford University Press.

Baş, Seda,” Yoksulluk Nafakasinda Süre Sorununun Anayasal ve Medeni Hukuk Boyutuyla Tartişilmasi ve Bir Öneri Olarak Boşanma Tazminati”. (2022). Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1), 328–383.

Başözen, Ahmet, “Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı Üzerine Değerlendirme”, EÜHFD, 2007, C. I, S. 1-2.

Baydar, Utku," Türk Medeni Kanununa Göre Mirasçılıktan Çıkarma", İstanbul, 2005.

Bayraktar, Muratcan "Alman ve Türk Hukuk Sistemlerinde Arabuluculuk Düzenlemelerine Genel Bakış", İstanbul Barosu Dergisi, 2015, C. LXXXIX, S. 4.

Behounek, & Hughes Miller, M. (2022). Negotiating violence in family law mediation. Journal of Aggression, Conflict and Peace Research, 14(1), 73–95. https://doi.org/10.1108/JACPR-02-2021-0582.

Bell, P., & Georgakopoulos, A. (2018). A Study of Expert Family Mediators' Perceptions of Family Mediator Effectiveness. Dispute Resolution Journal, 73(1), 1-23. Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login?url=https://www.proquest.com/scholarly-journals/study-expert-family-mediators-perceptions/docview/2428111595/se-2?accountid=14701.

Benjamin, & Irving, H. H. (2005). Using the "mediatable frame" to define the problem in mediating a parenting plan. Conflict Resolution Quarterly, 22(4), 473–491.

Bingham, L. B. (2012). Transformative Mediation at the United States Postal Service. Negotiation and Conflict Management Research, 5(4), 354–366. https://doi.org/10.1111/j.1750-4716.2012.00112.x.

Blades, Joan, Mediation: An old art revitalized. Mediation Quarterly, (1984), (3), 59–98. https://doi.org/10.1002/crq.39019840306.

Boardman. (2013). Practice Note: Marital Mediation: A Psychological Perspective: Practice Note: Marital Mediation. Conflict Resolution Quarterly, 31(1), 99–108. https://doi.org/10.1002/crq.21081.

Boele-Woelki, & Jonker, M. (n.d.). Family Law Contractualisation in the Netherlands – Changes and Trends. In Contractualisation of Family Law- Global Perspectives (pp. 311–331). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-17229-3_15.

Börü, Levent. "Aile Arabuluculuğu Konusunda Güncel Gelişmeler." İç. II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu 2, editörler Süheyla Suzan GÖKALP ALICA ve Necdet BASA, 1043-1062. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2019.

Börü, "Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler", TBBD,2017(Özel Sayı) s.173-194.

Boulle, Goldblatt, V., Green, P., & Boulle, L. (2015). Mediation: skills and strategies (New Zealand edition.). LexisNexis NZ Limited.

Bozdağ, G. G. (2016). "Arabuluculuk ve Arabuluculuğun Ebeveynler Arasındaki Uluslararası İhtilaflarda Uygulanabilirliği". Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20 (1), 101-136. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48095/608136.

Brack, Lassiter, P. S., Hill, M. B., & Moore, S. A. (2011). Ecosystemic Complexity Theory of Conflict: Understanding the Fog of Conflict. Journal of Humanistic Counseling, 50(1), 3–15. https://doi.org/10.1002/j.2161-1939.2011.tb00102.x.

Breslin. (1995). Negotiation Journal Editor Jeffrey Z. Rubin Dies in Accident. Negotiation Journal, 11(3), 195–199. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1995.tb00062.x.

Bulur, A. (2007). "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi". Ankara Barosu Dergisi, (4), 30-46.

Bulur, Alper, "6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ve Uygulaması Hakkında Değerlendirmeler", Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan, 2015, C. I, ss. 499-514.

Bush, & Folger, J. P. (1994). The promise of mediation: responding to conflict through empowerment and recognition (1st ed.). Jossey-Bass.

Bush, Folger, J. P., & Jameson, J. K. (2007). The promise of mediation: The transformative approach to conflict [Review of the promise of mediation: The transformative approach to conflict]. Human Relations, 60(4), 640–643. SAGE PUBLICATIONS, INC.

Bush, R. A. B., Folger, J. P., & Kuttner, R. (2006). [Review of the promise of mediation: the transformative approach to conflict]. Negotiation journal, 22(3), 331–349.

Canarslan, Gökçe,743 Sayılı Kanundan Günümüze Sağ Kalan Eşin Mirasçılığı, Tekirdağ, 2015.

Cantwell. (2016). Marian Roberts, Mediation in family disputes: Principles of practice (4th ed.) [Review of Marian Roberts, Mediation in family disputes: Principles of practice (4th ed.)]. Journal of Social Work, 16(2), 258–259. SAGE Publications. https://doi.org/10.1177/1468017315611783.

Carr, & Goldby, M. (2014). Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters. In International Trade Law Statutes and Conventions 2013-2015 (pp. 360–364). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315859033-47.

Chan, P. C. (2017). Legal History of Civil Mediation in China. In Mediation in Contemporary Chinese Civil Justice (Vol. 4, pp. 20–55). https://doi.org/10.1163/9789004342392_003.

Chan. (2022). EEOC Survey Reports: Online Mediation Works. Online Mediation Is Better? Alternatives to the High Cost of Litigation (2001), 40(7), 106–120. https://doi.org/10.1002/alt.21956.

Coenraad. (2014). Voices of minor children heard and unheard in judicial divorce proceedings in the Netherlands. The Journal of Social Welfare & Family Law, 2014(4), 370–380.

Coombs, Russell M, “Noncourt-Connected Mediation and Counseling in Child-Custody Disputes”. Family Law Quarterly, 17(4).

Crampton. (2022). “We make new families:” findings from a family court mediation study. Family Court Review, 60(3), 391–410. https://doi.org/10.1111/fcre.12663.

Crowe, & Toohey, L. (2009). From good intentions to ethical outcomes: the paramountcy of children’s interests in the Family Law Act. Melbourne University Law Review, 33(2), 391–414. https://doi.org/10.3316/agis_archive.20103163.

Çekin, Mesut Serdar,” Mal Rejimi Hukukunda Gerçekleştirilen Tasarrufların Miras Hukukuna Etkisi”,2017.

Çelikel- Aysel, Ekrem Bahadır, “Milletlerarası Özel Hukuk”, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, Yenilenmiş 14. Bası.

Dağlıoğlu, Duygu "Aile Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk", ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi (2020/2).

D’Urso. (2018). Italy’s “Required Initial Mediation Session”: Bridging the Gap between Mandatory and Voluntary Mediation. Alternatives to the High Cost of Litigation (2001), 36(4), 49–58. https://doi.org/10.1002/alt.21731.

De Bruijn, Poortman, A. R., Van Der Lippe, T., Leerstoel Lippe, & Social Networks, S. and I. (2018). Do Parenting Plans Work? the Effect of Parenting Plans on Procedural, Family and Child Outcomes. International Journal of Law, Policy, and the Family, 32(3), 394–411. https://doi.org/10.1093/lawfam/eby012.

Dedkova, & Smahel, D. (2020). Online Parental Mediation: Associations of Family Members’ Characteristics to Individual Engagement in Active Mediation and Monitoring. Journal of Family Issues, 41(8), 1112–1136. https://doi.org/10.1177/0192513X19888255.

Della Noce. (2009). Evaluative mediation: In search of practice competencies. Conflict Resolution Quarterly, 27(2), 193–214. https://doi.org/10.1002/crq.255.

Demir, Şamil,” Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I”, İstanbul, Sümer Kitabevi.

Demirbaş Feride, Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynî Haklara İlişkin Hükümleri ile İlgili Bazı Hukuki Sorunlar, YBHD, 2020, s. 575.

Demircioğlu, Huriye Reyhan, “Aile Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nun Uygulanabilirliği”, TAAD, 2015, S. 23.

Denise WILSON. (1993). Alternative dispute resolution. Auckland University Law Review, 7(2), 362–380. https://doi.org/10.3316/agispt.19942448.

Deutsch, M. (1991). Education for a peaceful world. Amherst, MA: National Association for Mediation in Education.

Devlin, & Ryan, J. P. (1986). Family mediation in Canada: Past, present, and future developments. Mediation Quarterly, 1986(11), 93–108. https://doi.org/10.1002/crq.38919861109.

DiGrazia. (2016). Light on peacemaking: a guide to appropriate dispute resolution and mediating family conflict (First edition.). Business Expert Press. (p. 89–).

Doğan, Murat, Türk Medenî Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler,2003, s.98; Akıntürk, Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, 101-102.

Donohue, Sherry, J. L., & Idzik, P. (2016). Interaction Dynamics Predict Successful Negotiation in Divorce Mediation. Journal of Language and Social Psychology, 35(4), 374–393. https://doi.org/10.1177/0261927X15603090.

Douglas. (2012). Neutrality, self-determination, fairnes and differing models of mediation. James Cook University Law Review, 19, 19–40. https://doi.org/10.3316/ielapa.363252330693485.

Druckman, & Cutcher-Gershenfeld, J. (2020). Introduction to Special Issue: Critical Moments in Negotiation II. Negotiation Journal, 36(2), 85–90. https://doi.org/10.1111/nejo.12321.

Dural/Öğüz/Gümüş, N. 648-649; Özdemir, Nevzat (2003) "Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma" (Doktora), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 148.

Dural/Mustafa Ôğüz Tufan /Mustafa Alper Gümüş, "Türk Özel Hukuku", Cilt III, Aile Hukuku, 11. Bası, İstanbul 2016.

Dural, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan /Alper GÜMÜŞ, "Türk Özel Hukuku", C. III, Aile Hukuku, 2015, İstanbul.

Dural, M., Öğüz, T., Gümüş, M.A. (2010)." Türk Özel Hukuku" Cilt III Aile Hukuku. 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Dural, M., Öz, T. (2009). "Türk Özel Hukuku", Cilt IV Miras Hukuku. 4. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Dural, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan /GÜMÜŞ, Mustafa Alper; "Türk Özel Hukuku" C. III Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş 9. bs., İstanbul 2014.

Dural, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan/GÜMÜŞ, Mustafa Alper, "Türk Özel Hukuku", C: III, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2019.

Dür, Orhan, "Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri",Adalet Yayınevi,2018.

Endendijk, Groeneveld, M. G., Mesman, J., Leerstoel Baar, & Development and Treatment of Psychosocial Problems. (2018). The Gendered Family Process Model: An Integrative Framework of Gender in the Family. Archives of Sexual Behavior, 47(4), 877–904. https://doi.org/10.1007/s10508-018-1185-8.

Epstein, & Epstein, S. (2006). Co-mediation. Colorado Lawyer, 35(6).

Ercan, İbrahim, "Aile Mahkemesinde Uyuşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümlenmesi", Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.

Ercan, İbrahim, (2016)." Boşanma Davalarinda Geçerli Olan Yargilama İlkeleri". Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (2), 249-269. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduhfd/issue/22956/245693.

Ergüne, M. S. "Pecuniary Damages in Case of Breach of Engagement". Journal of Istanbul University Law Faculty 74, 2016.

Ermenek, İbrahim, Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Ön İnceleme, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:2 Sayı:1 Yıl:2011.

Erickson, Beth M, "Therapeutic mediation: a saner way of disputing". The Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, (1997), 14(2).

Erlüle, Fulya, "Boşanmada Birlikte Velayet" Ankara, 2019.

Ersöz, Oğuz, "Mirastan Cezalandırıcı Çıkarma", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi,2019.

Favaloro, G. J. (1998). Mediation: A family therapy technique? Mediation Quarterly, 16(1), 101–108.

Favaloro. (1998). Mediation: A Family Therapy Technique? Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 19(1), 11–14. https://doi.org/10.1111/j.0814-723X.1998.00045.x.

Fazzi, Cindy (2005). A History of Alternative Dispute Resolution [Review of A History of Alternative Dispute Resolution]. Dispute Resolution Journal, 60(1), 102–. American Arbitration Association.

Feasley. (2011). Regulating mediator qualifications in the 2008 EU mediation directive: the need for a supranational standard. Journal of Dispute Resolution, 2011(2).

Field, & Lynch, A. (2014). Hearing parties' voices in Coordinated Family Dispute Resolution (CFDR): An Australian pilot of a family mediation model designed for matters involving a history of domestic violence. The Journal of Social Welfare & Family Law, 36(4).

Fisher, R., Ury, W., & Patton, B. (1997). Getting to yes: Negotiating agreement without giving in (3rd ed.). New York: Penguin.

Fisher. (2001). Advice by any other name. Conflict Resolution Quarterly, 19(2), 197–214. https://doi.org/10.1002/crq.3890190205.

Folberg, J. (1985). Mediation of child custody disputes. Columbia Journal of Law and Social Problems, 19(4).

Folberg, Milne, A., & Salem, P. (2004). Divorce and family mediation models, techniques, and applications. Guilford Press.

Folberg. (1983). A mediation overview: History and dimensions of practice. Mediation Quarterly, 1983(1), 3–13. https://doi.org/10.1002/crq.39019830103.

Folger, & Simon, D. (2017). Transformative mediation: Illustrating a relational view of conflict intervention. In The Mediation Handbook (1st ed., pp. 72–86). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315648330-9.

Forester, J., & Stitzel, D. (1989). Beyond Neutrality: The Possibilities of Activist Mediation in Public Sector Conflicts. Negotiation Journal, 5(3). https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1989.tb00521.x.

Foster, A. (2019). Once Upon a Mediation: The Role of Narrative in ADR. Colorado Lawyer, 48(4).

Foy, Kathy, Family and divorce mediation: A comparative analysis of international programs. Mediation Quarterly,1987(17), 83–96. https://doi.org/10.1002/crq.38919871710.

Fuller, L. L. (1970). Medıatıon - Its Forms and Functıons. Southern California Law Review, 44.

Gabel. (2003). Mediation and Psychotherapy: Two Sides of the Same Coin? Negotiation Journal, 19(4).

Gary Meggitt. (2020). Mediation privilege. In Comparative Dispute Resolution (pp. 231–247). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781786433039.00023.

Gedikli, H. (2006). Boşanma ve ayrılık davalarında alınacak geçici önlemler ve tedbir nafakası (Order No. 28558339). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2606867907). Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login?url=https://www.proquest.com/dissertations-theses/boşanma-ve-ayrılık-davalarında-alınacak-geçici/docview/2606867907/se-2.

Gelgel, Günseli Öztekin "25 Ekim 1980 Tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırma ve Hukuki Yönlerine İlişkin Lahey Sözleşmesi Çerçevesinde Arabuluculuk Uygulaması", Milletlerarası Hukuk Bülteni, 2017, C. XXXVII, S. 2.

Gençcan Ömer Uğur, "Öğreti ve Uygulamada Boşanma, Tazminat-Nafaka", Ankara 2000.

Gençcan, Ömer Uğur, "Aile Mahkemesi Davaları-Açıklama-Dilekçe Örnekleri", Genişletilmiş 4. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 336.

Gençcan, Ömer Uğur, "Boşanma Hukuku", 10. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Gençcan Uğur," Aile Hukuku," Ankara,2011.

Gençcan, Ömer Uğur "6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Aile Mahkemesi Davaları", Ankara 2012.

Gençcan, Ömer Uğur, "Boşanma Hukuku", Ankara, 2013.

Geoffrey Samuel. (2012). Common law. In Elgar Encyclopedia of Comparative Law, Second Edition (pp. 169–190). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781781006108.00019.

Gibbons, L. J., Kennedy, R. M., & Gibbs, J. M. (2002). Cyber-mediation: computer-mediated communications medium massaging the message. New Mexico Law Review, 32(1), 27–.

Gingras, Darren & Morrison, Joshua Artificial intelligence and family ODR. Family Court Review, (2021), 59(2), 227–231. https://doi.org/10.1111/fcre.12569.

Glenn. (2020). Common Law. McGill Law Journal, 66(1), 19–. https://doi.org/10.7202/1082032ar.

Gold. (1984). Interdisciplinary team mediation. Mediation Quarterly, 1984(6), 27–46. https://doi.org/10.1002/crq.38919840605.

Goldberger, & Breznitz, S. (1993). Handbook of stress: theoretical and clinical aspects (2nd ed.). Maxwell Macmillan International.

Gottardi, Piero; Mezzetti, Claudio, Shuttle Diplomacy. IDEAS Working Paper Series from RePEc. (2022).

Gottman, J., Coan, J., Carrere, S., & Swenson, C. (1998). Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. Journal of Marriage & Family, 60 (1).
Grassinger, Gülçin E., "Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler", XII Levha Yayınları, İstanbul, 2009.

Grillo. (1991). The Mediation Alternative: Process Dangers for Women. The Yale Law Journal, 100(6), 1545–1610. https://doi.org/10.2307/796781.

Grillo. (2021). The mediation alternative: Process dangers for women. In Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (pp. 151–156). https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0031;

Grillo. (1991). The Mediation Alternative: Process Dangers for Women. The Yale Law Journal, 100(6), 1545–1610. https://doi.org/10.2307/796781.

Guilfoyle, M. (2015). Listening in narrative therapy: double listening and empathic positioning. South African Journal of Psychology, 45(1), 36–49. https://doi.org/10.1177/0081246314556711.

Gulbrandsen, Haavind, H., & Tjersland, O. A. (2018). High-conflict parents in mediation: An analysis of dialogues and sources to conflict. Conflict Resolution Quarterly, 35(4), 335–349. https://doi.org/10.1002/crq.21214.

Gulbrandsen, Haavind, H., & Tjersland, O. A. (2019). Mediation strategies in the face of custody conflicts. Conflict Resolution Quarterly, 36(4), 293–309. https://doi.org/10.1002/crq.21241.

Gümüş, M. A. (2008), Teoride ve Uygulamada Evliliğin Genel Hükümleri ve Mal. Rejimleri (TMK m.185-281), İstanbul 2008.

Gündoğdu, Tansu, "Boşanma Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk", Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.

Hanks, Melissa, (2012). Perspectives on mandatory mediation. University of New South Wales Law Journal, 35(3), 929–952. https://doi.org/10.3316/agis_archive.20132305.

Harada. (2019). Family Reorganization in the Japanese Family Conciliation System: Resolving Divorce Disputes Involving Minor Children. International Journal of Law, Policy, and the Family, 33(1), 75–103. https://doi.org/10.1093/lawfam/eby019.

Haynes. (1983). Chapter 6. The Process of Negotiations. Mediation Quarterly, 1, 75–.

Helvaci, Serap/Erlüle, Fulya; "Medeni Hukuk", 2. bs., İstanbul 2011.

Hinshaw, Cole, S. R., & Schneider, A. K. (2021). Discussions in dispute resolution: the foundational articles. Oxford University Press.

Hoffman, David A. Mediation and the Art of Shuttle Diplomacy. Negotiation Journal, (2011), 27(3), 263–309. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2011.00309.x.

Holtzworth-Munroe, Beck, C. J., Applegate, A. G., Adams, J. M., Rossi, F. S., Jiang, L. J., Tomlinson, C. S., & Hale, D. F. (2021). Intimate partner violence (IPV) and family dispute resolution: A randomized controlled trial comparing shuttle mediation, videoconferencing mediation, and litigation. Psychology, Public Policy, and Law, 27(1), 45–64. https://doi.org/10.1037/law0000278.

Hopt, & Steffek, F. (2012). Mediation: Principles and Regulation in Comparative Perspective. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.001.0001.

Horvath, & Ryznar, M. (2015). Protecting the parent-child relationship. The George Washington International Law Review, 47(2).

Houlston, Millings, A., Mansfield, P., & Hirst, S. L. (2019). Development and practical use of an emotional readiness assessment for support in family justice processes. Family Court Review, 57(3), 332–341. https://doi.org/10.1111/fcre.12426.

Howard H. Irving. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Family Mediation (p. 81–). Hong Kong University Press, HKU.

Howard Irving, & Michael Benjamin. (2002). Family Mediation Practice Skills. In Therapeutic Family Mediation: Helping Families Resolve Conflict (p. 48–). SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781452231747.n3.

Hubler, Burr, B. K., Gardner, B. C., Larzelere, R. E., & Busby, D. M. (2016). The Intergenerational Transmission of Financial Stress and Relationship Outcomes. Marriage & Family Review, 52(4), 373–391. https://doi.org/10.1080/01494929.2015.1100695.

Huriye Reyhan Demircioğlu, "Aile Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun Uygulanabilirliği", TAAD, 2015, S. 23.

Ildır, Gülgün, "Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü", TBB 75.Yaş Günü İçin Baki Kuru Armağanı, Ankara, s. 389.

Işıktaç Yasemin, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu, İstanbul,2014.

İmre, Z & Erman, H. (2006). "Miras Hukuku". 6. Basım. İstanbul: Der Yayınları.

İmre, Zahit., Erman, Hasan. (2006). "Miras Hukuku". 6. Basım. İstanbul: Der Yayınları.

İpek, Ali İhsan, "Türk Hukukunda Genel Boşanma Sebepleri", Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.

Irving, & Benjamin, M. (2002). Therapeutic family mediation helping families resolve conflict. SAGE.

Irving, H. H. (2002). Family Mediation Practice Skills. In *Family Mediation: Theory and Practice with Chinese Families* (pp. 81–106). Hong Kong University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt2jc0rv.10.

Ayan, Serkan, "Evlilik Birliğinin Korunması", Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2004.

J.-P. Bonafe-Schmitt, Les médiations: logiques ci pratiques sociales, 2001.

Jameson, Bodtker, A. M., & Jones, T. S. (2006). Like Talking to a Brick Wall: Implications of Emotion Metaphors for Mediation Practice. Negotiation Journal, 22(2), 199–207. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2006.00095.x.

Jang, Sukwoo & Nam, Ki-Young.Designing Online Mediation for the New Normal. Design Management Review, (2021), 32(2), 26–33. https://doi.org/10.1111/drev.12261.

Jasinski, Williams, L. M., & Finkelhor, D. (1998). Partner violence: a comprehensive review of 20 years of research. Sage Publications.

Jay Folberg, "A Mediation Overview: History and Dimensions of Practice", Mediation Quarterly, 1983, N. 1, s. 8.

Jiang, Rossi, F. S., Beck, C. J., Applegate, A. G., Adams, J. M., & Holtzworth-Munroe, A. (2022). Predictors of attendance at court-referred shuttle or videoconferencing mediation among separating or divorcing parents reporting high levels of intimate partner violence. Family Court Review, 60(1), 98–114. https://doi.org/10.1111/fcre.12577.

Johnston, & Campbell, L. E. G. (1988). Impasses of divorce: the dynamics and resolution of family conflict. Free Press.

Kaçak, Nazif, "Açıklamalı-İçtihatlı Boşanma, Nafaka, Mal Rejimleri, Velayet," Ankara 2004.

Kamenecka-Usova. (2015). Confidentiality in Mediation. SOCRATES. Rīgas Stradiņa Universitātes Juridiskās Fakultātes Elektroniskais Juridisko Zinātnisko Rakstu Žurnāls / SOCRATES. Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law, 2(2), 26–30. https://doi.org/10.25143/socr.02.2015.2.26-30.

Karacabey, Kürşat "Zorunlu Arabuluculuğun Hukukun Temel İlkelerine Aykırılığı ve Uygulanabilirliğine Dair Sorunlar", TBBD, 2016, S. 123.

Kaplan Güler, "Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk", Antalya,2014.

Karamercan, F. "Katkı Payı, Değer Artış Payı, Katılma Alacağı Davaları",2022.

Karamercan, Fatih: "Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminde Eşin Üçüncü Kişilere Karşı Dava Hakkı", Ankara 2019.

Kathleen (2007). Integrative Family Therapy for High-Conflict Divorce with Disputes Over Child Custody and Visitation. Family Process, 46(1), 79–91. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00193.x.

Katz. (2007). A Family Therapy Perspective on Mediation. Family Process, 46(1), 93–107. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00194.x.

Kavasoğlu, A. & Gündoğdu, T. (2021). "Aile Arabuluculuğunun Tarihi Gelişimi ve Ülkemizdeki Mevzuat Açisindan Değerlendirilmesi". Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11 (2), 771-789. DOI: 10.52273/sduhfd.1050375.

Keethaponcalan. (2017). Conflict resolution: an introduction to third party intervention. Lexington Books. (p.105), Keethaponcalan, & Royster, M. D. (2020). Cresolution: an Introduction to Third Party Intervention. International Journal on World Peace, 37(3).

Kekeç, Elif Kısmet, "Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler", Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.

Kekeç, Elif Kısmet "Mahkeme Bağlantılı Arabuluculuk", Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu, Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2013.

Kekeç Elif Kısmet, "Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler", 6325 sayılı Kanuna Göre Güncellenmiş bs., Ankara 2016.

Kelly. (1983). Mediation and psychotherapy: Distinguishing the differences. Mediation Quarterly, 1983(1), 33–44. https://doi.org/10.1002/crq.39019830105.

Kelly. (2004). Family mediation research: Is there empirical support for the field? Conflict Resolution Quarterly, 22(1-2), 3–35. https://doi.org/10.1002/crq.90.

Ketani, Amel, Family Mediation in England and Wales: Children's Voice. Anuario Jurídico y Económico Escurialense, 51, (2018), p.589–602.

Khachaturova, & Poimanova, D. M. (2015). The Role of Mediation Strategies in Solving Interpersonal Conflicts. Conflict Resolution Quarterly, 33(1), 35–55. https://doi.org/10.1002/crq.21131.

Khayyer, Oreyzi, H., Asgari, K., & Sikström, S. (2019). Self-perception and interpersonal peacefulness: the mediating role of theory of mind and harmony. Journal of Aggression, Conflict and Peace Research, 11(3), 180–199. https://doi.org/10.1108/JACPR-10-2018-0383.

Kılıçoğlu, Ahmet. (1992).'' Miras Hukukunda Son Değişiklikler ve Eleştirisi". Türkiye Barolar Birliği Dergisi.

Kılıçoğlu, Ahmet,'' Miras Hukuku", Ankara, 2018.

Kibar, Ahmet Fevzi, "Türk Hukukunda 'Hayata Kast' Sebebi İle Boşanma ve Doğurduğu Hukuki Sonuçların Değerlendirilmesi",2020.

Kimberlee K. Kovach & Lela P. Love, "Evaluative Mediation" Is an Oxymoron, 14 Alt. To the high cost of Lit. 31 (Mar. 1996).

King, C. J. (1999). Burdening access to justice: the cost of divorce mediation on the cheap. St. John's Law Review, 73(2).

Knuppel. (1991). Promise and problems in divorce mediation. Journal of Dispute Resolution, 1991(1).

Koç, Nevzat: Türk, "İsviçre Hukukunda Nişanlanma Sözleşmesi", İzmir 2002.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip, "Miras Hukuku", 3. Bası, İstanbul, 1987.

Köroğlu, Emre,'' Edinilmiş Mallara Katılma Rejimini Sona Erdiren Sebepler ve Bu Mal Rejiminin Sona Erme Anı" ERÜHFD,2016.

Kumpan. (2012). Mediation in Switzerland. In Mediation. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.003.0024.

Kun, & Kaufmann-Kohler, G. Integrating Mediation into Arbitration: Why It Works in China. Journal of International Arbitration, (2008). 25(4), 479–492. https://doi.org/10.54648/JOIA2008035.

Lanteigne. G. M. (2008). Marian Roberts, Developing the Craft of Mediation: Reflections on Theory and Practice. The Windsor Yearbook of Access to Justice, 26(2), 400–405. https://doi.org/10.22329/wyaj.v26i2.4553.

Laubscher. (2021). Contract as a Basis for Mediation Confidentiality. SA Mercantile Law Journal, 33(1), 112–136. https://doi.org/10.47348/SAMLJ/v33/i1a5.

Lawrence Kelly, Mediation -- When Talk Works: Profiles of Mediators by Deborah M. Kolb and associates. (1994). The Worklife Report, 9(3), 20–.

Lavi Dafna, Mediation-arbitration (med-arb) and online mediation: Two proposals for improved ADR mechanisms in divorce disputes involving violence. In Alternative Dispute Resolution and Domestic Violence (2018), (1st ed., pp. 167–208). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781351104487-5.

Lebow, Jay; Newcomb Rekart, Kathleen (2007). Integrative Family Therapy for High-Conflict Divorce with Disputes Over Child Custody and Visitation. Family Process, 46(1), 79–91. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00193.x.

Lee, Lim, M., & Kit-Wye, L. (2019). Contemporary issues in mediation. Volume 4 (Lee, M. Lim, & L. Kit-Wye, Eds.). World Scientific.

Lemelin, M. (2017). À propos de l'ouvrage de Robert A. Baruch Bush et Joseph P. Folger, The Promise of Mediation. The Transformative Approach to Conflict, Éd. révisée, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 2005, 287 p. Négociations, 28(2), 223–226. https://doi.org/10.3917/neg.028.0223.

Leonard L Riskin. (2003). Decisionmaking in mediation: The new old grid and the new new grid system. The Notre Dame Law Review, 79(1).

Lo Cricchio, Palladino, B. E., Eleftheriou, A., Nocentini, A., & Menesini, E. (2022). Parental Mediation Strategies and Their Role on Youths' Online Privacy Disclosure and Protection A Systematic Review. European Psychologist, 27(2), 116–130. https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000450.

Macfarlane, D. (2004). Family Mediation in France. Journal of Family Studies, 10(1), 97–112. https://doi.org/10.5172/jfs.327.10.1.97.

Mahvelati, Sepehrishamloo, Z., & Pourshahriyari, M. (2021). Comparing the effectiveness of Gottman and Dattilio couples therapy methods for mitigating difficulties in emotion regulation. The Journal of General Psychology, ahead-of-print(ahead-of-print), 1–23. https://doi.org/10.1080/00221309.2021.1959290.

Schonewille, & Schonewille, F. (2014). The variegated landscape of mediation: a comparative study of mediation regulation and practices in Europe and the world (Schonewille & F. (Fred) Schonewille, Eds.). Eleven International Publishing.s.55, 175.

Markwick, Bickerdike, A., Wilson-Evered, E., & Zeleznikow, J. (2019). Technology and Family Violence in the Context of Post-Separated Parenting. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 40(1), 143–162. https://doi.org/10.1002/anzf.1350.

Marlow, & Sauber, S. R. (1990). The handbook of divorce mediation. Plenum Press.

Matteucci. (2015). Mandatory Mediation, the Italian Experience. Revista Eletrônica de Direito Processual, 16(16), 189–210. https://doi.org/10.12957/redp.2015.19964.

McCorkle, S., & Reese, M. (2019). 3 essential skills for mediators. In *Mediation theory and practice* (pp. 36-55). SAGE Publications, Inc., https://www-doi-org.proxy.bib.uottawa.ca/10.4135/9781071800720.n7.

McGraw. (1996). R. Fisher, W. Ury and B. Patton (1991) Getting to Yes: Negotiating an agreement without giving in (2nd edn) Sydney: Century Business [Review of R. Fisher, W. Ury and B. Patton (1991) Getting to Yes: Negotiating an Agreement WWithout Giving in (2nd edn) Sydney: Century Business]. Asia Pacific Journal of Human Resources, 34(1), 125–126. Blackwell Publishing Ltd. https://doi.org/10.1177/103841119603400110.

McIntosh, Jennifer E, Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. Mediation Quarterly, 18(1), (2000). 55–69. https://doi.org/10.1002/crq.3890180106.

McIntosh, Wells, Y. D., Smyth, B. M., & Long, C. M. "Chıld-focused and chıld-ınclusıve dıvorce medıatıon: comparatıve outcomes from a prospectıve study of postseparatıon adjustment": McIntosh, Wells, Smyth, and Long/Chıld Focused. Family Court Review, 2008, 46(1), 105–124. https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00186.x

Meier, Sogo, M., Kotronis, S., Scheiwiller, S., Siegwart, D., Wyss, C., Zotsang, D., & Hamburger, C. (2013). Regulation of Dispute Resolution in Switzerland: Mediation, Conciliation and Other Forms of ADR in Switzerland. In Regulating Dispute Resolution (pp. 363–418). Bloomsbury Publishing (UK). https://doi.org/10.5040/9781474200219.ch-014.

Melamed, James C. Establishing ethical standards for online family mediation. Family Court Review, (2021), 59(2), 244–249. https://doi.org/10.1111/fcre.12571.

Meriç, Nedim. (2016). "Medeni Yargilama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlilik İlkesinin Kapsami ve Bazi Güncel Kararlarin Değerlendirilmesi". Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4 (2), 23-63. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduhfd/issue/22956/245688.

Michele J. Gelfand, Jesse R. Harrington, & Lisa M. Leslie. (2014). Conflict cultures: A new frontier for conflict management research and practice. In Handbook of Conflict Management Research (pp. 109–135). Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781781006948.00015.

Mediationsgesetz vom 21. Juli 2012 (BGBl. I S. 1577), das durch Artikel 135 der Verordnung vom 31. August 2015 (BGBl. I S. 1474) geändert worden ist"; Mediation Act of 21 July 2012 (Federal Law Gazette I, p. 1577).

Mignosi. (2019). Bridges between people: nonverbal mediation in an intercultural perspective and training proposals. Studi Sulla Formazione, 22(1), 265–281. https://doi.org/10.13128/Studi_Formaz-25569.

Milišauskaitė, & Sondaitė, J. Family Dispute Resolution Practitioners' Subjective Experience and Attitude on Compulsory Family Mediation in Australia. Acta Prosperitatis, 13, (2022), p.91–112.

Milne. (1978). Custody of Children in a Divorce Process: a Family Self-Determination Model. Family Court Review, 16(2), 1–7. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1978.tb00777.x.

Mnookin, & Kornhauser, L. (1979). Bargaining in the Shadow of the Law: The Case of Divorce. The Yale Law Journal, 88(5), 950–997. https://doi.org/10.2307/795824.

Mnookin, R. H., & Kornhauser, L. (2021). Bargaining in the shadow of the law: The case of divorce. In Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (pp. 3–8). https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0001.

Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation.

Monk, Vail, L., & Winslade, J. (2013). Mediating conflict in intimate relationships. Microtraining Associates.

Montoya Sánchez, & Puerta Lopera, I. (2012). La mediación familiar en un marco transformador. Estudios de derecho (Medellín), 69(153), 167–186.

Montoya-Sánchez, Salinas-Arango, N. A., & Lopera, I. P. (2021). Mediación transformativa: la vulnerabilidad como apertura a la transformación de las relaciones familiares/Transformative Mediation: Vulenrability as Openness towards Transformation in Family Relationships Abstract. Opinión jurídica, 20(42), 297–. https://doi.org/10.22395/ojum.v20n42a12.

Moore, E. (. (2020). Being listened to with empathy: The experience and effect for emerging and middle-aged adults (Order No. 27829312). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2421171903). Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login.

Moore. Christopher W. (2014). The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict (Fourth edition.). Jossey-Bass.

Morek. (2013). Nihil silentio utilius: confidentiality in mediation and its legal safeguards in the EU Member States. ERA-Forum, 14(3), 421–435. https://doi.org/10.1007/s12027-013-0317-9.

Morris, & Halford, W. K. (2014). Family Mediation: A Guide for Family Therapists. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 35(4), 479–492. https://doi.org/10.1002/anzf.1078.

Mostmans, Lien, (2016). Internet mediation and the family gap: explorative ethnographic interviews in new family forms in Belgium. Journal of Children and Media, 10(4), 481–496. https://doi.org/10.1080/17482798.2016.1222298.

Mustafa Çiçek, "İş Hukukunda Zorunlu Arabuluculuk", Ankara, Seçkin Yayınları, 2018.

Myra Isenhart, & Michael Spangle. (2000). Mediation. In Collaborative Approaches to Resolving Conflict (p. 71–). SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781452233307.n4.

Namlı, Mert "Belçika Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumunun Temel Esasları" Arabuluculuk Yasa Tasarısı-Eleştiri ve Öneriler, İstanbul Barosu Yayınları, 2008.

Necla Öztürk-Güven Yarar, "AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları", Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan, 2015, C. II.

Nevhis Deren Yıldırım, "Aile Mahkemelerinin Görevi ve Uygulamaları", Prof. Dr. Zahit İmre'ye Armağan, İstanbul, 2009.

Nichols, M. P., & Schwartz, R. C. (1998). Family therapy: Concepts and methods (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Nicholson, Alastair, & Harrison, Margaret, Family law and the Family Court of Australia: experiences of the first 25 years. Melbourne University Law Review, (2000). 24(3), 756–783. https://doi.org/10.3316/agis_archive.20012008.

Nomer, Engin, "Devletler Hususi Hukuku", Beta Yayınları, İstanbul, 2015, Yenilenmiş 21. Bası.

Nomer, Haluk Nami "Anlaşmalı Boşanma Protokolünden Dönülebilir mi?", YÜHFD, C.XVIII, 2021/2, s.583-591.

O'Neill, Bussey, K., Lennings, C. J., & Seidler, K. M. (2018). The Views of Psychologists, Lawyers, and Judges on Key Components and the Quality of Child Custody Evaluations in Australia: Quality of CCES. Family Court Review, 56(1), 64–78. https://doi.org/10.1111/fcre.12323.

Oberman. (2012). Confidentiality in mediation: an application of the right to privacy. Ohio State Journal on Dispute Resolution, 27(3).

Odaman S and Karaçöp E, "İş Mahkemeleri Kanunu Tasarı Taslağında Öngörülen Zorunlu Arabuluculuk Müessesesi" (2016) (35) Sicil İş Hukuku Dergisi, 51-65. (Tasarı Taslağında Arabuluculuk)

Oğuzman, K., Seliçi, Ö., Oktay-Özdemir, S. "Eşya Hukuku". 12.Baskı, İstanbul: (2009). Filiz Kitabevi.

Oğuzman M. Kemal – Öz, M. Turgut," Borçlar Hukuku: Genel Hükümler", Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018.

Oğuzman Kemal / Dural, Mustafa, “Aile Hukuku”, İstanbul, 1998.

Oktay Özdemir, Saibe. "A Revision Requirement in Turkish Divorce Law". Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 35 (2015): 29-46.

Özbek, M. (2005). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Aile Arabuluculuğu” Konulu Tavsiye Kararı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (2), 71-102. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46850/587499;https://rm.coe.int/rec-98-1e-on-family-mediation/1680a3b3ef.

Özbek, Mustafa Serdar; Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, C. 2, 4. bs., Ankara 2016.

Özbek. (2021). “Alternatif Uyuşmazlik Çözümü Alaninda Hukuk Politikasi Belgesi”. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. https://doi.org/10.47136/asbuhfd.863720.

Özbek, M. Serdar, “Anayasal Hak ve Hürriyetler ile Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler Işığında Arabuluculuk”, Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı-IX, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, TBB Yayınları, Ankara, 2010.

Özbek, Mustafa Serdar “Avrupa Konseyince Adalet Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması İçin Öngörülen Tedbirler”, AÜHFD, 2006, C. IV, S. 1.

Özcan, Cem, “Fransız Hukukunda Aile Arabuluculuğu”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2017, S.9.

Özdemir, Ali,” Kamu Düzeni Kamu Güvenliği Kavramlarına Anlitik Bir Yaklaşım”, 2016.Sakarya.

Özdemir, Nevzat (2003) “Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma” (Doktora), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, Deniz. (2020). “Mirasin Paylaşilmasi Sözleşmesi ve Bunun Arabuluculuk Bakimindan Değerlendirilmesi”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26–38. https://doi.org/10.21492/inuhfd.630121.

Özgül, M. E. (2021). “Ortak Hayatın Kurulamaması (Fiili Ayrılık) Sebebiyle Boşanma Davası”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29 (3), 2347-2385. DOI: 10.15337/suhfd.942620.

Özgür, Oğuz,” Türk İş Hukuku’nda Arabulucunun Yükümlülükleri”, Eskişehir, 2018.

Özmumcu, Seda,” Arabuluculukta Tarafsızlık İlkesinin Görünümü ve Etik Kurallar Çerçevesinde Değerlendirilmesi, İstanbul,2019.

Özmumcu, Seda, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış”, İstanbul,2016.

Özmumcu, Seda, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Uyuşmazlık Çözümünde Dönüştürücü Arabuluculuk Modeli", İÜHFM, C. LXXIII, S. 2, 2015.

Özmumcu, Seda, "Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi", BAÜHFD, C. 13, S. 163-164, Mart-Nisan 2018.

Özmumcu, Seda, "Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk", İÜHFM, C. LXXI, S. 1, 2013.

Özmumcu, Seda "Hukuk Uyuşmazlıklarının Çözümünde Eş Arabuluculuk (Co-Mediation) Modelinin Değerlendirilmesi", BAÜHFD, C. 13, S. 161-162, Ocak-Şubat 2018.

Özmumcu, Seda, Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış" (6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Çerçevesinde), 3. bs., İstanbul 2013.

Özmumcu Seda," Arabuluculuk Modelleri" İstanbul,2021.

Öztan Bilge, "Aile Hukuku" B.4, Ankara 2004.

Öztan, Bilge: "Türk Medeni Kanunu'na Göre Evliliği Sona Erdiren Sebepler, Özellikle Boşanma", Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, Ankara 2003.

Öztan, Bilge: Medeni Hukuk'un Temel Kavramları, Turhan Kitabevi, Ankara, 2019.

Parkinson, Lisa, Aile Arabuluculuğu, Editör: (Yonca Fatma Yücel), Adalet Bakanlığı, Ankara, 2017.

Parkinson, Lisa, Wider Perspectives in Family Mediation: An Ecosystemic Approach. Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, (2019), 40(1), 62–73. https://doi.org/10.1002/anzf.1345.

Parkinson-Oliveira, 2nd Family Mediation Workshop International Expert/Advisor Report.

Patterson. (1988). Families Experiencing Stress: I. The Family Adjustment and Adaptation Response ModelII. Applying the FAAR Model to Health-Related Issues for Intervention and Research. Family Systems Medicine, 6(2), 202–237. https://doi.org/10.1037/h0089739.

Pauli, Carol, 'Comments Trina Grillo: Productive Rage', in Art Hinshaw, Andrea Kupfer Schneider, and Sarah Rudolph Cole (eds), Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (New York, 2021; online edn, Oxford Academic, 17 June 2021), https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0032, accessed 6 Aug. 2022.

Payne, & Overend, E. (1990). Divorce Mediation: Process and Strategies: An Overview. Family Court Review, 28(1), 27–34. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1990.tb01227.x.

Pehlivan, A. (2003).” Medeni usul hukukunda dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi” (Order No. 28553656). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2606902162). Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login?url=https://www.proquest.com/dissertations-theses/medeni-usul-hukukunda-dava-malzemesinin/docview/2606902162/se-2.

Pekcanıtez, Hakan (2017) Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku C. II, 15. Bası, On İki Levha Yayınları, İstanbul, s. 985-987.

Perkovich, Robert, A Comparative Cnalysis of Community Mediation in the United States and the People’s Republic of China. Temple International and Comparative Law Journal, 1996, 10(2), 313–.

Petek Hasan, “Medeni Usul Hukukuna Hâkim Olan İlkeler Işığında Boşanma Davaları”,

Picard, & Melchin, K. R. (2007). Insight mediation: a learning-centered mediation model. Negotiation Journal, 23(1), 35–54. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.2006.00126.x.

Pirie. (2000). Alternative dispute resolution: skills, science, and the law. Irwin Law.

Press, Sharon, and Bobbi McAdoo, ' Neutrality in 2020: A Reply to 1981 Stulberg', in Art Hinshaw, Andrea Kupfer Schneider, and Sarah Rudolph Cole (eds), Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (New York, 2021; online edn, Oxford Academic, 17 June 2021), https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0029, accessed 6 Aug. 2022.

Raines, Kumar Pokhrel, S., & Poitras, J. (2013). Mediation as a Profession: Challenges That Professional Mediators Face: Mediation as a Profession. Conflict Resolution Quarterly, 31(1), 79–97. https://doi.org/10.1002/crq.21080.

Rainey, Katsh, M. E., & Abdel Wahab, M. S. (2021). Online dispute resolution: theory and practice (Rainey, M. E. Katsh, & M. S. Abdel Wahab, Eds. Second Edition).

Riera Adrover, Cuartero Castañer, M. E., & Montaño Moreno, J. J. (2020). Mediators’ and Disputing Parties’ Perceptions of Trust-Building in Family Mediation. Negotiation and Conflict Management Research, 13(2), 151–162. https://doi.org/10.1111/ncmr.12167.

Rifkin, Millen, J., & Cobb, S. (1991). Toward a new discourse for mediation: A critique of neutrality. Mediation Quarterly, 9(2), 151–164. https://doi.org/10.1002/crq.3900090206.

Rimelspach, Rene L, “Mediating family disputes in a world with domestic violence: how to devise a safe and effective court-connected mediation program”, 2001, Ohio State Journal on Dispute Resolution, 17(1).

Riofrío-Calderón, & Ramírez-Montoya, M.-S. (2022). Mediation and Online Learning: Systematic Literature Mapping (2015–2020). Sustainability (Basel, Switzerland), 14(5). https://doi.org/10.3390/su14052951.

Roberts, M. (2017). Mediation in Family Disputes: Principles of Practice. (Third edition.). Taylor and Francis.

Rosanne Cubitt. (2013). Family Mediation. In A Guide to Mediating in Scotland (p. 95). Edinburgh University Press. https://doi.org/10.3366/j.ctt1g0b1f8.16.

Rossi, Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., Beck, C. J., Adams, J. M., & Hale, D. F. (2017). Shuttle and online mediation: a review of available research and implications for separating couples reporting intimate partner violence or abuse. Family Court Review, 55(3), 390–403. https://doi.org/10.1111/fcre.12293.

Roth, M., & Gherdane, D. (2012). Mediation in Austria: The European Pioneer in Mediation Law and Practice. In Mediation. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199653485.003.0004.

Ruhi Ahmet Cemal, 2005 yılı Yargıtay İçtihatları ile Nafaka Hukuku, B.II, Ankara 2005.

Salminen. (2018). Mediation and the best interests of the child from the child law perspective. In Nordic Mediation Research (pp. 209–222). https://doi.org/10.1007/978-3-319-73019-6_11.

Schmitz, Amy J. & Wing, Leah, Beneficial and ethical ODR for family issues. Family Court Review, (2021), 59(2), 250–267. https://doi.org/10.1111/fcre.12572.

Schonewille, & Schonewille, F. (2014). The variegated landscape of mediation: a comparative study of mediation regulation and practices in Europe and the world.

Schonewille & F. (Fred) Schonewille, Eds. Eleven International Publishing.s.55, 175. Schonewille-Shonewille, The Variegated Landscape of Mediation: A Comparative Study of Mediation Regulation and Practices in Europe and the World.

Schulz. (2020). Impartiality, self-determination and fair outcomes: Popular culture: Fairly Legal (TV show, USA) and Amélie (film, France) Research from: Australia, Canada, France, India, Israel, Japan, New Zealand, South Africa, UK and USA. In Mediation & Popular Culture (1st ed., pp. 16–44). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429059551-2.

Schulz, J. L. (2020). Mediation & Popular Culture: Research from: Australia, Canada, China, Germany, Israel, New Zealand, UK and USA. In Mediation & Popular Culture (1st ed., pp. 1–15). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429059551-1.

Schonewille-Shonewille, The Variegated Landscape of Mediation: A Comparative Study of Mediation Regulation and Practices in Europe and theWorld.

Schwebel, Gately, D. W., Renner, M. A., & Milburn, T. W. (1994). Divorce mediation: Four models and their assumptions about change in parties' positions. Mediation Quarterly, 11(3), 211–227. https://doi.org/10.1002/crq.3900110303.

Selahattin Sulhi Tekinay, "Türk Aile Hukuku", 7. Bası, İstanbul 1990.

Serkan Odaman-Eda Karaçöp, "İş Mahkemeleri Kanunu Tasarı Taslağında Öngörülen Zorunlu Arabuluculuk Müessesesi", Sicil İş Hukuku Dergisi, 2016, S. 35.

Serozan, R., ve Engin, B.İ. (2012). "Miras Hukuku", 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sert Sütçü, Selin, (2018). "Yurtdışında üniversite öğrenimi gören ergin çocuğun öğrenimi için yararlandığı burs ve benzeri ödemelerin geri ödenmesi meselesinin türk medeni kanununda düzenlenen eğitim nafakası hakkı hükümleri ile birlikte değerlendirilmesi". İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(2), 499–526. https://doi.org/10.21492/inuhfd.435460.

Sevda Yaşar Coşkun, "Aile Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuğun Avantaj ve Dezavantajları", 9. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Aydın, 2019.

Sezen, C. C. "Türk Miras Hukukunda Mirastan Çıkarma". ProQuest Dissertations Publishing. 2008.

Shaffer, M. Divorce mediation: a feminist perspective. University of Toronto Faculty of Law Review, 1988, 46(1), 162–.

Shaffer, Martha, "Divorce mediation: a feminist perspective". University of Toronto Faculty of Law Review, 1988, s. 46(1), 162–.

Shapira. Mediator impartiality. In A Theory of Mediators' Ethics. 2016. (pp. 207–230). https://doi.org/10.1017/CBO9781316534205.008.

Sideris, Nicole, "Divorce Mediation: Must it be Voluntary"? Family Court Review, 26(2), 1988, p. 67–75. https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1988.tb01040.x.

Silberman, Linda J. "Professional Responsibility Problems of Divorce Mediation". Family Law Quarterly,1982, 16(2), p. 107–145.

Şimşek, Erdem; "Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü için Düzenlenmesi Gereken Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu ile İlgili Değerlendirme"/Evaluation of the Planned Law on Mediation in Family Law Dis- putes", Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık 2018.

Smart, Katy, The Value of Spending Quality Time with Their Child. In Parenting Programmes: What the Parents Say (2020). (pp. 63–75). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59502-9_4.

Smith. (2005). Using disputants' metaphors in mediation. Conflict Resolution Quarterly, 23(1), 5–23. https://doi.org/10.1002/crq.121.

Smyth, & Moloney, L. (2003). Therapeutic Divorce Mediation: Strengths, Limitations, and Future Directions. Journal of Family Studies, 9(2), 161–186. https://doi.org/10.5172/jfs.9.2.161.

Spangle, & Isenhart, M. W. (2003). Negotiation: communication for diverse settings. Sage.

Stulberg, Joseph B., 'The Theory and Practice of Mediation: A Reply to Professor Susskind', in Art Hinshaw, Andrea Kupfer Schneider, and Sarah Rudolph Cole (eds), Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles (New York, 2021; online edn, Oxford Academic, 17 June 2021), https://doi.org/10.1093/oso/9780197513248.003.0026, accessed 6 Aug. 2022.

Stulberg, Joseph B; Montgomery, B. Ruth, Design requirements for mediator development programs. Hofstra Law Review, (1987). 15(3).

Sunay İl, Aile Arabuluculuğu, 2009, s.23.

Süha Tanrıver, "Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tenfizi Bağlamında Kamu Düzeninin Etkisi", Makalelerim I (1985-2005), Ankara, 2005.

Süha Tanrıver, "Türk Aile Mahkemesi Hâkimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi", Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

Suzanne McCorkle, & Melanie J. Reese. (2019). Essential Skills for Mediators. In Mediation Theory and Practice (p. 42–). SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781071800720.n7.

Şensöz Malkoç, "Ebru, Aile Hukukuna İlişkin Yabancı Kararlarının Tanınması", 1. Baskı, İstanbul, 2017.

Şıpka, Şükran, "Aile Mahkemelerinde Uzlaştırma", Uluslararası Yargı Reformu Sempozyumu, Strateji Geliştirme Başkanlığı 32, 2012.

Şıpka, Ş./Aydoğan, A.: "Eşler Arasındaki Malvarlığı Davaları", İstanbul 2015.
Şıpka, Ş.: Türk Hukukunda Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar, 3. Baskı, İstanbul 2013.

Şıpka/Çelikel; "Boşanma Davası Devam Ederken Taraflardan Birinin Ölmesinin Maddi Hukuk Bakımından Sonuçları", Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Mustafa Dural Anısına, Cilt:5- Sayı:1 Haziran 2017- Özel Sayı – 1.

Şıpka, Şükran, "Türkiye'de Aile Arabuluculuğu Çalışmaları", Medeni Hukuk Günleri II, Aile Hukuku Sempozyumu Bildiri Özetleri, İzmir (27-28 Nisan 2018).

Şipka Şükran, Özdoğan Ayça; Yargı Kararları Işığında Soru ve Cevaplarla Eşler Arasındaki Malvarlığı Davaları, 2. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Şimşek, Erdem, “Aile Hukuku’na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Düzenlenmesi Gereken, Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu İle İlgili Değerlendirme”, Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2018.

Tahiroğlu, Fatih, “Medeni Usul Hukuku’nda Re’ sen Araştırma İlkesi” İstanbul, 2021.

Tallodi. Timea. (2019). Jeff: Breaking Through Self-serving Bias? Mediation as Targeting Destructive Cognitive Processes. In How Parties Experience Mediation (pp. 165–183). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-28239-4_7.

Tanrıver, Süha, “Aile Mahkemeleri Üzerine Bazı Düşünceler”, Prf. Dr. Turgut Kalpsüz,’ e Armağan, Ankara, 2003.

Tanrıver, Süha, “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, TBDD,2006.

Tanrıver, Süha, “Türk Mahkemesi Hakimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi”, Makalelerim III Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.

Taylor. (1997). Concepts of neutrality in family mediation: Contexts, ethics, influence, and transformative process. Mediation Quarterly, 14(3), 215–236. https://doi.org/10.1002/crq.3900140306 s.218.

Tekinay, Selâhattin Sulhi: Türk Aile Hukuku, 7. Bası, İstanbul 1990.

Tercan, Erdal “Türk Aile Mahkemeleri”, AÜHFD, 2003, C. LII, S. 3.

Terekhov. Victor, Online Mediation: A Game Changer or Much Ado About Nothing? Access to Justice in Eastern Europe, (2019). 2(3), 33–50. https://doi.org/10.33327/AJEE-18-2.4-a000018.

Tjersland-Gulbrandsen-Haavind, "Mandatory Mediation outside the Court: A Process and Effect Study".

Tuğsavul, Taşpolat, Melis, “Türk Hukukunda Arabuluculuk”, (6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Çerçevesinde), Yetkin Yayınevi, Ankara, 2012.

Turgut Akıntürk/Deıya Ateş Karaman, “Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku”, 2. Cilt, 18. Bası, İstanbul 2016.

Tutumlu, Mehmet Akif, “Evliliğin Butlanı, Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları”, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2006.

Tutumlu, Mehmet Akif, “Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku”, C: 2, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005.

Uyumaz, Alper- Erdoğan, Kemal, "Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları", DEÜHF, 2015, C. XVII, S.1.

Uyumaz, Murat; “Soybağı Davalarında Usule İlişkin Hükümler”, Ankara 2015.

Ünal Kaya. (2020). “Medeni yargıda istinaf sebepleriyle bağlılık kuralı”. İstanbul Hukuk Mecmuası, 78(4), 1899–1919. https://doi.org/10.26650/mecmua.2020.78.4.0006.

Ünal, Akın, “Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1-2, Kayseri, 2007.

Van, G. L. (2007). Happy families: Self-mediation skills to resolve differences. *Estate Planning, 34*(8), 26-28. Retrieved from https://login.proxy.bib.uottawa.ca/login.

Waldman. Identifying the role of social norms in mediation: a multiple model approach. The Hastings Law Journal, 1997, 48(4), 703–.

Waldron, Roth, C. P., Fair, P. H., Mann, E. M., & McDermott Jr, J. F. (1984). A therapeutic mediation model for child custody dispute resolution. Mediation Quarterly, 1984(3), 5–20. https://doi.org/10.1002/crq.39019840303.

Walker, & Misca, G. (2019). Why listening to children and young people is important in family justice. Family Court Review, 57(3), 375–386. https://doi.org/10.1111/fcre.12417.

Weaver. (1986). Therapeutic implications of divorce mediation. Mediation Quarterly, 1986(12), 75–90. https://doi.org/10.1002/crq.38919861208.

Weber, Machado, M. S., & Pereira, C. R. R. (2021). A Experiência da Coparentalidade na Guarda Compartilhada. Psicologia, Ciência e Profissão, 41. https://doi.org/10.1590/1982-3703003221957.

Williams v. Follett. (1942). The Yale Law Journal, 51(3), 414–.

Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Artificial Intelligence and Online Family Dispute Resolution. In Online Family Dispute Resolution (p. 18). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64645-5_2.

Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Current Research and Practice in Online Family Dispute Resolution. In Online Family Dispute Resolution (p. 43). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64645-5_3.

Wilson-Evered, & Zeleznikow, J. (2021). Online Family Dispute Resolution Evidence for Creating the Ideal People and Technology Interface. Springer International Publishing AG.

Winslade, J. Mediation with a focus on discursive positioning. Conflict Resolution Quarterly, 2006, 23(4). https://doi.org/10.1002/crq.152.

Winslade, J. (2017). Narrative mediation of family conflict. In The Mediation Handbook (1st ed., pp. 87–96). https://doi.org/10.4324/9781315648330-10.

Winslade, J., & Cohen, R. Narrative mediation: Waikato Mediation Service's answer to community concerns, theoretical shifts and practice demands. Waikato Law Review: Taumauri, 1995, 3(3).

Winslade, J., & Monk, G. (2008). Practicing narrative mediation loosening the grip of conflict (1st ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Winslade, J., & Williams, M. (2012). Safe and peaceful schools: Addressing conflict and eliminating violence. In Safe and Peaceful Schools: Addressing Conflict and Eliminating Violence. (p:16) https://doi.org/10.4135/9781483387420.

Winslade, J., Monk, G., & Cotte, A. (1998). A Narrative Approach to the Practice of Mediation. Negotiation Journal, 14(1), 21–41. https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1998.tb00146.x.

Winslade, Monk, G., & Zartman, W. (2003). Narrative mediation: a new approach to conflict resolution [Review of Narrative mediation: a new approach to conflict resolution]. Peace and Conflict, 9(2).

Wissler. (2011). Court-connected settlement procedures: mediation and judicial settlement conferences. Ohio State Journal on Dispute Resolution, 26(2-3).

Wolff, Bennet, "The best interest of the divorcing family - mediation not litigation". Loyola Law Review, 29(1), (1983).

Wormer. (2009). Restorative justice as social justice for victims of gendered violence: a standpoint feminist perspective. Social Work, 54(2), https://doi.org/10.1093/sw/54.2.107.

Yağcı Küşat, Paslı, Ali, (2018). "Yoksulluk nafakasında 'süresizlik' sorunu". İstanbul Hukuk Mecmuası, 76(1), 323–358. https://doi.org/10.26650/mecmua.2018.76.01.0012.

Yavuz, Kübra & Fatma Okur Çakici. (2021). "Şiddet Mağduru Kadina Verilen Sosyal Hizmetler: Trabzon İli Örneği". Global Journal of Economics and Business Studies, 10(19).

Yazici-Tiktik, "Çiğdem; Arabuluculukta Gizliliğin Korunması", İstanbul 2013.

Yıldız Abik, "Nişanlanma ve Nişanlılık", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2005, Cilt: 54 Sayı: 2.

Yıldız, Pervin "Türk Hukukunda Aile Arabuluculuğuna İlişkin Gelişmeler", Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2018.

Zeynep Bahadır, "Aile Arabuluculuğunu Bekleyen Usuli Sorunlar", II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, TBB Yayınları, Ankara, 2019.

Zylstra, A. (2001). Mediation and domestic violence: a practical screening method for mediators and mediation program administrators. Journal of Dispute Resolution, 2001(2).

Zylstra, Alexandria, “The road from voluntary mediation to mandatory good faith requirements: a road best left untraveled”. The Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 2001, 17(1).

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/rules_pd_menu

https://www.collegeofmediators.co.uk/

https://www.lawsociety.org.uk/

https://thefma.co.uk/

https://www.nfm.org.uk/

https://resolution.org.uk/

https://www.familymediationcouncil.org.uk/

https://www.familymediationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/FMC-Code-of-Practice-v1.3-November-2018.pdf

https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2014/06/mediation-guide-for-judges-may2014.pdf

https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/

https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/page-2.html#docCont

https://www.ontario.ca/laws/statute/90c12

https://www.oafm.on.ca/

https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/11025_00

https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/roc/roc/347_2012

https://www.familyrelationships.gov.au/separation/you-family-law#:~:text=The%20Family%20Law%20Act%201975,Act%20applies%20to%20all%20children.

https://www.legislation.gov.au/Details/C2016C01106

https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:En:PDF

https://www.collegeofmediators.co.uk/

https://www.lawsociety.org.uk/

https://thefma.co.uk/

https://www.nfm.org.uk/

https://resolution.org.uk/

https://www.familymediationcouncil.org.uk/becoming-a-family-mediator/
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A320080052
https://www.psikolojisozlugu.com/euphoria-ofori
https://20160dr.wordpress.com/
https://www.kentlaw.iit.edu/courses/law-671-access-to-justice-and-technology
https://icodr.org/

https://www.mediatebc.com/
https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.2004.pdf
https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adm-nedir.
https://www.familymediationcouncil.org.uk/
https://cdn.ymaws.com/acrnet.org/resource/resmgr/docs/Model_Standards_of_Practice_.pdf
https://rm.coe.int/cocuk-haklar-n-n-kullan-lmas-na-iliskin-avrupa-sozlesmesi/1680a40f34
https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-s-rights/1680a40f72
https://rm.coe.int/rec-98-1e-on-family-mediation/1680a3b3ef

https://link-springer-com.proxy.bib.uottawa.ca/chapter/10.1007/978-3-319-73019-6_2

https://tmtr.org/training-standards/family-mediation-training/

https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/dispute_resolution/dispute_resolution/model_standards_conduct_april2007.pdf

https://www.familymediationcouncil.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/FMC-Code-of-Practice-v1.3-November-2018.pdf